

พุทธกสิกรรม

การบูรณาการวิธีการและเครื่องมือขจัดความหิวโหย
เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท), ดร.

พุทธกสิกรรม

การบูรณาการวิธีการและเครื่องมือจัดการความหวือโฮย
เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท), ดร.

**พุทธกลีกรรม : การบูรณาการวิธีการและเครื่องมือ
จัดความหิวโหยเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร
พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท)**

จัดทำโดย	:	พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท)
ออกแบบปก	:	พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท)
จัดรูปเล่ม	:	พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท)
พิสูจน์อักษร	:	พระมหาพิทักษ์ ปิยทสสี ป.ธ.๗ และคณะ
พิมพ์ครั้งที่ ๑	:	กันยายน ๒๕๖๗
จำนวนพิมพ์	:	๑,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท), ดร.

พุทธกลีกรรม : การบูรณาการวิธีการและเครื่องมือจัดความหิวโหย
เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร : กรุงเทพฯ : ๕๓๘ หน้า

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๖๑๖-๖๓๖-๑

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินต์ติ้ง
เลขที่ ๑๓๒ ถนนราษฎร์พัฒนา แขวงบางปะกอก
เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ ๑๐๑๔๐
โทร. ๐๒-๘๗๒-๒๐๙๐-๒ แฟกซ์ ๐๒-๘๗๒-๒๐๙๐
E-mail : vj.printing@yahoo.com

ขออ้อมถวายความมุ่งมั่นทุ่มเทตั้งใจใคร่ครวญ

จากหนังสือเล่มนี้เป็น

“รัตนบุชา”

เพื่อเป็นเครื่องมือในการขจัดความหิวโหย

และสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารแก่มวลมนุษยชาติ

คำนิยม

พระเมธีวชิรบัณฑิต
(हररषषष ढढढषषषष), ศ.ดर.

หนังสือเล่มนี้เรื่อง “พุทธกสิกรรม : การ บูรณาการ
วิธีการและเครื่อง มือจัดความหิวโหยเพื่อสร้างความมั่นคง
ทางด้านอาหาร” พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ ได้เพียรพยายาม
นำเสนอภูมิปัญญาให้เชื่อม โยงหรือบูรณาการภูมิปัญญาในโลก
สมัยใหม่กับภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งให้
ผู้อ่านโดยเฉพาะชาวพุทธศาสนิกชนได้ตระหนักรู้และเข้าใจมิติ
ต่าง ๆ ของพัฒนาการด้านกสิกรรมธรรมชาติ ตลอดจนทั้งท่านได้
นำเสนอองค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติได้จริง นับว่าเป็น
แนวทางปฏิบัติสร้างทางรอดเพื่อการพ้นวิกฤติการณ์ความหิวโหย
สร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร เป็นการตอบโจทก์แนวทางการ
ปฏิบัติที่เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงบนฐานการออกแบบชีวิตด้วย
การทำกสิกรรมเพื่อความพออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น

ข • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ คือ สัญลักษณ์ของพื้นที่
พุทธสิขกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล อำเภอภูสิงห์
(ปลูกเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒)

พุทธกสิกรรม • ค

ถือว่าเป็นการเอาธรรมไปทำการสร้างทางรอดจาก
วิกฤติการณ์ความหิวโหยและอดอยากสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร
อย่างยั่งยืนให้แก่มวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง

โดยเฉพาะการถอดบทเรียน จากการพัฒนาพุทธ
กสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ของ
หลักสูตรสตินวัตกรรมและสันติศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบที่เกิดจาก
การนำเอาหลักพุทธกสิกรรมมาใช้จนเกิดการพัฒนาพื้นที่ขึ้นเป็น
รูปธรรมชัดเจนจับต้องสัมผัสได้

พระเมธีวัชรบัณฑิต (हररषषष ढढढढढढ), ค.ด.ร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสตินวัตกรรมและสันติศึกษา มจร

ง ● พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

คำนิยม

พระศรีธีรพงศ์

(อุดม สารเมธี), ป.ธ.๙, ดร.

หนังสือ “พุทธรักษาสังกรรม : การบูรณาการวิถีการและเครื่องมือจัดการความหิวโหย เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร” นับเป็นผลงานเล่มแรกของท่านพระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ, ดร. เจ้าอาวาสวัดสารอด และเลขานุการเจ้าคณะแขวงราชภฏร์บุรณะ ในฐานะที่ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรสตินวัตกรรมและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ใช้ความพากเพียรพยายามอย่างสูงยิ่ง เป็นการนำแนวคิดและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความหิวโหยและสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยมีจุดประสงค์ให้คนสามารถดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนผ่านการผลิตอาหารที่เพียงพอและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

หนังสือเล่มนี้นับได้ว่าเป็นการสังเคราะห์การสอนนิสิตในห้องเรียน การนำนิสิตลงพื้นที่ลงมือปฏิบัติจริง ณ พื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่อำเภอปรางค์กู๋ และอำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ จนได้รับผลลัพธ์จากการนำธรรมไปทำ คือ ดินดี น้ำดี อากาศดี ป่าดี อาหารดี อันเป็นไปตามหลักแห่งพระสัทธรรม ๓ อย่าง คือ ปริยัติ (ความรู้) ปฏิบัติ (การลงมือทำ) และปฏิเวธ (ผลที่ได้รับ) ถือว่าเป็นทั้งหลักวิชาการ หลักปฏิบัติการ และหลักสิทธิการนั่นเอง

จากหนังสือเล่มนี้ ทำให้ได้พบว่า พุทธทาสกรรม เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้กับการทำกรรม ด้วยการเน้นการทำงานอย่างขยันขันแข็ง การใช้สติปัญญาในการวางแผนการผลิต และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารอย่างมีคุณภาพและเพียงพอต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้การผลิตต้องคำนึงถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม การไม่ทำลายธรรมชาติ และการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการพึ่งพาตนเองทางด้านอาหาร ลดการพึ่งพาจากภายนอก และสร้างระบบการเกษตรที่มีความหลากหลายของพืชพันธุ์ ทำให้สามารถผลิตอาหารได้ตลอดปีและลดปัญหาการขาดแคลน ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการใช้ปัญญาและหลักการทางศีลธรรมในการจัดการทรัพยากร การปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความเมตตาต่อสัตว์และธรรมชาติ รวมถึงการแบ่งปันผลผลิตแก่ผู้อื่น

ฉ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

การทำเกษตรตามแนวพุทธศักรรรมไม่เพียงช่วยให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอ แต่ยังส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

ดังนั้น พุทธศักรรรม จึงเป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการทำศักรรรม เพื่อแก้ปัญหาความหิวโหยและสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ทั้งนี้ยังส่งเสริมคุณธรรมและความสมดุลในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมได้เป็นอย่างดีสมบูรณ์และดียิ่งอย่างแน่นอน

ในทางพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดา ได้ทรงแสดงธรรมเปรียบเทียบกับการทำศักรรรมไว้อย่างน่าคิดไว้ดังนี้ “มีศรัทธาเป็นพีช มีความเพียรเป็นฝน มีปัญญาเป็นแอกและไถ มีหิริเป็นงอนไถ มีใจเป็นเชือก มีสติเป็นผาลและประทัก คຸ້ມครองกายคຸ້ມครองวาจาได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร ดายหญ้าด้วยคำสัตย์ โสรจจะช่วยให้ทำงานสำเร็จ ความเพียรช่วยนำธຸระไปให้ถึงสันติสุข เจริญไปข้างหน้าไม่ถอยหลัง มีผลผลิตเป็นความพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”

พุทธกสิกรรม • ช

พระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้เป็นการอธิบายเปรียบเทียบ การปฏิบัติธรรมกับการทำกสิกรรม โดยแต่ละองค์ประกอบของการ ทำกสิกรรมถูกนำมาเปรียบกับคุณธรรมต่างๆ เช่น ศรัทธา ความ เพียร ปัญญา สติ และhiri เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติก็คือการ พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ซึ่งเป็นผลผลิตจากการทำงานอย่างหนักและ การฝึกฝนจิตใจ อันเป็นการอธิบายถึงวิธีการที่บุคคลสามารถฝึกฝน จิตใจและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุถึงสันติสุขและความ พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ณ โอกาสนี้ ขออนุโมทนาชื่นชมยินดีอย่างยิ่งกับ ผลงานอันทรงคุณค่า เรื่อง “พุทธกสิกรรม : การบูรณาการวิธีการ และเครื่องมือขจัดความหิวโหย เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้าน อาหาร” ที่รวบรวมเรียบเรียงโดยท่านพระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญ โญ, ดร. ในครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือดังกล่าวนี้จะเป็คู่มือที่ สำคัญในการทำพุทธกสิกรรมเพื่อให้สำเร็จเป็นhitานุhitประโยชน์ แก่สังคมประเทศชาติและพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือทำให้ได้ วิธีการและเครื่องมือในการทำกสิกรรมอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นทาง รอดที่สร้างความมั่นคงทางด้านอาหารขจัดความหิวโหย โดยนำ หลักพุทธธรรมในนามว่า “พุทธกสิกรรม” ไปทำในไร่นาของตนตาม หลักการและวิธีการที่ได้นำเสนอผ่านหนังสือเล่มนี้ อันจะนำพาชีวิต ของตนและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าพบแต่ความผาสุกสงบร่มเย็น ได้อย่างแท้จริงและยั่งยืนสืบต่อไป

พระศรีธีรพงศ์ (อุดม สารเมธิ), ป.ศ.ศ, ดร.

เจ้าคณะเขตราชภัฏวชิรญาณ

ช • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

พระศรีธีรพงศ์ (อุดม สารเมธี) เจ้าคณะเขตราชภัฏวชิรบูรณะ ร่วมเป็นประธาน
ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลอำเภอภูสิงห์
(สวนโพลวพลี) บ้านชะบุง ต.ห้วยตามอญ อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ
เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒

พุทธทาสกรรม • ณ

คำนิยม

พระสังคม ธนปณฺโญ, ดร.

พออาตมาได้รับหนังสือขอความเมตตา ให้เขียนคำนิยม จากท่านพระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปณฺโญ ตอนนั้นอาตมากำลังจะขึ้น เครื่องไป ญี่ปุ่นพอดี รับปากท่านว่าจะเขียนคำนิยมให้ท่านให้เร็ว ที่สุด จึงได้อ่านๆๆ อย่างเต็มความสามารถบนเครื่องบิน พอถึง สนามบิน Nakoya อาตมาจึงปั่นคำนิยมนี้ ที่หมู่บ้าน Konohana Family, Fujinomiya Cit.Japan. พุดถึงท่านอดิศักดิ์ ก่อนครับท่าน เป็นพระหนุ่มที่สนใจพุทธทาสกรรมอย่างจริงจัง เพราะท่านคือลูก อีสานเหมือนอาตมาเคยทุกข์ยากลำบากมาตั้งแต่เด็กพอมีโอกาส ท่านจึงได้เพียรพยายามศึกษาหาความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่าน เป็นศิษย์ของศูนย์กรรมธรรมชาตสุรินทร์ รุ่นที่ ๒

พุทธทาสภิกขุ • ๘

โดยมีที่ท่านเจ้าคุณพระเมธีวชิรบัณฑิต, ศ.ดร. ได้มอบหมายให้ท่านมาเรียนรู้กับอามตมาและฝึกปฏิบัติลงมือทำอย่างจริง ๆ จัง ๆ ในฐานะอาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษาที่กำลังดำเนินการขับเคลื่อนหลักสูตร

ภายใต้แนวคิดที่ว่า “สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้” เป็นแนวคิดที่จะทำให้เกิดสันติภาพในโลกได้อย่างเป็นรูปธรรม จับต้องได้ ไม่ล่องลอย เพื่อฝันไปตามทฤษฎีตะวันตกทั้งหมด และที่สำคัญมันมีตัวอย่างของความสำเร็จให้เห็นตำตา คือ “โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” ที่อำเภอปรารงค์ และอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ของท่าน เจ้าคุณพระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส), ศ.ดร. และพระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ ที่อื่น ๆ อีกมากมาย เป็นโครงการที่สามารถตอบโจทย์ ของ SDG’s ของ UNDP ได้อย่างแท้จริง

เมื่อท่านเรียนรู้้อย่างจริง ๆ จัง ๆ ทั้งทดสอบทดลองลงมือปฏิบัติจริงมาหลายปี จนตกผลึกเกิดองค์ความรู้ใหม่ตามที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ โดยท่านได้นำเสนออย่างบูรณาการ ตามภูมิปัญญาของศาสตร์พระราชาพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ที่ ๙ เพื่อพี่น้องเกษตรกรและผู้ที่มีสนใจมุ่งหวังความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ด้วยวิถี “เศรษฐกิจจิตใจ แก้ไขพร้อมกัน”

๗ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ดังนั้น หนังสือเรื่อง “พุทฺธกสิกรรม : การบูรณาการ
วิธีการ และเครื่องมือขจัดความหิวโหยเพื่อสร้างความมั่นคง
ทางด้านอาหาร” เล่มนี้ สามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติสร้างความมั่นคง
ทางด้านอาหาร เป็นการตอบโจทก์ของคนทั้งโลกให้สามารถ
ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น หรือ
เรียนรู้จักคำว่า พอ พบ สุข นั่นเอง

หนังสือเล่มนี้ดูจะเป็นเล่มแรกที่ทำให้รายละเอียด เรื่อง
โคกหนองนาได้อย่างคม ชัดและลึกซึ้ง กว่าเล่มไหน ๆ มีที่มาที่ไป
ประกอบให้เครดิตแก่ผู้ให้กำเนิดโคกหนองนาได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด
เล่มหนึ่ง แม้จะเป็นหนังสือวิชาการค่อนข้างหนาแต่ก็คุ้มค่ายิ่งนัก
ต่อการศึกษาค้นคว้าจริง ๆ อาตมาพจจึงขออนุโมทนากับความ
เพียรพยายามของท่านที่สามารถรวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาได้อย่าง
สมบูรณ์ครอบคลุมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเคียงคู่ไปกับการพัฒนา
จิตใจอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป ขอแสดงความชื่นชมอย่างจริงใจ

พระสังคม ธนปญฺโญ, ดร.

ประธานมูลนิธิแทนคุณแผ่นดินเกิดและ

ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติธรรมมาบเื้องเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง

ต.หนองบอนแดง อ.บ้านบึง จ.ชลบุรี

พุทธกสิกรรม • ๘

คำนิยม

ดร. วิวัฒน์ ศัลยกำธร
(อาจารย์ยักษ์)

หนังสือเรื่อง “พุทธกสิกรรม : การบูรณาการวิธีการ
และเครื่องมือขจัดความหิวโหยเพื่อ สร้างความมั่นคงทางด้าน
อาหาร” เล่มนี้ พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ ได้รวบรวมและ
เรียบเรียง องค์ความรู้ที่สำคัญจากนักปฏิบัติการจริง โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งองค์ความรู้จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เรียกว่า
“เกษตรทฤษฎีใหม่” ที่มีการพัฒนาต่อยอดจนกลายมาเป็นโคก
หนองนาโมเดลในปัจจุบัน

ท • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

หนังสือเล่มนี้มีการศึกษาและพัฒนาต่อยอดนำมาสู่การออกแบบคันไถโมเดล จึงนับว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีความน่าสนใจ เพราะมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนาให้พื้นที่ที่มีความมั่นคงทางด้านอาหารได้อย่างชัดเจนซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดที่ครบถ้วนทั้งหลักการ วิธีการ แนวทางการปฏิบัติ

โดยเฉพาะท่านได้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ด้วยการวิเคราะห์ตีความอธิบายให้เหมาะแก่การปฏิบัติ และมีการนำเอากระบวนการพัฒนาดลสู่การปฏิบัติจริงจนเกิดผลเชิงประจักษ์ คือ โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลจังหวัดศรีสะเกษ

ดังนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่เหมาะแก่การใช้เป็นตำราหรือคู่มือหรือแนวทางในการศึกษาของผู้สนใจในการทำโคกหนองนาโมเดลตามหลักพุทธทศสิทธรมที่เกิดจากการบูรณาการวิธีการและเครื่องมือจัดความหิวโหยเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร

ดร. วิวัฒน์ ศัลยกำธร
ผู้ก่อตั้งมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ

พุทธกสิกรรม • ๗

คำนิยาม

โจน จันได

พุทธกสิกรรม คือ การเพาะปลูกของชาวพุทธ ชาวพุทธ จะทำการเพาะปลูกโดยรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าเราจะทำให้เกิดความ รุนแรงต่อชีวิตอื่นให้น้อยที่สุดได้อย่างไร เราจะทำลายดิน ทำลายน้ำ ทำลายพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดได้อย่างไร เป็นการ เพาะปลูกที่จะทำให้เกิดการเกื้อหนุน เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ ยั่งยืน

พุทธกสิกรรมกำลังสูญหายไปอย่างรวดเร็วเพราะ กระแสกสิกรรมแบบธุรกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วการปลูกเพื่อขาย อย่างเดียวสร้างผลกระทบมากมาย เกษตรกรเป็นหนี้ สูญเสียที่ทำ กิน สุขภาพทรุดโทรม ดินตายเป็นบริเวณกว้างเพิ่มขึ้นทุกปี น้ำ ปนเปื้อนด้วยเคมี พืชสัตว์สูญพันธุ์อย่างรวดเร็ว ระบบนิเวศน์ พังทลาย จนเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างรุนแรงทั่วโลก

ณ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เพราะมันเป็นระบบเกษตรกรรมที่ใช้ความรุนแรง เห็น
แก่ตัว คิดถึงแต่ผลประโยชน์ที่เป็นเงินในระยะเวลานั้น ๆ ท่ามกลาง
ความล่มสลายทั้งระบบอย่างรุนแรงในขณะนี้ก็ยังมีคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่
พากันมาทดลอง และพัฒนาพุทธสิกขธรรมกันอย่างจริงจังในหลาย
รูปแบบ หลายชื่อ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรธรรมชาติ เกษตร
แบบพึ่งตนเอง สิกขธรรมยั่งยืน สิกขธรรมธรรมชาติ เป็นต้น

เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่มีพระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ
(พินนท) อาจารย์ประจำหลักสูตรสตินวัตกรรมและสันติศึกษา
และท่านเจ้าคุณพรหม (พระเมธีวชิรบัณฑิต) พระคุณเจ้าทั้งสองรูป
นี้เป็นครูบาอาจารย์ที่สำคัญของมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทย ที่มีความ
สนใจในพุทธสิกขธรรมอย่างจริงจัง จนได้ลงมือทำเอง และยัง
เดินทางไปเรียนรู้และช่วยเหลือคนอื่น ๆ อีกมากมาย จึงมีความรู้
และประสบการณ์จริงอย่างแจ่มแจ้ง

พุทธสิกขธรรม จึงเป็นหนังสือที่เขียนจากประสบการณ์
จริงแต่อยู่บนพื้นฐานทางวิชาการที่น่าสนใจมาก เป็นประสบการณ์
ให้ผู้สนใจได้เรียนรู้และพัฒนาต่อยอดต่อไปไม่ต้องนับหนึ่งใหม่

ขอบพระคุณพระอาจารย์ทั้งสองท่านที่ทุ่มเทเรียนรู้และ
ทำเรื่องนี้อย่างจริงจังมายาวนาน

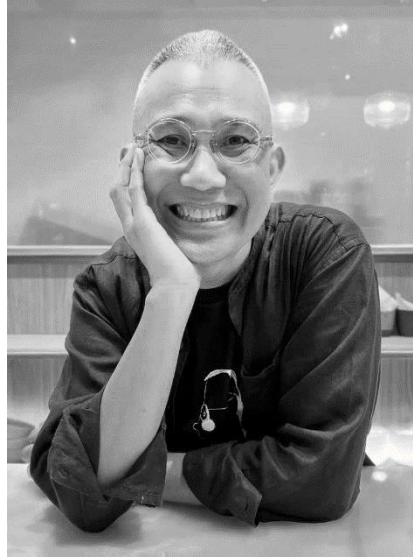
โจน จันได

พุทธกาลิธรรม • ด

คำนิยม

สุทธิพงษ์ สุริยะ
(อาจารย์ขาบ)

ผมได้รับการติดต่อมาจาก พระครูปลัดอดิศักดิ์ ซึ่งถือว่า
คุ้นเคยกันดี ให้เกียรติผมช่วยเขียนคำนิยมให้ พร้อมส่งไฟล์หนังสือ
พุทธกาลิธรรมมาให้อ่านประกอบ ต้องยอมรับเลยว่าเป็นหนังสือที่ผม
ใช้เวลาพอสมควรเพื่อจะเขียนคำนิยม เพราะต้องอ่านหนังสือแต่ละ
บทและนิกภาพจินตนาการตามไปด้วย เหมือนเป็นเงาสะท้อน
ตัวเองไปในตัว

ต • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ก่อนอื่นต้องยอมรับว่าประเทศไทยของเรานั้นฐานรากคือ กสิกรรม และผู้คนส่วนมากก็นับถือศาสนาพุทธ ความเป็นวิถีพุทธอยู่ในสายเลือดคนไทยอยู่แล้ว และหนังสือที่พระอาจารย์เขียนได้ฉายภาพหลากหลายมิติที่เชื่อมโยงกันซึ่งล้วนก็คือการบูรณาการร่วมมือ เพื่อไปสู่เป้าหมายนั่นก็คือการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) ทั้ง 17 ข้อ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 2 การขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

โดยเฉพาะหมู่บ้านเกษตรกรรมที่มีมากกว่า 75,142 หมู่บ้าน กระจายอยู่ทั่วประเทศไทย แนวคิดการปั้นแบรนด์จากหมู่บ้านธรรมดาให้กลายเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรมท่องเที่ยวมูลค่าสูง ถือว่าเป็นสิ่งท้าทายใหม่และตอบโจทย์โลกในยุคสมัยนี้

แนวคิดจาก LOCAL สู่มูลค่าการนำศิลปะการออกแบบร่วมสมัยมาเป็นเครื่องมือในการจัดการกับทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็น การท่องเที่ยวเศรษฐกิจฐานรากใหม่สร้างสรรค์เป็นการเปิดโอกาสให้กับพื้นที่ของตนเองได้เดินทางลัดไปหาคำตอบที่ใช่

พุทธทาสกรรม • ๘

วิธีพุทธทาสกรรมไม่เคยเลือนหายไปจากเรา แต่เราเองต่างหากที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด การคิดต่างเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรมให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

ขออนุโมทนาบุญกับพระครูปลัดอดิศักดิ์ ที่ได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยความมุ่งมั่น ถือเป็นพระคัมภีร์ที่ดีมากของมนุษยชาติ แถมยังสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ที่มีโอกาสได้อ่าน

สุทธิพงษ์ สุริยะ

ผู้ก่อตั้ง พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีชีวิต จังหวัดบึงกาฬ

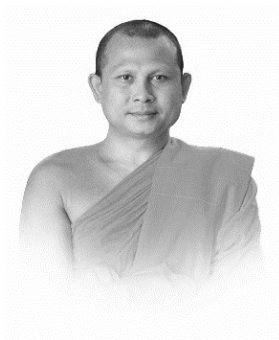
LOCAL สู่คุณค่า

ท • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปัญโญ

คำปรารภ

หนังสือเรื่อง “พุทธกสิกรรม : การบูรณาการวิถีการและเครื่องมือขจัดความหิวโหยเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร” เล่มนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอทางรอดของมนุษยชาติ ที่จะพ้นวิกฤติการณ์ ความหิวโหย ในภาวะวิกฤติโลกที่เปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งหวังว่าการขจัดความหิวโหยเพื่อความมั่นคงของมนุษยชาติ

จะทำให้ชีวิตของมนุษยชาตินั้นเกิดการปรับตัวอย่างเท่าทันความเปลี่ยนแปลงสามารถที่จะหันกลับมาองหาหนทางรอดในการทำกสิกรรม น้อมนำแนวคิดคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ได้ และรู้หนทางในการขจัดความหิวโหยความอดอยากบนฐานการออกแบบชีวิตบนพื้นที่ของตนเองเพื่อให้พออยู่พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น

นอกจากนั้น เจตนารมณ์ของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถประยุกต์สู่กสิกรรมโคกหนองนาโมเดล สามารถต่อยอดผลผลิตภายใต้การยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเน้นหนักในการอธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับโคกหนองนาโมเดล ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในยุคปัจจุบันที่สามารถจัดความหิวโหยและสร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนบนพื้นที่ตนเอง ดังที่ในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ พระองค์เน้นย้ำว่า โคก หนอง นา เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์

หัวใจของหนังสือเล่มนี้ไม่ได้อยู่ที่วิธีการทำกรรมทำไร่ไถนาเลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่คือการเอาธรรมไปทำเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร จนเกิดการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจพร้อมกับจิตใจสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ที่สำคัญหนังสือเล่มนี้ยังได้ถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบ ในการนำเอาธรรมไปทำ คือ พื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลจังหวัดศรีสะเกษ เกิดผลลัพธ์จากการนำธรรมไปทำ คือ ดินดี น้ำดี อากาศดี ป่าดี อาหารดี

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเชื่อมั่นว่า จะทำให้เกษตรกรได้วิธีการและเครื่องมือในการทำกรรมอย่างเหมาะสมและเป็นทางรอดที่สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารขจัดความหิวโหยสามารถนำธรรมไปทำในไร่นาของตนเองและนำพาชีวิตตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าพบแต่ความผาสุกสงบร่มเย็นได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ, ดร.
ผู้รวบรวมและเรียบเรียง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนิยม	
พระเมธีวชิรบัณฑิต (हररษา ธรรมหาโส), ศ.ดร.	ก
พระศรีธีรพงศ์, ป.ธ.๙, ดร.	ง
พระสังคม ธนปญโญ, ดร.	ณ
ดร. วิวัฒน์ ศัลยกำธร	ฐ
โจน จันได	ฒ
สุทธิพงษ์ สุริยะ	ด
คำปรารภของผู้เขียน	ท
สารบัญ	๑
บทที่ ๑ โลกกับวิกฤติการณ์ความหิวโหย	๒
ความนำ : โลกกับวิกฤติการณ์ความหิวโหย	๒
วิกฤติชุมชนในภาวะวิกฤติโลกที่เปลี่ยนไป	๘
ความคาดหวังจัดความหิวโหยของมนุษยชาติ	๑๓
ชนบทวิถีใหม่ในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง	๑๖
สรุป	๓๐

บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๓๒
ความนำ : แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจ	
พอเพียง	๓๒
หัวใจเกษตรทฤษฎีใหม่	๓๕
หลักการทำงานโคกหนองนาโมเดล	๓๘
แนวความคิดการกักเก็บน้ำแบบโคกหนองนาโมเดล	๓๙
ทฤษฎีบันได ๙ ขั้นสู่ความยั่งยืน	๔๕
ประโยชน์ของโคกหนองนาโมเดล	๔๘
สรุป	๕๕
บทที่ ๓ ยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน	๕๘
ความนำ : ยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน	๕๘
การออกแบบสร้างภาพลักษณ์	๖๐
การพัฒนาแปรรูปหัตถกรรมของชุมชน	๖๔
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	๖๕
สรุป	๖๙
บทที่ ๔ โคกหนองนา : เครื่องมือจัดความหวือไทย	๗๒
ความนำ : ความเป็นมาของโคกหนองนาโมเดล	๗๒
ภูมิหลังของโคกหนองนาโมเดล	๗๗
สัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์	๗๙
รูปแบบการพัฒนาโคกหนองนาโมเดลในปัจจุบัน	๘๐
ความหมายของกสิกรรม	๘๕

ความหมายของโคกหนองนาโมเดล	๘๘
คุณค่าและความสำคัญของโคกหนองนาโมเดล	๙๒
หลักการทำโคกหนองนาโมเดล	๙๗
๑) การทำทาสกรรมเพื่อสร้างความมั่นคง	๙๗
๒) การทำทาสกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่ง	๑๐๒
๓) การทำทาสกรรมเพื่อสร้างความยั่งยืน	๑๐๖
ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาโคกหนองนาโมเดล	๑๑๖
สรุป	๑๒๑
บทที่ ๕ วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล	๑๒๔
ความนำ : วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล	๑๒๔
วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล	๑๒๕
๑) จัดหาพื้นที่ดิน	๑๒๕
๒) จัดออกแบบแผนผัง	๑๒๘
๓) จัดหาแหล่งน้ำ	๑๕๘
๔) จัดหาเครื่องมือ	๑๗๔
๕) จัดเตรียมพันธุ์พืช	๑๗๗
๖) ลงมือปลูกพืชตามหลักทาสกรรม	๑๘๐
สรุป	๑๘๔

๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

บทที่ ๖ รากฐานความมั่นคงทางด้านอาหารโดยพุทธกสิกรรม

๑๘๘

ความนำ : รากฐานความมั่นคงทางด้านอาหารโดยพุทธ	
กสิกรรม	๑๘๘
วิวัฒนาการของการกำเนิดกสิกรรม	๑๘๙
กสิกรรมเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างความมั่นคงทาง	
อาหาร	๑๙๕
กสิกรรมเป็นที่มาของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม	๑๙๗
สรุป	๒๐๐

บทที่ ๗ การพัฒนาโคกหนองนาโมเดลตามแนวคิดทาง

พระพุทธศาสนา	๒๐๒
ความนำ : การพัฒนาโคกหนองนาโมเดลตามแนวคิดทาง	
พระพุทธศาสนา	๒๐๒
ความหมายของกสิกรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา	๒๐๓
ความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีโลก	๒๐๓
ความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีธรรม	๒๐๗
แนวคิดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติในการทำพุทธกสิกรรม	๒๐๙
ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการทำกสิกรรม	๒๐๙
ข้อปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวข้าวในนา	๒๑๑
ประเภทของนา	๒๑๒
ลักษณะของเมล็ดพืชที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก	๒๑๔

ประโยชน์ของการทำกสิกรรมตามแนวคิดทางใน	
พระพุทธศาสนา	๒๑๕
การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อทำพุทธกสิกรรม	๒๑๗
หลักพรหมณ์ธรรมเพื่อให้เกิดความพอเพียง	๒๑๘
ทางเสื่อมของเกษตรกร	๒๒๐
สรุป	๒๒๓

บทที่ ๘ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้ร่มรื่นอย่างยั่งยืน ๒๒๖

ความนำ : การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้ร่มรื่นอย่างยั่งยืน	๒๒๖
ความหมาย	๒๒๘
ประเภทของพื้นที่สีเขียว	๒๓๐
การพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	๒๓๒
การจัดการพื้นที่สีเขียว	๒๓๓
ประโยชน์ของการพัฒนาพื้นที่สีเขียว	๒๓๖
แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	
อย่างยั่งยืน	๒๓๗
สรุป	๒๓๘

บทที่ ๙ การบูรณาการพัฒนาตามหลักพุทธกสิกรรมเพื่อการจัด

ความหิวโหยอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน	๒๔๒
ความนำ : การบูรณาการพัฒนาตามหลักพุทธกสิกรรมเพื่อ	
การจัดความหิวโหยอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน	๒๔๒
การพัฒนาตามหลักภาวนา ๔	๒๔๗

๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา	๒๕๔
๑) แนวคิดการพัฒนาตามหลักศีลสิกขา	๒๕๔
๒) แนวคิดการพัฒนาตามหลักจิตตสิกขา	๒๕๘
๓) แนวคิดการพัฒนาตามหลักปัญญา	๒๖๑
สรุป	๒๖๕

บทที่ ๑๐ รูปแบบการพัฒนาพุทธสิริธรรมโคกหนองนาสันติ

ศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒๖๘

ความนำ : รูปแบบการพัฒนาพุทธสิริธรรมโคกหนองนา

สันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒๖๘

องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาพุทธสิริธรรมโคก

หนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒๗๒

ถอดบทเรียนการพัฒนาพุทธสิริธรรมโคกหนองนาสันติ

ศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : ศึกษากรณี

จังหวัดศรีสะเกษ (KHANTAI'S MODEL) ๓๓๑

 ๑) ดินดี ๔๒๖

 ๒) น้ำดี ๔๒๗

 ๓) อากาศดี ๔๒๘

 ๔) ป่าดี ๔๒๙

 ๕) อาหารดี ๔๓๐

บทที่ ๑๑ สรุป : มนุษยชาติจะมีความมั่นคงทางด้านอาหารได้	
อย่างไร	๔๓๖
ความน่า	๔๓๖
๑) ด้านความเป็นอยู่	๔๓๗
๒) ด้านสุขภาพ	๔๓๘
๓) ด้านสิ่งแวดล้อม	๔๔๐
๔) ด้านชุมชน	๔๔๑
๕) ด้านอาชีพ	๔๔๓
ประวัติผู้เขียน	๔๕๒
อ้างอิงท้ายเล่ม	๔๕๙

บทที่ ๑

โลกกับวิกฤติการณ์ความหิวโหย

บทที่ ๑ โลกกับวิกฤติการณ์ความหิวโหย

ความนำ : โลกกับวิกฤติการณ์ความหิวโหย

ในการประชุมสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๗๐ เมื่อ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘ มีผู้นำจาก ๑๙๓ ประเทศทั่วโลกได้ร่วมรับรองวาระเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป็นเอกสารวาระการพัฒนา ๒๐๓๐ ซึ่งประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อเป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาร่วมกันของประชาคมโลก^๑ สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญต่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้นำมาเป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) และจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”^๒

การพัฒนาทาสกรรมอย่างยั่งยืน มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ถึง ๒ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน^๓ ซึ่งภายในปี ๒๕๗๓ มีเป้าหมายมุ่งมั่นที่จะขจัดวิกฤตการณ์ความหิวโหยและความอดอยากทุกรูปแบบเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่และกำลัการผลิดของเกษตรกรรมขนาดเล็กสามารถเข้าถึงแหล่งที่ดินทำกิน เทคโนโลยี และการตลาดได้อย่างเท่าเทียมกัน^๔

ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ทำให้เกิดการดำเนินการขับเคลื่อนแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติลงสู่ทุกจังหวัดของประเทศไทย โดยแต่ละจังหวัดได้กำหนดยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาและสอดคล้องกับบริบทสภาพพื้นที่ของตนเอง เช่น ในส่วนของจังหวัดศรีสะเกษนั้น พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบให้ทบวณนโยบายหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ^๕

เหตุนี้เองจังหวัดศรีสะเกษจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ว่า "ดินแดนทาสกรรมปลอดภัยการค้าและการท่องเที่ยวครบวงจร" และกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดศรีสะเกษ ไว้ ๕ ด้าน ดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็งและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเสริมสร้างความมั่นคงและรักษาความสงบเรียบร้อย ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ^๖

จังหวัดศรีสะเกษมีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่สำคัญทางกสิกรรมเป็นหลัก อาชีพการทำนาข้าว และเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวนชนิดต่าง ๆ^๗ ปัจจุบันจังหวัดศรีสะเกษมีการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ โดยทิศทางการพัฒนาตามกรอบแนวความคิดว่า เมื่อจังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นฐานอาชีพเดิมและมีรายได้ส่วนใหญ่มาจากกสิกรรมทางจังหวัดจึงเน้นทิศทางการของจังหวัดไปสู่การผลิตผลทางด้านกสิกรรมอินทรีย์ โดยยึดวิถีศรีสะเกษ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนกสิกรรมที่มีจิตวิญญาณในการเอื้อเฟื้อและใส่ใจดูแลผู้อื่น

กสิกรรมอินทรีย์ จึงเป็นแนวทางที่ตรงกับวิถีศรีสะเกษเดิมแท้ที่ใส่ใจถึงผู้อื่นในการผลิต และจังหวัดศรีสะเกษยังเป็นเมืองวัฒนธรรมโบราณเพราะมีอารยธรรมมาตั้งแต่โบราณ ดังนั้น การพัฒนาของจังหวัดจึงมีจุดเน้นความสมดุลของใช้วิถีชีวิตและการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ^๘

ทั้งนี้ ประเด็นวิกฤติและความคาดหวังของจังหวัดศรีสะเกษ คือ ภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ ในการพัฒนาพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษยังไม่มีศักยภาพในการพัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่

การใช้สอยที่ดินในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่กสิกรรม คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๔๕ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด ส่วนพื้นที่กสิกรรมเหลือใช้น้ำฝนที่กักเก็บไว้ในพื้นที่เท่านั้น เพราะเหตุนี้ประชากรส่วนมากที่เป็นเกษตรกร เมื่อฝนทิ้งช่วงจึงได้รับผลกระทบจากภัยแล้งรุนแรงส่งผลให้เกิดการขาดแคลนน้ำ

นอกจากนั้น ในบางปียังมีวิกฤติน้ำท่วม วิกฤติการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด วิกฤติพืชผลทางกสิกรรมตกต่ำ วิกฤติความยากจน วิกฤติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย^๙

จะอย่างไรก็ตามประเด็นวิกฤติที่สำคัญเมื่อการเกิดภัยแล้งขึ้นย่อมสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตให้มีความลำบากอย่างยิ่ง ทำให้ข้าวปลาอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นความอดอยาก เพราะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว หากไม่มีน้ำปลาก็ไม่มีความหมาย หากไม่มีนาข้าวก็ไม่มี โดยเฉพาะวิถีชีวิตของเกษตรกรที่อาศัยน้ำเพื่อการทำกสิกรรมซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำกสิกรรม หากขาดน้ำการทำกสิกรรมก็ไม่ได้ผลผลิต

๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เพราะฉะนั้นแหล่งน้ำจึงคือสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิต เพราะเมื่อมีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ย่อมมีสิ่งมีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะต้นไม้อบไอบน่าย่อมเขียวขจี ผลิตอากาศอันบริสุทธิ์แก่ชีวิตมนุษย์

เมื่อน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและเป็นแหล่งรวมอาหารในวิถีปศุชน และน้ำสร้างความอุดมสมบูรณ์ทำให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เจริญขึ้น โดยเฉพาะต้นไม้อบไอบน่ายังต้องอาศัยน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ทุกพื้นที่ในแผ่นดินจึงควรมีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเพื่อใช้สอยในพื้นที่ดิน จะช่วยแก้วิกฤติภัยแล้งได้อย่างยั่งยืนสามารถกักเก็บน้ำไว้ในคราวที่มีความจำเป็น เช่น การขุดบ่อ การทำแก้มลิง เป็นต้น^{๑๐}

ในส่วนการวางแผนจัดการน้ำมีปรากฏในแนวคิดทางพุทธศาสนาที่น่าสนใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำรวมถึงการปลูกต้นไม้ การขุดสระเก็บน้ำ คือ แนวคิดรูปแบบการขุดสระโบกขรณีของพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะ เพื่อการกักเก็บน้ำซึ่งทรงดำริการขุดสระโบกขรณี ระหว่างต้นตาล เป็นระยะ ๆ ที่มีระยะห่างกันของสระ ๑๐๐ ชั่วณู หรือ ๑ กิโลเมตร^{๑๑} และแต่ละสระนั้นมีอยู่ ๔ บันไดเป็นทางลงสู่สระโบกขรณี มีราวและหัวเสา มีรั้วล้อม ๒ ชั้น ในสระโบกขรณีนี้นั้นมีการปลูกดอกบัว^{๑๒} แนวคิดดังกล่าวเป็นการสร้างธนาคารน้ำไว้เป็นระยะ ๆ มีการป้องกันอันตรายด้วยการทำทางขึ้นทางลง มีราวและหัวเสากันตก

อีกทั้งมีรั้วล้อมถึง ๒ ชั้น แสดงให้เห็นว่าการขุดสระตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญกับการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในสระด้วย

นอกจากนั้น ประเทศไทยโชคดีที่มีพระราชผู้ทรงธรรม และเป็นผู้มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สมัยใหม่หลายอย่าง ซึ่งศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่ถูกทดลองและพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ กลายเป็นเป็นทฤษฎีใหม่ ซึ่งบรรดาศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาชน เกิดจากพระ และทฤษฎีใหม่หากไม่มีการพัฒนาก็จะกลายเป็นศาสตร์ทฤษฎีเก่า

การจัดการน้ำแบบทฤษฎีใหม่^{๑๓} เช่น รูปแบบธนาคารน้ำใต้ดิน นิยมนำมาใช้ในการจัดการน้ำในชุมชนมากขึ้นเป็นการขุดสระกักเก็บน้ำโดยขุดลึกทะลุชั้นหินดับควาย ใช้ค่าเฉลี่ยความลึกของสระจากบ่อบาดาลหมู่บ้าน สระที่สามารถเก็บได้น้ำดีสังเกตจากสระที่มีตาน้ำซึมไหลออกมา และมีสะดือสระด้วย^{๑๔}

การขุดสระอาศัยหลักการโคกหนองนาโมเดล และอยู่ภายใต้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่^{๑๕} และการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบการทำงานตามศาสตร์พระราชสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตจนบรรลุตามเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๑๖} ประกอบกับสามารถนำเอาการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มาประยุกต์ใช้ได้ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

โดยพัฒนาควบคู่กับการเรียนรู้แบบบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้ ทำเป็น ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และมีความเป็นมนุษย์แนวทางนี้จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดสังคมสันติสุข^{๑๗}

จึงกล่าวได้ว่า อาชีพกสิกรรมที่ประชากรส่วนใหญ่ทำนั้น ได้รับผลกระทบที่เกิดจากวิกฤติจากภัยแล้ง ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการดำเนินการทำกสิกรรม ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข อีกทั้งยังไม่มีความรู้ที่เพียงพอที่จะสามารถจัดการวางแผนพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองในยามเมื่อเกิดภัยแล้งหรือน้ำท่วมได้

วิกฤติชุมชนในภาวะวิกฤติโลกที่เปลี่ยนไป

วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แม้เมื่อเกษตรกรรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ รวมกลุ่มกันเป็นกองทุนหมู่บ้านขึ้นมา เงินหมุนเวียนอยู่ในหมู่บ้านไม่ได้ไปไหน ใครมีเงินก็มาฝาก ใครไม่มีก็มาหยิบยืม มีดอกผลเป็นดอกเบี้ย เมื่อรัฐเห็นความเข้มแข็งของชุมชนที่ค่อย ๆ เติบโตขึ้น ทั้งในภาคอีสานและภาคตะวันออก แต่กลับรัฐก็ออกนโยบายทางการเงินเข้ามาช่วยเหลือแต่กลับส่งผลเป็นการทำลายความเข้มแข็งของระบบเงินชุมชน จึงเป็นวิกฤติอีกซึ่งที่เราอาจมองไม่เห็นแต่จริง ๆ แล้ว มันมีหนามที่ซ่อนอยู่ข้างในนโยบายของรัฐที่ออกมาทำให้คนในชนบทกลายเป็นคนงานที่บริษัทภาคธุรกิจไม่ต้องจ่าย โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด

ผู้ที่ได้ประโยชน์สูงสุดไม่ใช่เกษตรกรแต่กลับเป็นนายทุนในภาคธุรกิจที่อยู่เบื้องหลังรัฐบาล แต่ผู้ที่ต้องแบกรับหนี้ต่อไป คือเกษตรกร นี่คือภาพสะท้อนของชนบทที่เป็นมาอย่างยาวนานและซับซ้อนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น การพัฒนาชุมชนจึงควรเริ่มต้นจากชุมชน รวมทั้งเมื่อบริบทสังคมโลกเปลี่ยนไป การจัดการวิกฤติชุมชนในภาวะวิกฤติโลกที่เปลี่ยนไปก็ต้องต้องมาจากชุมชน โดยมีชุมชนเป็นรากฐาน และชุมชนเป็นเจ้าของในภาวะการณ์เปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในโลก เป็นการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงพลิกผันของสภาพภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมด้วยตัวเอง^{๑๘}

จะอย่างไรก็ตาม สภาพวิกฤติสังคมไทยในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของโลกาภิวัตน์ โรคภัยไข้เจ็บ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทำให้คนต้องดิ้นรนทำมาหากินเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอ แต่พอมีวิกฤติเกิดขึ้นทุกคนก็ต่างแสวงหาคำตอบว่าจะหารายได้จากส่วนใดของชีวิต เพราะบางคนล้มเหลวในการทำมาหากินจึงไม่มีเงิน ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว^{๑๙} ที่ทำให้บุคคลอีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางกลับภูมิลำเนาเพื่อทำกิจกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์สู่โคกหนองนาโมเดล เพราะต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองและครอบครัว

๑๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สำหรับโครงการทำโคกหนองนาโมเดลในปัจจุบัน เกษตรกรยังไม่เข้าใจ เห็นได้จากโครงการที่ดำเนินการจากต้นปีมา จนถึงปลายปี ก็ล้มเลิกกันไปประมาณแล้ว แต่เกษตรกรก็ยังไม่ลงมือปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เลย^{๒๐} เมื่อรัฐได้อนุมัติโครงการแต่ขับเคลื่อนไม่ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ตติวิฤทธิเรื่องที่ดิน สปก. ที่ต้องได้รับการอนุญาตก่อนจึงจะสามารถลงมือทำการขุดได้ เมื่อบางคนลงชื่อเข้าร่วมโครงการโดยที่ยังขาดความรู้ อีกทั้งยังไม่มีแหล่งเรียนรู้ ตัวอย่างในพื้นที่ใกล้บ้าน^{๒๑} จึงทำให้เกษตรกรไม่เข้าใจอย่างแท้จริงในการจัดการพื้นที่ดินของตนเองตามโครงการโคกหนองนาโมเดล

เพราะฉะนั้น โครงการนี้จึงต้องใช้เวลาเพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับได้ เพราะถ้าทำโดยไม่เข้าใจทำก็วยังสร้างวิฤทธิให้กับชุมชน เช่น บางตำบลมีคนเข้าร่วมโครงการ เมื่อถึงเวลาขุดก็ตัดเอาต้นไม้เกาออก ถ้าไม่ตัดออกก็ขุดไม่ได้เพราะไม่ถูกต้องตามแบบ ไม่สามารถเบิกงบประมาณได้ บางคนได้ทราบอย่างนั้นแล้วก็ขอถอนตัวแม้จะผ่านการฝึกอบรมมาแล้วก็ตาม^{๒๒}

นอกจากนั้นแล้ว สภาพวิฤทธิโคกหนองนาในยุคปัจจุบัน คือ ทีมขุดยั้งไม่มีความรู้ในการขุดอย่างแท้จริง ไม่มีความเป็นมืออาชีพในการขุดให้ถูกต้องตามแบบ และไม่มีประสบการณ์ไม่มีความชำนาญในการขุดทำตะพัก และขุดให้เกิดความคดโค้งเป็นรูปร่างตามแบบได้

ดังนั้น การขุดถือว่าเป็นวิกฤติมากเพราะแม้มีเงินจ้างขุดแต่ทีมขุดไม่สามารถขุดได้ตรงตามแบบที่เหมาะสมก็ทำให้เกิดความเสียหาย หลายคนต้องการขุดเพราะต้องการความสวยของหนองน้ำอันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจในการขุด และวิกฤติขาดน้ำแม้แต่น้ำใต้ดินก็ไม่มี วิกฤติเหล่านี้จึงต้องศึกษาและพยายามจัดการแก้ไขตามหลักกลีกรรมให้พื้นที่มีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์โดยการวางแผนการขุดเพื่อรองรับน้ำฝนในฤดูฝนไว้ใช้ตลอดทั้งการวางแผนระบบคลองไส้ไก่เพื่อส่งน้ำลงสู่บ่อใหญ่ด้วย^{๒๓}

อีกวิกฤติใหญ่ที่พบ คือ วิกฤติที่เกี่ยวกับคน จากสถานการณ์โควิดแพร่ระบาดทำให้คนในเมืองตงงานและตัดสินใจเดินทางกลับบ้านในชนบท เมื่อกลับมาแล้วไม่รู้ว่าจะทำงานอะไรกลายเป็นสภาพวิกฤติของคนตงงาน^{๒๔}

ทั้งนี้ ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ทุกคนต่างไฝ่ฝันและพยายามจะอยู่แบบธรรมชาติ ทำให้โครงการโคกหนองนาโมเดลตอบโจทยชีวิตคนในปัจจุบัน เพราะเป็นภาพฝันชีวิตที่ดี ที่สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารสำหรับชีวิตได้ สำหรับในบางพื้นที่ทำมานานหลายปีจนประสบความสำเร็จแต่ก็ยังมีหลายคนที่ยังไม่สำเร็จ เพราะต้องใช้เวลาเพื่อให้ต้นไม้ได้เจริญเติบโตขึ้นจึงจะมองเห็นถึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามที่ไฝ่ฝันไว้

๑๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

นอกจากนั้นยังมีประเด็นวิกฤติน้ำเค็ม ถือว่าเป็นวิกฤติของเกษตรภาคอีสานมีเกลืออยู่ใต้ดินจำนวนมาก ในเวลาดำนาเสร็จ น้ำขัง พอ น้ำแห้งลง ข้าวจะตายเป็นวงกว้าง เพราะน้ำแห้งลงมันจะเป็นเกล็ดเกลือเต็มไปหมด^{๒๕}

ผู้เขียนจึงมองว่า เมื่อคนไม่สามารถที่จะปรับตัวอย่างเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็วได้ โดยเฉพาะการเกิดโรคระบาดที่ส่งผลกระทบทำให้คนตกงาน ไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ไม่เพียงพอทำให้มีอาหารไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจึงเป็นวิกฤติใหญ่ของคนในยุคปัจจุบัน

เมื่อหลายคนต้องตัดสินใจเดินทางกลับบ้าน และมีความเชื่อว่าการทำสิกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์สู่โคกหนองนาโมเดล จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ แต่กลับพบวิกฤติใหญ่ที่สำคัญ คือ ยังไม่เข้าใจการทำโครงการ และติดวิกฤติการจัดหาที่ดินขุดโคกหนองนาหรือแม้บางคนมีพื้นที่ดินแต่ไม่มีความรู้ที่เพียงพอ เพราะไม่มีแหล่งเรียนรู้ตัวอย่างในพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งทีมชุดยังไม่มีความรู้ในการขุดอย่างแท้จริง หรือแม้ขุดแล้วก็ไม่มีน้ำจึงต้องร่อนน้ำในตามฤดูอย่างเดียวนับว่าเป็นวิกฤติชุมชนที่เกิดขึ้นในภาวะโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

ความคาดหวังขจัดความหิวโหยของมนุษยชาติ

ความคาดหวังในการขจัดความหิวโหยเพื่อความมั่นคงของมนุษยชาติที่สำคัญ คือ ต้องการเน้นการพัฒนาเชิงกายภาพเป็นการดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อม อาชีพ ความเป็นอยู่

ฉะนั้น การพัฒนาพุทธกลีกรรมจึงเป็นความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการพัฒนาเรื่องน้ำ ดิน ลม ป่า และอาหาร ผ่านโครงการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่ต้องการช่วยแก้ไขวิกฤติช่วยเกษตรกรที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก

ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า

“ชิมฉา ปรมา โรคา สงขารา ปรมา ทุกขา” ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่งจึงทำให้สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง”^{๒๖}

พุทธพจน์ดังกล่าวนี้ จึงเป็นที่มาว่าทำไมเราจะต้องทำการขจัดความหิวโหย โดยการเข้าไปอยู่ในชุมชน ไปอยู่ในพื้นที่ ดูแลพัฒนาเชิงกายภาพเพื่อให้เกษตรกร พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น เพราะต้องการให้เกิดชนบทวิถีใหม่ขึ้นมานั่นเอง

๑๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นอกจากนั้น ยังคาดหวังที่จะยกระดับโคกหนองนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้เสริมสร้างสติปัญญาให้กับคนในพื้นที่อย่างยั่งยืน คาดหวังให้เกิดการสร้างเครือข่ายโรงเรียน สร้างเครือข่ายทางสังคม ทางสื่อโซเชียลออนไลน์^{๒๗} โดยให้โรงเรียนเป็นฐานการขยายผลสู่เยาวชนเพราะถ้าปลูกฝังเด็กจะต้องทำให้โคกหนองนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถสร้างรายได้ ทำให้ได้รู้จักวิถีการจัดการชีวิต จัดการแก้ไขวิกฤติในครอบครัว เช่น ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ในสถานการณ์ที่กำลังเกิดโรคระบาด

การปลูกฝังตั้งแต่เด็กเป็นการได้ส่งต่อรุ่นสู่รุ่นสร้างความยั่งยืนขึ้นมาได้ เช่น โรงเรียนห้วยตามอญ ได้เล็งเห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ โดยอาศัยพื้นที่โคกหนองนาที่ได้รับการพัฒนารองรับการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนโดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการหรือแบบโครงงาน Project Approach ซึ่งเป็นเป้าหมายเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนาเด็กพัฒนาครู แล้วก็พัฒนาการบริหารจัดการศึกษา ทำให้เกิดนวัตกรรมประกอบการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการสร้างมัคคุเทศก์น้อยเกิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมาเรียนรู้เป็นวิทยากรท้องถิ่น มีอุปนิสัยที่ดีทั้งกายวาจาใจ เพราะถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถตอบโจทย์ชีวิตคนในชุมชนได้ ประยุกต์บูรณาการเข้าสู่เรื่องของวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติในเรื่องกลไกกรรม

การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์การดูแลต้นไม้ การดูแลรักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นภูมิปัญญาเกษตรกร ตลอดจนห้วงที่จะทำให้ ครูมีเทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย เกิดการพัฒนากระบวนการ จัดการเรียนการสอน โดยครูต้องใส่ใจได้มากยิ่งขึ้น มีการได้ ติดตามทำให้เด็กมีความผูกพัน โดยอาศัยโคกหนองนาเป็นแหล่ง เรียนรู้ที่มีคุณภาพสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่ดีของเด็กนักเรียน ได้^{๒๘} เพราะโคกหนองนาหากอยู่ใกล้กับชีวิต ดิ้นเข้าขึ้นมาต้อง แสวงหาปัจจัย ๔ เมื่อหิวก็สามารถเดินเข้าไปสู่แปลงผักก็มีอาหารได้ กิน พอมีเหลือก็เอามาขาย หรือเอาไปแบ่งปันได้ เรียกว่า เป็น ชุบเปอร์มาร์เก็ตของครอบครัว^{๒๙} สร้างความอุดมสมบูรณ์ในชีวิต ตลอดไป^{๓๐}

ผู้เขียนสามารถสรุปความคาดหวังจัดความหิวโหยของ มนุษยชาติ ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) คาดหวังให้เกิดศูนย์การเรียนรู้โคกหนองนาโมเดล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถตอบโจทย์ชีวิตคนในชุมชน

๒) คาดหวังให้เกิดการสร้างเครือข่าย โรงเรียน สังคม ออนไลน์โคกหนองนาโมเดล

๓) คาดหวังให้เกิดการบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยโคกหนองนาโมเดล

๔) คาดหวังให้เกิดนวัตกรรมประกอบการโคกหนองนา โมเดล

๑๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

๖) คาดหวังให้โคกหนองนาเป็นซูปเปอร์มาร์เก็ต
ครบครันได้

๗) คาดหวังให้โคกหนองนาโมเดลเป็นที่พึ่งขจัดความ
หิวโหยได้

ชนบทวิถีใหม่ในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนไม่ได้เจาะจงไปที่เรื่องของโคก
หนองนาอย่างเดียว แต่พยายาม overall เพื่อเห็นภาพรวมทั้งหมด
ว่า จริง ๆ แล้วประเทศชาติบ้านเมืองของเรา ขณะนี้เกิดอะไรขึ้น
และเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร

การนำเข้าวัฒนธรรมระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ
อาหารก็ดี หรือแม้แต่ปัจจุบันเรื่องของวัคซีน เป็นสิ่งที่เราอยาก
ได้อะไรที่มาตรฐาน เช่น พวก pfizer moderna รวมไปถึงแนวคิด
ประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน ผู้เขียนเชื่อว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลง
แบบหน้ามือเป็นหลังมือได้ค่อนข้างจะเร็วมาก

ฉะนั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นเหตุให้สิ่งที่จะตามมา
คือ ความรุนแรง ถ้าหากว่าภาครัฐไม่ยอมกระจายอำนาจ ไม่ยอมให้
ชุมชนหรือชนบทมีบทบาทในการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้
มากขึ้น และอาจจะเกิดความขัดแย้งที่จะรุนแรงมากขึ้น

เนื่องจากในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ไม่ต่างกัน ซึ่งจะต่างจากแต่ก่อนที่ปิดหูปิดตาได้ง่าย รัฐทำอะไรตามอำเภอใจได้ แต่วันนี้ไม่ได้เป็นอย่างนั้นแล้ว คนชนบทจึงเรียนรู้และพัฒนาตัวอย่างรวดเร็ว จึงเชื่อมั่นว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน^{๓๑}

ประเทศไทยมีความเป็น glocalization เมื่ออยู่ในเมืองมีภาพของเมืองที่ไปรับวัฒนธรรมจากข้างนอกมา แล้วมาผลิตซ้ำเพื่อใช้ประโยชน์ก่อนที่จะส่งออกไปถึงชนบท อย่างเช่นเดี๋ยวนี้เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยพูดภาษาท้องถิ่นกันแล้ว เด็กรุ่นใหม่ก็จะพูดภาษาไทยกลาง

กระบวนการนำเข้าก็มีทั้งความเจริญที่หมายถึงการพัฒนา คำว่า พัฒนา ในภาษาบาลีมันสะท้อนถึงความเสื่อมและความเจริญในตัวของมันด้วย ความเจริญบางอย่างที่เรารับมามีส่วนในการปลดทอนคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชนบท ความเจริญทางอย่างที่รับมาเราคิดว่าดีแล้ว แต่กลับไปปลดทอนศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง เราพึ่งพาตนเองไม่ได้ในหลาย ๆ เรื่อง ทั้ง ๆ ที่ในอดีตเราพึ่งพาตนเองได้ดี แต่ ณ ขณะนี้กลับพึ่งพาตนเองไม่ได้ แต่ก่อนไม่มีโทรศัพท์คนสามารถจำนั่นจำนี่ได้ เมื่อมีโทรศัพท์จะคิดเลขก็พึ่งพาโทรศัพท์ ทำให้ความเจริญก็นำมาซึ่งความเสื่อมโทรมในเมือง

๑๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

อย่างเช่นที่เห็นมลภาวะเกิดขึ้นทางอากาศ มลภาวะทางเสียง มลภาวะทางสิ่งแวดล้อม มันแสดงให้เห็น ๒ ภาพนี้ที่เชื่อมโยงกัน

ถ้าลงลึกก็จะเห็นว่านับตั้งแต่เด็กคนหนึ่งเกิดขึ้นมาในชนบท รัฐก็เข้าไปก่อตั้งโรงเรียนเพื่อที่จะดึงเด็กเหล่านั้นออกมาเรียนในโรงเรียนรัฐ ตั้งแต่ประถมถึงมหาวิทยาลัย เพื่อให้เขาเหล่านั้นก้าวขึ้นมาเป็นแรงงานเพื่อรับใช้ระบบทุนนิยม แรงงานที่เข้ามาทำงานในเมืองก็จะซื้อบ้าน หลายคนก็ไม่ได้กลับชนบท

เมื่อรัฐดูดซับเอาทรัพยากรจากชนบทเข้ามาสู่เมือง ชนบทก็กลายเป็นเด็กขาลีบ พุงโต ก้นปอด หัวโต ๔๐ ปีที่แล้วชนบทเป็นอย่างไร วันนี้ชนบทก็เป็นอย่างนั้น

ภัยคุกคามอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ เป็นภัยจากภายในของเราเอง ที่มองว่าแนวคิดเสรีนิยมที่มาจากตะวันตกเป็นภัยคุกคามร้ายแรงต่อความเป็นไทย การเกิดขึ้นของพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อคนชนบท เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลจากการดำเนินนโยบาย นโยบายประชานิยม เป็นภัยคุกคามต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความเป็นไทย

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องช่วงชิงพื้นที่ในชนบทให้กลับมาเป็นไทยอีกครั้ง วิธีคิดแบบนี้ทำให้เรามองการพัฒนาชนบทต้องสอดคล้องกับความเป็นไทย

ตัวอย่างที่เด่นชัด ก็คือหลังการรัฐประหาร มีการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีการทำประชามติในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ แผนที่การออกเสียงประชามติ พื้นที่ที่เป็นสีแดงและสีชมพู คือ พื้นที่ที่คนออกเสียงประชามติไม่เห็นด้วยกับการยกร่างรัฐธรรมนูญ ก็จะเห็นว่าเป็นพื้นที่ชายขอบปลาย ๆ

แผนที่นี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแผนที่ดัชนีความก้าวหน้าของการพัฒนามนุษย์ในแต่ละจังหวัดในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกัน ดัชนีความก้าวหน้าของการพัฒนามนุษย์วัดจากรายได้ วัดจากการศึกษา วัดจากการเข้าถึงบริการสาธารณสุข วัดจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีครอบครัวที่อบอุ่น ซึ่งจัดทำโดยสภาพัฒน์ จะเห็นว่า มีความสอดคล้องกันระหว่างพื้นที่ที่เป็นสีแดงและสีชมพูคือพื้นที่ที่คนออกเสียงประชามติไม่เห็นด้วยกับการยกร่างรัฐธรรมนูญ เป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่ซึ่งมีความยากจนเข้มข้นรุนแรง หรือเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองเสรีนิยม เป็นการแสดงออกของการไม่ยอมรับทางการเมือง^{๓๒}

๒๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การหาทางออกแล้วก็จะช่วยเหลือประเทศชาติของเรา ในการให้สามารถอยู่รอดแล้วก็ทำให้สังคมมีความสุข ประเด็น ขนบวิถีใหม่จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง มั่นใจว่าทุกคนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง วิกฤติการณ์โลกที่ เปลี่ยนแปลง แต่ไม่ใช่เพราะชนบทเท่านั้น แต่มันคือทั้งชาติ ทั้งโลก ประเทศไทยทั้งสังคมเมือง สังคมชนบท สถาบันครอบครัว จึงต้อง เข้มแข็ง เพราะว่าเป็นจุด เล็ก ๆ ที่เป็นรากเหง้าของทุกสิ่งทุกอย่าง ในการที่จะทำให้ชุมชน สังคม เป็นสังคมที่ดีงาม เป็นสังคมที่มั่นคง เหตุผลที่เชื่ออย่างนั้น ก็เพราะว่า ทุกท่านมีคำตอบอยู่ในใจอยู่แล้ว แต่สิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะมีคำถามอยู่ก็คือว่า ประเทศไทยจะไปสู่สิ่งนั้นได้ อย่างไร อันนั้นเป็นเรื่องใหญ่

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรม นาถปิตร ล้นเกล้า รัชกาลที่ ๙ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นยิ่งกว่า มหาราช แล้วก็ยิ่งกว่าทุกอย่างของปวงชนชาวไทย ท่านได้เมตตา ในการที่จะเตือนสติพวกเรา ด้วย ส.ค.ส. ปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๗

พุทธกาลิกรรม • ๒๑

ภาพที่ ๑ ส.ค.ส. ปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๗ ของในหลวงรัชกาลที่ ๙^{๓๓}

พระองค์ท่านก็ทรงเล็งเห็นว่าบ้านเมือง ได้เกิดวิกฤติต่าง ๆ ที่กระทบกับคน มีทั้งเรื่องวิกฤติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม สิ่งหนึ่งซึ่งอาจไม่ได้พูด แต่ว่าพระเจ้าอยู่หัวพุดมาก่อน คือ เรื่องของโรคระบาด

ตามภาพ ส.ค.ส. ที่เราเห็น จะเห็นว่ามีลูกกระเบิดอยู่ ๔ ลูก สิ่งที่สำคัญที่สุดที่พระองค์ท่านทรงมีลายพระหัตถ์ลิขิตเอาไว้ให้ ก็คือที่ตรงแผนที่ประเทศไทย ก็จะเป็นคำตอบว่า สามัคคีเป็นพลัง คำจูนแผ่นดินไทยก็คือหมายความว่า วิกฤติการณ์ต่าง ๆ จะสามารถผ่านพ้นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโรคระบาดซึ่งไม่เคยคิดว่ามันจะมีจริงเหมือนใน ส.ค.ส. ที่ทรงเตือนพวกเราเรื่องโรคโควิด ๑๙ แต่พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเตือนมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ แล้วชีวิตยุ่งมากแทนที่จะได้นั่งต่อหน้ากันทุกวันนี้ต้องมานั่งอยู่หน้าจอ^{๓๔}

ถ้าดูชนบทในความหมายของพจนานุกรม ชนบท คือ พื้นที่บ้านนอกที่ห่างไกลออกจากเมืองหลวง แต่ก็ยังมีลักษณะของความเป็นเมืองอีกแบบหนึ่งในความรู้สึกของคนไทย ตอนสมัยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เห็นว่าพื้นที่ที่สามารถรวมเข้าเป็นเมืองไทยได้ คือ พื้นที่ที่มีความใกล้ชิดและสยบยอมต่ออำนาจรัฐ ส่วนที่อื่นที่ห่างไกลไม่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ โดยท่านชี้แจงกับข้าราชการกระทรวงมหาดไทยว่า

“ถือว่าเมืองประเทศราชดูแลหัวเมืองชั้นนอกชาวเมืองเป็นคนต่างชาติต่างภาษา ส่วนหัวเมืองชั้นกลางกับชั้นในชาวเมืองเป็นไทยด้วยกันเอง” หมายความว่า จะยอมรับบ้านนอกได้ก็ต่อเมื่อมีความเป็นไทย

ความเป็นไทยในที่นี้หมายถึง ความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ศาสนาในที่นี้ก็คือศาสนาพุทธ การที่จะรวมเข้าเป็นไทยก็ต้องแสดงลักษณะแบบนี้ถึงจะรวมเข้าเป็นเมืองได้

วิธีคิดแบบนี้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาชนบทของรัฐไทยที่เป็นมาอย่างที่ยกไปแล้วว่าเรามองชนบทในลักษณะด้านหนึ่งเป็นพื้นที่ทางไกล อีกด้านหนึ่งก็เป็นพื้นที่จะต้องรักษาหวงแหนไว้ เพื่อทำให้มีความเป็นไทย เราใช้พื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่ของการปกป้องรักษาอาณาบริเวณของความเป็นชาติไทย เป็นพื้นที่ที่เป็นหัวเมืองหน้าด่าน เป็นพื้นที่ที่ปะทะกับภัยต่าง ๆ ที่จะเข้ามารุกรานความเป็นชาติของเรา พื้นที่ชนบทจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่เราจะเสียไปไม่ได้ ภัยจากลัทธิล่าอาณานิคมหมดไปแล้ว ก็เป็นการต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ การพัฒนาชนบท การปรับโครงสร้างพื้นฐานการสร้างเขื่อน การสร้างถนน ในพื้นที่บริเวณชายแดน การตั้งหมู่บ้านพัฒนาดินแดนหรือการตั้งหมู่บ้านไทยอาสา ก็เกิดขึ้นในช่วงนั้นเพื่อยึดพื้นที่กลับคืนมาสู่ความเป็นชาติ ความเป็นศูนย์กลางไทยให้ได้ นี่คือมุมมองรัฐไทยที่มีต่อชนบท^{๓๔}

๒๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ปัจจุบันสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชนบท ก็คือสื่ออินเทอร์เน็ตที่ได้ค่อย ๆ เปลี่ยนชนบทให้กลายเป็นโลกใหม่ แม้ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงแบบในทันทีแต่ค่อย ๆ เห็นการตื่นตัวของเกษตรกรซึ่งแต่เดิมมักถูกมองว่าคนที่กลับมาอยู่บ้านในชนบท จะอยู่ได้อย่างไรเมื่อไม่มีงานอะไรให้ทำ คนก็คิดแต่เพียงว่าต้องไปหางานทำเพราะว่านั่นคือสิ่งที่โรงเรียนสอนเรา

คนจำนวนไม่น้อยที่ใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตในการเรียนรู้และตั้งคำถามว่าทำไมเราต้องไปหางานทำ ก่อนที่จะเกิดการระบาดของโรคโควิดขึ้นมามีหลายคนมากที่เริ่มเปลี่ยนที่นาเป็นรีสอร์ท เป็นโฮมสเตย์ เปลี่ยนทุ่งนาให้เป็นร้านกาแฟ ทำไมเขาถึงกล้าทำ ในขณะที่สมัยก่อนวิถีคิดของคนที่เชื่อว่าการทำธุรกิจต้องไปทำในเมือง ต้องไปซื้อทำเลที่แพงที่สุด แต่ในโลกปัจจุบันกลางทุ่งนาที่ไกลแสนไกลมีร้านกาแฟตั้งอยู่ ไม่มีโต๊ะ ไม่มีเก้าอี้ มีแต่ก้อนฟางให้นั่ง ใช้สื่อโซเชียลประชาสัมพันธ์ไม่นานก็เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เป็นการแสดงให้เห็นว่า คนชนบทไม่ได้อัปจน วิถีชีวิตของคนชนบทคือถูกกดขี่ถูกกีดกันไม่ให้เติบโต หลายคนที่ทำโฮมสเตย์รัฐก็พยายามจะเข้ามาเก็บภาษีเหมือนกับโรงแรม สิ่งเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ไม่ได้มองชนบทในแบบเดิมอีกแล้ว

คนจำนวนมากซึ่งกลับไปบ้านในทุกวันนี้เขาไม่ได้มองว่าชนบทเป็นที่ด้อยโอกาส เป็นที่จะสร้างรายได้ไม่ได้ แต่มองว่าชนบทเต็มไปด้วยทรัพยากรและทุนที่มีค่าในชนบท

ฉะนั้น คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยกำลังตื่นตัว และอาศัยสื่ออินเทอร์เน็ตในการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ในความรู้สึกของชนบทคือคำตอบจริงๆ เป็นคนรุ่นใหม่ที่ดีนอกกรอบจากการที่กระทรวงศึกษาธิการได้ปลูกฝังเรามาแล้ว

เมื่อคิดนอกกรอบก็จะทำให้เห็นว่าชนบทมีทุนที่ยิ่งใหญ่ที่เราได้อยู่แล้วและสามารถใช้ประโยชน์ได้เลย เช่น หนุ่มสาวที่เชี่ยวชาญในเรื่องของไม้ไผ่และสามารถสร้างรายได้จากสิ่งเหล่านี้ นี่คือตัวอย่างของคนที่มีมองเห็นสิ่งที่เขามีอยู่ซึ่งเป็นทุนที่มีคุณค่า^{๓๖}

ในแง่ของวิกฤติของเศรษฐกิจก็รู้กันว่า มันส่งผลทำให้เกิดวิกฤติความยากจน วิกฤติรายได้ วิกฤติความมั่นคง สังคมที่ว่าคือถ้าสังคมสงบสุขก็ไม่ใช่ไร แต่ว่าสังคมเต็มไปด้วยความขัดแย้งเต็มไปด้วยสิ่งที่เราเคยดูถูกคนกรุงเทพ บอกว่ารื้อบ้านติดกันยังไม่รู้จักกันเลย ปัจจุบันมันก็ลามไปสู่สังคมชนบท คนก็ไม่ค่อยรู้จักกันแล้วคนกลับมาอยู่บ้าน มาจากต่างถิ่นถูกสงสัยว่าติดโควิด ก็อาจจะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้านได้ หรือแม้แต่เรื่องของที่นาติดกัน ปัจจุบันจะแบ่งปันหัวคันนาหรือจะแบ่งปันลำเหมือง ลำคลองใส่ไก่เพื่อใช้น้ำร่วมกันปัจจุบันก็คุยกันยากซึ่งเป็นวิกฤติการณ์ที่เราสัมผัสได้ ว่ามันส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของเรา^{๓๗} ยุควิกฤติเศรษฐกิจปีเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีการต่อสู้กับทุนต่างชาติที่เข้ามา จะเห็นว่าวิธีการแบบความเป็นไทยที่ใช้ก็มักจะถูกมองการเปลี่ยนแปลงคล้ายๆ กับเป็นสงครามของการต่อสู้กับภัยที่เข้ามาคุกคาม

๒๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

โดยเฉพาะภัยที่มาคุกคามจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็น
ลัทธิล่าอาณานิคม ไม่ว่าจะเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติ
เศรษฐกิจมีทุนต่างชาติที่เข้ามาเพื่อที่ว่าจะช่วงชิงและครอบครอง
ทุนอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะนักลงทุนที่ชื่อ จอร์จ โซรอส
ผู้เข้ามาโจมตีค่าเงินบาท และก็ค้ากำไรจากค่าเงินบาท ซึ่งเป็นต้น
กำเนิดของวิกฤติต้มยำกุ้งก่อนที่จะแพร่กระจายไปทั่วภูมิภาค
ภาคชนบทในยุคนี้เป็นภาคชนบทที่รองรับวิกฤติเศรษฐกิจจากเมือง
ในช่วงเวลานั้นคนก็กลับบ้านไปยังชนบท คนที่ตกงานก็กลับไปภาค
เกษตร

ภาคเกษตรเป็นเบาะรองรับวิกฤติเศรษฐกิจจากเมือง
เราเคลื่อนย้ายคนที่ล้มเหลวจากวิกฤติเศรษฐกิจจากเมืองไปชนบท
ในขณะที่แรงงานซึ่งมีศักยภาพจากชนบทก็อพยพมาสู่ในเมืองเสมอ
ที่ผ่านมา พบว่า คนตกงาน คนติดยา คนที่ล้มเหลวจากระบบ
การศึกษา คนที่เจ็บป่วยจากการทำงานหนักในโรงงานก็จะกลับไป
ยังเหยี่ยวาตนเองในชนบท ภาคการเกษตรเติบโตขึ้นในช่วงนั้น

ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการกลับถดถอย
ลง ชนบทถูกมองว่าเป็นทางออกของวิกฤติเศรษฐกิจในคราวนั้น
นำไปสู่การเกิดขึ้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลับมาพึ่งพา
ตนเองกับการทำเกษตรกรรม และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่สำคัญมากกว่าคำตอบก็คือคำถาม คือ เวลาเราถามคำถามเป็นคำถามจากคนนอกที่มองเข้าไปอยากให้ชนบทเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วเราก็มีคำตอบแล้วด้วยเพราะว่าเราคิดกันจากกลุ่มคนซึ่งอยู่ในจุดศูนย์กลางของความเจริญของเมือง สิ่งที่เราทำเมื่อเรามีคำตอบอยู่แล้วคือการที่เราไปบอกคำตอบเหล่านี้กับคนในชนบทว่าต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ เอาคำตอบเข้าไปทิ้งไว้ในชุมชน เราควรจะเปลี่ยนว่าคำถามควรจะมาจากชุมชนเอง เพราะคือวิถีชีวิตของเขาเป็นสิ่งที่เขาควรจะเลือกได้ การพัฒนาควรเป็นสิ่งที่เขาเลือกได้เอง คือ เสรีภาพที่เขาจะเลือกด้วยตนเองได้

คนวัยทำงานส่วนใหญ่มักจะไม่ได้อยู่บ้าน บางคนถึงขั้นอพยพตนเองไปอยู่ในเมือง ปรากฏว่าความมีน้ำใจ ความมีอัธยาศัยไมตรีกลับหายไป ยังมีความผูกพันและมีความสำนึกในการเป็นคนท้องถิ่นเสมอ มีน้อยมากที่จะกลายเป็นคนเมืองและลืมรากเหง้าของตนเอง

จากที่เคยสัมผัสเมื่อเขาเข้ามาทำงานในเมืองและเก็บเงินได้สักก้อนหนึ่ง ก็มักจะกลับไปถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองกลับไปช่วยถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง เอาทุน เอาความรู้ไปพัฒนาบ้านเกิด ถึงแม้บางคนจะไม่ได้กลับแต่ก็มีการติดต่อกันกับคนที่บ้าน เพราะฉะนั้นเราคงจะไม่เห็นว่าช่วงสงครามได้ เข้าพรรษา กรุงเทพฯ จะโล่งไม่มีคน มันคือความผูกพันที่ยังยึดโยงกันอยู่

๒๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

จึงไม่แปลกเลยที่จะเกิดความห่างไกลด้านกายภาพแบบนี้ ในยุคโลกาภิวัตน์ความผูกพันของผู้คนมันสามารถที่จะเชื่อมโยงกันได้ คำว่า ครอบครัวแห่งกลางของคนต่างจังหวัดที่เขากำลังพูดกันอยู่นี้เป็นวิกฤติด้วย จึงถือได้ว่า ครอบครัวคนในเมืองแห่งมากกว่า^{๓๘}

อาจจะเป็นเหมือนกับการที่อธิบดีเก่งพูดเอาไว้ว่า วัดจะต้องกลับไปหาเกษตรกรกลับไปหาชุมชน อย่างที่อาจารย์โจนได้พูดไปว่า ชุมชนฉลาดในการที่จะออกแบบสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เวลาที่มีความทุกข์ความไม่สบายใจก็อาศัยวัดคือพระสงฆ์เป็นผู้ที่จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาญาติโยม พระในสมัยก่อนจึงเป็นคนของเกษตรกรจริง ๆ เราจึงปรากฏเห็นว่าพระไปทำนาช่วยเกษตรกร เวลาจะเกี่ยวข้าวพระก็ไปช่วยเกี่ยวข้าว พระก็อยู่ในฐานะที่ปฏิเสธไม่ได้ เพราะฉะนั้น หมู่บ้านทั่วประเทศ วัดจึงมีบทบาทที่สำคัญในการที่จะถ่ายทอดพุทธธรรมไปสู่เกษตรกรได้โดยตรง

เมื่อไหร่ก็ตามที่พระและวัดยังตอบโจทย์ชุมชนได้อยู่ พุทธศาสนาก็ยังไม่สูญหายไปจากสังคมไทย ยกตัวอย่างเช่นจิ๋วที่พระกำลังใส่อยู่ถูกออกแบบมาจากรูปแบบคันทนาของชาวมคร พระพุทธเจ้าให้พระอานนท์ออกแบบจิ๋วแบบนี้ซึ่งพระอานนท์ได้ไต่เต้ามาจากคันทนาของชาวมคร เมื่อพระอยู่ในชุมชนพระก็ต้องสัมพันธ์อยู่กับเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร

ในปัจจุบันน่าเป็นห่วงว่าเมื่อพระถูกดึงออกมาจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง พระจะไม่กลับไปหาชุมชนอีกซึ่งเป็นผลทำให้ชุมชนได้สูญเสียผู้นำทางจิตวิญญาณที่จะนำพาเกษตรกรเข้าไปถึงแก่นสารของความเป็นวัดความเป็นชุมชนจริง ๆ

ความสำเร็จจึงเกิดขึ้นจากประชาสังคมภายในชุมชนซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญต่อวิกฤติความเปลี่ยนแปลง อาจกล่าวได้ว่าการปรับตัวโดยชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งของความพยายามที่จะปรับสภาพวิกฤติที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนและพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนให้เข้ากับสภาพอากาศ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนในการปรับตัวจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

จึงยอมรับว่า ในมิติทางวัฒนธรรม ชุมชนมีพลังในการพึ่งพาตนเองและสามารถปรับตัวให้อยู่รอดและดำเนินวิถีชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุขในภาวะวิกฤติต่าง ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องจากมรดกที่สะสมเป็นภูมิปัญญา เป็นพลังขับเคลื่อนของชุมชน ที่หมายถึงอำนาจ ประสิทธิภาพ ศักยภาพ สมรรถนะ และความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ ผูกโยงเชื่อมร้อยกันเป็นพลังทางวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งระบบความรู้ ระบบความคิด ความเชื่อ จนมีการยอมรับและปฏิบัติอบรมถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อ ๆ ไป

๓๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปัญโญ

ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ที่อยู่กันในลักษณะเป็นชุมชน อันเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มคนมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่หนึ่ง มีการกระทำ มีความสัมพันธ์ มีความผูกพันทางด้านจิตใจกับพื้นที่ และมีศูนย์กลางบริการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน^{๓๙}

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวก็ต้องอาศัยพลังทางความคิดและอุดมการณ์ของชุมชน เพราะถือเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างมาก เช่น ด้านการศึกษาภูมิปัญญา ด้านทุนทางเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นพลังในการจัดการชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพลังทางวัฒนธรรมกับการจัดการชุมชนมีอยู่อย่างมากมาย การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อน โดยปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของแต่ละชุมชนและตามแต่ละช่วงสมัย

สรุป

การเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวในวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อาศัยสติปัญญาในการแก้ไขวิกฤติต่าง ๆ เพื่อให้สามารถผ่านพ้นวิกฤติเหล่านั้น และดำรงตนด้วยความไม่ประมาท ดำเนินชีวิตอยู่บนฐานเศรษฐกิจที่พอเพียง เพื่อความพออยู่พอกินพอใช้พอร่มเย็นเป็นสุขในพื้นที่ของตนเอง สามารถเอาตัวรอดได้แม้จะเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่อาจจะคาดคิดได้ก็ตาม

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

ความนำ : แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หากประมวลและกลั่นกรองแนวคิดจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป ได้ความหมายคำว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก

ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ

โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

คำว่า “พอเพียง” ความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เอง เท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง”^๑

จึงกล่าวได้ว่า ความพอเพียง หมายถึง ความเพียงพอ ตามต้องการที่กะเอาไว้หรือประมาณเอาไว้ตามความจำเป็น ได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จากการวางแผนและการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสู่ความพอเพียง และเกิดความเจริญทางจิตใจรวมไปถึงความเจริญทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอันดีงามด้วย

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางหลักการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้เป็นทางรอด และสามารถสร้างความมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ แนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับภาครัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

การประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์สู่กสิกรรม โคกหนองนาโมเดลแท้จริงแล้ว โคกหนองนาโมเดลเป็นการพัฒนาหลักกสิกรรมมาจากบรรพบุรุษโดยทำแบบอะลุ่มอล่วยกันมาโดยไม่ได้ยึดติดตำราพัฒนากันมาจากฐานจากดินจากอารยธรรมของเราเอง ตำราแบบนี้ไม่มีจบสิ้น^๒

เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางรอดสำหรับมนุษยชาติที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขแม้จะมีวิกฤติการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกอย่างตั้งตัวไม่ทันก็ตาม

หัวใจเกษตรทฤษฎีใหม่

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในมิติเกษตรพอเพียง หรือในชื่อที่เรียกเป็นทางการว่า "เกษตรทฤษฎีใหม่" เป็นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับกิจกรรมโดยเน้นหัวใจสำคัญสามอย่าง คือ ๑) การจัดสรรพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ๒) การพอดีพอตัวพอประมาณ และ ๓) การรวมตัวกันเพื่อความมั่นคง ศาสตร์นี้ไม่ใช่อยู่ ๆ จะเกิดขึ้นมาเป็นระบบเองได้เลย แต่มันคือศาสตร์ประยุกต์ มี ๓ ประการ คือ

๑) ประยุกต์จากระบบพิวดัลในยุคกลางของยุโรป เมื่อ ๑,๕๐๐ ปีที่แล้ว จุดเด่นอยู่ที่การจัดสรรที่ดินและพึ่งพาตนเอง โดยขุนนางจะเป็นเจ้าของที่ดิน มีปราสาทอยู่ตรงกลาง ที่ดินของเขาจะถูกจัดสรรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยแบ่งการจัดการเป็นส่วนต่าง ๆ เช่น พื้นที่สำหรับปลูกข้าวสาลี ข้าวโพด ผักผลไม้ ปศุสัตว์ มีทั้งบ่อน้ำและระบบคลองส่งน้ำ รวมทั้งโรงแปรรูปต่าง ๆ เช่น โรงทอผ้า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะถูกใช้แรงงานจากทาสเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ระบบนี้แทบไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสังคมภายนอกเลยก็ว่าได้^๓ กระทั่งทุกอย่างเปลี่ยนไปสู่ยุคอุตสาหกรรม เศรษฐกิจพอเพียงได้หยิบระบบนี้มาใช้โดยการย่อขนาดที่ดินตัดทาสออก และใช้ตนเองเป็นแรงงานแทน ซึ่งสุดท้ายแล้วการพึ่งพาตนเองหรือพึ่งพาคนอื่นให้น้อยที่สุดอย่างนี้ก็จะไปสู่ทางตันในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบปัจจุบัน

๓๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ดังที่ สุริยา อุษาคเนย์ มองว่า เกษตรกรทุกคน เมื่อแบ่งพื้นที่ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ มีข้าว ผักผลไม้ เนื้อสัตว์ กินกันทุกบ้านแล้วเศรษฐกิจในชุมชนจะเนินไปได้อย่างไร ในตลาดสดก็คงเอาของที่ปลูกจากบ้านมาขายกันแล้วก็นั่งมองหน้ากัน เพราะที่บ้านเราก็มีไม่จำเป็นต้องซื้อ เราทำเองกินเองได้ แต่เราจะเอารายได้จากไหนไปให้ลูกเรียนหนังสือ เราจะทำอย่างไรได้ที่ไหนพาแม่ไปหาหมอ คนที่ทำเศรษฐกิจพอเพียงแล้วยังอยู่ได้ปัจจุบัน คือ ขายผลผลิตให้กับคนที่ไม่ได้ทำ แล้วถ้าคนหันมาทำเหมือนกันจะเกิดอะไรขึ้น จึงจำเป็นจะต้องใช้ ข้อ ๒ และ ๓ เข้ามาช่วย

๒) ประยุกต์จากหลักทางสายกลางของศาสนาพุทธ ซึ่งแนวคิดนี้มีหัวใจหลัก คือ การรู้ประมาณตนด้วยความพอดี ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเกินไป เป็นหลักการที่พระพุทธเจ้านั้นใช้ปฏิบัติและแผ่กระจายไปพร้อมกับศาสนา เศรษฐกิจพอเพียงหยิบหลักการนี้มาใช้เพื่อลดความเสี่ยงในเรื่องไม่ดีที่จะเกิดจากตัวผู้ปฏิบัติเอง โดยเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่าย และหลักการนี้เกี่ยวเนื่องกับศาสนาทำให้เข้าถึงและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมได้ง่าย

๓) ประยุกต์จากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม
ใกล้เคียงกับระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ หัวใจหลักที่
เหมือนกันของสองระบบนี้ คือ รัฐเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ การดำเนินการเกี่ยวกับวิกฤติพื้นฐานทาง
เศรษฐกิจของชาติทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย ซึ่งข้อ ๓ นี้ถูก
ประยุกต์ใช้เพื่อเป็นการอัปเดตหรือต่อยอดให้ข้อที่ ๑ และ ๒ โดย
จะกำหนดให้ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเข้ามารวมตัว
กันในชุมชน

การรวมตัวของคนขึ้นเป็นสังคมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของ
การเกิดรัฐในทางรัฐศาสตร์ ในบริบทนี้เปรียบได้เหมือนกับการ
จำลองระบบเศรษฐกิจของรัฐสังคมนิยมขึ้น โดยการตั้ง สหกรณ์
โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน เมื่อมีการรวมตัวกัน
จึงมีอำนาจต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ เพิ่มขึ้นไปด้วย สมาชิกต้องนำ
ผลิตผลป้อนให้กลุ่ม แล้วกลุ่มจะดำเนินการขายให้กับคนภายนอก
จากนั้นกลุ่มก็จะจัดการแบ่งผลประโยชน์ให้กับสมาชิก การที่คนมา
รวมตัวกันเพื่อต่อรองกับสังคมภายนอก หมายถึง เราต้องการ
ผลประโยชน์จากเขา แล้วกลุ่มที่เราจะเอาของไปขายให้ก็จะต้อง
ไม่ใช่กลุ่มแบบเราด้วย ดังนั้น กลุ่มพอเพียงของเราจะต้องเข้าไป
หากินกับระบบทุนนิยมภายนอก สุดท้ายก็วนเข้ามาสู่การพึ่งพา
ระบบทุนนิยม ซึ่งถ้าหากคุณต้องการเพียงแค่พึ่งพาตนเองคุณก็จะ
ติดกับดักอยู่ในข้อ ๑ ที่เรียกว่า กับดักความจน^๔

๓๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หลักการงานโคกหนองนาโมเดล

ในการทำงานเพื่อพัฒนาโคกหนองนาในพื้นที่ทุกวัน ต้องทำให้ได้กิจกรรม ๓ อย่าง ได้แก่ ๑. ทำงานต้องได้งาน ๒. ทำงานต้องได้เพื่อน ๓. ทำงานต้องได้พัฒนาตนเองทั้งร่างกาย และจิตใจ หลักในการทำงานโคกหนองนาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่อง ของออกแบบอย่างไรให้เกิดกิจกรรม ๓ กิจกรรมนี้ เพราะ ๓ กิจกรรมนี้จะเป็นตัวที่ทำให้งานสำเร็จ มันคง ยั่งยืนต่อไป และทำให้เกิดความภูมิใจ^๕

๑) ทำงานต้องได้งาน กิจกรรมการทำงานโคกหนองนา เมื่อลงงานก็ต้องได้งานจะได้มากได้น้อยก็ได้งานที่ลงมือทำ การทำงานเมื่อได้งานการพัฒนาโคกหนองนาก็ก้าวหน้า งานต่าง ๆ ก็ สามารถดำเนินการต่อไปได้ งานที่ทำก็สำเร็จจุล่งได้ ทำงานได้งาน เกิดผลสำเร็จในการลงทำงานอย่างเป็นรูปธรรม

๒) ทำงานต้องได้เพื่อน กิจกรรมการทำโคกหนองนามี กิจกรรมลงแขกหรือเอามื้อสามัคคีหรือปันมือสามัคคี ที่รวมตัวกัน เพื่อออกแรงไม่มีค่าจ้างทำงานช่วยกัน เมื่อต่างคนต่างมาช่วยกัน ระหว่างช่วยงานกันก็ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดการรู้จักคุ้นเคยกันมากขึ้นทำให้เพื่อนใหม่

๓) ทำงานต้องได้พัฒนาตนเอง กิจกรรมโคกหนองนา ทำให้ได้รับการพัฒนาตนเองเสมอ ทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในพื้นที่จริง เกิดทักษะในการทำงานมากขึ้น เมื่อเจออุปสรรคปัญหาระหว่างการงานก็สามารถที่จะแก้ไขได้อย่างรอบคอบเป็นการพัฒนาตนเองทุกครั้งที่ได้ลงมือทำงาน

แนวคิดการกักเก็บน้ำแบบโคกหนองนาโมเดล

น้ำฝนที่ตกจากฟ้าอาจดูไร้ค่าและสร้างวิกฤติในยามที่มีมากเกินไป แต่หากฝนทิ้งช่วง น้ำเพียงน้อยนิดกลับมีคุณค่ามหาศาล เพราะความไม่สมดุลนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องแก้ไขได้ด้วยการเก็บน้ำ การเก็บน้ำในโคกหนองนา มีอยู่ ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบเก็บในโคก ๒) รูปแบบเก็บในหนอง ๓) รูปแบบเก็บในนา ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบเก็บน้ำในโคก เมื่อชุดเอาดินจากหนองถมเป็นโคก การเก็บน้ำบนโคกก็สามารถเก็บได้ด้วยการปลูกป่าและเก็บผ่านระบบรากของต้นไม้ พื้นที่บนโคกจึงเน้นนำโคกมาปลูกต้นไม้ อย่างน้อยไม้ ๕ ระดับ ได้แก่ ไม้ระดับสูง ไม้ระดับกลาง ไม้ระดับเตี้ย ไม้ระดับเรี่ยดิน และไม้ระดับไต่ดิน ที่เป็นการปลูกอย่างน้อย ๕ ระดับ และควรปลูกไม่น้อยกว่า ๒๑ ชนิด เพื่อสร้างความหลากหลาย สำหรับไม้ ๕ ระดับ จะทำให้พื้นที่มีรากไม้ ๕ ระดับ เพราะต้นไม้แต่ละระดับจะมีรากลงดิน ๕ ระดับเหมือนกัน

๔๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เวลาฝนตกมาทำให้ดินนั้นอุ้มน้ำ โดยใช้ระบบรากต้นไม้ เป็นตัวที่พาน้ำซึมลงไปดิน มันก็จะอุ้มไว้ในดินได้ ถ้าระบบรากที่มีความหลากหลายหรือในชั้นของความลึกของต้นไม้ที่มีระบบรากขนานไขลงไปในดินก็จะช่วยการอุ้มน้ำได้น้อย ๘๐ % ของน้ำฝนที่ตก แล้วอีก ๓๐ % นั้น เป็นน้ำผิวดินที่ไหลผ่าน ๗๐ % จะซึมในระบบดิน

นอกจากนั้น น้ำบนโคกก็จะซึมในระบบดิน มันจะค่อยซึมปล่อยออกมาลงสู่ระบบหนองการเก็บน้ำผ่านระบบรากไม้จะระเหยน้อย เพราะน้ำมันจะอยู่ในระบบราก มันจะสร้างความชุ่มชื้นให้กับดิน ทำให้บนโคกจึงควรปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดหลายระดับความสูง เพราะว่าต้นไม้ที่มีระดับความสูงไม่เท่ากันความคาดหวังแสงแดดความคาดหวังสารอาหารก็จะไม่เหมือนกัน พอไม่เหมือนกัน แล้วปลูกไว้ด้วยกัน ต้นไม้ก็จะไม่แย่งอาหารกันกิน

เมื่อปลูกไม้ชนิดเดียวในพื้นที่ ๑ ไร่ เช่น ปลูกต้นสักอย่างเดียวเราจะได้ไม้ที่เป็นต้นสัก ระบบรากก็จะระดับเดียว แต่ถ้าในนั้นเราปลูกไม้ทั้ง ไม้สูง ไม้กลาง ไม้เตี้ย ไม้เรียดิน ใส่เข้าไปในพื้นที่ ๑ ไร่เปรียบเสมือนว่าเราได้ปลูกต้นไม้ ได้ ๕ ไร่ เพราะว่าการหาอาหารมันไม่แย่งกันกิน

เหมือนกับทำให้เราได้ ๕ ไร่ อีกทั้งยังได้ระบบรากเก็บน้ำอีกด้วย ที่สำคัญคือความหลากหลายของชนิดใบไม้แต่ละชนิด แร่ธาตุแต่ละชนิดมีคุณค่าทางอาหารและแร่ธาตุไม่เหมือนกัน

เวลาใบไม้ที่ตกลงมาทับถมสารอาหารที่มันเกิดจากใบไม้ที่แตกต่างกันจะสามารถทำให้เกิดแร่ธาตุที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การออกแบบโคกหนองนาส่วนใหญ่จะกำหนดนาไว้อยู่ตรงกลางพื้นที่ดินเพราะว่าเวลาน้ำฝนตกมา น้ำฝนจะไหลลงมาเจอหน้าดินที่มีใบไม้ที่หลากหลายทับถมอยู่ ทำให้แร่ธาตุที่เกิดจากการทับถมกันซึมลงที่นา และซึมลงที่หนองได้ ถือว่าเป็นการเติมปุ๋ยให้กับระบบการเกษตรโดยอัตโนมัติโดยที่ไม่ต้องไปเสียเงินค่าปุ๋ย

๒) รูปแบบเก็บน้ำในหนอง เป็นแบบการเก็บน้ำที่ง่ายที่สุดเพราะการเก็บในหนองเป็นการขุดดินให้เป็นหนอง แล้วเอาดินมาถมเป็นโคก เมื่อน้ำฝนตกมาเท่าไร น้ำก็จะถูกกักเก็บอยู่ในลักษณะอย่างนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเมื่อจะขุดหนองเพื่อกักเก็บน้ำคือ คำนึงถึงปริมาณน้ำฝนตกในพื้นที่ทั้งหมดก่อน สมมติว่ามีพื้นที่ ๑ ไร่เท่ากับ ๑,๖๐๐ ตารางเมตร ต้องดูว่าน้ำฝนในพื้นที่นั้นตกกี่มิลลิเมตรต่อปี แล้วก็มาคำนวณว่าในปริมาณทั้งปี จะเก็บอย่างไรให้ได้เก็บทั้งหมด ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์หรือถ้าอยากได้ ๑๒๐ % ก็คือ เก็บน้ำจากการไหลหลากผ่านมาจากพื้นที่ของคนอื่น ใช้หาวิธีผันน้ำโดยการกั้นฝายชะลอน้ำกั้นยกเหมือง ลำเหมืองผันน้ำเข้ามาเพื่อเติมในหนองของเราให้ได้มากที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า การกักเก็บน้ำไว้ในหนอง ถือว่าเป็นวิธีการกักเก็บน้ำไว้ได้จำนวนมาก วิธีการคำนวณปริมาณน้ำฝนที่ตกในพื้นที่ต่อปี เช่น พื้นที่ ๑ ไร่หรือ ๑,๖๐๐ ตารางเมตร มีปริมาณฝนตกในพื้นที่ ๑,๖๐๐ มิลลิเมตรต่อปี ดังนั้น ใน ๑ ปี ฝนตกในพื้นที่ ๑ ไร่ทั้งหมด ๑,๖๐๐ ตารางเมตร คูณ ๑,๖๐๐ มิลลิเมตร เท่ากับ ๑,๙๒๐ ลูกบาศก์เมตร

นอกจากนั้น การขุดหนองสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีก คือ เรื่องการระเหยของน้ำ เพราะว่าการระเหยของน้ำจะระเหยตลอดในแต่ละวัน ตามหลักทฤษฎีใหม่ การน้ำระเหยของน้ำ ระเหยเฉลี่ยวันละ ๑ เซนติเมตร ถ้าฝนไม่ตกสัก ๓๐๐ วัน น้ำจะหายไป ๓ เมตร เพราะฉะนั้นถ้าขุดหนองแค่ ๓ เมตร น้ำก็ระเหยออกหมด เพราะว่าการน้ำระเหยหายไปวันละ ๑ เซนติเมตร

การออกแบบจึงต้องคำนวณเพื่อการระเหยของน้ำไว้ด้วย โดยการออกแบบหนองให้ลึกไม่เน้นความกว้าง เพราะยิ่งกว้างจะทำให้พื้นที่สัมผัสลมและแดดมาก ทำให้น้ำระเหยเร็วขึ้น อีกทั้งการขุดหนองต้องเป็นรูปแบบที่อิสระ Free Form ทำให้รอบหนองกว้างเพื่อการเพิ่มพื้นที่ในการปลูกต้นไม้ เพื่อการสร้างคลังอาหาร ส่วนในหนองสามารถเลี้ยงปลา พื้นที่ในหนองมีระดับที่แสงส่องถึงพื้นหนอง เพื่อจะให้มันเกิดแพลงตอนพืช เป็นแหล่งอาหารล่อปลา มากิน

๓) **รูปแบบเก็บน้ำในนา** เป็นการกักเก็บน้ำเอาไว้ในนา ซึ่งสามารถทำได้ง่ายเพียงยกหัวคันนาขึ้นมาเท่านั้นเอง ปัจจุบันนาของเกษตรกรชาวไทยได้ปั่นหัวคันนาไม่ถึง ๑ เมตร แต่ว่าในระบบของโคกหนองนา หัวคันนาต้องสูงอย่างน้อย ๑ เมตร บนคันนาต้องกว้างอย่างน้อย ๑ เมตร ฐานคันนาต้องกว้างอย่างน้อย ๒ เมตร เพราะว่าถ้าแค่ยกหัวคันนาขึ้นมาในพื้นที่ ๑ ไร่จะสามารถเก็บได้อย่างน้อย ๒,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร โดยไม่ต้องทำอะไรมาแค่ยกหัวคันนาอย่างเดียวเท่านั้น

สมัยก่อนเกษตรกรทำนาโดยการยกหัวคันนาให้กว้างจนสามารถเก็บน้ำไว้ในช่วงฝนทิ้งช่วง นาที่ทำก็เป็นน่าน้ำลึกใช้น้ำควบคุมหญ้า ทำให้ข้าวในนาได้ผลผลิตดี บนหัวคันนาก็ปลูกพืชผักต่าง ๆ มากมายจนมั่งคั่งร่ำรวย เปรียบเหมือนมีหัวคันนาทองคำ การเก็บน้ำในนาให้เก็บเท่ากับความสูงของคันนา น้ำที่เก็บไว้จะค่อยๆ ซึมลงดินอย่างน้อย ๕๐ เพอร์เซ็นต์เหลือน้ำบนดินครึ่งหนึ่งของปริมาณน้ำฝนที่ตก ส่วนน้ำที่อยู่ใต้ดินก็ไม่ได้หายไปไหน แล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นได้อีกด้วย

๔๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรบุญโณ

คันทนาที่ใหญ่ที่สุดและสูงที่สุดที่เราทำอยู่ที่จังหวัดน่าน ได้ทำคันทนาสูง ๒ เมตรด้านบนกว้าง ๒ เมตรฐานกว้าง ๔ เมตร สิ่งที่ได้ คือ ทำให้เราได้ข้าวที่รวงใหญ่มาก เพราะระบบรากของต้นข้าวไปไกล พอเกี่ยวข้าวมาเสร็จได้ฟางข้าวจำนวนมาก หลักในการทำงานของเราในแง่ฟื้นฟูดิน ต้องใช้ฟางข้าว เพราะฟางข้าวที่ได้ เราเอาไปหมักดิน หรือว่า หมัก หมักต้องระบบราก เราก็หมักต้องอยู่ในนาเหมือนเดิม เป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุ

นอกจากนี้ รอบ ๆ คลองไส้ไก่ก็สามารถปลูกพืชผักได้ตลอดแนวอีกด้วย ฝ่ายชะลอน้ำสร้างไว้เพื่อกักตะกอนตามคลองไส้ไก่หรือทางน้ำต่าง ๆ ฝ่ายจะช่วยชะลอความเร็วของน้ำ และทำหน้าที่ดักตะกอน ไม่ให้ไหลลงไปในหนองและยังนำตะกอนที่ได้กลับมาทำปุ๋ยหมักได้อีกด้วย ถ้าทุกพื้นที่เก็บน้ำฝนที่ตกลงมาเอาไว้ใช้ก็ไม่ต้องกลัวภัยแล้งหรือน้ำท่วม ส่วนจะเก็บที่ไหนก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การกักเก็บน้ำ มีอยู่ ๓ รูปแบบ ส่วนรูปแบบย่อย เช่น เก็บในคลองไส้ไก่ เก็บในระบบเหมืองฝายหรือฝ่ายชะลอน้ำ เป็นเทคนิควิธีของแต่ละพื้นที่เพื่อให้ น้ำเดินทางทั่วถึงทั้งพื้นที่จึงต้องขุดคลองไส้ไก่เป็นลำคลองเล็ก ๆ ที่คดเคี้ยวไปมาอยู่รอบพื้นที่ใช้เป็นทางน้ำบนดิน และเพิ่มความชุ่มชื้นโดยไม่ต้องวางท่อต่อสปริงเกอร์ และถ้ามีการขุดบ่อพักน้ำไว้เป็นระยะ จะทำให้น้ำกระจายทั่วพื้นที่ เป็นการลดภาระการรดน้ำนั่นเอง

ทฤษฎีบันได ๙ ขั้นสู่ความยั่งยืน

จากทฤษฎีใหม่แปลงไปสู่การปฏิบัติเป็น ๓ ระดับ
ปรัชญาแปลว่ามันเป็นทฤษฎีบันได ๙ ขั้น จากทฤษฎีแปลไปสู่การ
ปฏิบัติ ทฤษฎีบันได ๙ ขั้นสู่ความยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจ
พอเพียง เริ่มต้นจากขั้นพื้นฐาน ๔ ขั้นแรก นั่นคือ พอกิน พอใช้ พอ
อยู่ พอร่มเย็น ซึ่งสร้างได้ด้วยการปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔
อย่าง

บันไดขั้นที่ ๑ พอกิน เงินทองเป็นของมายาข้าวปลา
ของจริง ต้องเริ่มจากการดูให้ได้โดยให้ความสำคัญกับข้าวปลา
อาหารที่สร้างจากพื้นที่ของตนเอง พอมีพอกินด้วยการปลูกพืชผัก
ผลไม้ให้พอกินก่อน

ส่วน **บันไดขั้นที่ ๒, ๓ และ ๔** คือ พอใช้ พออยู่
พอร่มเย็น ปลูกไม้ให้พอใช้ทำเครื่องนุ่งห่มมีสมุนไพร เพื่อรักษาโรค
ปลูกไม้ให้พออยู่ คือ ไม้สำหรับสร้างที่อยู่อาศัยให้ร่มเงา ประโยชน์
ของป่าเหล่านี้ทำให้เกิดบันไดขั้นที่ ๔ พอร่มเย็น แนวทางนี้สามารถ
แก้ไขวิกฤติความยากจนของเกษตรกรและวิกฤตินี้สินที่พอกพูน
จากการทำกรรมเชิงเดียว วิกฤติความเสื่อมโทรมของทรัพยากร
วิกฤติความขาดแคลนน้ำ ภัยแล้ง ได้ด้วย

๔๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปัญโญ

บันไดขั้นที่ ๕ และ ๖ คือ บุญและทาน ยิ่งทำยิ่งได้ยิ่งให้ยิ่งมี กล่าวคือ เมื่อทำในขั้นที่ ๑ - ๔ ได้แล้ว คนเรา คือ พอแล้วที่เหลือก็นำมาแบ่งปันเป็นการฝึกใจให้ละซึ่งความโลภ เชื่อมั่นในฤทธิ์ของทานคือการให้ ตามที่พระเจ้าอยู่หัวสอนไว้ว่า “การขาดทุนนั้นคือกำไร”

ขั้นที่ ๗ คือ เก็บรักษา เมื่อเรามีพอและได้แบ่งปันแล้วขั้นต่อไป คือ การรู้จักเก็บรักษาใช้ภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารที่ยังมีอยู่เพื่อให้มีอาหารกินทั้งปีหรือว่าข้ามปีและยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สิ่งที่เราปลูกเองบันได ขั้นที่ ๗ นี้ยังเป็นสิ่งที่เกษตรกรจะต้องทำให้ได้ก่อนจะไปสู่บันไดขั้นที่ ๘ ต่อไป

บันไดขั้นที่ ๘ คือ ขาย เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจการค้า การค้าขายสามารถทำได้แต่ทำภายใต้การรู้จักพอประมาณและทำไปตามลำดับโดยของที่ขายคือของที่เหลือจากทุกท่านแล้วจึงนำมาขาย ขายด้วยความรู้สึกของการให้ เพื่ออุ้มชูเผื่อแผ่แบ่งปันไปด้วยกัน

บันไดขั้นที่ ๙ เป็นบันไดขั้นสุดท้าย เป็นกองกำลังเกษตรโยธินหรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งประเทศเพื่อขยายผลความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติแนวคิดและวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในชุมชน

เมื่อเราเป็นประเทศยากจนมาก่อนพัฒนาจะมาเป็นประเทศปานกลางแล้วก็อยากไปเป็นประเทศร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา ท่านก็บอกไม่เอาแบบนั้น เพราะว่า ถ้าติดตำรา เดี่ยวพอถึงหน้าสุดท้ายไปต่อไม่ได้ก็ต้องเปิดหน้าหนึ่งใหม่ ถึงหน้าสุดท้ายแล้ว ติดเพดานบินแล้วยังใจต่อ สุดท้ายก็ตกหัวปักลงไป เราไม่อยากก้าวหน้าอย่างมากแบบประเทศเหล่านั้น แต่เราก็เป็นประเทศก้าวหน้าเหมือนกัน แต่เราไม่ก้าวหน้าอย่างมาก เราก็คือประเทศที่มั่งคั่งร่ำรวยเหมือนกัน มีน้ำมีดินมีอากาศ มีน้ำใจ ที่ยิ่งกว่านั้น คือ สังคมเรามีสังคมมีน้ำใจโลกเราเป็นเมืองยิ้ม ทั่วโลกเขารู้จักเรา เราก็คือพัฒนาขึ้นมาอย่างนี้ อย่างอะลุ่มอลวยเป็นพันปี เรียกว่า ตำราแบบนี้ไม่จบ แล้วก็จะพัฒนาไปเรื่อย ๆ

เราก็จะค่อย ๆ ก้าวหน้าไป ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์รับสั่งว่า ต้องมีพอกินพออยู่พอใช้ มีสภาพแวดล้อมดี ๆ อย่าทำร้ายป่า ฟื้นฟูป่า ต้องจัดการน้ำ จัดการดิน ฝนตกมาเก็บน้ำเอาไว้ อย่าปล่อยให้น้ำชะ พังทลายหน้าดินลงมา ก็มีวิธีเก็บและท่านก็บอกว่าบรรพบุรุษท่านรู้ว่า ทำยังไงพื้นที่ไหนควรทำอะไรพื้นที่ไหนไม่ควรทำอะไร เวลาไหนควรทำอะไร ก็เวลาไหนไม่ควรทำอะไร เขารู้กันมาดีอยู่แล้ว พระเจ้าอยู่หัวเล่าให้ฟัง อันนี้ทรงเรียกว่าพอเพียง และเรียกง่าย ๆ ว่า ศาสตร์ของพระราชา^๗

๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีบันได ๙ ขั้น สู่ความยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ขึ้นพื้นฐาน คือ พอกิน พอใช้ พออยู่ พอมีพอกิน ด้วยการปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง เหลือก็นำมาแบ่งปัน เก็บรักษาใช้ภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารที่ยังมีอยู่เพื่อให้มีอาหารกินทั้งปีหรือว่าข้ามปีหรือขายได้ และสร้างยั่งยืนด้วยการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งประเทศ

ประโยชน์ของโคกหนองนาโมเดล

ประโยชน์ของการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต ตามหลักกิจกรรมภายใต้เกษตรทฤษฎีใหม่ของในหลวง รัชกาลที่ ๙ จึงเน้นการปลูกป่า ๓ อย่างให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) พอกิน ๒) พอใช้ ๓) พออยู่ ๔) พอมีพอกิน ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) พอกิน การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตเป็นประโยชน์ทางด้านความมั่นคงทางอาหาร ทำให้มีอาหารที่พอกิน ด้วยการปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกผลไม้ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ถือกติว่ากินอะไรปลูกอันนั้น เมื่ออยากกินก็ปลูกให้พอกิน^๘ เป็นบันไดขั้นที่ ๑ พอกิน เพราะเงินทองเป็นของมายาข้าวปลาสิของจริง เรียกอีกอย่างหนึ่งคือการปลูกหลุมพอเพียง^๙ ซึ่งเป็นทฤษฎีใหม่ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง ตามที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...โครงการต่างๆ หรือเศรษฐกิจที่ใหญ่ ต้องมีความสอดคล้องกันดีที่ไม่ใช่เหมือนทฤษฎีใหม่ที่ใช้ที่ดินเพียง ๑๕ ไร่ และสามารถที่จะปลูกข้าวพอกินกิจการนี้ใหญ่กว่า แต่ก็ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน คนไม่เข้าใจว่ากิจการใหญ่ๆ เหมือนสร้างเขื่อนป่าสักก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน

เขานี้กว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้ว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน...”^{๑๐}

ผู้เขียนจึงมองว่า การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นประโยชน์ทำให้พอกิน สามารถการจัดการพัฒนาอย่างถูกต้อง ถูกธรรม และยั่งยืนให้น้ำสะอาดขึ้น ดินดี อากาศบริสุทธิ์ ต้นไม้และพืชผักก็จะเจริญงอกงามขึ้นให้ได้ผลผลิตที่พอกินจึงจะถือว่าเดินมาถูกที่ ถูกทาง ถูกต้อง ถูกธรรม และยั่งยืน

ดังที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ เคยตรัสไว้ว่า การสร้างความมั่นคงทางอาหารให้พอกินจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ให้พอกินเป็นฐานเบื้องต้นโดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด ถูกต้องตามหลักวิชา^{๑๑}

๕๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

คำว่า พอมีพอกินนั้น หมายความว่า อิ่ม खुตนเองได้ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกรอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตนเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความคาดหวังก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก เป็นการปฏิบัติให้แต่ละคนพอกิน เมื่อพอมีพอกิน จึงจะสามารถเรียกได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๒}

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์เน้นเรื่องกลีกรรรมเพราะว่ามันเป็นเรื่องของปากท้องของทุกคนต้องเพื่อสร้างความพออยู่พอกิน ซึ่งพระองค์จะเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญเพราะคนต้องกินให้อิ่มท้องก่อน^{๑๓}

ในยุคการแพร่ระบาดของโรคระบาดโควิด ๑๙ เป็นวิกฤติของชีวิตหลายคน แต่ชีวิตส่วนใหญ่ของชาวโคกหนองนาจะอยู่ในเรือกสวนไร่นากลับมีความสุขสำราญในการใช้ชีวิต เพราะมีผลไม้ ข้าว ปลา และพืชผักให้รับประทาน เป็น "ตู้อาหาร" อยู่หลังบ้าน ให้สามารถนำมากินเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตและครัวเรือนอยู่ตลอดเวลาเป็นความมั่นคงทางอาหารที่แท้จริงและยั่งยืน วิถีโคกหนองนาจึงเป็นวิถีแห่งการพอกิน เป็นแนวทางแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว^{๑๔}

จึงกล่าวได้ว่า **พอกิน** เป็นการทำสิกกรรมให้มีอาหารที่เพียงพอเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตในด้านความมั่นคงทางอาหาร เมื่ออยากกินอะไรปลูกอันนั้นให้พอกิน เพราะเงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง โดยปลูกให้ตนเองพอกินก่อน ปลูกแบบหลุมพอเพียงเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้พอกินแก่ตนเองอย่างถูกต้อง ถูกธรรม และยั่งยืนจนได้ผลผลิตที่พอกิน เป็นขั้นพื้นฐานเรียกว่า เป็นเศรษฐกิจพอเพียง ตามปรัชญาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ แม้จะเกิดการแพร่ระบาดของโรคระบาดโควิด ๑๙ เป็นวิกฤติของชีวิตหลายคน

หากสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารให้พอกินได้ ความสุขสำราญในการใช้ชีวิตที่มีสวนผลไม้ มีข้าว ปลา และพืชผัก รับประทานหล่อเลี้ยงชีวิตและครัวเรือนได้จริง ถือว่าเป็นความมั่นคงทางอาหารที่พอกิน สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

๒) พอใช้ การทำสิกกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต ช่วยทำให้ได้สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นเพียงพอเพื่อใช้ในการชีวิต ด้วยการปลูกมะกรูด มะนาว มะไฟ มะยม มะเฟืองหมักเป็นจุลินทรีย์ผสมน้ำต่างจากน้ำขี้เฒ่าทำน้ำยาล้างจานน้ำยาซักผ้าได้^๕

๕๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้เขียนจึงมองได้ว่า การทำกิจกรรมจึงมีประโยชน์ไม่เพียงเฉพาะพอกินแต่ทำให้พอใช้สอยสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะจุดเน้นของเกษตรกรที่สำคัญคือการพึ่งพาตนเองให้ได้ นอกจากพอกินต้องพอใช้ด้วย หากแม้เมื่อเผชิญหน้ากับการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ คนเจ็บปวดที่สุดคือคนมีเงิน เพราะไม่รู้จะไปหาซื้ออาหารการกินได้ที่ไหน แต่สำหรับคนที่มีความสุขที่สุดคือคนที่อยู่ตามสวนไร่นาเป็นประโยชน์ของหลักกิจกรรมเพื่อความพอใช้

การพัฒนากิจกรรมเพื่อให้เป็นความมั่นคงแก่ชีวิตตามที่ในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ พระองค์ได้ห้อยยอดแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยประยุกต์ใช้แนวคิด โคกหนองนาโมเดลที่มีหลักการแต่หลักการไม่ได้มาผูกมัดผู้ที่จะนำไปใช้ เรียกว่า Check List คือ เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาไปสู่ความหลากหลาย และความสมบูรณ์ของกิจกรรม^{๑๖}

จึงกล่าวได้ว่า **พอใช้** เป็นประโยชน์ที่เกิดจากการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต ทำให้ชีวิตมีสิ่งของใช้สอยที่เพียงพอแก่ตนเองและครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น การปลูกมะกรูด มะนาว มะไฟ มะยม มะเฟืองหมักเป็นจุลินทรีย์ผสมน้ำต่างจากน้ำซ้เฒ่าทำน้ยาล้างจานน้ยาชักผ้าได้

หากแม้เมื่อเผชิญหน้ากับการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ก็ตาม แต่ก็ยังคงดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขเพราะมีของใช้ที่เพียงพอ ทั้งนี้ ต้องใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดถูกต้องตามหลักวิชาการโดยเฉพาะการนำเอาแนวคิดโคกหนองนาโมเดลประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมเพื่อความเจริญในการสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต

๓) **พออยู่** การทำกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต ช่วยทำให้มีที่อยู่อาศัย เกิดจากการนำต้นไม้ยืนต้นที่ได้ปลูกเอาไว้มาใช้ทำที่อยู่อาศัยให้อยู่อาศัยได้ เช่น การปลูกประดู่ 楊梅 มะค่า ตะเคียน สัก นังกินนอนกิน เมื่อครบ ๒๐ ปี ก็พออยู่^{๑๗} คือ สามารถนำต้นไม้เหล่านั้นมาทำที่อยู่อาศัย ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ แม้ไม่ร่ำรวยแต่ก็มีพอสมควร มีเพียงพอที่จะทำให้ชีวิตอยู่ได้ ดังที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าจะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้ามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...”^{๑๘}

๕๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงกล่าวได้ว่า **พออยู่** เป็นประโยชน์ที่เกิดจากการทำ
กสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตทำให้ได้มีที่อยู่อาศัยเพียงพอ
สำหรับชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔) พอมีเย็น การทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่
ชีวิต เพราะเป็นประโยชน์ช่วยทำให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข สำคัญ
ที่สุดเมื่อตนเองร่มเย็น ครอบครัว จังหวัด ประเทศ โลก ก็ร่มเย็นทั้ง
มวล เพราะโลกมีป่าทั้งหมดเป็นสุดยอดการพัฒนาแบบองค์รวม
“บวร” เศรษฐกิจและจิตใจจึงต้องพัฒนาไปพร้อมกัน (SDGs)^{๑๔}

การสร้างควมร่มเย็นตามทฤษฎีใหม่ คือ ตัวอย่างที่เป็น
รูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรินี้ เพื่อ
เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบวิกฤติทั้งภัยธรรมชาติและ
ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำกสิกรรมให้สามารถผ่านพ้น
ช่วงเวลาวิกฤติ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและ
ยากลำบากนัก เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ชาวนา
สามารถเลี้ยงตนเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน

เศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ผู้ผลิต หรือผู้บริโภค
พยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขตข้อจำกัดของรายได้
หรือทรัพยากรที่มีอยู่ไปก่อน ซึ่งก็คือ หลักในการลดการพึ่งพาเพื่อ
เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง

ตลอดทั้งการลดภาวะการเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อรู้วิกฤติแล้วเข้าใจแล้วก็ต้องเข้าถึงเพื่อให้เข้าไปสู่การปฏิบัติให้ได้^{๒๐} สำหรับการพึ่งพาตนเองหรือพึ่งพาคนอื่นให้น้อยที่สุดอย่างนี้ก็จะไปสู่ทางตันในระบบเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ทางตันอย่างไร กล่าวคือ เมื่อทุกคนแบ่งพื้นที่ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ มีข้าว ผักผลไม้ เนื้อสัตว์ กินกันทุกบ้านแล้วเศรษฐกิจในชุมชนจะเนินไปได้อย่างไร ในตลาดสดก็คงเอาของที่ปลุกจากบ้านมาขายกันแล้วก็นั่งมองหน้ากัน เพราะที่บ้านเราก็มิไม่จำเป็นต้องซื้อ เราทำเองกินเองได้ แต่เราจะเอารายได้จากไหนไปให้ลูกเรียนหนังสือ เราจะเอารายได้ที่ไหนพาแม่ไปหาหมอ คนที่ทำเศรษฐกิจพอเพียงแล้วยังอยู่ได้ปัจจุบันคือ ขายผลผลิตให้กับคนที่ไม่ได้ทำ แล้วถ้าคนหันมาทำเหมือนกันจะเกิดอะไรขึ้น^{๒๑}

สรุป

ตราบใดที่มนุษย์ยังหิวโหย สันติภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตและสังคม ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรสันติศึกษาจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้นิสิตร่วมกันพัฒนาโครงการโคกหนองนา สันติศึกษาโมเดลขึ้น เพื่อให้สันติได้ร่วมกันทຸ່ມเทศรรพกำลังช่วยเหลือชุมชนโดยการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และเป็นแหล่งดึงดูดชุมชนมาศึกษาเรียนรู้ และขยายพื้นที่พัฒนาโคกหนองนา และธนาคารน้ำเพื่อให้ชุมชนปลูกพืชผสมผสานให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงต่อไป

๕๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรบุญโญ

พอเพียงเพราะใจพอ

“พอกิน

พอใช้

พออยู่

พอร่มเย็น”

บทที่ ๓

ยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถี
สันติภาพที่ยั่งยืน

บทที่ ๓ ยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่ วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน

ความนำ : ยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน

คำว่า สันติภาพ คือ ความสงบสุข ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนได้ในชุมชนซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะเศรษฐกิจฐานรากของชาติที่จะทำให้ชาวชุมชนกินอิ่ม นอนหลับ และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน คำถามคือจะทำได้อย่างไร ในรูปแบบไหนบ้าง คำตอบคือ การทำ branding ชุมชน หรือการออกแบบแนวคิดเพื่อสร้างภาพลักษณ์ด้วยการนำศิลปะร่วมสมัยมาขับเคลื่อนก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้

กรณีศึกษาการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงด้านอาหาร ตามแนวทางของสหประชาชาติ หรือที่เรียกว่า Sustainable Development Goals (SDGs) หรือแปลเป็นไทย ก็คือ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตจังหวัดบึงกาฬ ศูนย์สร้างแรงบันดาลใจ local สู่โลก

ศิลปะทำให้มนุษย์มีความสุข คำถามคือเราจะทำอย่างไร ให้คนในชุมชนไม่ออกนอกพื้นที่ ทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวไหลเข้ามาในพื้นที่ และเกษตรกรเองก็มีโอกาสนำเสนอชุมชนของตนเอง บ้านทุกหลังก็สามารถที่จะเป็นกึ่งพิพิธภัณฑ์ได้ ปรับให้มีลักษณะในเชิงการค้าได้ ที่สำคัญที่สุดก็คือ เป็นความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง

เมื่อปัจจุบันสภาพสังคมไทย เศรษฐกิจฐานรากเป็นสังคมเกษตรกรรม เราจะเห็นได้ว่าคนอยู่ ๒ วัย ที่อยู่ในพื้นที่ คือ วัยชราและวัยเด็ก ทั้งสองวัยนี้มีเรี่ยวแรงและกำลังไม่พอที่จะพัฒนาชาติได้ เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนจึงต้องอาศัยคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเทคโนโลยีความก้าวหน้าสมัยใหม่ อย่างเช่นการออกแบบผลิตภัณฑ์จากชุมชนให้ร่วมสมัย เรียบง่าย เป็นมาตรฐานสากล เข้าถึงคนเมืองก็สามารถช่วยยกระดับมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าของชุมชนเหล่านั้นได้ ปัจจุบันนี้สินค้าของเกษตรกรหากนำมาพิจารณาสังเคราะห์จนตกผลึกแล้ว ก็จะได้เห็นว่า ในแต่ละชุมชนมีของดีที่เลอค่า หากแต่ขาดคนสนับสนุนและยกขึ้นมาแสดงให้กับตลาดได้เห็น และสื่อสารไปยังพื้นที่กระแสหลัก ทำให้ของดีในชุมชนผู้คนเข้าไม่ถึงหรือไม่เกิดการรับรู้อย่างกว้างขวาง ความเลอค่าที่มีจึงไม่ได้เกิดมูลค่าเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนการออกแบบภาพลักษณ์เพื่อสร้างการรับรู้และจดจำจึงสำคัญมากสำหรับการพัฒนาแบรนด์ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

๖๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การออกแบบสร้างภาพลักษณ์

แบรนด์ คือ สิ่ง que แสดงคุณค่าตัวตน คุณค่าอารมณ์ และคุณค่าของประโยชน์^๑ ผู้ที่เป็นนักปั้นแบรนด์ในยุคปัจจุบัน ได้แก่ อาจารย์สุทธิพงษ์ สุริยะ ถือว่าเป็นนักปั้นแบรนด์ธุรกิจอาหารและการเกษตรแห่ง Karb Studio เจ้าของรางวัลออสการ์อาหารโลก Gourmand Awards ประเทศฝรั่งเศส ผลงานการออกแบบชนะเลิศอันดับที่ ๑ ของโลก ได้ส่งเสริมผลิตภัณฑ์และของดีในชุมชนให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ภายใต้แนวคิด “โลคอล (Local) สู่อะเลค่า”^๒ ได้ถอดบทเรียนนำเสนอมุมมอง การทำ branding หรือการออกแบบสร้างภาพลักษณ์ที่น่าสนใจว่า

การทำ branding หรือการออกแบบสร้างภาพลักษณ์ชุมชนในประเทศไทยขาดอยู่ ๒ อย่าง คือ ชุมชนขาดการพัฒนา branding เป็นของตนเอง ประการที่สองคือรสนิยม พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีชีวิต จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งได้นำแนวทางเรื่องของความยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติ การพัฒนาจากไม่มีอะไรเลย แต่ปัจจุบันนี้ผ่านมา ๔ ปี มีทุกคำตอบที่ต้องการ และก็สมารถที่จะมีเงินไหลเข้าไปในหมู่บ้านทุกวัน อันนี้เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ ณ ขณะนี้ อาหารพื้นถิ่นของจังหวัดบึงกาฬ ได้ถูกเชิญไปจัดแสดง ณ Alfred Nobel house ประเทศสวีเดน ระหว่างช่วงเดือนกรกฎาคม - ตุลาคม ๒๕๖๔

นี่เป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่า เรายกระดับไปสู่เวทีโลก ทั้ง ๆ ที่ จังหวัดบึงกาฬเป็นจังหวัดชายแดน มีชาติพันธุ์อยู่ ๘ ชาติพันธุ์ เพราะการอาศัยความเข้าใจความเป็นชาติพันธุ์และสามารถแปลง การพัฒนาชุมชนมาเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คำถามคือจะนำเสนอ อย่างไรเมื่อมีทุนทางวัฒนธรรมอยู่แล้วเพื่อเปลี่ยนให้เป็นมรดกของ ชาติ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม นำเสนอว่า มรดก ทางวัฒนธรรมจะต้องนำไปสู่เรื่องของการท่องเที่ยวชุมชน สร้าง รายได้ สร้างงานให้กับคนในพื้นที่ ที่สำคัญคือต้องทำให้เกิดเป็น รูปธรรมที่ชัดเจน อย่างเช่นจังหวัดบึงกาฬเป็นจังหวัดที่ติดแม่น้ำโขง วัตถุดิบในการทำอาหารจึงเป็นผักพื้นบ้าน สัตว์น้ำจากแม่น้ำโขง วัตถุดิบซึ่งได้ป่าในเขตรอยต่อของอินโดจีน ซึ่งมีความหลากหลาย ทางชีวภาพ จึงเอาวัตถุดิบเหล่านี้มาเล่าเรื่อง แล้วก็สื่อสารให้มีความ เป็นศิลปะที่ร่วมสมัย พลังทางศิลปะในการออกแบบ ได้ช่วยแผ่ ขยายความน่าสนใจของสถาปัตยกรรมในชุมชน ให้เป็นที่ดึงดูดของ นักท่องเที่ยวทางถิ่น ได้เข้ามาสัมผัสกับวิถีชุมชนของชาวบึงกาฬ

สิ่งที่กล่าวมานี้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการออกแบบ เรื่องของนวัตกรรม นับเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชุมชนซึ่งกรมการพัฒนา ชุมชน ได้ทำโครงการ OTOP นวัตกรรม หนึ่งในนั้นก็คือการส่งเสริม พัฒนาอาหารพื้นถิ่นของประเทศไทย

ปัจจุบันมีอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ได้รับโอกาสไปพัฒนา และเป็นเพียงชุมชนเดียว จังหวัดเดียวในประเทศไทยที่ถูกส่งไปประกวดในเวที Gourmand World Cookbook Awards

ผลการตัดสินก็ได้พิสูจน์ออกมาแล้วว่า ได้รับรางวัลในระดับโลก รางวัลเกียรติยศยอดเยี่ยม สิ่งเหล่านี้มองว่าจะทำอย่างไรที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ผ่านรูปแบบของความยั่งยืนด้วยเอาศิลปะการออกแบบร่วมสมัยเพื่อมาขับเคลื่อนสิ่งเหล่านี้

คำถามนี้จึงเป็นที่มาของพิพิธภัณฑ์ชุมชนมีชีวิต คือ การเอาบ้านของครอบครัวมาทำเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยแบ่งให้พื้นที่ด้านบนบ้านเป็นส่วนของพิพิธภัณฑ์ ในขนาดที่ชั้นล่างยังเป็นที่อยู่อาศัย ใช้พิพิธภัณฑ์นี้เพื่อที่จะขับเคลื่อนเชื่อมโยงเครือข่ายไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานทั่วประเทศ และทั่วโลกเพื่อมาร่วมพัฒนาจนทำให้เกษตรการเกิดรายได้

เมื่อเกษตรกรมีรายได้ เกษตรกรจะยิ้มมีความสุข นี่คือสิ่งที่เรียกว่ามีชีวิต ถ้ามองจากมุมสูงหมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลความเจริญและไม่ได้มีความโดดเด่นแต่อย่างใด เป็นที่ดอนน้ำท่วมถึงมีประชากรประมาณ ๕๐ หลังคาเรือน แต่อาจารย์สุทธิพงษ์ สุริยะสามารถขับเคลื่อนด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เป็นหมู่บ้านที่มีภาพวาดพญานาคร้อยตนแห่งเดียวในโลก

เป็นการนำพญานาคที่เกิดจากความศรัทธาซึ่งแต่เดิม มักอยู่ที่วัดถูกนำมาออกแบบด้วยศิลปะร่วมสมัย กลายเป็นจุด เช็กอินดึงดูดผู้คนชาวไทยและชาวต่างชาติให้เดินทางมาที่นี่ มี หน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยขับเคลื่อนชุมชน

จากความร่วมมือของนักศึกษาในภาควิชาออกแบบ ศิลปะ จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ได้ทำให้หมู่บ้าน เล็ก ๆ มีสีสันสดใสขึ้นมาอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เป็นหมู่บ้าน Street Art ที่มีพญานาคเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งสื่อถึงความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนแถบนี้^๓

จากที่ได้ยกรณศึกษาดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า การทำ ให้เศรษฐกิจฐานรากเกิดจากการนำเอาจุดแข็งหรือสิ่งที่มีอยู่คุณค่า อยู่เดิมมาสร้างมูลค่าและคุณค่าใหม่ทำให้เกิดรายได้จากการ ท่องเที่ยวของคนทั่วโลกแม้จะอยู่ห่างไกลจากเมืองก็มีผู้คนสนใจ เดินทางไปเพื่อสัมผัสกับกลิ่นไอความงดงามทางศิลปวัฒนธรรมอันดี งามของชุมชนคุณค่าใหม่นี้ สามารถเรียกได้ว่า ความเลอค่า นั้นเอง ทั้งหมดนั้นจะเกิดขึ้นได้เพราะการอาศัยความร่วมมือจากทุกภาค ส่วนที่ให้การสนับสนุนและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังต่อเนื่องจึง ทำให้เกิดเครือข่ายสร้างความยั่งยืนได้

จะอย่างไรก็ตามเมื่อก้าวถึงการท่องเที่ยวชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีในแหล่งท่องเที่ยวควรมีความหลากหลาย สามารถที่จะพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้เกิดขึ้น โดยการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

การพัฒนาแปรรูปหัตถกรรมของชุมชน

การพัฒนาแปรรูปหัตถกรรมของชุมชนที่จะตอบโจทย์ ความต้องการของลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว ต้องทำให้มีทันสมัย เหมาะสมกับลูกค้า รูปแบบผลิตภัณฑ์ใช้สอยประโยชน์ได้ มีความ ประณีตสวยงาม และทรงคุณค่าด้านหัตถกรรมด้วย^๔ ปัจจุบันการ ดำเนินการพัฒนาหัตถกรรมของชุมชนมีการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจ ชุมชนขึ้นเพื่อนำภูมิปัญญาชุมชนมาพัฒนาให้เกิดคุณค่าซึ่งการ พัฒนาหัตถกรรมจักสานร่วมสมัยของวิสาหกิจชุมชนเกิดความยั่งยืน ได้ ต้องมีความเข้าใจในความเป็นวิสาหกิจชุมชนการต่อยอด ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน การปรับตัวและต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐด้วย^๕ ซึ่งการพัฒนา ออกแบบงานจักสานไม่ใ้มีความร่วมสมัย มีมาตรฐานสากล และ ได้ยกระดับมูลค่าเพิ่มให้สูงขึ้นไปจนเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวซึ่ง มีกำลังซื้อสูง มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นของฝาก ให้กับนักท่องเที่ยว จะต้องมีการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ร่วมสมัย และเป็นมาตรฐานสากล

ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ข้าวต้มมัด น้ำพริก เครื่องดื่มสมุนไพร ข้าวพื้นบ้าน ไส้กรอกอีสาน กุนเชียง ไปจนถึงกระเป๋าสานไม้ไผ่ เป็นต้น

เมื่อทำการตลาดสิ่งเหล่านี้ควรเปิดตลาดให้กว้างขวาง สามารถวางขายออนไลน์สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถให้บริการที่พักเป็นวิลล่า เป็นรีสอร์ต เป็นโฮมสเตย์ ให้กับนักท่องเที่ยวที่อยากสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนได้อีกด้วย^๖

ดังกล่าวนี้อาจตื้นตันใจจนกล่าวได้ว่า จากหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ใช้แนวคิด ธรรมะ + ธรรมชาติ + ธรรมดา ขับเคลื่อนสิ่งเหล่านี้เพื่อนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า **สันติภาพวิถีใหม่สู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน**

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนา (Development) หมายถึง การทำให้เกิดเจริญ เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ารุ่งเรืองเป็นไปในทางที่ดีขึ้นและมีคุณภาพ ด้วยระบบที่มีแนวทาง วิธีการ การวางแผนในการคิดวิเคราะห์ เกิดแนวทางปฏิบัติการทำงานตามที่ได้กำหนดทิศทางหรือจุดมุ่งหมายไว้ มีพัฒนาการ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงจนนำไปสู่สภาพใหม่ในทางที่ดีอย่างสร้างสรรค์ จนเป็นที่พึงพอใจเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์

๖๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การพัฒนาจากการเห็นสาระในศาสตร์หรือแนวคิดต่าง ๆ ด้วยการทำความเข้าใจด้วยความเคารพ ยำเกรง และมีความประพฤติกมลเกลียวกันของอาจารย์กับศิษย์จะทำให้พัฒนาขึ้น เมื่อพบความผิดพลาดของข้อมูลก็ต้องแก้ไขให้ถูกต้องและระมัดระวังไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดซ้ำ หรือการทำความผิดพลาด เพราะด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาของตนเองหรือผู้ใดประดุจร้ายอาจารย์

ถ้าผู้นั้นเห็นความผิดพลาดนั้นแล้วแก้ไขให้ถูกต้องและระมัดระวังสำรวมไม่ให้เกิดผิดพลาดซ้ำอีก เพราะการแก้ไขความผิดพลาดและระมัดระวังสำรวมเป็นวิธีที่จะทำให้พัฒนาต่อไปได้

ส่วนหลักธรรมสำคัญเป็นที่เหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ปรับใช้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา หมายถึง หลักภavana หลักอปริหานิยธรรม หลักโพชฌงค์ หลักกุฎมิ เป็นต้น เพื่อการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง จะอย่างไรก็ตาม การพัฒนาต้องทำให้เกิดความยั่งยืนด้วย

การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การทำให้เจริญ เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ารุ่งเรืองเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมีคุณภาพและยาวนานสอดคล้อง ตามแนวคิดของ **พณามาตตริววรรณกุล และคณะ** ได้ให้ความหมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต^๗ ที่สำคัญการพัฒนานั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ กำหนดไว้ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) ด้วยเพราะเป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาร่วมกันของประชาคมโลก^๘

ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยปัจจุบันกำลังมุ่งผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ไปต่อ^๙

จึงกล่าวได้ว่า **การพัฒนาอย่างยั่งยืน** หมายถึง การทำให้เจริญขึ้นโดยมีการปรับปรุงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ารุ่งเรืองเป็นไปในทางที่ดีสู่สภาพใหม่อย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพที่ยาวนาน

๖๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีแต่เจริญขึ้นและมั่นคงยาวนาน เพราะด้วยการพัฒนาที่มีระบบ แนวทาง วิธีการ การวางแผนในการคิดวิเคราะห์ มีแนวทางปฏิบัติการ มีการกำหนดทิศทางหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน อันส่งผลให้บุคคล ชุมชน สังคม สามารถอยู่ได้ดีและมีสุขทั้งปัจจุบันจนถึงอนาคต รวมไปถึงการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) เป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาสู่ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

การพัฒนาเป็นการทำให้เกิดความเจริญขึ้นในทางที่ดีงามทำให้ของชีวิต บุคคล ชุมชน สังคม ประเทศชาติเกิดสันติสุข มีการดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีความสุข ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กุศลธรรม^{๑๐}

เมื่อเกิดความเจริญขึ้นแล้วต้องทำให้ถึงความเจริญได้อย่างยั่งยืน ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพราะการพัฒนาที่เกิดความยั่งยืนนั้น มีลักษณะการพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองในกาลทั้งปวง ตลอดกาลทั้งปวง ตลอดกาลเป็นนิจต่อเนื่องกัน สืบเนื่องกัน แม้ในทางการค้าก็ไม่มี การขาดการติดต่อกัน^{๑๑}

การขับเคลื่อนเป็นลำดับไปอย่างติดต่อกันเหมือน
ระลอกคลื่น เป็นไปต่อเนื่องไม่ขาดสาย สืบต่อกันกระชั้นชิด ตลอด
ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย เป็น
ต้น^{๑๒}

ดังกล่าวข้างต้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า **การพัฒนา
อย่างยั่งยืน** เป็นการพัฒนาให้เกิดความเจริญขึ้นในสิ่งที่ดีงามอย่าง
มีลักษณะเป็นความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลเป็นนิจต่อเนื่องกัน
สืบเนื่องติดต่อกันเป็นลำดับ ติดต่อกันเหมือนระลอกคลื่น เป็นไป
ต่อเนื่องไม่ขาดสายโดยสืบต่อกันกระชั้นชิด ทุกช่วงทั้งฤดูฝน ฤดู
หนาว ฤดูร้อน ตลอดช่วงอายุทั้งปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย

สรุป

การยกระดับแบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน
ตามแนวทางของสหประชาชาติ คือ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน”
การออกแบบผลิตภัณฑ์จากชุมชนให้ร่วมสมัย เรียบง่าย เป็น
มาตรฐานสากล เข้าถึงคนเมืองก็สามารถช่วยยกระดับมูลค่าเพิ่ม
ให้กับสินค้าของชุมชนเหล่านั้นได้ การออกแบบสร้างภาพลักษณ์
ขาดการพัฒนา branding เป็นของตนเองและรสนิยม เช่น การ
พัฒนาแปรรูปหัตถกรรมของชุมชนให้มีความร่วมสมัยมีมาตรฐาน
สากลและได้ยกระดับมูลค่าเพิ่มให้สูงขึ้นไป จึงเป็นที่สนใจของ
นักท่องเที่ยวซึ่งมีกำลังซื้อสูง

๗๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ร่วมสมัยและเป็นมาตรฐานสากล ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีตั้งแต่ ข้าวต้มมัด น้ำพริก เครื่องดื่มสมุนไพร ข้าวพื้นบ้าน ไข่กรอกอีสาน กุนเชียง ไปจนถึง กระเป๋าสานไม้ไผ่ เป็นต้น สามารถขายออนไลน์สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แม้เมื่อเกิดวิกฤติโรคระบาดของโรคโควิด ๑๙ ชุมชนก็สามารถรับมือได้ดีและได้รับผลกระทบน้อย คนในชุมชนชนบทสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติ เป็นสันติภาพชุมชน เมื่อต้องการให้เกิดอย่างยั่งยืนจึงต้องมีการพัฒนาปรับปรุงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ามีทิศทางหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน ความยั่งยืนเป็นลักษณะการพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่สามารถส่งต่อรุ่นต่อรุ่นได้

“แบรนด์ชุมชนสู่วิถีสันติภาพที่ยั่งยืน

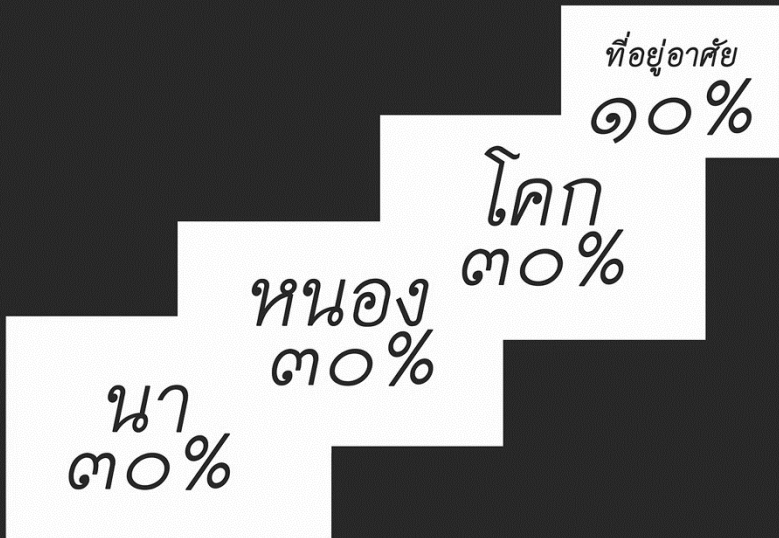
ต้องร่วมสมัย เรียบง่าย

เป็นมาตรฐานสากล”

บทที่ ๔

โคกหนองนา :
เครื่องมือขจัดความหิวโหย

บทที่ ๔ โศกหนองนา : เครื่องมือจัดการความหิวโหย

ความนำ : ความเป็นมาของโศกหนองนาโมเดล

คำว่า “โศกหนองนาโมเดล” เริ่มเป็นที่รู้จักและมีการกล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการพัฒนาจากหลักกิจกรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากสมัยพุทธกาลมีการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัยหลักการดังกล่าวสอดคล้องกันกับโศกหนองนาโมเดล เพราะการทำโศกหนองนาโมเดล เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ สร้างที่พักอาศัยซึ่งนับว่ามีประโยชน์มาก เรียกได้ว่า บุญย่อมเจริญขึ้นตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ยิ่งไปกว่านั้นการทำกิจกรรมหากเกษตรกรรมดำรงตนอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน ซึ่งจะเห็นได้ว่าในโลกก็ยังมีกสิกร ผู้ทำกิจกรรมเป็นผู้มีศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เฟื่องเลี้ยง อยากระได้ของของเขา มีจิตไม่พยาบาทอันวิญญูชนให้การสรรเสริญด้วย^๑

นอกจากนั้น อาชีพกสิกรรมเป็นอาชีพอย่างหนึ่งสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัทนำธรรมไปทำ เพราะธรรม คือ อาชีพ^๒ เป็นการนำเอาอาชีพกสิกรรมนี้ไปทำเพื่อเลี้ยงชีวิต ที่เรียกว่า อาชีพกสิกรรมโดยเฉพาะการทำนาที่ถือว่าเป็นหน้าที่การงานเป็นกสิกรรมขั้นสูงที่โบราณเขาไม่เหย้าหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น และให้ความเคารพนับถือกันในห้องถือนั้นๆ^๓

การงานหากแบ่งตามชนชั้น ๔ วรรณะของพราหมณ์หนึ่งในนั้น กสิกรรม คือ กลุ่มพวกแพศย์เพราะยึดถือกสิกรรมเป็นการงาน^๔ กสิกรรมเป็นอาชีพของคนไทยส่วนใหญ่ที่อาศัยเลี้ยงชีพ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเน้นย้ำให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

การทำกสิกรรมประยุกต์สู่ “โคกหนองนาโมเดล” จึงถือว่าการออกแบบพื้นที่ชีวิตของคนไทย “โคกหนองนาโมเดล” เป็นโมเดลต้นแบบที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติได้น้อมนำพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำกสิกรรม โดยมุ่งหวังที่จะสร้างจุดเปลี่ยนให้กับชุมชน ซึ่งแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐

๗๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

กล่าวคือ ๓๐% แรกสำหรับแหล่งน้ำ ทั้งการขุดบ่อทำ
หนองและการขุดคลองใส่ไถที่ช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่ อีก ๓๐%
สำหรับปลูกข้าว และอีก ๓๐% สำหรับไว้ทำโคกหรือป่า โดยปลูก
ผักไว้เป็นอาหารปลูกไม้ใช้สอยปลูกยาสมุนไพร ส่วน ๑๐% ที่เหลือ
สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ พระบาทสมเด็จพระบรมชน
กาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวง
รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงวางไว้

พระองค์เคยมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ว่า
“ให้ทำแบบคนจน” กล่าวคือ การทำแบบที่เกษตรกรทำตามได้ แม้
จะดูไม่หรูหรา หรือไม่เข้าหลักวิชาการมากนัก แต่ก็ได้ผล และเป็น
ที่พึงของประชาชนได้จริง ๆ โดยสร้างรูปแบบการใช้ชีวิตที่มีวินัย
ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด ไม่ใช่ทำลายทุกสิ่งทุกอย่างจน
ไม่เหลืออะไรไว้ให้กับแผ่นดิน^๕

การทำกิจกรรมมีพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการ
ปรับเปลี่ยนจากฐาน จากดิน จากอารยธรรม จากบริบทพื้นที่ จาก
วัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบนี้จะไม่มีที่สิ้นสุด^๖
การพัฒนานั้นได้พัฒนามาจนถึง คำว่า “โคกหนองนาโมเดล” ดังจะ
เห็นได้ว่าเป็นที่รู้จักและกล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน

หากกล่าวถึงคำว่า “โคกหนองนาโมเดล” คำนี้เกิดขึ้นมาครั้งแรกจากคณะพระและครูผู้แผ่นดิน(ปีแรกๆของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง) โดยมีครูทินกร ปาโท (ครูหิงห้อย) หลวงพ่อดร.สังคม ธนปัญญา(ขุนศิริ)คณะครู และนักเรียนจากโรงเรียนพุททเลย์มหาวิทยาลัย รุ่นแรกๆ ปี ๒๕๕๖ โดย ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร หรือ อาจารย์ยักษ์ ผู้ก่อตั้งมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติและผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์เรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง (โรงเรียนพุททเลย์มหาวิทยาลัยมาบเอื้อง) ได้กราบบิมนต์ พระอาจารย์ ดร.สังคม ธนปัญญา ผู้มีความรู้เรื่องในการจัดการศึกษาทางเลือกร่วมกันก่อตั้งโรงเรียนพุททเลย์มหาวิทยาลัยมาบเอื้อง ตั้งแต่ปี ๒๕๕๕ และจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เปิดทำการเรียนการสอน ในปี ๒๕๕๖ เน้นการสอนแบบบูรณาการตามศาสตร์พระราชาและฐานงานด้านกิจกรรมธรรมชาติ ในระหว่างที่มีการเรียนรู้ ทั้งครูและนักเรียนได้ร่วมคิดค้นรูปแบบการศึกษาในโมเดลที่ประดิษฐ์จำลองขึ้นมาระหว่างนั้นเองเกิดการตั้งชื่อโมเดลที่เรียกว่า โคกหนองนาโมเดล ตั้งแต่นั้นนับเป็นต้นมา ก็ถูกนำไปใช้ไปบูรณาการ หลากหลาย ตามภูมิสังคม โด่งดังมากจากการที่ ดาราดังทั้ง ๒ ท่านคือ แพนเค้ก เขมนิจ จามิกรณ์ และ บอย พิศณุ นิ้มสกุล นำไปชุดเป็นโคกหนองนา ดาราโมเดล ที่ บ้านดู่ หมู่ที่ ๔ ต.หนองบัวบาน อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ และกรมราชทัณฑ์ก็นำไปบูรณาการเป็นโครงการโคกหนองนาแห่งน้ำใจและความหวัง กรมพัฒนาชุมชนโดยการนำของ ท่านสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ก็นำไปเป็นแนวทาง

๗/๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ของกรมฯ จัดงบประมาณ กว่า ๔,๗๐๐ บาท ในการขุดโคกหนองนาทั่วประเทศ ทั้งหมดทั้งมวลของโครงการได้ดำเนินไปท่ามกลางความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยมี ท่าน ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ และเครือข่ายขับเคลื่อนอย่างเต็มกำลัง ฯลฯ โคกหนองนา จึงแตกขยายออกไป บุรณาการออกไป ตามภูมิสังคม และตามภูมิปัญญา ของใครของมัน แต่ แก่นแท้และความรู้ พวกเรา น้อมนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ มาใช้เป็นต้นแบบ คือ การแบ่งพื้นที่ ๓๐% ๓๐% ๓๐% ๑๐% แต่ทั้งหลายทั้งมวล ก็ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ และชุมชน ฯลฯ^๗

จากที่มาของการเรียกใช้คำว่า โคกหนองนาโมเดล ดังกล่าว ถือว่าเป็นการพัฒนาเกษตรกรรมโดยลำดับ จนทำให้คำว่า โคกหนองนาโมเดล เป็นที่ยอมรับทั่วไปตลอดทั้งได้รับการสนับสนุนจากในหลวงรัชการที่ ๑๐ และรัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณแผ่นดินเพื่อขับเคลื่อนโคกหนองนาโมเดลให้เกิดเป็นรูปธรรมทั่วประเทศ ดังนั้น ภูมิหลังที่แท้จริง ก็คือ ศาสตร์พระราชา นั่นเองซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวอธิบายต่อไป

ภูมิหลังของโคกหนองนาโมเดล

ภูมิหลังของโคกหนองนา มีการพัฒนาสอดคล้องกับ **ศาสตร์ของพระราชา** เพราะมีการพัฒนาอย่างอะลุ่มอล่วย เป็นพันปี เรียกว่า ดำราบแบบนี้ไม่จบ แล้วก็จะพัฒนาไปเรื่อยๆ เราก็จะค่อยๆ ก้าวหน้าไป ตามที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์รับสั่งว่า ต้องมีพอกินพออยู่พอใช้ มีสภาพแวดล้อมดี ๆ อย่าทำร้ายป่า พื้นฟูป่า ต้องจัดการน้ำ จัดการดิน ฝนตกมาเก็บน้ำเอาไว้ อย่าปล่อยให้ น้ำชะพังทะลายหน้าดินลงมา มีวิธีเก็บรักษา

บรรพบุรุษท่านรู้ว่า ทำอย่างไร พื้นที่ไหนควรทำอะไร พื้นที่ไหนไม่ควรทำอะไร เวลาไหนควรทำอะไร ก็เวลาไหนไม่ควรทำอะไร เขารู้กันมาตืออยู่แล้ว พระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า พอเพียง และเรียกง่ายๆ ว่า ศาสตร์ของพระราชา

ทั้งนี้ การทำโคกหนองนาโมเดล หากเกษตรกรสามารถสร้างเครือข่ายในหมู่บ้านของตนเองได้โดยการชวนอง เอาดินไปทำโคก ตรงโคกก็ปลูกป่า ในพื้นที่ที่มีคลองไส้ไก่ จุดไหนต่างระดับก็กันฝาย ในนาก็ปั้นคันนาให้มันใหญ่เหมือนคนโบราณ เพื่อปลูกพริก ปลูกผัก ปลูกกล้วย ปลูกของกินได้ ป้องกันน้ำท่วมเวลาน้ำหลาก เรียกว่า คันนาทองคำ

บนคันนามีผลผลิตมังคังยิ่งกว่าทองคำ ในนาก็มีปลา ด้วยถ้าคันนาขนาดใหญ่ก็สามารถเก็บน้ำได้เยอะ เมื่อน้ำมีปลาก็มา อยู่มาวางไข่ได้โดยไม่ต้องเลี้ยงปลาก็มาอยู่เองตามธรรมชาติ ข้าวก็ ได้ดี ชีปลา ชีกุ้งเป็นปุ๋ยในน้ำก็ไม่ต้องซื้อปุ๋ย หญ้าก็ไม่ขึ้นเพราะน้ำ ชังมาก ประหยัดทั้งยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยไม่ต้องใส่ ยาฆ่าแมลงไม่ต้องฉีด มี กุ้งหอยปูปลาเป็นธรรมชาติอยู่มาแบบนี้เป็นพันๆ ปี จึงนำภาษาที่ เกษตรกรเข้าใจง่าย คือ โคนหนองนาโมเดล ซึ่งประยุกต์มาจาก ทฤษฎีใหม่ที่อยู่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านคำนวณไว้แล้ว ถือว่า โคนหนองนาโมเดลคือ ศาสตร์พระราชา^๙

โคนหนองนาโมเดลนอกจากเป็นสัญลักษณ์ของความ อุดมสมบูรณ์ทางด้านกิจกรรม แล้วยังเป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการที่จะรวมกิจกรรมที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ใน เวลาเดียวกัน รักษาความหลากหลาย แต่ความหลากหลายนั้นก็ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน การพัฒนาพื้นที่เป็น โคนหนองนาจึงเป็นการ เสริมพื้นที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย^{๑๐}

จึงกล่าวได้ว่า คำว่า “โคนหนองนาโมเดล” เป็นคำที่มี วิวัฒนาการพัฒนาการจากหลักกิจกรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ที่มีการ จัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่ พักอาศัย การทำกิจกรรมได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาล ทุกเมื่อ

ที่สำคัญหากเกษตรกรดำรงตนอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วย
ศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์อย่างแน่อนด้วย โคกหนองนาโมเดล ถือว่า
เป็นหลักการทำอาชีพกสิกรรม เป็นการนำธรรมไปทำเป็นอาชีพ
กสิกรรมอันถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่โบราณเขาไม่เหยียดหยัน
ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น และให้ความเคารพนับถือ
กันในท้องถิ่นนั้นๆ

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์นำปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงมาเป็นแนวทางการทำกสิกรรมให้กับเกษตรกรชาวไทย เมื่อ
คณะครูและนักเรียน จากโรงเรียนปทุมเทวย์มหาวิทยาลัย เป็น
โรงเรียนที่เน้นการสอนแบบบูรณาการตามศาสตร์พระราชาและ
ฐานงานด้านกสิกรรมธรรมชาติ จึงได้คิดค้นคำว่า “โคกหนองนา
โมเดล” ขึ้นมาครั้งแรก ซึ่งประยุกต์มาจากทฤษฎีใหม่ที่อยู่ในหลวง
รัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านคำนวณไว้แล้วนั่นเอง

สัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์

เมื่อ โคกหนองนาโมเดล คือ ศาสตร์พระราชา ต่อมาใน
หลวงรัชกาลที่ ๑๐ ได้มาต่อยอด พระองค์ได้ให้ความสำคัญกับโคก
หนองนาโมเดล เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์
ทางด้านการกสิกรรม เป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการรวมกสิกร
รรมที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในเวลาเดียวกัน รักษา
ความหลากหลายที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

แนวคิด “โคกหนองนาโมเดล” จึงเพื่อเป็นการออกแบบพื้นที่ชีวิตเป็นจุดเปลี่ยนสำหรับเกษตรกรเพราะสามารถทำได้ไม่ต้องหรรษา แม้ไม่เข้าหลักวิชาการมากนักก็ตาม แต่ได้ผลและเป็นที่พึงของเกษตรกรได้จริง

เมื่อเกษตรกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งผลผลิตทางการเกษตร น้อยลง ชีวิตไม่มีความสุข ไม่มีความรู้ที่เพียงพอในการทำกิจกรรม ในการจัดการวางผังพื้นที่เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเอง “โคกหนองนาโมเดล” จึงเป็นทางเลือกเพื่อทางรอดอย่างหนึ่งในอาชีพที่ถือได้ว่าเป็นการงานขั้นสูงเหมาะสมสำหรับเกษตรกรไทย และยิ่งในยุคปัจจุบันในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ ยกให้โคกหนองนาโมเดลเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านกิจกรรมนับเป็นจุดเปลี่ยนสำหรับเกษตรกรไทยได้อย่างแท้จริง

รูปแบบการพัฒนาโคกหนองนาโมเดลในปัจจุบัน

เมื่อก่อนพระเจ้าอยู่หัวท่านใช้คำว่า **เกษตรทฤษฎีใหม่** คำว่า โคกหนองนาโมเดล ก็เป็นเพียงนวัตกรรมทางภาษาแต่มีวิธีการเหมือนกัน ทำไมจึงต้องมีป่าเพราะมีป่าก็มีออกซิเจน มีน้ำ มีอาหารที่ปราศจากสารเคมี ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มทั้งหมดนั้นล้วนแล้วเกิดมาจากป่า ดังนั้น โคกหนองนาจึงเป็นทางออกของโลก โดยเฉพาะเมื่อเกิดโรคระบาด คนที่ทำตามแบบโคกหนองนามาก่อน ไม่ค่อยได้รับความเดือดร้อน

ตัวอย่างเช่น ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ ในขณะนี้ ได้ขยายโครงการไปทั่วประเทศ อาจารย์ยักษ์และคณะก็ได้เข้าไป ช่วยทำที่กรมทหารราบที่ ๑๑ วังสวนจิตรลดา พุทธกสิกรรมหรือ โคกหนองนา จึงเป็นทางรอดของสังคมไทย ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ความพอเพียงคือทรัพย์อย่างยิ่ง” ความพอเพียงจึงเป็น พื้นฐานของอริยบุคคล เป็นคุณธรรมเบื้องต้นของการบรรลุโสดาบัน

ดังนั้น พุทธกสิกรรม จึงเป็นแนวทางพุทธศาสนาที่สามารถแก้วิกฤตและจรจโรจชุมชน สังคม และที่สำคัญคือทำให้โลกร่มเย็น ทำให้โครงการโคกหนองนาจะเกิดขึ้นทั่วประเทศ

การออกแบบโคกหนองนา จะต้องออกแบบให้แก้วิกฤตต่อภูมิสังคม ต่อสิ่งแวดล้อมของเรา อย่างแผนผังพื้นที่ภายในศูนย์กสิกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ จะเห็นว่าพื้นที่ ๓๐ เพอร์เซ็นต์ เป็นแหล่งน้ำ มีคลองไส้ไก่ มีนา ๓๐ เพอร์เซ็นต์ มีป่า ๓๐ เพอร์เซ็นต์ และมีที่อยู่อาศัย ๑๐ เพอร์เซ็นต์ ในน้ำจึงมีปลาในนา จึงมีข้าว นี่คือการออกแบบที่แก้วิกฤตต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อชีวิตของเรา คนอื่น ๆ ทำนาอย่างเดียว พอหมดหน้านาก็เลี้ยง ส่วนข้าวของเราที่ปลูกอย่างประณีต ทำน้อยแต่ได้มาก เมื่อฝนทิ้งช่วงหลายเดือนก็มีน้ำพอเพียง โคกหนองนาเขียนเป็นแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่ทำให้เรามั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนได้จริง^{๑๑}

โคกหนองนา จริง ๆ แล้วคนในชนบทก็ทำอยู่แล้วและเกี่ยวกับศาสตร์พระราชาโดยตรง ยกตัวอย่างเศรษฐกิจโลก ถ้าจะโยงเข้าสู่เส้นทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ต้องมีอะไรบางอย่างเป็นตัวกระตุ้น เป็นตัวหลัก และต้องใช้กำลังอย่างมาก กรณีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด ๑๙ ถือว่าเป็นแรงผลักดันที่แรงมากฆ่าชีวิตมากมาย สิ่งที่ชอบตัวอยู่ในปรากฏการณ์ที่ทำให้เราเห็น คือ ความโลภ ความไม่พอเพียงความไม่พอดีของคน

สิ่งที่เป็นตัวหลัก ก็คือ ทุนนิยม (capitalism) เราไม่ได้ไปปฏิเสธว่าไม่ดี ถ้าไม่มีร่างกายใจจะอยู่ได้อย่างไรเหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ร่างกายเปรียบเสมือนถ้ำ ใจเหมือนคนที่อาศัยอยู่ในถ้ำ นั้นแสดงว่าท่านให้ความสำคัญกับร่างกาย “ซิมจฉา ปรมาโรคา ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” ท่านให้ความสำคัญกับร่างกายอย่าไปเข้าใจผิดว่า พระพุทธเจ้าปฏิเสธร่างกาย เพียงแต่ว่าที่เราพูดกันถึงเรื่องทุนนิยมก็เพราะว่ามันถูกขับเคลื่อนด้วยความอยากรความโลภ ความไม่พอเพียง ทำให้เกิดผลข้างเคียงต่อสังคม ต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แล้วก็ตัวเศรษฐกิจเองด้วยที่ทำให้ไม่ยั่งยืนด้วยแนวคิดแบบนี้ทำให้คนเริ่มมาตั้งคำถามหนักขึ้น จริง ๆ

จากเหตุผลดังกล่าวนี้เองทำให้เชื่อมั่นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางรอดที่สำคัญและไม่ใช้ทางเลือกอีกต่อไปเพราะคือการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่จะทำให้คนกลับมาพิจารณาว่า จากเดิมที่คนชนบทหนีเข้าไปทำงานในเมืองกรุงด้วยอาศัยจะใช้เป็นแหล่งสะสมความมั่งคั่งทางด้านเงินทอง ทางด้านทรัพยากร ทางด้านอำนาจ เมื่อวันหนึ่งต้องมาเจอภาวะโรคระบาดโควิด ๑๙ ก็มาถึงทางตันหาทางออกไม่ได้ ถึงอยากจะไปเขาก็ไม่ให้ไปเพราะว่าต้องเจอกับ lock down

เมื่อรัฐบาลก็ปิดแคมป์คนงาน ปิดโรงงาน คนชนบทก็ต้องกลับบ้าน เพราะกลับไปบ้านก็ไม่อดตายแน่นอน กลับไปรอบนี้จึงกลับไปด้วยความสำนึกถึงไม่ได้เต็มใจอยากจะกลับไปแต่ก็รู้ว่าไปต่อไม่ได้แล้ว เพราะเงินชนกัมแพงเสียแล้ว

ความเจ็บปวดรวดร้าวครั้งนี้ทำให้หลายคนต้องไปพิจารณาตนเองใหม่ แต่มีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ลงมือทำของเขาอยู่แล้วที่ได้สร้างหลุมหลบภัยรอไว้อยู่แล้ว อย่างที่เราเห็นกลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสานของ ดร. พระสังคม ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้องของอาจารย์ยักษ์ คนเหล่านี้เขาทำมานานไม่ใช่ปีสองปี เพราะเขาเห็นพิษภัยของทุนนิยม ปีนี้เราจะเห็นว่าคนทำเรื่องโคกหนองนามีกันมากมาย มีการอบรมมากมาย ดร. พระสังคม เองท่านสะสมองค์ความรู้ของท่านเอาไว้ดีอยู่แล้ว จึงสามารถทำเรื่องนี้ได้อย่างเต็มกำลัง รวมทั้งหลักสูตรสาขาสันติศึกษา มจร ได้ไปศึกษาดูงานที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ได้รับแรงบันดาลใจจาก ดร. พระสังคม จากคุณบุสดี และทีมงานของท่าน

๘๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

คณาจารย์หลักสูตรสันติศึกษาได้ไปเรียนที่มาบเื้อง
เรื่องรุ่น ๖๓๓ กับ ดร. พระสังคม แล้วก็ต่อเนื่องมาถึงทุกวันนี้ ช่วง
ที่เราไปเรียนที่มาบเื้องโควิดยังไม่ระบาดขนาดนี้ เพื่อนร่วมรุ่นมี
ความหลากหลาย มีหมอ มีสจ๊วต มีพยาบาล หลากหลายสาขา
อาชีพ เมื่อเป็นประเทศไทยกำลังพัฒนาแต่ไปลอกเลียนแบบ
ประเทศพัฒนาแล้วในเรื่องเศรษฐกิจหรือแนวทางในการบริหารชาติ
บ้านเมือง ความจริงแล้วประเทศกำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วไม่ได้
วัดกันที่เงินทอง แต่วัดกันที่ภูมิคุ้มกันที่แต่ละคนมีอยู่ เราอาจจะ
ไม่ได้ร่ำรวยเงินทองแต่ร่ำรวยความสุข เพราะว่าการทำเศรษฐกิจ
พอเพียงหรือการทำโครงการโคกหนองนาเป็นการส่งเสริมความ
ร่ำรวยทางความสุข

เราจะเห็นว่าในช่วงระบาดของโควิดตามห้างร้านต่าง ๆ
ในอเมริกาหรืออิตาลีไม่มีอาหารเหลือเลย ทั้งที่คนเราเหล่านั้นมีเงิน
แต่ไม่สามารถเอาเงินไปซื้ออาหารได้ แต่ในชนบทของเราไม่มีเงินเรา
ก็อยู่ได้ เพราะว่ามีผัก มีปลา เลี้ยงชีวิตให้สามารถอยู่รอดต่อไปได้ นี่
คือภาพรวมที่ พระเมธีวชิรบัณฑิต ได้มองเห็นและผู้เขียนเองก็เห็น
ด้วยอย่างยิ่งกับแนวคิดนี้ ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายรูปแบบการพัฒนา
โคกหนองนาโมเดลในยุคปัจจุบันโดยละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของกสิกรรม

คำว่า **กสิกรรม** หมายถึง การทำไร่ไถนา กสิกรรมเป็นประเภทหนึ่งของกสิกรรม^{๑๒} ซึ่งหมายถึง การเพาะปลูกพืช เช่น การทำนา การทำสวน การทำไร่ เป็นต้น^{๑๓}

คำว่า กสิกรรม มาจากคำบาลีว่า กสิกมม (อ่านว่า กะ-สิ-กัม-มะ) ซึ่งหมายถึง การเพาะปลูก, การไถ ในภาษาไทยคำว่า กสิกรรม เขียนคำว่า กรรม ตามแบบสันสกฤต หมายถึง การทำไร่ไถนา ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า farming (อ่านว่า ฟาร์ม-มิง)^{๑๔}

ในยุครัชกาลที่ ๙ มีพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ในยุคนี้คือกสิกรรม กสิกรรม คือ ประเทศ ก็คือผืนดิน (Sustainable Agronomy) คืออารยประเทศ กสิกรรมประเทศ ก็คืออารยประเทศ ทำได้โดยประยุกต์หลายๆ ทฤษฎีที่ได้ทรงรับสั่งไว้ อารยะ คือ เจริญแล้ว เจริญแล้วก็ต้องเจริญในใจก่อน^{๑๕}

นอกจากนั้น การทำกสิกรรมควรเน้นการทำเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขอเรียก เกษตรอินทรีย์ เรียกใหม่ว่า **กสิกรรมอินทรีย์** เพื่อให้ตรงกับชื่อหนังสือด้วยแต่ความหมายเหมือนเดิมทุกประการ เพราะคำว่า **กสิกรรมอินทรีย์** เกี่ยวข้องกับ กสิกรรม (Agriculture) มีการเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และการประมง

๘๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นอกจากนั้นยังเป็นวิธีการยังชีพอย่างหนึ่งของมนุษย์ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ตลอดทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติด้วย^{๑๖} ทั้งนี้ **วุฒิสักดิ์ บุญแน่น และองอาจ ญาตินิยม** ได้ให้ความหมายของคำว่า กสิกรรมอินทรีย์ หมายถึง การพัฒนาการสร้างความเขียวชอุ่มของกสิกรรมอินทรีย์ สู่ตลาดโรงเรียน เพื่อความยั่งยืนของชุมชน^{๑๗}

ส่วน **กัลยา ไหญ่ประสาน และคณะ** ได้ให้ความหมาย กสิกรรมอินทรีย์ หมายถึง การทำกสิกรรมด้วยหลักธรรมชาติ บนพื้นที่กสิกรรมที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อ^{๑๘}

อีกทั้ง ยังมีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกัน อีกหลายท่าน ได้แก่ **ณัฐวิจิ เชี่ยวลือ** ได้ให้ความหมาย กสิกรรมอินทรีย์ หมายถึง ระบบการทำกสิกรรมที่ตระหนักถึงกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฏจักรธรรมชาติ แทนการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น สารเคมีต่างๆ ที่มีผลกระทบด้านลบต่อนิเวศ เป็นการผสมผสานศาสตร์พื้นบ้าน นวัตกรรมและวิทยาศาสตร์ในการสร้างประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่เกี่ยวข้อง^{๑๙}

ร่งนภา ภูติ และคณะ ได้ให้ความหมาย กสิกรรม อินทรีย์ หมายถึง ทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกร มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดีและเป็นการทำกสิกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศได้เป็นอย่างดีโดยไม่จำเป็นต้องผลิตเฉพาะพืชอย่างเดียว สามารถที่จะทำการเลี้ยงสัตว์^{๒๐}

ช่อเอื้อง ปันติ และคณะ ได้ให้ความหมาย กสิกรรม อินทรีย์ หมายถึง การทำกสิกรรมด้วยหลักธรรมชาติบนพื้นที่กสิกรรมที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนมาสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรมใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบ^{๒๑}

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า กสิกรรม หมายถึง การทำไร่นา ปลูกสวน ปลูกป่า เพาะปลูกพืชต่างๆ ตามแนวทางการทำกสิกรรม โดยตระหนักในกระบวนการทำกสิกรรมที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อการรักษาระบบนิเวศน์ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ฟื้นฟูสมดุลธรรมชาติด้วยธรรมชาติจนสามารถทำให้เกษตรกร มีคุณภาพชีวิตที่ดีและดำรงชีวิตอยู่ได้มีความสุข

ความหมายของโคกหนองนาโมเดล

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เกี่ยวกับโคกหนองนาโมเดล ว่า กสิกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน และชีวิตของพวกเรา เพราะว่าประเทศของเรานี้ไม่หนีเรื่องกสิกรรมคือปากท้อง และเป็นชีวิตของเราตามพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานมา ได้รับพระมหากรุณาธิคุณมามากมายในเรื่องของกสิกรรม^{๒๒}

กรมพัฒนาชุมชน ได้นิยามความหมายของ โคกหนองนาโมเดล หมายถึง การทำกสิกรรมที่ถูกพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการปรับเปลี่ยนจากฐาน จากดิน จากอารยธรรม จากบริบทพื้นที่ จากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ โคกหนองนาโมเดล ได้มีการพัฒนาจากเกษตรทฤษฎีเก่ากลายเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชา

เกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง องค์ความรู้ที่มีการทดลองและพัฒนาอย่างเป็นระบบเมื่อมีการนำไปปฏิบัติจนเกิดเป็นรูปธรรม เพราะจากเดิมเกษตรทฤษฎีเก่ามีการเก็บน้ำตามฤดูกาลไว้ในอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนเท่านั้น เมื่อจะใช้น้ำก็ให้ไหลผ่านไปทางคลองชลประทานผ่านไปยังพื้นที่เกษตรของเกษตรกร

เมื่อพัฒนาสู่เกษตรทฤษฎีใหม่เกิดการสร้างพื้นที่รองรับน้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในการเกษตรโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาลจากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำโดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำประมาณ ๒๐-๓๐ % โดยกะให้เพียงพอต่อการทำกิจกรรมในพื้นที่ของตนเอง โดยวิธีการขุดเป็นหนอง เป็นคลองไส้ไก่ เพื่อเอาดินทำโคก สำหรับปลูกพืชผักอื่น ๆ ไร่รับประทานได้^{๒๓}

นอกจากนั้น กรมพัฒนาชุมชน ยังได้ขยายคำนิยามความหมายโดยละเอียดของ โคกหนองนาโมเดล หมายถึง การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่กสิกรรม ซึ่งเป็นผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ

โคกหนองนาโมเดล เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมี มนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้น อย่างเป็นระบบ ซึ่งโคก-หนอง-นา โมเดล ซึ่งเป็นแนวทางทำกิจกรรมอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

๑. โคก หมายถึง พื้นที่สูง เกิดมาจากการนำดินที่ขุดทำหนองน้ำนั้นนำมาทำเป็นโคก เพื่อปลูก “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ได้แก่ ปลูกพืช ผัก สวนครัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ตลอดทั้งเพื่อการปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

การทำโคกขึ้นมาเพื่อให้ได้อาหารและที่อยู่อาศัยโดยจัดการพื้นที่ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น ถือว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า คือ ทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๒. หนอง หมายถึง หนองน้ำหรือแหล่งน้ำ การขุดหนองเพื่อการกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือในคราวที่มีความจำเป็น และสำหรับเป็นที่รองรับน้ำในยามที่เกิดน้ำท่วมตามทฤษฎีหลุมขนมครก รวมไปถึงการขุด “คลองไส้ไก่” หรือคลองระบายน้ำ โดยรอบของพื้นที่ตามภูมิปัญญาเกษตรกร โดยขุดให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่เพื่อให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้ คลองเหล่านี้นี้มีการทำฝายทดน้ำด้วยเพื่อเก็บน้ำเอาไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ น้ำจะหลากลงมายังหนองน้ำ และคลองไส้ไก่ ให้ทำฝายทดน้ำเก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้งได้ การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ ทั้งด้วยการขุดลอกหนอง คู คลอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และเพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลากด้วย

๓. นา หมายถึง พื้นที่นานั้นสำหรับปลูกข้าวอินทรีย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดินนา เพื่อการทำกิจกรรมอินทรีย์ยั่งยืน เป็นการได้คืนชีวิตเล็ก ๆ หรือจุลินทรีย์ให้กลับคืนสู่แผ่นดินใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อคุมหญ้า ทำให้นาปลอดสารเคมีได้ปลอดภัยทั้งคนปลูก คนกิน

ตลอดทั้งมีการยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อใช้เป็น ที่รับน้ำยามน้ำท่วมและกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืชอาหารตามคันนาได้ด้วย^{๒๔}

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวสามารถสรุปความหมายของ โคกหนองนาโมเดล หมายถึง รูปแบบการทำอาชีพกสิกรรมวิถีอินทรีย์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ยั่งยืน มีความอยู่ดี กินดี เป็นการทำกสิกรรมโดยจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบเพื่อกสิกรรมวิถีอินทรีย์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ **๑) โคก** เป็นพื้นที่สูง ปลูก “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น จากนั้นจึงค่อยทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย **๒) หนอง** เป็นการขุดหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการกักเก็บน้ำในรูปแบบหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ หรือที่เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ คดเคี้ยวตามพื้นที่เพื่อกระจายน้ำเพิ่มความชุ่มชื้นให้เต็มพื้นที่ **๓) นา** เป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ มีการจัดการพื้นที่ผืนดิน เพื่อการทำกสิกรรมอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่แผ่นดิน ควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อควบคุมหญ้า ยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อรับน้ำยามน้ำท่วมและกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืชตามคันนา

๙๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

คุณค่าและความสำคัญของโคกหนองนาโมเดล

คุณค่าและความสำคัญของโคกหนองนาโมเดล สืบเนื่องจากที่ประเทศไทยเป็นประเทศยากจนมาก่อนที่จะได้รับการพัฒนา จะมาเป็นประเทศปานกลางแล้วก็ยากไปเป็นประเทศร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา แต่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านก็บอกไม่ต้องการแบบนั้น เพราะว่าถ้าติดตำราพอถึงหน้าสุดท้ายไปต่อไม่ได้ก็ต้องเปิดหน้าหนึ่งใหม่ถึงหน้าสุดท้ายแล้วติดเพดานบินแล้วยังไงต่อสุดท้ายก็ตกหัวปักลงไป เพราะเหตุนี้จึงไม่อยากจะให้ประเทศก้าวหน้าอย่างมากแบบประเทศเหล่านั้น แต่ถ้าเป็นประเทศก้าวหน้าเหมือนกันแต่ไม่ก้าวหน้าอย่างมาก

ยังถือได้ว่าเป็นประเทศที่มั่งคั่งร่ำรวยเหมือนกัน เพราะมีน้ำ มีดิน มีอากาศ มีน้ำใจ ที่ยิ่งกว่านั้นประเทศไทยเป็นประเทศที่มีน้ำใจที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเมืองยิ้มด้วย^{๒๕}

รวมทั้งโคกหนองนาโมเดลถือว่าเป็นงานด้านกสิกรรม เป็นจุดแข็งประเทศไทยโดยมุ่งพัฒนาตนเองจากครัวไทยสู่ครัวโลก ก็เพราะยอมรับความจริงในข้อนี้จนเป็นที่ประจักษ์การมองแบบนี้มิได้หมายความว่าเราไม่สนใจเรื่องเทคโนโลยีและการแข่งขัน แต่การแข่งขันอย่างยั่งยืนคือการหันกลับมาพิจารณาศักยภาพที่เป็นรากฐาน และรากเหง้าที่เป็นจุดแข็งของตนเอง

ในขณะที่ยุคดิจิทัลกำลังเดินหน้าไปแล้วกสิกรรมยุคดิจิทัลควรจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร จุดเน้นของกสิกรรมคือการพึ่งพาตนเองให้สามารถ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น จึงเห็นได้ชัดว่าเมื่อสังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับโควิด ๑๙ คนเจ็บปวดที่สุดคือคนมีเงินแต่ไม่รู้จะไปหาซื้ออาหารการกินได้ที่ไหนส่วนคนที่มีความสุขคือคนที่อยู่ตามสวนไร่นา

เมื่อโลกและสังคมกำลังเดินหน้ามาถึงจุดที่รัฐเองจำเป็นต้องจัดวางนโยบายสาธารณะในเรื่องปากท้องให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน และสังคม ในขณะที่ผู้คนทั่วไป ก็ต้องหันกลับมาสร้างภูมิคุ้มกันเรื่องปากท้องให้แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

สำหรับบางคนเงินทองที่พอมีแทนที่จะฝากธนาคารกินดอกเบี้ยไปวันๆ กลับหันมาหาสถานที่สักแห่งเพื่อทำกสิกรรมอินทรีย์ผสมผสานเพื่อเป็นตู้เย็นเลี้ยงครอบครัวและตนเองได้ยามขาดแคลนและเจอวิกฤติ ทำให้ความคาดหวังต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นนำมาสู่การเกิดวิกฤติอาหาร น้ำ และพลังงาน สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงทำให้เกิดคำถามกับใครหลายคนว่า “เราจะอยู่รอดในโลกใบใหม่นี้ได้อย่างไร”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านทรงเคยรับสั่งไว้ว่า “น้ำคือชีวิต”

๙๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญเป็นความพิเศษของโคกหนองนาโมเดลก็คือการจัดการวางแผนเพื่อการกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี เพราะหากมีน้ำใช้แล้วก็จะอยู่ได้และประกอบอาชีพได้ ช่วยลดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากร อีกทั้งยังช่วยลดความแออัด ลดการแย่งพื้นที่ทำกินในเมืองใหญ่ ลดวิกฤติสังคม วิกฤติยาเสพติด วิกฤติความสกปรก และวิกฤติชนบทล่มสลาย

โครงการในพระราชดำริของพระองค์ส่วนใหญ่จึงเป็นโครงการเรื่องน้ำ ดังนั้น โคกหนองนาโมเดล ก็เช่นเดียวกัน ได้มีการนำหลักคิดในเรื่องนี้มาปรับใช้ซึ่งไม่เพียงจะทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี และไม่ต้องประสบวิกฤติภัยแล้งแล้ว ยังช่วยลดปริมาณน้ำหลากที่จะเข้าท่วมพื้นที่ต่าง ๆ และลดการเกิดตะกอนดินทับถม เพราะมีพื้นที่กักเก็บน้ำเพียงพอและมีต้นไม้คอยดูดซับน้ำลงสู่ใต้ดินด้วย

นอกจากนี้สิ่งสำคัญของหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ก็คือต้องสร้างกิจกรรมที่ดีและเหมาะสม เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นว่าการอาชีพกสิกรรมเป็นอาชีพที่สร้างอาหารให้ทุกคนได้บริโภคหล่อเลี้ยงชีวิต เป็นอาชีพสำคัญของโลกที่มีศักดิ์ศรี การพัฒนาโคกหนองนาจะต้องตอบโจทย์ในเรื่องของความสวยงามโดยทำให้เหมือนเป็นศิลปะของแผ่นดิน ให้ผู้ที่อยู่อาศัยรู้สึกเสมือนได้พักผ่อนในสถานที่ที่งดงาม นอกจากจะทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีเช่นนี้แล้ว สิ่งที่ได้รับตามมาก็คือการพัฒนาคน เพราะทุกคนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมจะเกิดความมั่นคงทั้งในด้านอาหารและการเงิน^{๒๖}

ถือว่าโคกหนองนาโมเดลมีคุณค่าและความสำคัญมาก
ดังจะเห็นได้ว่าคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓
เห็นชอบอนุมัติงบประมาณโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนา
คุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคกหนองนาโมเดล”
กรมการพัฒนาชุมชน ได้เน้นย้ำไปยังจังหวัดทั้ง ๗๓ จังหวัดทั่ว
ประเทศ ได้ออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้ว่าราชการจังหวัดใน
พื้นที่ ๗๓ จังหวัด ๕๗๑ อำเภอ ๓,๒๔๖ ตำบล ๒๕,๑๗๙ ครึ่งเรือน
ร่วมดำเนินการต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชนต่อไป^{๒๗}
ซึ่งโคกหนองนาโมเดล เป็นเกษตรทฤษฎีใหม่จากกสิกรรมทฤษฎีเก่า
กลายเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชาโดยนำองค์ความรู้
ที่มีการทดลองและพัฒนาอย่างเป็นระบบไปปฏิบัติจนเกิดเป็น
รูปธรรม กล่าวคือ จากเดิมกสิกรรมทฤษฎีเก่ามีการเก็บน้ำตาม
ฤดูกาลไว้ในอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนเท่านั้น เมื่อจะใช้น้ำก็ให้ไหลผ่าน
ไปทางคลองชลประทานผ่านไปยังพื้นที่กสิกรรมของเกษตรกร

เมื่อพัฒนาสู่เกษตรทฤษฎีใหม่เกิดการสร้างพื้นที่รองรับ
น้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในกสิกรรมโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาล
จากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำโดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำ
ประมาณ ๒๐-๓๐ % โดยกะให้เพียงพอต่อการทำกสิกรรมในพื้นที่
ของตนเองโดยวิธีการขุดเป็นหนอง เป็นคลองไส้ไก่ เพื่อเอาดินมาทำ
โคกสำหรับปลูกพืชผักอื่น ๆ ไว้รับประทานได้^{๒๘}

๙๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

จึงกล่าวได้ว่า โศกหนองนาโมเดล มีคุณค่าและความสำคัญในงานด้านกิจกรรมเป็นจุดแข็งประเทศไทย เป็นการพึ่งพาตนเองให้สามารถพออยู่พอกินพอใช้พอร่มเย็น แม้เผชิญหน้ากับวิกฤติโรคระบาด เช่น โควิด ๑๙ คนที่มีความสุขคือคนที่ทำกิจกรรมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ไม่มีเงินก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขเป็นอาชีพที่ช่วยลดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากร อีกทั้งยังช่วยลดความแออัด ลดการแย่งพื้นที่ทำกินในเมืองใหญ่

หลักสำคัญของกิจกรรมโศกหนองนาโมเดลเน้นการจัดการน้ำเพื่อให้ได้น้ำใช้ตลอดทั้งปีและไม่ต้องประสบวิกฤติภัยแล้งสามารถลดปริมาณน้ำหลาก และลดการเกิดตะกอนดินทับถม เพราะมีพื้นที่กักเก็บน้ำเพียงพอและมีต้นไม้คอยดูดซับน้ำลงสู่ใต้ดิน

จึงกล่าวได้ว่า โศกหนองนาโมเดล มีคุณค่าและความสำคัญในงานด้านกิจกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักเพราะเป็นจุดแข็งประเทศไทย หลักกิจกรรมโศกหนองนาเป็นการพึ่งพาตนเองให้สามารถพอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น แม้เผชิญหน้ากับวิกฤติโรคระบาด เช่น โควิด ๑๙ คนที่มีความสุขคือคนที่ทำกิจกรรมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ไม่มีเงินก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขเป็นอาชีพที่ช่วยลดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากร อีกทั้งยังช่วยลดความแออัด ลดการแย่งพื้นที่ทำกินในเมืองใหญ่

หลักสำคัญของกสิกรรมโคกหนองนาเน้นการจัดการน้ำ เพื่อให้ได้น้ำใช้ตลอดทั้งปีและไม่ต้องประสบวิกฤติภัยแล้ง สามารถลดปริมาณน้ำหลาก และลดการเกิดตะกอนดินทับถม เพราะมีพื้นที่กักเก็บน้ำเพียงพอและมีต้นไม้อายุดูดซับน้ำลงสู่ใต้ดิน

หลักการทำโคกหนองนาโมเดล

หลักการสำคัญของการทำกสิกรรม โคกหนองนาโมเดล ถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญสำหรับยึดถือเป็นหลักปฏิบัติการของเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จในการงานกสิกรรม โคกหนองนาโมเดล มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) การทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต ๒) การทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางปัญญา และ ๓) การทำกสิกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) การทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคง

การสร้างควมไม่มั่นคงแก่ชีวิตด้วยการทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เพราะความไม่มั่นคงทางอาหารถือว่าเป็นวิกฤติความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ทั่วโลกกำลังเผชิญและกำลังสร้างมาตรการในการรับมือกับวิกฤตินี้ด้วยความท้าทายเพื่อความอยู่รอดของประเทศโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติด้านต่าง ๆ ทั้งด้านพลังงาน สิ่งแวดล้อม

๙๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ทำให้ผลผลิตของแหล่งอาหารโดยเฉพาะพืชมีผลผลิตที่ลดลง ทำให้มีราคาที่สูงขึ้น การเข้าถึงแหล่งอาหารยากขึ้นของประชากรที่ยากจนไม่สามารถสร้างแหล่งอาหารของตนเองได้ ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นสำคัญในเวทีระหว่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิรูปนโยบายด้านการพัฒนาประเทศกับการจัดการระบบกสิกรรมในประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรมด้วย สำหรับประเทศไทยได้บรรจุประเด็น “ความมั่นคงทางอาหาร” ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ เพิ่มความสำคัญขึ้นมาในภาคกสิกรรม โดยเฉพาะการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศด้วยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ อีกด้วย ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการตั้งรับภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้^{๒๙}

ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในฐานะฐานการผลิตระดับชุมชนไม่ว่าจะเป็นข้าวหรือปลา สามารถผลิต หา จับ แลกเปลี่ยน และซื้อเพื่อการบริโภคได้และการรักษาหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทางป้องกันให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารต่อไปในอนาคต

ดังนั้น มิติความมั่นคงทางอาหารไม่เพียงแต่จะมองแค่ นิยามข้างต้นแต่ต้องมองในมิติที่มากกว่า เช่น ความเปราะบางของ อาหาร หมายถึง โอกาสที่จะตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความไม่มั่นคง ทางอาหาร อธิปไตยทางอาหาร หรือปัจจัยอื่นที่ก่อให้เกิดความไม่ มั่นคงทางอาหาร เป็นต้น

ทั้งนี้ การที่จะเกิดความมั่นคงทางอาหารได้นั้น จะต้อง มีฐานทรัพยากรที่เป็นจุดเริ่มของระบบอาหารและการผลิตอาหาร ร่วมกับผู้ผลิต หรือชาวนาที่เป็นเจ้าของปัจจัยเหล่านั้น แต่ปัจจัยที่ จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารกลับอยู่ในภาวะที่วิกฤติ จากการ เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเชิงเศรษฐกิจ จากกสิกรรมพอเพียงไปสู่ กสิกรรมผลิตเพื่อค้าที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากกว่าใน อดีต ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี และเมล็ดพันธุ์ซึ่งการพึ่งพาเหล่านี้ทำ ให้เกิดภาวะการถูกจำกัดสิทธิ์ในการกำหนดวิถีการผลิตและวิถีชีวิต ของตน ซึ่งกลายเป็นความไม่มั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตในที่สุด^{๓๐}

นนทกานต์ จันทร์อ่อน ให้ความหมายของคำว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่ประชาชนทุกกลุ่มสามารถ เข้าถึงอาหารที่ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการอย่าง พอเพียง^{๓๑}

๑๐๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ส่วน ศจिनทร์ ประชาสันต์ และคณะ ให้ความหมายว่า คนทุกคนมีความสามารถทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจที่จะเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการได้ตลอดเวลา เพื่อตอบสนองความคาดหวังและความพึงพอใจด้านอาหารของผู้คนเหล่านั้น เพื่อการมีชีวิตที่กระปรี้กระเปร่าและมีสุขภาพที่ดีซึ่งองค์การอาหาร

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้นำมาขยายความว่า ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ๔ มิติสำคัญ ได้แก่

๑) ความพอเพียง คือ การมีอาหารพอเพียงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร

๒) การเข้าถึง คือ การที่ทุกคนเข้าถึงอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการได้เพียงพอกับความคาดหวังซึ่งพิจารณาครอบคลุมเรื่องสิทธิที่บุคคลพึงได้

๓) การใช้ประโยชน์ เน้นเรื่องการใช้และการบริโภคอาหารเพื่อความสุขภาพดี ถูกหลักโภชนาการปลอดภัย หลากหลาย เชื่อมโยงไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องอาหารโดยตรง เช่น การค้าอาหาร วัฒนธรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร (อาหารศึกษา) เป็นต้น

๔) เสถียรภาพ คือ การที่ประชาชน คราวเรือน และบุคคลสามารถเข้าถึงอาหารได้ทุกเมื่อโดยไม่เสี่ยงต่อการขาดแคลนหรือความอดอยาก ไม่ว่าจะในยามปกติหรือในยามวิกฤติ^{๓๒}

เพราะฉะนั้นความมั่นคงทางอาหาร จึงมี ๔ องค์ประกอบหลัก คือ การมีอาหารเพียงพอ (Food availability) การเข้าถึงอาหาร (Food access) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Utilization) และการมีเสถียรภาพทางอาหาร (Stability)^{๓๓}

สำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยกิจกรรม คือ การปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ตลอดทั้งเพื่อการปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ การทำโคกขี้เถ้ามาเพื่อให้ได้อาหารและที่อยู่อาศัย โดยจัดการพื้นที่ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น

๑๐๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ถือว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เน้นการทำในพื้นที่ขนาดเล็ก โดยจัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศกสิกรรม สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน^{๓๔}

จึงกล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร เมืองค์ประกอบที่สำคัญ คือ บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองของเกษตรกร ตลอดทั้งทุกภาคส่วนควรส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในที่ดินทำกินขนาดเล็ก มีกระบวนการพัฒนา ชาวนา เผยแพร่ความรู้การทำโคกหนองนาโมเดลสู่สาธารณะ และมีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรรับผิดชอบดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ

๒) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระโลกทัศน์ว่า ความเป็นมหาอำนาจของประเทศมิได้อยู่แสนยานุภาพทางทหารในการขยายอาณาเขต แต่กลับอยู่ที่อำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งมีรากฐานมาจากกสิกรรมและการพาณิชย์กรรมผนวกกับวิสัยทัศน์ของผู้นำในการสนับสนุนเศรษฐกิจให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งยิ่งขึ้น^{๓๕}

ธัญชนก ปะวะละ มองว่า กสิกรรมจึงเป็นอาชีพหลักของครัวเรือน ส่วนอาชีพเสริมมีการรับจ้างแรงงาน กสิกรรมเป็นการเพาะปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน สำหรับการสร้างความมั่งคั่งของครัวเรือนในรูปการออมเป็นตัวเงินกับสถาบันการเงินต่างๆ และการสร้างความมั่งคั่งที่ไม่เป็นตัวเงิน^{๓๖} ส่วน **วิวัฒน์ ศัลยกำธร** มองว่า การทำกสิกรรมตามทฤษฎีบันได ๙ ขั้นอย่างเข้าใจ เป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ก่อนทำเพราะสำคัญมาก ได้แก่ ๑. พอกิน (การปลูกหลุมพอเพียง) ๒. พอใช้ ๓. พออยู่ ๔. พอร่มเย็น ๕. บุญ ๖. ทาน ๗. เก็บรักษา ๘. ขาย ๙. เครือข่าย การทำตามทฤษฎีบันได ๙ ขั้นข้างต้นจะช่วยให้ชีวิตเรามีความสุข^{๓๗}

นอกจากนั้น **ชยุต อินทร์พรหม** มองว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นกสิกรรมประมงและปศุสัตว์ในพื้นที่ขนาดเล็ก ให้จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศกสิกรรมการพึ่งตนเองของเกษตรกร^{๓๘}

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ มองว่า การดำเนินชีวิตหากยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำจากพื้นที่เล็ก ๆ ไปหาใหญ่ตามกำลังความสามารถของตนเองและครอบครัว ปลูกพืชทุกอย่างที่กิน ปลูกต้นไม้ที่ใช้ทำประโยชน์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ปลูกพืช ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง

๑๐๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ส่วนที่เหลือนำไปแจกและจำหน่าย ลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มุ่งสู่การพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก^{๓๑}

หทัยรัตน์ ขาญวิการณ มองว่า การทำกิจกรรมตามรูปแบบพุทธกิจกรรมทำให้ชาวนาสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่รักษาสมดุลทรัพยากรในชุมชน นำความรู้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนมาใช้ในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจนสามารถผลิตปัจจัย ๔ ได้ เน้นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก เมื่อเหลือจึงแบ่งปันและจำหน่ายโดยไม่หวังผลกำไรเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในชุมชน สร้างความสมดุลให้กับทรัพยากรในชุมชน โดยการทำกิจกรรมแบบผสมผสาน มีการวางแผนในการใช้ทรัพยากร เน้นการรักษาระบบนิเวศ โดยปลูกพืชหลาย ๆ ชนิด ผสมผสานกัน มีวิธีการบำรุงรักษาโดยใช้ใส่ปุ๋ย และน้ำหมักชีวภาพที่ชาวชุมชนร่วมกันทำขึ้นทำให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภคในชุมชน มีจิตใจที่เป็นธรรม นำหลักธรรมเข้ามาขัดเกลา คนในชุมชนรักาศิล ๕ และศิลป์ ๘ เป็นอย่างน้อย

การปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน มีวัฒนธรรม ร่วมกันดำเนินชีวิตภายใต้หลักบุญนิยม และสาธารณโภคีซึ่งของทุกอย่าง เป็นของส่วนรวม มีกฎระเบียบที่ทุกคนต้องพึงปฏิบัติร่วมกัน มีสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจที่ดี

เนื่องจากบริโภค อาหารที่ผลิตขึ้นเองปราศจากสารเคมี อีกทั้งสามารถผลิตยาที่ทำจากสมุนไพรขึ้นใช้เองเพื่อบรรเทาอาการเบื้องต้น คนในชุมชนมีความรู้และทักษะรอบด้าน นำศักยภาพที่มีมาถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนและภายนอก ตลอดจนในชุมชนมีโรงเรียนสัมมาสิกขาที่สอนในเนื้อหาวิชาการและการปฏิบัติจริง การพึ่งตนเองในรูปแบบพุทธทาสกรรมจึงทำให้คนในชุมชนมีศีลธรรม และดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง พอประมาณ จนสามารถหลุดพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างสงบสุข^{๔๐}

อภิวัฒน์ รัตนวราหะ มองว่า ระบบการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของบุคคลพัฒนามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและประเภทการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เศรษฐกิจเกี่ยวกับที่ดินมีความเกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออกเป็นทั้งสาเหตุและผลลัพธ์ เป็นทั้งปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของมนุษย์

วิกฤติด้านการแย่งชิงทรัพยากร ความมั่นคงด้านพลังงาน น้ำ และอาหาร เกี่ยวข้องกับการถือครองกรรมสิทธิ์และการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เรื่องเศรษฐกิจที่ดินจึงมีความสำคัญมากที่ต้องสร้างองค์ความรู้ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นด้วย^{๔๑}

๑๐๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๓) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความยั่งยืน

องค์การอาหารและกสิกรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของกสิกรรมยั่งยืนว่า เป็นระบบกสิกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ การเลิกหรือลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพของเกษตรกร และผู้บริโภค ตลอดจนเน้นการใช้เทคนิคที่เป็นหรือปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน ๓ ประการ คือ

๑) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนาการจัดการดินและการหมุนเวียนการปลูกพืชที่ช่วยเพิ่มผลผลิต ลดการพึ่งพาเครื่องจักรและสารเคมีเพื่อกสิกรรม ทั้งปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

๒) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และหาสิ่งทดแทนตลอดจนนำทรัพยากรธรรมชาติกลับมาหมุนเวียนใช้ใหม่

๓) ความยั่งยืนด้านสังคม ด้วยการใช้แรงงานที่มีอยู่ให้มากขึ้น อย่างน้อยสำหรับเทคนิคกสิกรรมบางประเภท เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นปึกแผ่นในสังคม^{๔๒}

ทั้งนี้ ระบบการทำกสิกรรมที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศโดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อม ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิต จากภายนอกให้ได้มากที่สุด มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีผลตอบแทนที่จะทำให้อกสิกร สามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพกสิกรรมได้อย่างยั่งยืน

บริษัท อินโฟไมนิ่ง จำกัด กันยายน ๒๕๕๗ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายของกสิกรรมยั่งยืนไว้ว่า การผลิตทางกสิกรรมและวิธีการดำเนินชีวิตของเกษตรกร ที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และผู้บริโภคตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งพัฒนาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อการพัฒนาระบบกสิกรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืน

ส่วนระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบกสิกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมาย ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง ระบบการเกษตรที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตเกษตรกรกระบวนการผลิต และการจัดการทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค^{๔๓}

๑๐๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

กลไกกรรมจึงถือว่าเป็นอาชีพที่ยั่งยืนเพราะเกิดวิถีชีวิต ชุมชน สุขภาพไม่เจ็บป่วย สิ่งแวดล้อมมีความสมดุล และเศรษฐกิจ ชุมชนมั่นคง ซึ่งเกิดจากปัจจัยที่สำคัญคือ ผู้นำ และมีปัจจัยเสริมใน หลายด้านข้างต้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่นำมาซึ่งการพึ่งตนเอง ได้ของชุมชนจึงเกิดความยั่งยืนขึ้นในที่สุด

เมื่อผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้าน ทักษะคติของเกษตรกรและชุมชน ให้เกิดอุดมการณ์ร่วมและหันมา สร้างอาชีพกลไกกรรมทำสวนอินทรีย์ในรูปแบบเดียวกัน จนเกิด ศักยภาพและพลังชุมชนขึ้น โดยมีปัจจัยเสริมด้านอื่นเอื้อต่อ ความสำเร็จของผู้นำ ดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านผู้นำทางจิตวิญญาณ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา ภาครัฐ และรวมถึงปัจจัยด้านวิถีชีวิต ชุมชนด้วยเช่นกัน ซึ่งปัจจัยเสริมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดึงเอาศักยภาพของ ผู้นำออกมาจนเกิดเป็นความน่าเชื่อถือ และไว้วางใจของเกษตรกรและ ชุมชนจนนำมาสู่ความคิดและการปฏิบัติแบบเดียวกันขึ้น^{๔๔}

การพัฒนากลไกกรรมยั่งยืนจึงเปรียบเสมือนการพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกร และชุมชน โดยผ่านทางการสร้างความ อุดมสมบูรณ์และความสมดุลของระบบนิเวศในไร่นา แนวทางการ พัฒนาเช่นนี้ จึงเป็นมากกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตแต่จะ เกี่ยวข้องไปถึงกระบวนการส่งเสริมและพัฒนา

เพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาเช่นนี้ เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ตลอดจนสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ เพราะเป้าหมายสุดท้ายในการส่งเสริมกิจกรรมยั่งยืนมิใช้อยู่ที่เทคโนโลยีหรือระบบการผลิตจากการค้นคว้าวิจัยในไร่นาเท่านั้น แต่อยู่ที่การพัฒนาระบบกิจกรรมยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้เกษตรกร สามารถเรียนรู้ นำไปปฏิบัติได้จริง และพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด^{๔๕}

จะอย่างไรก็ตามเกษตรกรส่วนมากสนใจกิจกรรมผสมผสานแบบอินทรีย์มากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว เพราะเกษตรกรที่มีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมระบบอินทรีย์และมีรายได้จากแหล่งอื่นที่นอกจากการทำกิจกรรมเพียงอย่างเดียว เช่น เงินออม เงินบำนาญ เป็นต้น

ตลอดทั้งคำนึงถึงด้านสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนเป็นกิจกรรมอินทรีย์ มาตรฐานกิจกรรมอินทรีย์ระดับชาติและระดับนานาชาติเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อเกษตรกรในด้านของตลาด ระดับราคาของสินค้าอินทรีย์ที่สูงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรสนใจในการทำ กิจกรรมระบบอินทรีย์

๑๑๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ดังนั้น นโยบายจากภาครัฐในด้านการให้ความรู้ในกระบวนการผลิต มาตรฐานสินค้าอินทรีย์ และตลาดของสินค้าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน^{๔๖}

ความเชื่อและกระบวนการคิดแบบเกษตรกรรมยั่งยืน มีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑) ความเชื่อและกระบวนการคิดในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นกระบวนการคิดทวนกระแสนกับการกลืนกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมไม่เพียงแต่ระบบการผลิตเท่านั้น แต่หากรวมถึงการใช้ชีวิตของเกษตรกร ด้วยความเชื่อและกระบวนการคิดในความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของระบบนิเวศน์แปลงนา

เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงด้านกายภาพและวัฒนธรรมของเกษตรกร เข้าด้วยกัน ซึ่งทำให้ฐานคิดและความเชื่อเกษตรกรรมยั่งยืน มีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น แตกต่างจากฐานคิดของการกลืนกระแสหลักที่มักมองข้ามวัฒนธรรมของเกษตรกรไปอย่างสิ้นเชิง

๒) ความเชื่อและกระบวนการคิดในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจโดยการลดรายจ่ายปัจจัยการผลิตเรื่องปุ๋ย ยา กำจัดศัตรูพืช และการเก็บเมล็ดพันธุ์ ลดรายจ่ายด้านอาหารมีการดำเนินการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวและสร้างระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน

เน้นหนักในช่วงเริ่มต้นของการทำกรรมยั่งยืน การเพิ่มรายได้ก็จะตามมาเมื่อการผลิตในแปลงมีความหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์ สามารถเก็บผลผลิตออกขายในตลาดชุมชนและนอกชุมชน ส่วนการออมจะเป็นช่วงผลผลิตเต็มที่ของระบบกรรมยั่งยืน ซึ่งความสมบูรณ์ของการผลิตแบบกรรมยั่งยืนถือเป็นการออมรูปแบบหนึ่ง

๓) ความเชื่อและกระบวนคิดในการมีสุขภาพกายและใจที่ดี กระบวนคิดของเกษตรกร ต้นแบบต่อเรื่องสุขภาพในระบบกรรมยั่งยืนนั้นมองทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต เมื่อพิจารณากระบวนคิดของเขาแล้ว จะเห็นว่า การทำกรรมยั่งยืนทำให้เขามีความหวังในอาชีพและความเป็นอยู่ของตน

ส่งผลให้เขามีสุขภาพจิตที่ดีกว่าการทำสักระแสหลัก ความเชื่อและกระบวนคิดในการสร้างเป็นบ้านาญยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกแก่ลูกหลานความเชื่อเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรต้นแบบทำกรรมยั่งยืนอย่างมีความหวังและมีเป้าหมายระยะไกล เพราะอาชีพกรรม ไม่มีความมั่นคง ไม่มีบ้านาญเหมือนราชการหรือการประกันสังคม เหมือนคนทำงานในโรงงาน เพราะเหตุที่กระบวนคิดการทำกรรมยั่งยืนเป็นเหมือนการสร้างบ้านาญให้แก่ตนเองยามแก่เฒ่า และยังสืบทอดเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานได้นั้น ทำให้เกษตรกรต้นแบบมีมานะและมีกำลังใจที่ปรับสู่ระบบกรรมยั่งยืน^{๔๗}

๑๑๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

รูปแบบการทำกิจกรรมที่มีความหลากหลาย คือ การทำกิจกรรมแบบผสมผสาน วนเกษตร กสิกรรมยั่งยืนและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็ก รวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ และจากการศึกษาหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้น เป็นรูปแบบการทำกิจกรรมที่คน ชุมชน ป่าไม้ สามารถอยู่ด้วยกันได้ โดยสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่

ทำกิจกรรมแบบผสมผสาน มีพื้นที่ป่าไม้ให้คงอยู่ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการแนวคิดการทำกิจกรรมที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกันและเหมาะสม^{๔๘}

จะอย่างไรก็ตามการทำกิจกรรมของชุมชนที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน เกษตรกรต้องระบิตความเชื่อและกระบวนการคิด สร้างความเข้มแข็งออกมาจากข้างใน ซึ่ง ดร. พระสังคม ธนปญฺโญ ได้เน้นย้ำแนวคิดปรัชญาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ว่า พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ต้องระบิตจากข้างใน” นั่น คือ ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน มิใช่การนำความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่พร้อมเพราะยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัว^{๔๙}

นอกจากนั้น แม้แต่ประเด็นการพัฒนาผู้นำเกษตรอินทรีย์เพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งก็จะเป็นฐานความรู้ที่สำคัญที่ทำให้เกิดการทาสกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้สำเร็จ เป็นความรู้และทักษะเกี่ยวกับสุนทรียสนทนา ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับกิจกรรมอินทรีย์ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเกษตรกร ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับสุนทรียกรรม และด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง^{๕๐} สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ซึ่งต้องได้พัฒนาตนเองทั้งสุขภาพกายและจิตใจด้วย^{๕๑}

สำหรับแนวทางนำไปสู่ความยั่งยืนของอาชีพกรรมคือ เกษตรกรควรนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่เข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนการฝึกอบรมหลักสูตรที่กสิกร ต้องการนอกจากนี้ควรเพิ่มเติมหลักสูตรด้านกรรมที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานภาครัฐ ต้องเฝ้าระวังและควบคุมการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด^{๕๒}

ผู้เขียนมองว่า การพัฒนากรรมเพื่อสร้างความยั่งยืนควรพัฒนาแล้วทำให้ชีวิต ชุมชน องค์กร สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีคุณลักษณะที่ดี ๕ ประการ คือ น้ำดี ดินดี แสงสว่างดี ลมดี อากาศดี จึงจะถือว่า การพัฒนา หรือผู้ที่กำลังพัฒนานั้น เติบโตมาถูกที่ ถูกทาง ถูกต้อง ถูกธรรม และนำมาสู่ยั่งยืน

๑๑๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ถ้าการพัฒนากิจกรรมที่เราทุ่มเท และลงทุนทำไปแล้ว
ต้นไม้เริ่มหดหายตายลง ดินแห้งเสียหายเป็นโรค น้ำเน่าเหม็นขยะ
ลอยฟุ้ง ไฟเผาผลาญสิ่งมีชีวิตล้มตาย สรรพสัตว์ทุกข์ทรมาน
เจ็บปวด ร้องไห้กรีดร้องโหยหวนระทมใจ ลูกหนีห่างจากพ่อไกล
จากแม่ แสดงว่าการพัฒนาเช่นนั้น กำลังเดินหลงทิศผิดทาง

จึงสมควรปรับปรุงศา และยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่าง
เร่งด่วน ก่อนที่ทุกอย่างจะเข้าป่าเข้าดง สับสนอลหม่าน อับจน
หนทางนำไปสู่ความหายนะแก่ชีวิต ชุมชน องค์กร สังคม และ
ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในที่สุด ผู้เขียนจึงสามารถสรุปหลักการทำ
กิจกรรม โคกหนองนาโมเดล ได้ ๓ ประการ คือ

๑) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคง เริ่มต้นด้วย
การสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นการสร้างแหล่งอาหารมีอาหาร
ที่ดีมีคุณภาพที่เพียงพอ เพื่อให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น และ
ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างง่าย
เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

๒) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจ
ที่มาจากฐานรากกิจกรรม อาศัยวิสัยทัศน์ของผู้ในระดับครัวเรือน
เพื่อสนับสนุนให้เกิดความมั่งคั่งและเข้มแข็งระดับครัวเรือน เพราะ
กิจกรรมเป็นอาชีพหลักของครัวเรือน มีการเพาะปลูกไว้เพื่อบริโภค
ในครัวเรือน

จึงนับเป็นการสร้างความมั่งคั่งของครัวเรือนที่ไม่ใช่เป็น
ตัวเงิน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยทฤษฎีบันได ๙
ขั้น ได้แก่ ๑. พอกิน ๒. พอใช้ ๓. พออยู่ ๔. พอรู้เย็น ๕. บุญ ๖.
ทาน ๗. เก็บรักษา ๘. ขยาย ๙. เครือข่าย โดยเริ่มทำจากขั้นที่เล็ก ๆ
ในที่ดินที่ตนมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงให้
เกิดขึ้นแก่ชีวิต ตามกำลังความสามารถของตนเองและครอบครัว
โดยปลูกพืชทุกอย่างที่กิน ปลูกต้นไม้ที่ใช้ทำประโยชน์ เพื่อการ
พึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก

๓) การทำกสิกรรมเพื่อสร้างความยั่งยืน เกษตรกร
ต้องมีความเชื่อและกระบวนคิดแบบกสิกรรมยั่งยืน การพึ่งพา
ตนเองด้วยกสิกรรมผสมผสานลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอก
แล้วหันกลับมาฟื้นฟู ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และอนุรักษ์ทรัพยากร
สิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสุขภาพทั้งกสิกร และผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิต
ที่ดี สามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพกสิกรรมได้อย่างยั่งยืน
ภายใต้หลักการพื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑. ความยั่งยืนด้าน
เศรษฐกิจ ๒. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ๓. ความยั่งยืนด้านสังคม

๑๑๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาโคกหนองนาโมเดล

คำว่า ความสำเร็จในการพัฒนาโคกหนองนาโมเดล ผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ เมื่อทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดลจะต้องทำให้ช่วยปลดหนี้ได้ ทำให้เกิดความสุขที่มาพร้อมกับอสิรภาพได้ เพราะความสุขที่แท้จริงอยู่ที่ใจไปสู่อสิรภาพ ซึ่งคนที่มีความสุขที่สุด คือ คนหมดหนี้เป็นคนที่มีความสุขที่สุดในโลก และตรงกันข้ามถ้าคนมีหนี้ก็จะมีทุกข์ที่สุดในโลกเหมือนกัน^{๕๓}

ความสำเร็จในการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล จึงมีปัจจัยที่จะเป็นทิศทางและความหวังหนึ่งในการอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร ตลอดทั้งประชากรในสังคม เพราะทุกคนล้วนเป็นผู้บริโภคอาหาร ใช้อุญอาศัย เครื่องนุ่งห่ม และการพึ่งพายารักษาโรค เมื่อสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดมาจากฐานผลผลิตจากกิจกรรม

ดังนั้น ปัจจัยความสำเร็จของการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเกษตรกรต้องเริ่มจากความพอใจทำกิจกรรมในระบบอินทรีย์แบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ประกอบกับเกษตรกรมักจะมีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมระบบอินทรีย์ และอาจมีรายได้จากแหล่งอื่นนอกจากการทำกิจกรรมเพียงอย่างเดียวด้วย เช่น เงินออม เงินบำนาญ เป็นต้น^{๕๔}

นอกจากนี้ การจัดการผลผลิตของเกษตรกรยังต้องเน้น การไม่สวดโต่ง ไม่โลภ^{๕๕} เพราะฉะนั้น ความพอใจทำกสิกรรมโคก หนองนาโมเดล เน้นการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ตนเอง เป็นปัจจัยสำคัญในการเริ่มต้นที่ถูกทาง

การทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลเป็นการสร้างแหล่ง อาหารในพื้นที่ตนเองเพื่อให้ได้มีอาหารที่ดีมีคุณภาพเพียงพอ เพื่อให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น และทุกคนสามารถเข้าถึง แหล่งอาหารเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างง่าย เป็นไปเพื่อประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงในทุกสถานการณ์ของชีวิตทั้งแบบ ปกติหรือในยามวิกฤตก็สามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อมีความพอใจ แล้วก็จะทำให้เกิดความพอกเพียรในการทำกสิกรรมโคกหนองนา โมเดล

ความขยันหมั่นเพียรในการทำกสิกรรมโคกหนองนา โมเดลเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมาก ตามที่หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำกสิกรรมโคกหนองนา โมเดลให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับตัวผู้ทำกสิกรรมมากกว่าสิ่ง อื่นทั้งสิ้น คือ กสิกรต้องมีความขยันหมั่นเพียร^{๕๖}

๑๑๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ความขยันพากเพียรก็ยังไม่พอ เกษตรกรต้องมีตั้งใจทำ
กสิกรรม ไม่สักแต่ว่าทำ แต่ต้องใส่ใจทำ ด้วยความเป็นผู้มีภาวะ
ผู้นำสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกสิกรรมโคกหนองนา
โมเดลได้ อีกทั้งการทำกสิกรรม เกษตรกรมีน้ำใจไม่ตรีต่อกัน
ด้วยการมีน้ำใจพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล
กัน มีความสุขใจ สบายใจ ด้วยความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งใน
ครอบครัวและกลุ่มกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลด้วยกัน

เกษตรกรต้องเป็นผู้มีอุดมการณ์อันแน่วแน่ มีความ
เชื่อมั่นและศรัทธาการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง^{๕๗} ซึ่งเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ การคิดใหม่ไม่ทำ
เหมือนเดิมที่ทำแล้วเป็นหนี้ ถ้าคิดใหม่ทำใหม่ตามแนวเกษตรทฤษฎี
ใหม่จะต้องไม่ติดหนี้^{๕๘} แต่พออยู่พอกิน ตามพระราชดำรัสของใน
หลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์สอนให้พออยู่พอกิน มีความสงบ และ
ทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ให้อยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะ
รุ่งเรืองอย่างยอดเท่านั้น แต่ที่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบ
แบบนี้คือความรุ่งเรืองแบบยอดยิ่งยวด

นอกจากนั้น ปัจจัยการทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดล
ให้สำเร็จ เกษตรกรยังต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา ค้นหา
มุมมองใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่าง
เกษตรกรด้วยกัน^{๕๙}

จะช่วยให้ได้รับองค์ความรู้ด้านกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลเพิ่มขึ้น เพราะเกษตรกรแต่ละคนก็จะมีประสบการณ์ที่หลากหลายในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่ตนเองได้ประสบการณ์โดยตรง

การได้รับความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้น ก็จะทำให้มีโอกาสเกิดความสำเร็จในการทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดล^{๖๐} เมื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเกิดความรู้ในการจัดการที่ดีสามารถลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลให้เกิดผลสำเร็จได้

ตลอดทั้งยังทำให้เกษตรกรมีความสามารถในการบูรณาการภูมิปัญญาในอดีตมาใช้ได้อย่างเหมาะสมผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ มีความสามารถในการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงานให้แก่ตนเองและกลุ่มกสิกรรม^{๖๑} ซึ่งการเข้าศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องเลือกหาศูนย์กสิกรรมโคกหนองนาโมเดลที่ให้องค์ความรู้ด้านกสิกรรม โดยมีวิทยากรที่เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาและมีความสามารถและทักษะในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาอย่างยิ่งการสอนให้เข้าใจด้วยการลงมือปฏิบัติเอง ไม่เน้นเพียงทฤษฎีแต่เน้นการปฏิบัติให้เกิดองค์ความรู้จากประสบการณ์จริง

๑๒๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และเสริมพลังอำนาจในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาศักยภาพ และการเสริมสร้างความมั่นคง และมีความต่อเนื่องในการเรียนรู้^{๖๒} ศูนย์การเรียนรู้เหล่านั้น มีกระบวนการจัดการความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการจัดการดินจากคนสู่คนโดยการพูดคุยกัน แนะนำกัน และร่วมกันลงมือปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญและสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที อีกทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีนั้นให้กับบุคคลอื่นได้อีกด้วย^{๖๓} ความรู้เหล่านี้ เกษตรกรต้องสามารถบูรณาการแนวความคิดการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดลที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ตนเองเพราะอาจจะมีการที่แตกต่างกัน เช่น การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดลที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึงบูรณาการความรู้มาใช้อย่างลงตัวเหมาะสม สามารถประสบความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๖๔}

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้เขียนจึงสามารถสรุปแนวคิดปัจจัยความสำเร็จในการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล ได้ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เกษตรกรมีความพอใจและเชื่อมั่นการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล เป็นกิจกรรมอินทรีย์แบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ๒) เกษตรกรมีความขยันหมั่นเพียรลงมือทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล ๓) เกษตรกรมีภาวะผู้นำทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดล มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในครอบครัวและ

กลุ่มกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลด้วยกัน ๔) เกษตรกรมีการค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับกสิกรรมใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรแล้วนำองค์ความรู้มาบูรณาการเพื่อประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่ตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

จากที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับโคกหนองนา : เครื่องมือของความหิวโหย ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า คำว่า “โคกหนองนาโมเดล” เครื่องมือที่มีการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย เป็นหลักการทำอาชีพกสิกรรม โบราณถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่ไม่ถูกเหยียดหยัน ไม่ถูกเหยียดหยาม ไม่ถูกเกลียดชัง ไม่ถูกดูหมิ่น แต่กลับให้ความเคารพนับถือกันในห้องกินนั้นๆ แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ครูและนักเรียน จากโรงเรียนบุษะเลี่ยมหาวิทยาลัย คิดค้นต่อยอดจนเกิด คำว่า “โคกหนองนาโมเดล” ขึ้นมาครั้งแรก ในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ ต่อยอดให้ความสำคัญกับคำว่า “โคก หนอง นา” เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านกสิกรรม เป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการรวมกสิกรรมที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่ เป็นรูปแบบการทำอาชีพกสิกรรมวิถีอินทรีย์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ยั่งยืน

๑๒๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เมืองคัมภีร์ประกอบสำคัญ คือ ๑) โศก เป็นพื้นที่สูง ปลุก “ปา ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ๒) หนอง เป็นการขุดหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ ที่เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ ๓) นา เป็นพื้นที่นา เพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ มีการจัดการฟื้นฟูดิน เพื่อการทำกิจกรรม อินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่แผ่นดิน

เหตุนี้เอง “โคกหนองนาโมเดล” จึงมีคุณค่าและความสำคัญในงานด้านกิจกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักเพราะเป็นจุดแข็งประเทศไทย สามารถทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ แม้เผชิญหน้ากับวิกฤติโรคระบาด เช่น โควิด ๑๙ โดยมีหลักการทำกิจกรรมสำคัญ คือ ๑) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคง ในทางอาหาร เป็นการสร้างแหล่งอาหารมีอาหารที่ดีมีคุณภาพที่เพียงพอ ๒) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจที่มาจากฐานรากกิจกรรม เพื่อการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก ๓) การทำกิจกรรมเพื่อสร้างความยั่งยืน ภายใต้หลักการพื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ๒) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ๓) ความยั่งยืนด้านสังคม

บทที่ ๕

วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล

บทที่ ๕ วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล

ความนำ : วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล

การทำโคกหนองนาโมเดล มีวิธีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ผู้เขียนได้นำเอาแนวคิดกิจกรรมหลังบ้านมาเป็นกรอบในการอธิบายวิธีการทำโคกหนองนาโมเดล เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างง่าย และสามารถที่จะทำความเข้าใจอย่างเป็นขั้นตอนเพราะเป็นวิธีการ คือ วิธีปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ

วิธีการทำกิจกรรม จึงเป็นการทำกิจกรรมอย่างมีหลักการ ขั้นตอน ที่ถูกต้องเหมาะสม ตามแนวคิดของวิเชียร ไกลแก้ว ประยุกต์ใช้ขั้นตอนวิธีการทำโคกหนองนา ซึ่งแนวคิดการทำกิจกรรมหลังบ้านด้วยวิธีการ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) จัดการพื้นที่ ๒) จัดออกแบบแผนผัง ๓) จัดหาแหล่งน้ำ ๔) จัดหาเครื่องมือ ๕) จัดหาพันธุ์พืช ๖) ปลุกพืชถูกต้องตามหลักกิจกรรม^๑ ซึ่งผู้เขียนจะได้ประยุกต์ใช้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบายในรายละเอียดต่อไป

วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล

วิธีการทำโคกหนองนาโมเดล ที่สามารถทำอย่างเป็นขั้นตอน ประยุกต์ใช้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

๑) จัดหาพื้นที่ดิน

การจัดการหาพื้นที่เป็นขั้นตอนแรกที่ต้องตัดสินใจเพื่อใช้พื้นที่ที่มีหรือมีการจัดซื้อใหม่เพื่อสร้างพื้นที่นั้นให้มีความมั่นคงทางด้านอาหาร การเลือกพื้นที่ต้องเลือกลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสม^๒ ตามเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการจัดการที่ดินและน้ำในพื้นที่เพื่อการทำกิจกรรมในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด^๓

หลักการสำคัญตามที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ให้ความสำคัญกับการจัดหาพื้นที่สำหรับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่โดยคำนึงถึงหลักการสำคัญคือพื้นที่ดินนั้นสามารถที่จะปลูกข้าวให้พอกินได้ ซึ่งเรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง^๔

ดังนั้น การเลือกพื้นที่ดินสำหรับทำกิจกรรมต้องคำนึงถึงภูมิศาสตร์ของพื้นที่ด้วย โดยประเมินศักยภาพของพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมให้เหมาะสม หากพื้นที่มีดินไม่ดีก็ควรมีการปรับปรุงดินให้สามารถเพิ่มศักยภาพการเพิ่มผลิตได้ในอนาคตปรับปรุงคุณสมบัติของดินเพิ่มธาตุอาหารพืช

๑๒๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การจัดหาพื้นที่ดินทำกิจกรรมจึงควรมีการเลือกพื้นที่ให้เหมาะสมกับชนิดของพืช เช่น ที่ดินแปลงอ้อยที่มีอินทรีย์วัตถุต่ำ และมีการเก็บเกี่ยวแบบใช้รถตัดอ้อยและรถบรรทุก ควรเพิ่มปริมาณอินทรีย์วัตถุในแปลง

ที่ดินที่เกษตรกรอ้างว่า เขาอยู่มาก่อนออกเป็นกฎหมาย ป่าสงวน หรือ อุทยานเกษตรกรเข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากิน เมื่อข้อเท็จจริง พบว่า เกษตรกรได้เข้าไปอยู่อาศัยมาแล้ว และเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เคยสำรวจแล้ว เมื่อโคกหนองนาเป็น โครงการที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน คนกลุ่มที่จะได้ประโยชน์ เพื่อเข้าร่วมโครงการ ไม่ว่าไม่ว่าจะเป็น ที่สปก. ที่อุทยาน ที่ป่าสงวน หรือเป็นที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์

กรมการพัฒนาชุมชน อนุญาตสมัครเข้าร่วมโครงการได้ โดยกรมพัฒนาชุมชนจะประสานในเรื่องการขออนุญาตให้ถูกต้อง ตามกฎหมาย เช่น ถ้าที่ดินอยู่ในความดูแลของกรมอุทยาน กรมพัฒนาชุมชนก็ทำเรื่องประสานขอใช้ที่กับกรมอุทยาน ที่ดินนั้น ต้องไม่ใช่ที่ดินใหม่ แต่เป็นที่เขาทำมาหากินอยู่แล้ว เป็นเรื่องที่ดี เพราะคนที่ไปอยู่ในที่ประเภทต่าง ๆ ที่เป็นที่ดินของรัฐ ล้วนเป็นคน ที่ขาดความมั่นคงในชีวิตอยู่แล้วส่วนใหญ่ก็จะทำบนพื้นที่สูง

สังเกตจากทางจังหวัดน่านไปทางแม่แจ่ม จะเห็นทุ่งข้าวโพด ถ้าหน้าฝนจะเห็นว่าเขียวดี แต่พอหน้าแล้งก็กลายเป็นเขาหัวโล้น ถ้าเข้ามาร่วมโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่โคกหนองนาโมเดล ก็จะมีปรากฏการณ์ที่อาจลบล้างในเรื่องของภาพที่เราจดจำขึ้นใจว่าเขาหัวโล้น กลายเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะว่าพื้นที่นี้จะต้องถูกปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นหนองน้ำให้เป็นคลองไส้ไก่และในขณะเดียวกัน การจัดสรรบริหารจัดการที่ดินเพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตอย่างยั่งยืน ด้วยการปลูกไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นไม้ยืนต้น เมื่อเป็นไม้ยืนต้นก็จะทำให้ได้ป่าไม้กลับคืนมา

ตัวอย่างโครงการที่กรมการพัฒนาชุมชน ได้รับอนุมัติงบประมาณ ๔,๗๐๐ ล้านบาท พื้นที่นาใน ๒๕,๐๐๐ ไร่ ครอบคลุม มีจำนวนพื้นที่เป็นเกือบหมื่นที่ อยู่ในพื้นที่ในลักษณะเป็นที่ดินของรัฐ เช่น อำเภอมะแม่ม มีเป็นพัน ๆ แปลงที่อยู่ในพื้นที่ ที่เป็นเขตอุทยาน รถเข้าไปได้แบบทางลัดลอง แต่ว่าการพัฒนาหรือการปรับเปลี่ยนพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่ดิน ปรับปรุงพื้นที่ดิน สามารถทำตามที่เราอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านสอนให้ทำตามภูมิสังคม เพราะบางที่รถชุดเข้าไม่ได้

๑๒๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การใช้แรงงานคนชุด ใช้จอบ ใช้มือ จัดเป็นกิจกรรมเอามื้อสามัคคี เช่น อำเภอพะเยา จังหวัดตาก หลายพื้นที่ที่อยู่บนเขตอุทยานที่ไม่ได้รับอนุญาตใช้แม่โขงชุด กรมพัฒนาชุมชนก็ใช้มือชุดแทน เรียกว่า เอามื้อสามัคคี โดยเอางบประมาณที่จะไปจ้างรถแม่โขงชุด ปรับเปลี่ยนเอาไปจ่ายเป็นค่าแรงคนแทน จึงสรุปได้ว่าสามารถนำที่ดินไม่มีโฉนด หรือ ที่ดินของรัฐ มีทั้งที่ดิน สปก. ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินกรมป่าไม้ ที่อุทยานของกรมอุทยานฯ

จึงกล่าวได้ว่า การจัดหาพื้นที่ดิน เพื่อทำโคกหนองนาโมเดลควรเลือกลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสมแม้เป็นพื้นที่ขนาดเล็กก็สามารถทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงภูมิศาสตร์ของพื้นที่ประเมินศักยภาพของพื้นที่ มีการปรับปรุงดินให้สามารถเพิ่มศักยภาพการเพิ่มผลผลิต เพิ่มธาตุอาหารพืช เช่น หากที่มีอินทรีย์วัตถุน้อยให้เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน เป็นต้น

๒) จัดออกแบบแผนผัง

การออกแบบแผนผัง หลังจากที่ได้พื้นที่ดินเรียบร้อยแล้ว ต้องมีการออกแบบพื้นที่ด้วยการจัดออกแบบแผนผัง เป็นการออกแบบพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับภูมิสังคม โดยการจัดแบ่งแปลงที่ดินที่มีอยู่นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ จะอย่างไรก็ตาม หากเกษตรกร มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่านี้ หรือมากกว่านี้ก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ ไร่ละ ๓๐ ส่วนแรก ขุดหนองน้ำ เพื่อเลี้ยงปลา ปลุกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด เป็นต้น บนหนองอาจสร้างเล้าไก่และบนขอบหนองน้ำอาจปลูกไม้ยืนต้นที่ไม่ใช้น้ำมากโดยรอบ ได้ไร่ละ ๓๐ ส่วนที่สองสำหรับการทำนา ไร่ละ ๓๐ ส่วนที่สาม สำหรับปลุกพืชไร่ พืชสวน ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น และ ไร่ละ ๑๐ สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ตลอดทั้งการทำทางเดิน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตร หรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุก หรือพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมหนองได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อ หรือหนองเก็บน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

๑๓๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบัน รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเองพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นและชุมชนอย่างยั่งยืน ผ่านการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อให้ความมั่นคงทางอาหาร และการประกอบอาชีพ ด้วยการดำเนินตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยน้อมนำศาสตร์พระราชาสองพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สู่การประยุกต์ใช้ที่ดินตามศาสตร์พระราชานาโมเดล”

ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง และมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง และ“อ.โก้” ผศ.พิเชฐ โสวิทยสกุล คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ร่วมกันออกแบบ “โคกหนองนาโมเดล” เพื่อให้เป็นการจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่กสิกรรม

โดยผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เป็นการทำให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดประโยชน์ในด้านกสิกรรมด้วยหลักกิจกรรมธรรมชาติอย่างยั่งยืน^๔

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดการออกแบบแผนผังพื้นที่แห่งความสุขอย่างยั่งยืนของอาจารย์โจน จันได ที่เป็นแนวคิดที่สำคัญของผู้ที่มีประสบการณ์ในการออกแบบชีวิต ท่านได้เสนอแนวคิดการออกแบบชีวิตไว้ว่า

ในการทำการเกษตรในยุคปัจจุบัน ส่วนมากมีที่ดินเท่าไรก็ปลูกข้าวเท่านั้น ปลูกข้าวโพดเท่านั้น ปลูกมันเท่านั้น เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว แล้วก็ปลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ซึ่งนั่นก็คือ การทำกรรมเพื่อให้คนอื่น ทำให้บริษัทภาคธุรกิจเติบโต แต่เกษตรกรกลับจนลง เพราะไม่มีจะกินและกลับมีแต่หนี้สินมากยิ่งขึ้น

บทเรียนจากตรงนี้ จึงทำให้พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้สร้างเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ ให้เรามาคิดใหม่ไม่ให้ทำเหมือนเดิม เพราะว่าถ้าทำเหมือนเดิมเราก็จะเป็นหนี้เหมือนเดิม

การเปลี่ยนวิธีคิดจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญ เพราะการคิดทำเหมือนเดิมจะทำให้มองไม่เห็นอนาคตที่ดี เมื่อไรเราจะได้หยุด เมื่อไรจะได้พัก เมื่อไรจะได้เกษียณ คนที่มีนา ๑๐ ไร่ ถ้าทำนา ๑๐ ไร่ก็ใช้เวลาทำนา ๑ เดือน เกียวข้าวอาจจะไม่ถึงเดือน สรรพทำนา ๒ เดือนต่อปี ๒๐ ปีผ่านไป ๓๐ ปีผ่านไป ก็ยังทำนา ๒ เดือนเหมือนเดิม

๑๓๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แม้ ๔๐ ปีผ่านไป เมื่อมองไปที่ทุ่งนาเราก็เห็นแต่ต่อข้าว เหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลง คือ จำนวน หนี้ที่เพิ่มขึ้นนี้คือเกษตรทฤษฎีเก่า เกษตรแบบเก่า

ฉะนั้น เกษตรทฤษฎีใหม่ จึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ เรื่องนี้ ว่าจะต้องออกแบบอย่างไรจึงจะทำงานน้อยลงผลผลิต เพิ่มขึ้นรายได้เพิ่มขึ้น และมีรายได้ที่มั่นคงยั่งยืนตลอดไป มีอยู่ มีกิน มีใช้ อย่างยั่งยืน มั่นคง ตลอดไป

การออกแบบพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

การออกแบบจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ต้องออกแบบพื้นที่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ตรงนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนควรจะออกแบบ ไม่จำเป็นต้องหาผู้เชี่ยวชาญที่ไหน เพียงแต่ให้เรารู้จักตนเองให้ เรียนรู้ก่อนที่จะออกแบบสิ่งที่เรียนรู้พื้นที่ของเรา ก็คือ เรียนรู้ เรื่องดิน น้ำ พืช โรค แมลง และฤดูกาล

ถ้ารู้จักภัยเหล่านี้ คือ ดิน น้ำ พืช โรค แมลง และ ฤดูกาล เราจะสามารถออกแบบพื้นที่ของเราได้ว่า เราอยากให้มี มันเป็นอย่างไร ในการออกแบบพื้นที่เจ้าของที่จะเป็นคนที่ออกแบบ ได้ดีที่สุด เพราะเราคือคนที่จะอยู่ที่นั่น

การออกแบบพื้นที่เพื่อความมีอยู่มีกินมีใช้

อาจารย์โจน จันได นักออกแบบใช้ชีวิตให้มันง่ายเพื่อความมีอยู่มีกินมีใช้ได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง ท่านได้แสดงแนวคิดการออกแบบชีวิตไว้ว่า

สิ่งแรกที่จะต้องทำในการออกแบบพื้นที่ คือ ตั้งคำถามกับตนเองว่า อีก ๑๐ ปีข้างหน้าเราอยากอยู่อย่างไร อีก ๒๐ ปีข้างหน้าเราอยากจะใช้ชีวิตกับพื้นดินแปลงนี้อย่างไรบ้าง ถ้าคิด เราอยากอยู่แบบง่าย ๆ มีบ้านสักหลัง มีอาหารกิน มีของใช้สอยครบ มีเงินใช้เท่าที่จำเป็นไม่เดือดร้อน ไม่ขาดแคลน มีความร่มเย็น

ถ้าออกแบบได้ตามที่เราต้องการเวลาผ่านไป ๕ ปี ๑๐ ปี แล้วจะเห็นที่ของเราเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ต้นไม้จะเติบโต ผลไม้จะมากขึ้น ป่าก็จะอุดมสมบูรณ์ขึ้น มองไปไหนเราก็จะเห็นแต่ทรัพยากรที่จะมาเลี้ยงเราได้ มองไปไหนก็เห็นพืชผักที่กินได้ เห็นผลไม้ เห็นปลา เห็นดินที่ดีขึ้น ฟังเสียงนกแล้วก็มีลมเย็นสบาย ให้เราได้นอนกลางวันใต้ต้นไม้เย็น ๆ ช่วงอายุ ๖๐ - ๗๐ ปีขึ้นไป จะมีเพื่อนบ้านมานั่งกินข้าว นั่งคุยกันสนุกสนานสนทนาเสเฮฮา นี่คือ สิ่งที่เราออกแบบได้

๑๓๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

งานชิ้นแรกของการออกแบบ คือ การดูพื้นที่ดิน ถ้ามีที่ดิน ๑ แปลง พื้นที่นี้หากเคยเป็นนาปลูกข้าวทั้งหมด แต่ขณะนี้เราจะไม่ปลูกข้าวแล้ว เพราะว่าทำนามันเหนื่อย มันเหนื่อยนี้ มันได้เงินน้อย เราก็จะทำงานให้น้อยลงได้อย่างไร สิ่งแรกที่จะต้องคิดถึง คือ ถ้าจะมีบ้านในที่แปลงนี้เราอยากให้บ้านอยู่ตรงไหน

ถ้าสมมติว่าที่แปลงนี้มีถนนตัดผ่านร้านนี้ถ้าชอบสนุกสนานเราอาจจะคิดถึงมีบ้านอยู่ฝั่ง ถ้าคิดจะมีร้านค้ามีเป็นร้านอาหารเป็นอะไรก็สามารถที่จะสร้างสิ่งเหล่านี้ฝั่งนี้ได้ อีกฝั่งหนึ่งก็เหลือไว้เป็นที่เงียบสงบเป็นที่ผ่อนคลาย เป็นที่รบกวนน้อยที่สุดได้

ถ้าคิดจะมีบ้านอยู่แถว ๆ นี้ สักหลังหนึ่ง ควรจะอยู่ในที่ที่เราชอบที่สุด พื้นที่ที่จะสร้างบ้านควรจะเป็นที่ที่เราเลือก และเราอยู่สบายแล้วก็ชอบบรรยากาศชอบความรู้สึกตรงนั้น ถามตนเองว่าตรงไหนน่าอยู่ที่สุด อันนั้นคือส่วนที่ควรที่จะสร้างบ้าน

เมื่อมีบ้านแล้ว สิ่งที่จะตามมา ก็คือ น้ำ บ้านกับน้ำควรจะอยู่ให้ใกล้กันให้มากที่สุดเพราะว่าการมีบ้านอยู่ใกล้น้ำเวลาสูบน้ำขึ้นมาใช้ก็สะดวก การที่มีน้ำอยู่ใกล้ ๆ เช่น มีสระน้ำส่วนตัวสามารถลงว่ายน้ำเล่นได้ ลูกหลานเล่นน้ำ ก็จะได้ดูแลความปลอดภัยได้ง่ายขึ้น และการมีน้ำใกล้ ๆ บ้านก็ยังทำให้เรารู้สึกผ่อนคลายรู้สึกดี

ฉะนั้น พื้นที่สระน้ำก็อาจจะอยู่ใกล้ ๆ บ้านก็ได้ จากบ้านไปก็เป็นสระน้ำ โดยปกติคนที่ขุดสระน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ถ้าอยากรจะให้มันดูดีเหมือนธรรมชาติมากขึ้น คือ ขุดให้มีเว้ามากขึ้นหรือใครคิดว่าใน ๑๐ ปีข้างหน้า เราจะเปลี่ยนเป็นรีสอร์ทเป็นร้านอาหารอย่างนี้ ก็ควรจะมีเว้าอย่างนี้ เพราะว่าถ้ามีเว้าทำบ้านเล็ก ๆ เป็นรีสอร์ท มีวิวที่เป็นสระน้ำอยู่ บ้านจะรู้สึกดีขึ้นเมื่อได้อยู่ใกล้น้ำ

เพราะฉะนั้น ก็ขึ้นอยู่กับเราว่าต้องการพื้นที่อย่างไร ใน ๑๐ ปี ๒๐ ปีข้างหน้า แต่เอาง่าย ๆ ว่า สระน้ำควรจะอยู่ใกล้บ้าน เพราะสะดวกในการใช้น้ำ ถ้าอยู่ในที่ลุ่มขุดสระเสร็จแล้วเอาดินมาถมที่จะสร้างบ้านให้สูงไว้ก่อนนั้นบ้านก็จะอยู่ในที่สูง

ต่อมาก็ออกแบบพื้นที่สวน ควรจะอยู่ใกล้บ้านที่สุด เพราะว่าถ้าสวนอยู่ไกลบ้านเราจะไม่อยากไปเก็บผัก เราไม่อยากจะไปทำสวนบ่อย แต่ถ้าสวนติดบ้านโดยเฉพาะโซนบริเวณบ้านให้เป็นสวน ทำเป็นแปลงผักจะสะดวกมาก มองออกจากบ้านก็เห็นผัก เวลาเราทำอาหารก็จะมาเก็บผักแล้วก็ไปทำอาหารได้เลย เก็บผักสด ๆ ทำได้ทุกวัน แต่ถ้าสวนอยู่ไกลเกินไปต้องเดินอย่างน้อย ๕ นาที เรามักก็จะเริ่มขี้เกียจไม่อยากจะไป แม้แต่เวลาไปตลาดก็ยิ่งรู้สึกว่าตลาดไกลกว่าเสมอ ไปตลาดเราก็จะบอกว่ามาแล้วที่สวนก็มี แต่ซื้อจากตลาดไปง่ายกว่าเราจะคิดอย่างนั้น

๑๓๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ฉะนั้น ทำให้เราต้องกินของจากตลาดซึ่งเต็มไปด้วยเคมี แต่ถ้าสวนอยู่ใกล้บ้านเราจะสามารถที่จะเก็บแล้วก็ไปใช้ได้เลย ในการทำปุ๋ยหมักด้วยเศษขยะจากบ้านทั้งหลาย ก็จะมีเอามาทำเป็นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยหมักก็จะอยู่ในนี้ก็จะสะดวกขึ้นอีก ที่สำคัญ คือ ไม่ควรจะมีต้นไม้ใหญ่เยอะรอบบ้านเพราะยุ่งเยอะ มีต้นไม้บ้างได้แต่ไม่ควรจะมาก มีประมาณสักต้นสองต้นก็พอ พอให้ได้เป็นร่มเงา นอกจากนั้น ออกแบบมีสวนผัก มีสระน้ำ แล้วก็ต่อมา ก็อาจจะมีการนำข้าว ออกแบบให้เกลือกออกมาอีกชนิดหนึ่ง เพราะนาข้าวเราไม่ต้องมาบ่อ จะเป็นนาข้าว นาข้าวไม่ควรจะทำนามากเพราะว่าทำนามากมันเหนื่อยมาก จะทำให้เราเป็นหนี้มาก เพราะว่าการลงทุนในการปลูกข้าวมันยากมากที่จะได้เงินกลับมาขายจริง ๆ โอกาสได้เงินน้อยมาก

คนที่เก่งจริง ๆ รู้จักตลาด ทำตลาดเองได้จึงจะอยู่ได้ แต่ถ้าไม่เก่งเรื่องตลาดอย่าพยายามที่จะปลูกข้าวเพื่อหาเงินมันเป็นไปไม่ได้ มันจะทำให้เราเป็นหนี้

ฉะนั้น ลดพื้นที่ข้าวลงไปมากกว่าพื้นที่ปลูกข้าว อาจจะ ๑ ไร่ ๒ ไร่ ถ้าทำนา ๑ ไร่ ๒ คนดำเนินเอาแบบสมัยเก่าวันเดียวก็เสร็จ เกียวข้าวไม่ถึงวันก็เสร็จ ถ้า ๑ ไร่ดูแลให้ดีใส่ปุ๋ยผักเยอะ ๆ ได้มากกว่า ๑,๐๐๐ กิโลกรัม หรือ ๑ ตัน ถ้าดูแลให้ดีและคนไม่เกิน ๕ คนกินข้าวไม่เกิน ๕๐๐ กิโลกรัม นี่คือ สิ่งที่ได้ทดลองมาพบว่า ๑ ไร่พอสำหรับคน ๔ - ๕ คน โดยการอัดปุ๋ยหมักลงไปทำงานแค่ ๒ วันต่อปีมีข้าวกินทั้งปีสำหรับคน ๖ คน

ดังนั้น จึงไม่ควรทำนามาก เพราะถ้าวางทุนแบบคนทั่วไป ทำนา ๒๐ ไร่ มันต้องใช้เครื่องจักรลงทุนสูงซื้อปุ๋ยซื้อยาเฉลี่ยแล้วต้นทุนอยู่ที่ ๗ บาท ๘ บาท หรือ ๙ บาท เวลาขายข้าวก็โลละ ๖๐ บาท จึงไม่มีความจำเป็นที่เราต้องทำงานหนักอีกต่อไปแล้ว

จึงควรจะทำให้ให้น้อยลง โดยการเปลี่ยนที่นามาเป็นคันนาใหญ่ ๆ ปลูกไผ่ต้น ๒ ต้นแล้วก็มีกล้วย มีมะละกอ มีมะม่วง ขนุน มะพร้าว สลับกันไปให้มันมีผลไม้บนคันนาหลาย ๆ ชนิดที่ได้ต้นไม้เหล่านี้เราสามารถที่จะเอาพวกขี้มันกระชายข่าตะไคร้ลงปลูกได้อีก อาจจะสร้างรายได้มากกว่าที่นา ๑ ไร่ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้จะให้ผลผลิตสูงมากขึ้น ถ้ามีสระ มีนา มีผลไม้ที่เหลือจะมากเท่าไรก็ตามเป็นโซนป่า โซนป่า ทำให้เราทำงานน้อยลงน้อยลง เพราะว่า การปลูกป่า ทำให้เราได้ปลูกพืชเป็นร้อย ๆ ชนิด เพราะป่าไม่ใช่พืชชนิดเดียว การปลูกพืชไม่หลายชนิด ไม่เรียกว่า ป่า แต่เรียกว่า สวนป่า เช่น ปลูกไม้ยูคา อย่างเดียว เรียกว่า สวนป่าไม้ยูคา

ดังนั้น ป่าที่เราจะปลูกจะต้องเหมือนป่าธรรมชาติที่มีความหลากหลายมีต้นไม้หลากหลายชนิด มีไม้เนื้อแข็ง ไม้เนื้ออ่อน ไม้เนื้ออ่อน ไม้พุ่ม ไม้หัว ไม้ไผ่ดิน พืชไผ่ดิน ถ้ามีป่าแบบนี้มันก็จะ เป็นป่าโดยธรรมชาติ การปลูกป่าสามารถดูแลเพียง ๓ ปีแรก แล้วทำงานแค่ ๓ หรือ ๔ เดือน ๆ ละ ๑ ครั้ง ก็คือการไปตัดหญ้าใน หน้าฝนเดือนละ ๑ ครั้งเท่านั้นเอง

๑๓๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หลังจากนั้นไม่ต้องทำอะไร ง่ายในการปลูก และให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ามากเพราะป่าพื้นที่ที่ปลูกต้นไม้ทุกต้นจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกวัน ทุก ๑ ไร่ปลูกเพิ่ม เป็น ๒๐๐ - ๓๐๐ ต้น

ฉะนั้น มูลค่ามันจะเพิ่มขึ้นทุกวันทุกวัน เช่น ถ้าเอาเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ฝากไว้ธนาคารมูลค่าของเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท จะลดลงทุกวันทุกคืนเงิน วันนี้อาจจะซื้อวัวได้ตัวหนึ่งตัว พอปีหน้าเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท อาจจะซื้อวัวไม่ได้ครึ่งตัว เพราะว่ามีมูลค่าของเงินมันลดลงแต่มูลค่าของวัวมันจะเพิ่มขึ้นก็คล้าย ๆ กัน ถ้าปลูกป่ามูลค่าของป่ามันจะเพิ่มขึ้นเพิ่มขึ้นทุกวัน แล้วไม่ลดลงยังนานไปมูลค่าของต้นไม้แพงขึ้น

เพราะฉะนั้น การปลูกป่าจึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่ามากดูแลแค่ ๓ ปี จากนั้นเราก็เก็บผลประโยชน์จากป่าได้รับจากป่า ๓ ปีไปแล้ว ถ้ามันเป็นป่าที่เหมือนป่าจริง ๆ พอหน้าแล้งแล้วก็เก็บฝักอีลอคดอกกระเจียวออกมาขายเก็บไข่มดแดงวางขาย สร้างเงินได้มากกว่าที่นา สร้างรายได้มากกว่าที่จะถึงหน้าฝนมาใหม่ ๆ เก็บเห็ดก็ขายได้เงินอีก มีหัวเผือกหัวมัน ขมิ้น ว่านต่าง ๆ มีราคาสูงกว่าข้าวตั้งหลายเท่า

ฉะนั้น ปลุกป่า มีกอไผ่ ได้หน่อไม้ แล้วต้นไผ่ก็เอามาทำบ้านทำเฟอร์นิเจอร์ทำอะไรได้ จึงเป็นธนาคารที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์เลย ถ้าเข้าใจปลุกป่าย่อมให้ผลตอบแทนที่เกินคุ้มมากกว่าการทำนา เป็นป่าที่มีความหลากหลาย ป่าจะกลายเป็นทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่อาหาร ของใช้ ยาสมุนไพร ความร่มเย็น และก็เป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์ต่างๆ ที่จะทำให้เกิดระบบนิเวศที่มั่นคงยั่งยืน

ถ้ามีสวนผักครึ่งไร่ หรือ ไม่เกิน ๑ ไร่ สวนผักอย่าให้มาก ถ้ามากมันจะเป็นงานหนัก ควรมีสระเอาไว้อยู่คนเดียวคนเดียว หลับมากองไว้ตามขอบสระเป็นครึ่งคราว มีฟางก็เอาฟางมาวางกองไว้เป็นครึ่งคราวเพื่อให้ปลากิน

ทำนาปีละครึ่งพออย่าทำมากกว่านั้นทำนาเสร็จปลูกแตงโม ปลูกผลไม้ อย่างน้อยอย่าให้ต่ำกว่า ๓๐ ชนิด ส่วนโซนที่เป็นผลไม้เป็นข้างหน้าก็ได้หรือจะแบ่งเป็นโซนของมันต่างหากก็ได้เพื่อปลูกไม้ผลที่เราชอบปลูกไว้กิน ปลูกมะพร้าวไว้เยอะ ๆ แล้วก็ได้กินน้ำมะพร้าวแทนน้ำเราก็จะดูอ่อนเยาว์

เราออกแบบชีวิตได้ เราสามารถมีมะพร้าวกินได้ทุกวัน ซึ่งดีมาก มีมะพร้าว มีมะม่วง มีกล้วย มีมะละกอ มีแก้วมังกร มีขนุน มีกระทอน มีอะไรต่าง ๆ เต็มไปหมด ให้มันมีอย่างละ ๓๐ ต้นก็ได้ จะได้ไม่ต้องดูแลมาก ก็จะมีผลไม้ตลอดซึ่งผลไม้เนี้ยก็จะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นอีก

๑๔๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปัญโญ

นี่คือ ตัวอย่างการออกแบบง่าย ๆ ที่อยากให้เห็นว่า ถ้าที่ดินแปลงนี้ ๑๐ ไร่ ถ้าทำนา ๒๐ ปีผ่านไปเราก็คงจะมีหนี้เป็นแสนสองแสนบาท ๓๐ ปีผ่านไป มองไปเมื่อไรก็เห็นแต่ชั่งข้าวกับคันทนาเหมือนเดิม แต่ถ้าออกแบบชีวิตไว้ดังที่ได้กล่าวมานี้มันจะเปลี่ยนชีวิตเราอย่างสิ้นเชิง เราก็จะไม่ทำงาน ๒ เดือนต่อปีแล้ว แต่เราจะทำงานแค่ ๒ วันต่อปี

ส่วนในน้ำก็สามารถสร้างรายได้ โดยขยันจับกุ้งจับหอย จับปูจับปลาทุกวันแล้วก็ได้ปลาขายวันละ ๒ ตัว ๓ ตัว วันละ กิโลกรัม ๒ กิโลกรัม ขายสร้างรายได้

รายได้จากสวน ขายผลไม้ตามฤดูกาล ปลุกข้าวโพด ปลุกถั่ว ปลุกงา ปลุกอะไรต่าง ๆ เอาไว้กินเอาไว้ขายเก็บไว้กินในยามฉุกเฉินได้ในที่นา ก็จะเป็นรายได้ทุกฤดูกาลที่เป็นผลไม้ ขายได้ทุกอย่าง สวนป่าจะเป็นรายได้ทุกฤดู ฤดูฝนตกใหม่ ๆ ก็จะเป็นป่าก็ออกหลายอย่าง เช่น หน่อไม้ก็จะออกมาแล้วก็ฤดูหนาวก็จะเป็นผักลวก ฤดูร้อนก็จะเป็นพวกหนึ่งหรือไม้ก็จะเป็นพวกสมุนไพรอะไรต่าง ๆ ที่มันจะออกมาตลอดเวลา

ท้ายที่สุดป่าจะเป็นตำนาน เมื่อเกษียณแม้ว่าเราจะเป็นคนสำมะเลเทเมาไม่เอางาน แต่เรายังรักษาตัวของเราได้ ๗๐ ปี ๖๐ ปี เกษียณตนเอง ป่าที่ปลูกผ่านมาประมาณ ๓๐ ปี ต้นไม้แต่ละต้นขนาดโตแล้ว

ฉะนั้น ป่าจะเป็นสิ่งที่จะหล่อเลี้ยงเราตอนที่เราเกษียณ
สามารถขายต้นไม้เดือนละต้นใช้ไม่หมด ไม้มันใหญ่ขึ้นทุกวัน
มูลค่ามันเพิ่มขึ้นทุกวัน

นี่คือการตัวอย่างการออกแบบชีวิตที่ทำให้เห็นว่า ถ้าทำ
นาทั้ง ๑๐ ไร่ นาเราก็จะไม่มีอะไรเหลือมีแต่ต่อซังข้าว แต่ถ้าทำ
อย่างที่ทำออกแบบไว้ข้างต้น ๑๐ ปีผ่านไปแล้วก็จะเห็นการเติบโต
ก็จะมีปลามากขึ้น มีผลไม้ มีต้นไม้ใหญ่

การออกแบบชีวิตแบบนี้ คือ การออกแบบเพื่อความ
มั่นคงที่แท้จริงในชีวิตของเรา เป็นการออกแบบพื้นที่ที่ทำให้เรามีอยู่
มีกินมีใช้มีความร่มเย็นและมีเหลือที่จะไปทำบุญทำทานแล้วก็ยัง
เก็บไว้ในยามวิกฤติด้วยหัวเผือกหัวมันเราเก็บซ่อนไว้ใต้ดินเต็มไป
หมด สามารถขุดมันขุดอะไรกินได้ และก็เหลือจากนั้นขายเป็นเงิน
เกิดรายได้ รายจ่ายเราก็จะน้อยลงน้อยลง เพราะว่าเราไม่ได้ซื้อ
อาหารในชีวิต

คนหนึ่งคนมีค่างบประมาณในการซื้ออาหารสูงกว่าทุก
อย่าง แต่ถ้าไม่ซื้ออาหาร เพราะมีข้าว มีปลา มีผัก มีผลไม้ มีไข่มีด
แดง มีเห็ดมีอะไรต่าง ๆ เราแทบจะไม่ต้องไปตลาด เงินที่เคยซื้อ
อาหารก็จะกลายเป็นเงินฝากกลายเป็นรายได้ที่ไม่ต้องทำงานเพิ่ม

๑๔๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สูตรการออกแบบพื้นที่ไม่ตายตัว

เวลาออกแบบพื้นที่แบบนี้ไม่จำเป็นต้องไปลอกเลียนใครไม่จำเป็นต้องไปคิดอะไรมาก ให้รู้จักดินรู้จักน้ำรู้จักฤดูกาลในพื้นที่ของเราแล้วเราก็มาวางว่าอะไรควรจะอยู่ที่ไหน ถือว่าง่ายที่สุดดีที่สุดและก็ไม่จำเป็นต้องไปคิดถึงสูตร ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ เพราะพระองค์ยกเป็นตุ๊กตาให้ดูเป็นตัวอย่างเท่านั้น แต่ละที่มันไม่เหมือนกัน มีมันต่างกัน แต่ละคนจึงต้องออกแบบไปตามสภาพพื้นที่ของตนเองเป็นหลัก

การออกแบบมันจะทำให้เราทำงานน้อยลงน้อยลงน้อยลงอย่างถ้าครึ่งหนึ่งของที่เราเป็นป่าเราก็จะลดการทำงานไปมากทีเดียวเพราะป่าแล้วดูแลมันแค่ ๓ เดือน ๓ เดือน ๒ ปีแล้วก็ดูแลหลังแค่ ๓ ปี หลังจากนั้นมันโตขึ้นหน้ามีขึ้นแล้วก็ดูแลมันเองมันก็จะง่ายสวนผลไม้ ก็แค่ถ่ม หาฟาง หาใบไม้ กิ่งไม้ ถมทุกปี มันก็งามขึ้นมาเอง ส่วนที่นาที่ทำนาปีละไม่กี่วัน แล้วก็อัดปุ๋ยหมักเข้าไปเอาใบไม้ลงเยอะ ๆ เดี่ยวมันก็ดีขึ้น อาจจะไม่ต้องดูแลอะไร แค่มียอะไรเหลือก็โยนลงไปมีอะไรเหลือก็โยนลงไปต้นกล้วยเวลาเราตัดต้นกล้วยลงปุ๊บ ๆ ให้ละเอียดแล้วก็ไปวางไว้ตามขอบสระปลาமாகินเอง เอาขยะจากครัวเรือนนี้แหละมาใส่เป็นปุ๋ยหมัก เลี้ยงสัตว์อย่างปล่อยเพราะว่าสัตว์เลี้ยงไม่เหมาะกับการออกแบบในลักษณะนี้ เพราะว่าจะไปค้ำย่ำทำให้ลำบากมาก ฉะนั้นสัตว์เลี้ยงต้องมีคอกให้มันได้

ดังกล่าวมานั้น เป็นเพียงการออกแบบภาพคร่าว ๆ ที่อยากให้เห็น ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบนี้ ให้เป็นตามที่เราอยากได้ แต่อันนี้เป็นเพียงตุ๊กตาให้เห็นถึงการออกแบบที่ทำให้เกิดความยั่งยืน ทำให้มีอยู่ มีกิน มีใช้ อย่างไม่มีวันสิ้นสุด ถ้าเริ่มออกแบบคิดว่า ชีวิตเราจะง่ายมากทั้งหมดนี้เราทำงานน้อย วันละครึ่งชั่วโมง หรือ วันละชั่วโมงที่เหลือก็เอามาทำอย่างนี้ปีละ ๒ วัน ๓ วันหรือปี แล้วอาทิตย์หนึ่ง มีเวลาว่างมากทำให้เราได้พักและนี่คือพื้นฐานของชีวิต

ถ้ามีตรงนี้เรามั่นใจว่าเรามีอยู่มีกินมีใช้มีความร่มเย็นอย่างแน่นอนเราจึงไม่กลัว เพราะนี่คือหลักประกันที่ดีที่สุด ถ้าไม่กลัว เราก็คงผ่อนคลายแล้วก็ไปทำสิ่งที่เราชอบ ใครอยากไปเป็นครูก็เป็นครู ใครอยากไปทำธุรกิจก็ไปทำธุรกิจ ใครอยากไปเป็นนักร้องก็ไปฝึกหัดปกาอยู่ปลายนา จะได้ทำสิ่งที่เราชอบ การได้ทำสิ่งที่เราชอบมันทำให้ชีวิตมีความหมาย การหาเงินอย่างเดียวไม่ว่างานที่เราไม่ชอบ ชีวิตมันรู้สึกว่ามันไม่เต็มยังไม่ได้ทำสิ่งที่เราชอบ

ฉะนั้น การออกแบบพื้นที่ทำให้เรามีหลักประกันว่าเราไม่อดตายและเราก็ได้ทำสิ่งที่เราชอบนี่คือความงดงามของการมีชีวิตอยู่ นี่คือนั่นที่เรียกว่า สวรรค์ แบบนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนทำได้ ถ้าคิดว่าเราจะรวย ทุกคนรวยไม่ได้ ถ้าจะสร้างสวรรค์ ทุกคนสร้างได้แต่การที่จะเป็นคนรวยมาก ๆ เหมือนมหาเศรษฐีทั้งหลาย มีไม่กี่คนที่จะรวยได้มันยากมากที่จะเป็นคนรวยได้รวยแล้วก็ไม่สนุกด้วยเพราะว่ารวยมากก็มีภาระมาก

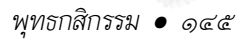

๑๔๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ถ้ามันยากไปทำให้มันเหนื่อยทำไม จึงควรออกมาแล้วมานั่งมานอนไ้ร่มไม้เย็น ๆ ตื่นขึ้นมาก็กระโดดลงน้ำจับปลาขึ้นมาอย่างกินเสร็จแล้วก็มาเล่นกับลูกกับหลานอยู่เนี่ยสุข นี่คือสวรรค์ที่แม้แต่เทวดาก็ยังอิจฉาเรา สร้างสวรรค์กันเอง ชีวิตมันง่าย ถ้ามันยากแสดงว่ามันผิด^{๑๐}

กล่าวได้ว่า ยุคปัจจุบันเกษตรกรรมที่ดินเท่าไรก็เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยต่างพยายามปลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เป็นการทำกรรมเพื่อให้บริษัทภาคธุรกิจเติบโต แต่กรรมกลับจมนลง ติดหนี้สิน จนกลายเป็นบทเรียนที่สำคัญทำให้พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้สร้างเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อเปลี่ยนวิธีคิดให้แก่เกษตรกร ทำกรรมให้เกิดรายได้ที่มั่นคงยั่งยืน มีอยู่ มีกิน มีใช้อย่างยั่งยืน มั่นคง ตลอดไป ภายใต้การออกแบบชีวิตในพื้นที่ของตนเอง จนทำให้เรามีหลักประกันว่าเราไม่อดตายมีดวงมาของการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข

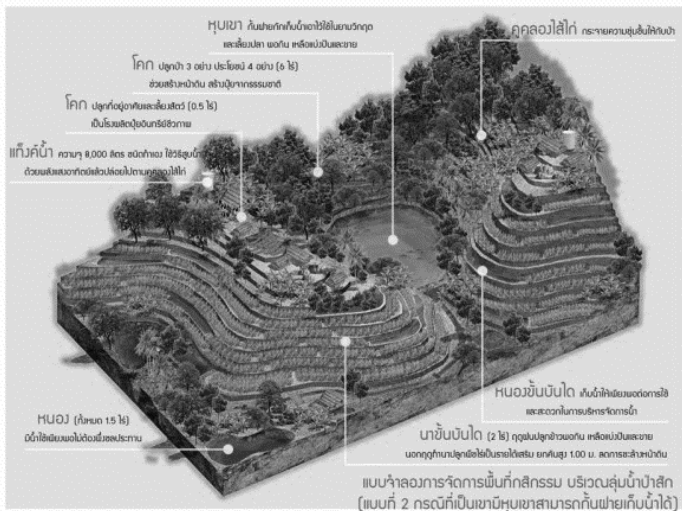
เพราะฉะนั้นการจัดออกแบบแผนผัง โดยออกแบบพื้นที่ให้สอดคล้องกับแนวคิดโคกหนองนาโมเดล ซึ่งมีตัวอย่างการออกแบบพื้นที่ดังต่อไปนี้

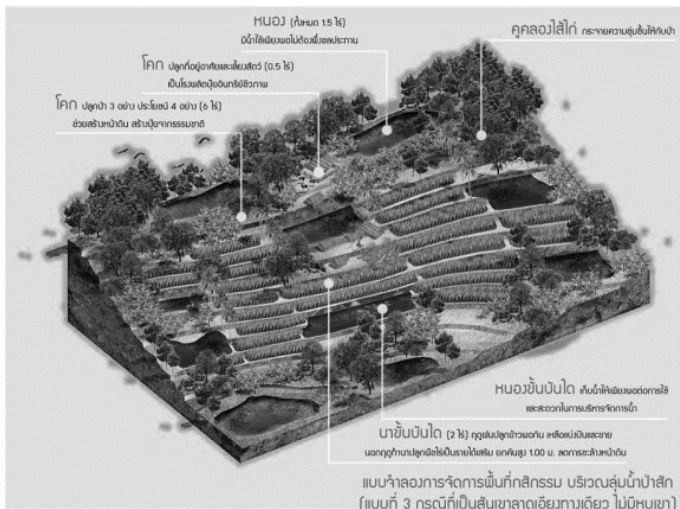
แบบโคกหนองนาโมเดลกรณีที่เป็นพื้นที่ราบ

๑๔๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

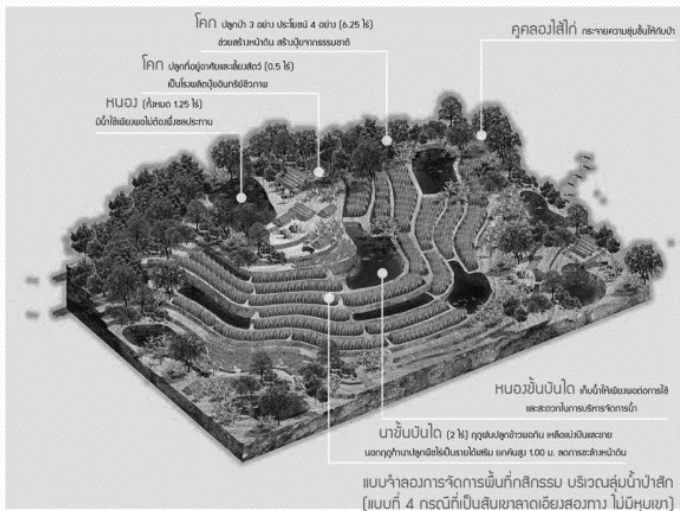
แบบโคกหนองนาโมเดลกรณีที่เป็นเขามีหุบเขาสามารถกั้นฝาย
เก็บน้ำได้

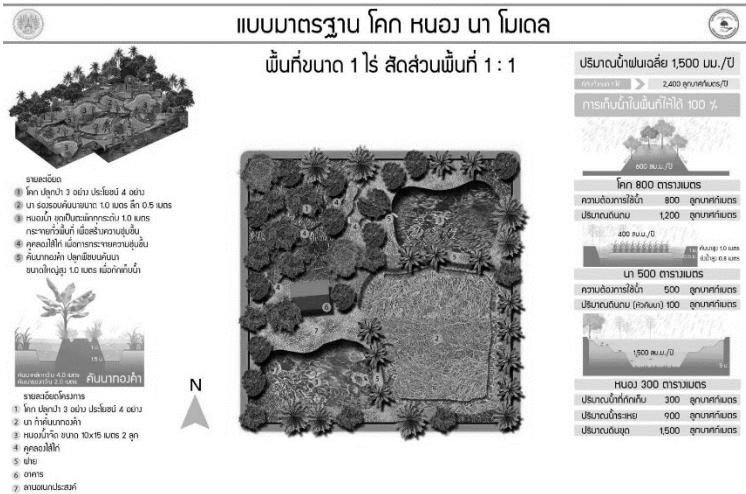
แบบโคกหนองนาโมเดลกรณีที่เป็นเขามีหุบเขา

๑๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แบบโคกหนองนาโมเดลกรณีที่เป็นเขามีหุบเขา แบบมาตรฐาน
โคกหนองนาโมเดล

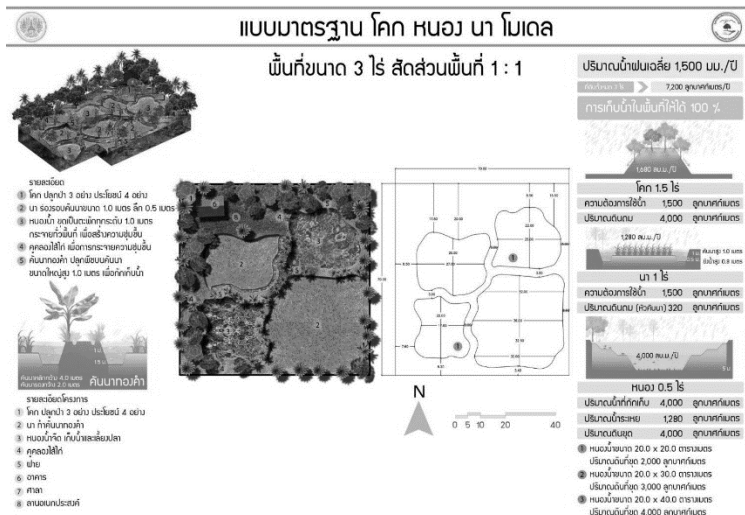

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๑ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๑ : ๑

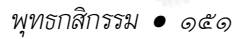

๑๕๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

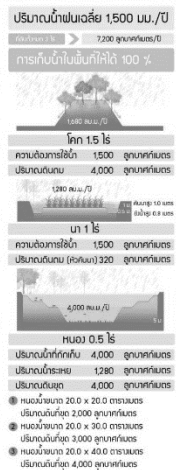
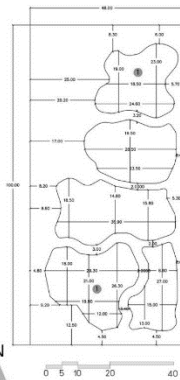
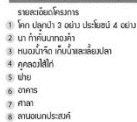
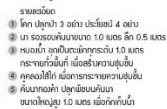

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๓ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๑ : ๑

พื้นที่ขนาด 3 ไร่ สัดส่วนพื้นที่ 1 : 2

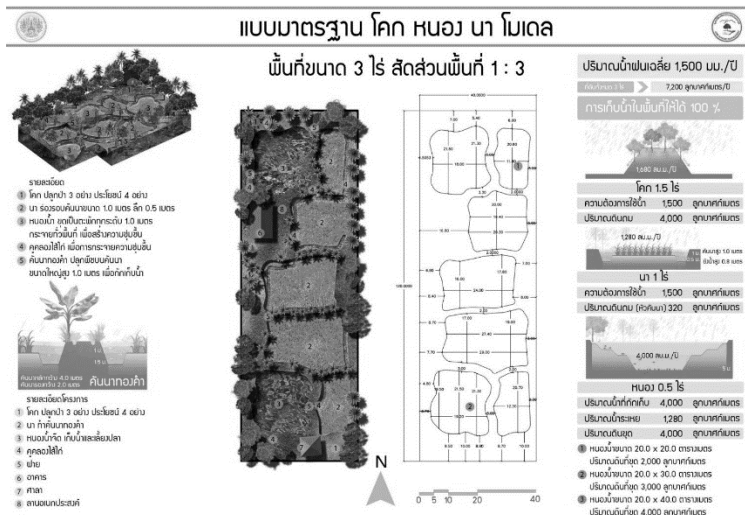

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๓ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๑ : ๒

๑๕๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๓ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๑ : ๓

แบบมาตรฐาน โคก หอง นา โมเดล

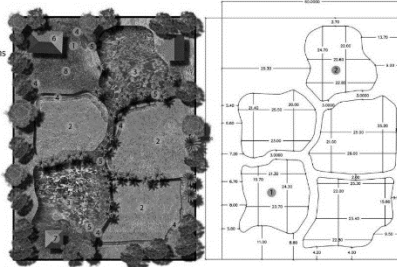
พื้นที่ขนาด 3 ไร่ สัดส่วนพื้นที่ 2 : 3

- รายละเอียด
- ๑ โคก สูงจาก 3 เมตร ประกอบด้วย 4 องค์
 - ๒ นา ครอบคลุมพื้นที่ขนาด 1.0 ไร่ คิด 0.5 ไร่
 - ๓ หองน้ำ ปลูกไม้ดอก 1.0 ไร่
 - ๔ ศาลาพักผ่อน 1.0 ไร่
 - ๕ ต้นไม้ใหญ่ 1.0 ไร่

- รายละเอียดเพิ่มเติม
- ๑ โคก สูงจาก 3 เมตร ประกอบด้วย 4 องค์
 - ๒ นา ครอบคลุมพื้นที่ 1.0 ไร่
 - ๓ หองน้ำ ปลูกไม้ดอก 1.0 ไร่
 - ๔ ศาลาพักผ่อน 1.0 ไร่
 - ๕ ต้นไม้ใหญ่ 1.0 ไร่

0 5 10 20 40

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,500 มม./ปี
ค่าเฉลี่ย 1.5% 7,200 ลูกบาศก์เมตร/ปี
การเก็บน้ำในพื้นที่จะได้ 100 %

โคก 1.5 ไร่
ครอบคลุมพื้นที่ 1,500 ลูกบาศก์เมตร
ปริมาณน้ำฝน 4,000 ลูกบาศก์เมตร

นา 1 ไร่
ครอบคลุมพื้นที่ 1,500 ลูกบาศก์เมตร
ปริมาณน้ำฝน (ไร่ละ) 320 ลูกบาศก์เมตร

หองน้ำ 0.5 ไร่
ปริมาณน้ำฝน 4,000 ลูกบาศก์เมตร
ปริมาณน้ำฝน 1,280 ลูกบาศก์เมตร
ปริมาณน้ำฝน 4,000 ลูกบาศก์เมตร

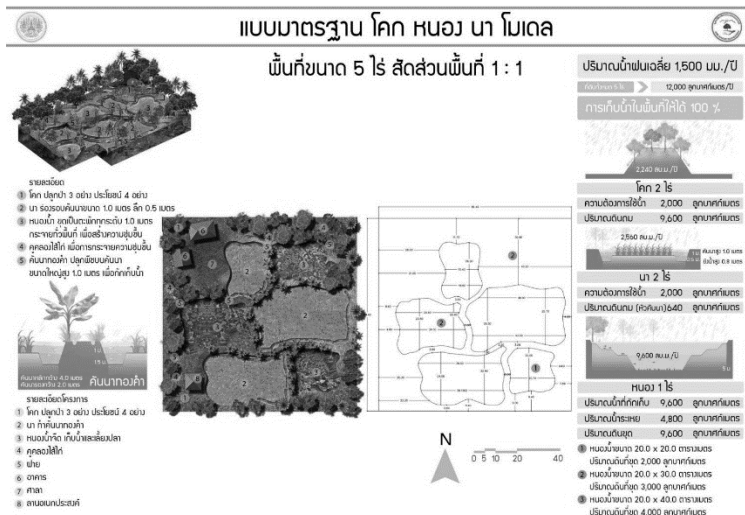
- หองน้ำขนาด 20.0 x 20.0 เมตร
- ปริมาณน้ำฝน 2,000 ลูกบาศก์เมตร
- หองน้ำขนาด 20.0 x 30.0 เมตร
- ปริมาณน้ำฝน 3,000 ลูกบาศก์เมตร
- หองน้ำขนาด 20.0 x 40.0 เมตร
- ปริมาณน้ำฝน 4,000 ลูกบาศก์เมตร

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๓ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๒ : ๓

๑๕๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แบบมาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล

พื้นที่ขนาด ๕ ไร่ สัดส่วนพื้นที่ ๑ : ๑

พุทธกาลิกรรม • ๑๕๕

คำอธิบายการจัดออกแบบแผนผังพื้นที่ตามแบบ มาตรฐาน “โคกหนองนาโมเดล”

จากภาพแบบมาตรฐาน “โคกหนองนาโมเดล” ดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

โคก เป็นการสร้างโคกบนพื้นที่ของตนเอง ด้วยการนำเอาดินที่ได้จากการขุดหนอง นำมาถมเป็นโคกเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ปลุกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ รวมทั้งปลูกต้นไม้ตามแนวทางศาสตร์พระราช คือ “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” เพื่อพอกิน เพื่อใช้สอยในครัวเรือนหรือพอใช้ และเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยหรือพอยู่จากนั้นประโยชน์อย่างที่ ๔ คือ ช่วยสร้างสมดุลระบบนิเวศ เพราะใบไม้ที่ร่วงหล่นจะช่วยปกคลุมหน้าดิน ในขณะที่รากจำนวนมากช่วยดูดซับน้ำฝนเพื่อกักเก็บน้ำใต้โคกเป็นน้ำใต้ดินเพิ่มความชุ่มชื้น

หนอง เป็นการขุดหนอง รูปร่างคดโค้งอิสระ ไม่เป็นสี่เหลี่ยม เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือจำเป็น และสามารถใช้เป็นร่องรับน้ำยามน้ำท่วมหลาก และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลา

๑๕๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นา เป็นการยกหัวคันนาให้กว้างและสูงอย่างน้อย ๑ เมตร ธรรมชาติของข้าวจะทะลิ่งน้ำไม่จมน้ำตาย เพื่อเพิ่มพื้นที่กักเก็บน้ำไว้ในนา ขุดร่องใกล้หัวคันนา เป็นที่อยู่ของปลา ปู ปั่นหัวคันนาให้มีความกว้างมากพอที่จะปลูกต้นไม้ พืชผัก ให้มีรากยึดเหนี่ยวคันนา และเพิ่มพื้นที่ทำกิน

คลองไส้ไก่ เป็นการช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่ โดยขุดให้มีลักษณะคดเคี้ยว เพื่อให้น้ำไหลได้ทั่วถึงตลอดทั้งพื้นที่เพื่อใช้ทำกสิกรรมและช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผืนดินและต้นไม้โดยรอบ

ฝายชะลอน้ำ เป็นการช่วยชะลอและกักเก็บน้ำจากต้นน้ำไว้ในพื้นที่ เพื่อไม่ให้น้ำหลากลงมาสร้างความเสียหายกับพื้นที่ลุ่มด้านล่างและช่วยกักตะกอนดินไม่ให้ลงมาสะสมในหนอง คลอง บึง หรือเขื่อน นอกจากนั้น สำหรับพื้นที่กลางน้ำฝายชะลอน้ำยังช่วยยกระดับน้ำเพื่อเก็บไว้ในพื้นที่อีกด้วย^{๑๑}

จึงกล่าวได้ว่า การจัดออกแบบแผนผัง เป็นการออกแบบพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับภูมิสังคม โดยการจัดแบ่งแปลงที่ดินที่มีอยู่นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ ใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ เป็นหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม

รูปแบบการจัดออกแบบแผนผังพื้นที่ตามแบบ
มาตรฐาน โคกหนองนาโมเดล ได้แก่

พื้นที่โคก ๓๐ % เป็นการสร้างโคกบนพื้นที่ของตนเอง
ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ให้
พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น **พื้นที่หนอง** ๓๐% เป็นการขุด
หนอง รูปร่างคดโค้งอิสระเก็บน้ำไว้ใช้และแหล่งที่อยู่อาศัยของปลา
ทำคลองไส้ไก่ เป็นการช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่

โดยขุดให้มีลักษณะคดเคี้ยว เพื่อให้น้ำไหลได้ทั่วถึง
ตลอดทั้งพื้นที่เพื่อใช้ทำกิจกรรมและช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผืน
ดินและต้นไม้โดยรอบ และทำฝายชะลอน้ำ เป็นการช่วยชะลอและ
กักเก็บน้ำจากต้นน้ำไว้ในพื้นที่ **พื้นที่นา** ๓๐% เป็นการยกหัวคันนา
ให้กว้างและสูงอย่างน้อย ๑ เมตร ปลูกต้นไม้ พืชผัก ให้มีรากยึด
เหนียวคันนา และเพิ่มพื้นที่ทำกินด้วย **ที่อยู่อาศัย** ๑๐% เป็นที่อยู่
อาศัย ทางเดิน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรง
เพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนครัวหลังบ้านด้วยตาม
ความจำเป็น

๑๕๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๓) จัดหาแหล่งน้ำ

การจัดหาแหล่งน้ำ อาจจะด้วยการขุดหนอง เพื่อจัดหาแหล่งน้ำ มีความจำเป็นมากเพราะเมื่อเกิดภัยแล้งขึ้นย่อมสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตมนุษย์ให้มีความลำบากอย่างยิ่ง ทำให้ข้าวปลาอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นความอดอยาก เพราะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว หากไม่มีน้ำปลาก็ไม่มี หากไม่มีนาข้าวก็ไม่มี โดยเฉพาะวิถีชีวิตของเกษตรกร ที่อาศัยน้ำเพื่อการทำกิจกรรมซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำกิจกรรม

หากขาดน้ำการทำกิจกรรมก็ไม่ได้ผลผลิต เพราะฉะนั้นแหล่งน้ำจึงคือสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิต เพราะเมื่อใดมีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ที่นั่นย่อมมีสิ่งมีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะต้นไม้ใบหญ้าย่อมเขียวขจี ผลิตอากาศอันบริสุทธิ์แก่ชีวิตมนุษย์ เมื่อน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและเป็นแหล่งรวมอาหารในวิถีชุมชน และน้ำมีส่วนสำคัญที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ทำให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เจริญขึ้น โดยเฉพาะต้นไม้ใบหญ้าก็ต้องอาศัยน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ทุกพื้นที่ในแผ่นดินจึงควรมีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเพื่อให้สอยในพื้นที่ดิน จะช่วยแก้วิกฤติภัยแล้งได้อย่างยั่งยืน ที่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในคราวที่มีความเป็นได้มีศาสตร์อีกหลากหลายวิธีที่นับว่าเป็นวิธีการที่ชาญฉลาดของมนุษย์ที่สามารถจัดการเพื่อการกักเก็บน้ำได้ เช่น การขุดบ่อ การทำแก้มลิง เป็นต้น^{๑๒}

การจัดการน้ำมีปรากฏในแนวคิดทางพุทธศาสตร์ที่น่าสนใจ คือ แนวคิดรูปแบบการขุดสระโบกขรณีของพระเจ้ามหาสุทิสสนะ เพื่อการกักเก็บน้ำซึ่งทรงดำริการขุดสระโบกขรณีระหว่างต้นตาล เป็นระยะ ๆ ที่มีระยะห่างกันของหนอง ๑๐๐ ชั่วธนู หรือ ๑ กิโลเมตร^{๑๓} และแต่ละหนองนั้นมีอยู่ ๔ บันไดเป็นทางลงสู่สระโบกขรณี มีราวและหัวเสา มีรั้วล้อม ๒ ชั้น ในสระโบกขรณีนี้นับเป็นการปลูกดอกบัว^{๑๔}

ส่วนในประเทศไทยโชคดีที่มีพระราชผู้ทรงธรรม และเป็นผู้มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สมัยใหม่หลายอย่าง ซึ่งศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่ถูกทดลองพัฒนาขึ้นมาแล้วอย่างเป็นระบบเป็นทฤษฎีใหม่ ซึ่งบรรดาศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ส่วนใหญ่เกิดจากปัญญาชน เกิดจากพระ หรือเกิดจากสิกร ^{๑๕} ศาสตร์ที่ถูกพัฒนาขึ้นหากไม่มีการพัฒนานักจะกลายเป็นศาสตร์เป็นทฤษฎีเก่า หากมีการพัฒนาศาสตร์ก็จะทำให้เกิดทฤษฎีใหม่แม้กระทั่งการจัดการน้ำ ปัจจุบันมีการจัดการน้ำแบบทฤษฎีใหม่^{๑๖}

รูปแบบธนาคารน้ำใต้ดินนิยมนำมาใช้ในการจัดการน้ำในชุมชนมากขึ้นเป็นการขุดหนองกักเก็บน้ำโดยขุดลึกทะลุชั้นหินตบควาย ใช้ค่าเฉลี่ยความลึกของหนองจากบ่อบาดาลหมู่บ้าน หนองที่สามารถเก็บได้น้ำดีสังเกตจากหนองที่มีตาน้ำซึมไหลออกมา ประกอบกับหนองน้ำนั้นต้องมีสะดือหนองด้วย^{๑๗}

๑๖๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แนวความคิดการขุดหนองทางพระพุทธศาสนา มีปรากฏใน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่แนวความคิดการขุดสระโบกขรณีของ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ที่ทรงดำริการขุดสระโบกขรณี ระหว่างต้นตาล เป็นระยะ ๆ ที่มีระยะห่างกันของหนอง ๑๐๐ ชั่วณู หรือ ๑ กิโลเมตร^{๑๘} และแต่ละหนองนั้นมีอยู่ ๔ บ้นใดเป็นทางลงสู่สระโบกขรณี คือ (๑) บ้นใดทอง (๒) บ้นใดเงิน (๓) บ้นใดแก้วไพฑูรย์ (๔) บ้นใดแก้วผลึก บ้นใดทอง มีลูกกรงทำด้วยทอง ราวและห้วเสาทำด้วยเงิน บ้นใดเงินมีลูกกรงทำด้วยเงิน ราวและห้วเสาทำด้วยทอง บ้นใดแก้วไพฑูรย์มีลูกกรงทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ราวและห้วเสาทำด้วยแก้วผลึก บ้นใดแก้วผลึกมีลูกกรงทำด้วยแก้วผลึก ราวและห้วเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์

สระโบกขรณีเหล่านั้น มีรั้วล้อม ๒ ชั้น คือ (๑) รั้วทอง (๒) รั้วเงิน รั้วทองมีเสาทำด้วยทอง ราวและห้วเสาทำด้วยเงิน รั้วเงินมีเสาทำด้วยเงิน ราวและ ห้วเสาทำด้วยทอง ในสระโบกขรณีนั้นปลูกดอกบัว ได้แก่ อุบล ปทุม โกมุท บุนนทริก ซึ่งผลิดอกได้ตลอดทุกฤดูกาล เพื่อมีไว้มอบให้กับทุกคนที่เดินทางมาแล้วได้ถือกลับไป โดยไม่ต้องกลับมือเปล่า

นอกจากนั้น ยังดำริให้แจกข้าว น้ำ ผ้า ยาน ที่นอน เงิน ทองแก่ผู้ที่ต้องการอยู่ ณ ขอบสระโบกขรณีอีกด้วย^{๑๙} ซึ่งการขุดหนองน้ำนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ว่า คนเหล่าใดขุดหนอง บุญย่อมเจริญแก่คนเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อคนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๒๐}

เมื่อมีสระโบกขรณีมีน้ำสะอาด ผู้คนมีการแบ่งปัน ให้ทาน ไม่เบียดเบียนกัน นกก็จะบินลงมาที่หนองบัวนั้น^{๒๑} ถือว่าการขุดหนองนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งแก่สรรพชีวิตทั้งหลาย ที่ได้อาศัยตลอดทั้งกลางวันกลางคืนทำให้บุญเจริญขึ้นแก่บุคคลผู้ได้ขุดหนองนั่นเอง นอกจากนั้นเพื่อการจัดการน้ำ พระพุทธเจ้าก็ยังได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกได้ขุดบ่อและเพื่อป้องกันการพังทลายของขอบบ่อพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ทำคั่นกันดินพังด้วยอิฐ ด้วยศิลา หรือ ด้วยไม้ก็ได้^{๒๒}

ศาสตร์สมัยใหม่ตามแนวคิดของพระราชาผู้ทรงธรรม และเป็นผู้มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์หลายอย่างซึ่งศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่ถูกทดลองพัฒนาขึ้นมาแล้วอย่างเป็นระบบ ซึ่งศาสตร์สมัยใหม่มีทั้งที่เป็นทฤษฎีใหม่ และทฤษฎีเก่า ส่วนใหญ่เกิดจากปัญญาชน เกิดจากพระ หรือเกิดจากกสิกร

๑๖๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การจัดการน้ำแบบทฤษฎีเก่า เช่น สูบน้ำชลประทาน ฝนตกลงมาเก็บน้ำไว้ที่อ่างเก็บน้ำ แล้วก็ปล่อยน้ำมาทางชลประทานแล้วสูบน้ำใส่नाแล้วทำนา พอน้ำหมดก็สูบน้ำจากคลองชลประทานมาเติมอย่างนี้เรียกว่า ทฤษฎีเก่า ส่วนการจัดการน้ำแบบทฤษฎีใหม่เป็นการจัดเก็บน้ำในที่ของตนเอง ไม่เฉพาะการเก็บน้ำในที่ของชลประทาน ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลางเท่านั้น ก็จะทำให้สามารถเก็บน้ำได้มากกว่าเดิมถึง ๕ เท่า โดยต้องยอมเสียที่นาเพียง ๒๐-๓๐ % ก็จะได้มีน้ำไว้ประจำบ้านของตนเอง

โดยมีการประชุมกัน คຸยกัน เพื่อขุดหนอง เอาดินไปทำโคกเพื่อปลูกป่า ตรงไหนก็มีคลองเป็นคลองไส้ไก่ ตรงไหนระดับต่ำก็ขึ้นฝาย คันนาที่ปั่นคันนาให้ใหญ่ เหมือนคนโบราณเอาหัวคันนามาปลูกพริกปลูกกล้วย เอาไว้กิน คันนาเมื่อสูงใหญ่ น้ำหลากมาก็ไม่ท่วม ต้นไม้ปลูกบนคันนาก็ไม่ตายเรียกว่าคันนาทองคำเพราะบนคันนามีผลผลิตมีงักมั่งคั่งกว่าทองคำ^{๒๓}

วิกฤติคือการดึงน้ำใต้ดินมาใช้แต่เราไม่เคยเติมน้ำใต้ดินไว้ใช้ น้ำใต้ดินก็เลยแห้ง เวลาเกษตรกรขุดน้ำบาดาลแม้ขุดลึกแค่ไหนก็ไม่ได้น้ำ แต่ถ้ามีธนาคารน้ำใต้ดินบริเวณใกล้เคียงขุด ๔ - ๖ เมตรก็อาจจะได้น้ำ ซึ่งการไหลของน้ำใต้ดินเป็นการไหลในชั้นดินที่มีความอึดตัว มีภาพการไหลของน้ำที่ช้ามากแต่สามารถไหลได้ตลอดทั้งปีแม้ในฤดูแล้ง^{๒๔}

ธนาการน้ำใต้ดินเป็นแนวคิดจากการนำสายน้ำที่สะสมไว้ใต้ดินขึ้นมาใช้บริเวณผิวดิน การดึงระบบน้ำใต้ดินที่สำคัญโดยมีแม่น้ำ ลำห้วย คู คลอง เป็นสายน้ำสำคัญ และยังเป็นประโยชน์ต่อการคำนวณหาแหล่งน้ำขาดเจาะระดับความลึกของบาดาล การขุดหนองธนาการน้ำใต้ดินต้องมีความลาดเอียง ๔๕ องศา ไม่มีขอบบ่อเพื่อให้ น้ำไหลลงหนองน้ำได้ และควรขุดหนองตื้นหนองให้ลึกอย่างน้อย ๑.๕ เมตร เพื่อให้เกิดการกระจายน้ำในชั้นล่างของหนอง ๓๖๐ องศา

ระบบธนาการน้ำใต้ดินมี ๒ แบบ คือ ระบบเปิดกับระบบปิด โดยใช้หลักการขุดธนาการน้ำใต้ดิน คือ ขุดหนองให้ลึกทะลุชั้นหินตักควาย ใช้ค่าเฉลี่ยความลึกของหนองจากบ่อบาดาลหมู่บ้าน ขุดหนองที่ใช้เก็บน้ำใต้ดินต้องมีตาน้ำซึมไหลออกมา หนองน้ำตื้น มีสะดือหนอง ควรขุดหนองระยะทางไม่เกิน ๒ กิโลเมตร อย่างน้อย ๔ หนองโดยรอบชุมชน^{๒๕}

ทั้งนี้ การกักเก็บน้ำไว้ในคราวที่มีความเป็น ปัจจุบันมีหลากหลายวิธีที่จะกักเก็บน้ำ เช่น ขุดบ่อ ทำแก้มลิง และยังมีอีกหลายวิธี ที่นับว่าเป็นวิธีการที่ชาญฉลาด การกักเก็บน้ำในปัจจุบันที่น่าสนใจคือการทำธนาการน้ำใต้ดินแบบเปิด^{๒๖} เป็นการเปิดพื้นผิวดินเพื่อที่จะใช้น้ำในระดับผิวดินได้เลยซึ่งการขุดบ่อต้องมีการขุดหลุมให้ถึงชั้นหินถึงสามบ่อเพื่ออุ้มน้ำ โดยมีแหล่งน้ำเข้ามาเก็บสะสม เช่น น้ำฝน หรือจากการทำธนาการน้ำแบบปิด

๑๖๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เมื่อน้ำถูกเติมลงในชั้นหินอุ้มน้ำจนกลายเป็นเครือข่ายในปริมาณที่มากพอ น้ำจะเอ่อล้นมาสู่บ่ออัดโนมิตี ที่สามารถสูบน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที เพื่อลดรายจ่ายในการขุดเจาะหาน้ำ^{๒๓}

การเพิ่มปริมาณน้ำใต้ดินมีปัจจัยที่สำคัญมาจากน้ำฝนที่ตกสู่ดินแล้วซึมลงสู่ดิน ซึ่งการซึมลงสู่ดินในพื้นที่ลาดชันน้อย จะช่วยให้การซึมลงสู่ดินได้น้ำในปริมาณที่มาก และหากมีความพรุนของดินและหินด้วยเป็นช่องว่างในดินก็ยังสามารถช่วยเพิ่มปริมาณน้ำได้มากขึ้นไปอีก เพราะทำให้น้ำมีความสามารถผ่านดินหรือหินที่มีคุณสมบัติทำให้น้ำไหลผ่านไปได้ แม้กระทั่งต้นไม้ก็ยังช่วยให้น้ำมีความสามารถซึมลงดินได้ดีอีกด้วยเพราะต้นไม้สามารถช่วยการชะลอของไหลของน้ำให้ช้าลงทำให้น้ำสามารถไหลซึมลงดินได้ในปริมาณที่มากขึ้น จากผลการทดลองการไหลของมวลน้ำผ่านชั้นทรายที่มีขนาดต่างกันพบว่า เม็ดทรายขนาดเล็กมีจำนวนโครงข่ายการพัฒนารน้ำมากกว่าเม็ดทรายขนาดใหญ่^{๒๔}

หลักการขุดเจาะน้ำใต้ดินจะต้องขุดเจาะให้ทะลุชั้นหินดาน เพื่อให้ น้ำไหลได้รวมลงได้และซึมลงชั้นใต้ดินเร็วขึ้น เป็นวิธีการที่ถูกต้องและรวดเร็วที่สุด ถ้าหากว่าเราไม่มีการนำเอาน้ำชั้นบนดินขึ้นมาใช้ แต่เราเอาน้ำบาดาลขึ้นมาอาจจะเกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนของโลกได้^{๒๕}

รูปแบบการขุดหนองทำธนาคารน้ำใต้ดินบริเวณต่ำ เพื่อรับน้ำจากพื้นที่ใกล้เคียงเวลาน้ำมาจะเยอะและเกิน และบางที่ทำให้หน้าท่วมได้ ซึ่งธนาคารน้ำใต้ดินตอบโจทย์ได้หลายอย่าง ทั้งป้องกันน้ำท่วม เมื่อน้ำมากได้น้ำสำหรับเติมน้ำใต้ดิน ป้องกันภัยแล้ง เมื่อลำนน้ำหลักไม่แห้งที่ธนาคารน้ำใต้ดินก็ไม่แห้ง และที่สำคัญ เพื่อป้องกันดินเป็นกรดด้วยและมีน้ำบริสุทธิ์ใช้ตลอดทั้งปี เป็นน้ำที่ไม่มีสารพิษ ในปัจจุบันการทำธนาคารน้ำใต้ดิน มีอยู่ ๒ ระบบ คือ ระบบเปิดและระบบปิด อธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) ธนาคารน้ำใต้ดินระบบเปิด

การขุดหนองน้ำเหมือนอย่างทั่วไปเพียง ๓ - ๔ เมตร จะถึงเพียงชั้นดินเหนียวเท่านั้น ก็ยังไม่ใช่การทำธนาคารน้ำใต้ดิน ธนาคารน้ำใต้ดินต้องขุดจนถึงชั้นหินอุ้มน้ำหรือหินดับควาย คือ เป็นแหล่งน้ำใต้ดิน หรือ อาจจะขุดลงไปจนถึงชั้นทรายอุ้มน้ำ เมื่อน้ำมากจะถูกเก็บสะสมไว้ใต้ดินได้ โดยต้องขุดเจาะลงไปบางพื้นที่ ขุดเจาะลึกประมาณ ๑๐ เมตร ความหนาดินกว้าง ๔ เมตร จึงจะถึงชั้นทรายอุ้มน้ำ แล้วก็ขุดเจาะลงเป็นสะดือน้ำ เรียกว่า ปล่องลม และมีจุดรีชาร์ทเป็นสำหรับจุดเติมน้ำ ที่เจาะลงไปในหนองลึกลงไปอีก ๑๐ เมตร ลึกไปจนถึงหินอุ้มน้ำหรือทรายอุ้มน้ำซึ่งหนองก็แล้วแต่ความคาดหวังของเจ้าของที่ดิน เพราะฉะนั้นคนที่ขุดก็ต้องชำนาญ

๑๖๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปัญโญ

๒) ธนาकरण้ำระบบปิด

เป็นการเก็บน้ำลงในดิน แทนที่น้ำจะไหลบ่าไปตามถนน หรือที่อื่นเราก็ให้น้ำซึมอัดลงใต้ดินโดยชุดลึกประมาณ ๓๐-๕๐ เซนติเมตร เพื่อให้ไหลมาลงตรงที่ชุดลึกประมาณ ๒.๕ เมตร เมื่อน้ำมากก็จะซึมลงใต้ดิน โดยทำบริเวณชายอาคารบ้านหรือพื้นที่ต่ำ เราก็ชุดตรงนั้น เพราะฉะนั้นหากเราไม่ชุดทำธนาकरण้ำใต้ดินไว้ เมื่อน้ำมาน้ำก็ไหลทิ้งไปเปล่าประโยชน์ พอถึงหน้าแล้งน้ำก็ไม่มี พอถึงหน้าฝนน้ำก็ท่วม

ถ้าทำแบบนี้ก็ช่วยแก้วิกฤติน้ำท่วมแก้วิกฤติภัยแล้งได้ ซึ่งสามารถใช้ดินหรือใช้ขวดแล้วเติมน้ำ ความกว้าง ๑ เมตร ลึก ๒.๕ เมตร ในบางพื้นที่แม้จะมีชลประทานก็ต้องปล่อยเป็นระยะ ๆ บางทีก็ปล่อยมาใช้ไม่ทัน ก็ไหลทิ้งไป ช่วงที่เราจะใช้เขาไม่ปล่อย ช่วงที่เราไม่ใช้เขาปล่อย เพราะฉะนั้นเราจะอาศัยเพียงชลประทานไม่ได้ เหมือนที่ในหลวงทำแก้มลิง ธนาकरण้ำใต้ดินก็เป็นแก้มลิงในตัว จึงทำให้เกิดความสะดวกในการใช้น้ำ ปล่องลมลึกประมาณ ๑๐ เมตร เป็นท่อที่ฝังไว้เพื่อให้ น้ำซึมลงได้ง่าย

การขุดธนาคารน้ำใต้ดินมาจากความคาดหวังโคกเพื่อทำนาผสมผสานแทนที่เราจะทำนาอย่างเดียวแต่เราได้โคกเพื่อปลูกพืชอย่างอื่นได้ด้วย เกษตรกรทั่วไปก็อาจจะคิดว่าทำให้เสียที่ดินบ้างก็อาจจะว่าบ้า เหมือนว่านาดีอยู่แล้วจะไปทำทำไม น้ำชลประทานก็มี จะทำทำไม น้ำใต้ดิน หมายถึง น้ำที่อยู่ในชั้นดินบนผิวโลกซึ่งอยู่ในระหว่างช่องว่างระหว่างดินและหินอันเกิดจากน้ำในบรรยากาศและน้ำบนผิวดิน ซึ่งน้ำใต้ดินจะมีคุณภาพที่ดีเพราะถูกกรองน้ำด้วยชั้นดินและหินแต่อาจจะมีแร่ธาตุหรือสารเคมีบางชนิดเจือปนในปริมาณที่มากกว่าน้ำบนผิวดิน^{๓๐}

การลดความขุ่นของน้ำในหนองที่ขุดใหม่สามารถใช้ปริมาณผงมูล เป็นมูลวัวที่ได้จากการเลี้ยงวัวในลักษณะการเลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง มูลวัวจากคอกเลี้ยง ในจำนวน ๔ กรัมต่อลิตร

การลดความขุ่นของน้ำด้วยการเติมมูลวัวนั้น เกิดจากการย่อยสลายของอินทรีย์สารในน้ำด้วยจุลินทรีย์ ทำให้น้ำที่เกิดจากการลดความขุ่นนั้นเป็นน้ำที่มีคุณภาพผ่านเกณฑ์ของคุณภาพเพื่อการใช้ประโยชน์ของน้ำบนผิวดิน^{๓๑} ซึ่งพฤติกรรมในการระบายความร้อนของน้ำไม่มีผลกับการกั้นทางเดินของน้ำหรือการเปลี่ยนแปลงขนาดของหนอง แต่จะมีผลโดยตรงต่ออุณหภูมิของน้ำที่ทางออกของหนองน้ำระบายความร้อนที่เข้าสู่ภาวะคงตัว^{๓๒}

๑๖๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นอกจากนั้นยังมีการจัดการน้ำบาดาลที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งปริมาณน้ำบาดาลขึ้นอยู่กับจำนวนของน้ำฝนที่ทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณขึ้นของน้ำบาดาล ซึ่งการใช้น้ำบาดาลเพื่อการเพาะปลูกพืชที่ใช้น้ำปริมาณมากจะเป็นช่วงฤดูแล้ง^{๓๓} เพราะฉะนั้นจึงควรส่งเสริมการวางแผนการเพาะปลูกพืชเพื่อความยืดหยุ่นในการใช้น้ำเป็นแนวทางให้เกิดผลผลิตที่สูงขึ้นและทำให้การจัดการน้ำเกิดประโยชน์สูงสุด^{๓๔}

ตลอดทั้งการสร้างรูระบายน้ำรวมถึงการใช้เกลบพรวนดินมีอิทธิพลต่อการระบายน้ำสามารถชะล้างดินเค็มได้ดี^{๓๕} ทั้งนี้รูปแบบการจัดการน้ำตามลักษณะภูมินิเวศ มี ๒ แบบ ได้แก่ ลักษณะพื้นที่ภูเขา และลักษณะพื้นที่โคกสลับนอน มีการจัดการที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

ลักษณะพื้นที่ภูเขา ใช้วิธีการสูบน้ำโดยเสริมแรงส่งโดยนวัตกรรมแอร์แวน และการนำน้ำจากที่สูงมาใช้โดยระบบ “กาลักน้ำ” การจัดระบบพื้นที่ การนำความรู้ในการใช้น้ำปรับใช้ในวิถีชุมชน สร้างจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชนเพื่อความยั่งยืน และการจัดตั้งกลไกการจัดการน้ำของชุมชน ส่วน พื้นที่โคกสลับนอน ใช้วิธีการจัดเพิ่มปริมาณน้ำและจัดระบบน้ำ

การจัดระบบการปลูกพืช การสร้างจิตสำนึกในการ
ร่วมกันบริหารจัดการ พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พยากรณ์อากาศโดยใช้ภูมิปัญญาและหนุนเสริมข้อมูลจากกรม
อุตุนิยมวิทยา^{๓๖}

ประโยชน์ของธนาคารน้ำใต้ดิน

ประโยชน์จากน้ำใต้ดินที่เห็นชัด ๆ เลย ก็คือ แก้วแล้ง
แก้ท่วม ใช้งบประมาณน้อย ธนาคารน้ำใต้ดินเกิดจากการสูบน้ำจาก
คลองที่อยู่ใกล้มาใช้ในพื้นที่ที่ทำให้สิ้นเปลืองเชื้อเพลิงแต่เมื่อมีน้ำใต้
ดินที่อยู่ใกล้ ๆ เขาก็สามารถทำใกล้ ๆ สวนเขาได้ ก็ทำให้เขาได้ลด
ค่าใช้จ่ายลงไปอีกเยอะก็จะทำให้คุณภาพชีวิตมีความสุขที่ดี^{๓๗}

ธนาคารน้ำใต้ดินช่วยแก้วิกฤติต่าง ๆ เช่น ๑. แก้วิกฤติ
น้ำท่วม แต่เมื่อมีธนาคารน้ำใต้ดิน น้ำก็จะซึมหายลงไปใต้ดิน ๒.
แก้วิกฤติน้ำแล้ง เมื่อฝนมาน้ำใต้ดินเราก็มีอยู่แล้งมาเราก็สูบน้ำมา
ใช้ได้เลย ๓. แก้วิกฤติน้ำเค็ม เพราะน้ำเค็มมีมวลน้ำหนักมากกว่าน้ำ
จืด น้ำเค็มจึงอยู่ด้านล่าง น้ำจืดจึงอยู่ด้านบน ๔. แก้วิกฤติน้ำ
สกปรก เพราะธนาคารน้ำใต้ดินจะมีระบบกรองด้วย^{๓๘} การประเมิน
ความเหมาะสมในการขุดหนอง พิจารณาจากสภาพพื้นที่และด้าน
ดินเป็นลักษณะของความลาดชัน ขนาดพื้นที่รับน้ำ และระดับน้ำใต้
ดิน รวมไปถึงคุณลักษณะของดินที่มีเนื้อดินซึมซับน้ำ และการ
แพร่กระจายของดินเค็ม^{๓๙}

๑๗/๐ ● พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การทำน่าน้ำถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อน้ำฝนที่ตกจากฟ้าอาจดูไร้ค่าและสร้างวิกฤติในยามที่มีมากจนเกินไป แต่ถ้าหากฝนตกทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำมีเพียงน้อยนิดกลับกลายเป็นว่าน้ำคุณค่านมหาศาล

จากวิกฤติความไม่สมดุลนี้ที่สามารถแก้ไขได้ด้วยการเก็บน้ำตามรูปแบบโคกหนองนา^{๔๐} การขุดหนองจะต้องขุดให้คดโค้ง มีระดับตื้นลึก ความแตกต่างกันไปในแต่ละจุด ก่อนขุดต้องมีการคำนวณปริมาตรน้ำที่สามารถเก็บได้ในหนอง พื้นที่หนองน้ำก็อาจจะอยู่ใกล้ๆ บ้านก็ได้

การขุดหนองให้ดูดีเหมือนธรรมชาติมากขึ้นก็คือให้มันมีเว้า^{๔๑} การจัดการแหล่งน้ำด้วยการสร้างที่เก็บน้ำตามรูปแบบเก็บน้ำของโคกหนองนา ซึ่ง มีอยู่ ๓ รูปแบบ ได้แก่

๑) การเก็บในหนอง ถือว่าเป็นการเก็บกักน้ำในรูปแบบที่ง่ายที่สุด หลักการ คือ การขุดดินให้มันเป็นหนอง แล้วเอาดินที่ขุดนั้นมาถมเป็นโคก น้ำฝนตกมาเท่าไร มันก็จะเก็บอยู่ในลักษณะอย่างนั้น

๒) การทำโคก คือ การขุดเอาดินที่ขุดจากหนอง เพื่อเอาดินมาถมเป็นโคก บนโคกสามารถเก็บน้ำที่เกิดจากป่าปลูกเก็บผ่านระบบรากของต้นไม้ เพราะโคกสามารถปลูกต้นไม้อย่างน้อย ๕ ระดับ คือ ไม้ระดับสูง ไม้ชั้นสูง ไม้ชั้นกลาง ไม้ชั้นเตี้ย ไม้เรียดิน และไม้หัวใต้ดิน โดยไม้แต่ละชนิด ประดับควรจะมีอย่างน้อยไม่น้อยกว่า ๒๑ ชนิด เพราะเราต้องการสร้างความหลากหลาย

การที่มันมีระดับชั้นของต้นไม้ ๕ ระดับ แสดงว่าระดับราก ที่มันลงไปในดินมี ๕ ระดับเหมือนกัน เมื่อเวลาฝนตกมาก็จะช่วยทำให้ดินนั้นอุ้มน้ำ ใช้ระบบรากต้นไม้ เป็นตัวที่พาน้ำซึมลงไป ในดินถ้าระบบรากที่มีความหลากหลายหรือในชั้นของความลึกของต้นไม้ที่มีระบบรากขนไชลงไปในดิน มันก็จะอุ้มน้ำได้อย่างน้อย ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของน้ำฝนที่ตก แล้ว อีก ๓๐ เปอร์เซ็นต์นั้นเป็นน้ำผิวดินที่ไหลผ่าน

แต่ ๗๐ เปอร์เซ็นต์คือที่จะซึมเข้าไปในระบบดิน น้ำบนโคกจะซึมในระบบดินและจะค่อยๆ ซึมปล่อยออกมาลงสู่ระบบหนอง เพราะฉะนั้นการทำโคกปลูกป่าจะเป็นส่วนตัวเก็บน้ำซึ่งจะระเหยน้อย เพราะน้ำมันจะอยู่ในระบบรากที่จะสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินได้อย่างดี

๓. การเก็บน้ำในนา การเก็บในนาเพียงแคแยกหัวคันนาขึ้นมาเท่านั้นเอง ซึ่งปัจจุบันนาของเกษตรกร ไทย หัวคันนาจะไม่เกิน ๑๐ cm หรือ ๑๕ cm เท่านั้น แต่สำหรับคันนาในระบบของโคกหนองนา หัวคันนาต้องสูงอย่างน้อยสัก ๑ เมตร คันนาข้างบนจะต้องกว้างอย่างน้อย ๑ เมตร ฐานต้องกว้าง อย่างน้อย ๒ เมตร เพราะว่าถ้ายกหัวคันนาขึ้นมาในพื้นที่ ๑ ไร่ จะสามารถเก็บได้อย่างน้อย ๒,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร โดยไม่ต้องทำอะไรมากแคแยกหัวคันนาขึ้นมาอย่างเดียว

นอกจากนั้น ยังมีรูปแบบย่อยๆ หรือปลีกย่อยไป เช่น เก็บในคลองไส้ไก่ เก็บในระบบเหมืองฝาย หรือฝายชะลอน้ำ แล้วแต่เทคนิควิธีของแต่ละพื้นที่อาจไม่เหมือนกัน เพื่อให้น้ำเดินทางทั่วถึงทั้งพื้นที่ซึ่งต้องขุดคลองไส้ไก่ขึ้นมา คลองไส้ไก่ก็คือลำคลองเล็กๆ ที่คดเคี้ยวไปมาอยู่รอบพื้นที่ ใช้เป็นทางน้ำบนดินและเพิ่มความชุ่มชื้นโดย ไม่ต้องวางท่อ ไม่ต้องต่อสปริงเกอร์ และถ้ามีการขุดบ่อพักน้ำไว้เป็นระยะ จะทำให้น้ำกระจายทั่ว เป็นการลดภาระการรดน้ำ

นอกจากนี้รอบๆ คลองไส้ไก่จะสามารถปลูกพืชผักได้ตลอดแนว ส่วนฝายชะลอน้ำสร้างไว้เพื่อกักตะกอนตามคลองไส้ไก่หรือทางน้ำต่างๆ ฝายจะช่วยชะลอความเร็วของน้ำ และทำหน้าที่ดักตะกอน ไม่ให้ไหลลงไปในหนองและยังนำตะกอนที่ได้กลับมาทำปุ๋ยหมักได้อีกด้วย^{๑๒}

จึงกล่าวได้ว่า การจัดหาแหล่งน้ำ สามารถใช้วิธีการขุดหนอง เพื่อใช้น้ำสำหรับกิจกรรม และได้ใช้ในยามที่เกิดภัยแล้ง เพราะหนองสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ การขุดหนองต้องขุดสะดือน้ำด้วย โดยให้ลึกทะลุชั้นหินตบควาย เป็นการทำธนาคารน้ำใต้ดินแบบเปิด เพื่อสร้างเครือข่ายน้ำใต้ดินให้มีปริมาณที่มากพอ และทำธนาคารน้ำแบบปิดขุดบริเวณชายคาบ้านลึกประมาณ ๒.๕ เมตร เมื่อน้ำมาก็จะซึมลงใต้ดิน การทำธนาคารน้ำใต้ดินช่วยแก้แล้ง แก้ท่วม ใช้งบประมาณน้อย

การจัดหาแหล่งน้ำ ตามรูปแบบการกักเก็บน้ำของโคกหนองนา มีอยู่ ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การเก็บในหนอง เป็นการขุดดินให้มันเป็นหนอง ๒) การเก็บน้ำในโคก เป็นการขุดเอาดินที่ขุดจากหนอง เพื่อเอาดินมาถมเป็นโคก บนโคกสามารถเก็บน้ำที่เกิดจากป่าปลูกเก็บผ่านระบบรากของต้นไม้ ๓) การเก็บน้ำในนา เป็นการเก็บในนาเพียงแค่ยกหัวคันนาขึ้นมาเท่านั้นเอง

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบอื่นๆ อีก เช่น เก็บในคลองไส้ไก่ เก็บในระบบเหมืองฝาย หรือฝายชะลอน้ำ แล้วแต่เทคนิควิธีของแต่ละพื้นที่อาจไม่เหมือนกัน เพื่อให้ น้ำเดินทางทั่วถึงทั้งพื้นที่

๑๗๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๔) จัดหาเครื่องมือ

เครื่องมือกลสิกรรมมีความสำคัญต่อการลงมือปฏิบัติของเกษตรกร การเตรียมเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับกลสิกรรมจึงมีความจำเป็นที่ต้องจัดหาให้พร้อม และมีความรู้ความเข้าใจในการใช้งานอย่างเหมาะสมกับงานกลสิกรรม การจัดหาเครื่องมือกลสิกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เบื้องต้นจึงควรจัดหาเครื่องมือสำหรับทำกลสิกรรมอย่างง่ายและราคาประหยัดด้วย

แม้การเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องจักรกลทางกลสิกรรมที่มีการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่มีความสะดวกและมีประสิทธิภาพมากอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา^{๔๓} ก็ตาม เกษตรกรก็ความตระหนักในการประหยัดเพื่อลดต้นทุนในกลสิกรรม

สำหรับการทำงานกลสิกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกพืชมีหลายขั้นตอน เช่น การเตรียมดิน การเพาะพันธุ์ การรดน้ำ เป็นต้น ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะใช้เครื่องมือแตกต่างกันไป กลสิกรจึงควรรู้จักเครื่องมือกลสิกรรมเพื่อจะนำไปใช้งานได้ถูกต้อง

เครื่องมือทาสกรรมเกี่ยวกับการปลูกพืชที่ควรรู้จัก ได้แก่

๑) จอบ ใช้สำหรับขุดดิน ถากหญ้า และดายหญ้า วิธี
ดูแล ล้างให้สะอาด และเช็ดให้แห้ง แล้วทาน้ำมันตรงส่วนที่เป็น
โลหะเพื่อป้องกันสนิม

๒) เสียม ใช้สำหรับขุดหลุม ขุดดิน และพรวนดิน วิธี
ดูแล ล้างให้สะอาด และเช็ดให้แห้ง แล้วทาน้ำมันตรงส่วนที่เป็น
โลหะเพื่อป้องกันสนิม

๓) บัวรดน้ำ ใช้สำหรับรดน้ำต้นไม้ขนาดเล็กๆ วิธีดูแล
คว่ำให้น้ำแห้งแล้วเก็บเข้าที่

๔) ถังน้ำ ใช้สำหรับใส่น้ำเพื่อนำไปถ่ายใส่บัวรดน้ำ
หรือใส่น้ำเพื่อนำไปรดต้นไม้ขนาดใหญ่ วิธีดูแล ล้างให้สะอาดและ
คว่ำเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย

๕) สายยาง ใช้สำหรับรดน้ำต้นไม้ที่โตแล้ว และมีขนาด
ค่อนข้างใหญ่ วิธีดูแลล้างให้สะอาด แล้วม้วนเก็บเข้าที่ อย่าให้มี
ส่วนใดหักงอ

๖) ส้อมพรวน ใช้สำหรับพรวนดินรอบๆ โคนต้นพืช วิธี
ดูแล ล้างให้สะอาด และเช็ดให้แห้ง แล้วทาน้ำมันตรงส่วนที่เป็น
โลหะเพื่อป้องกันสนิม

๑๗/๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๗) ข้อนปลูก ใช้สำหรับขุดหลุม ย้ายต้นกล้า ตักดิน และตักปุ๋ย พืช วิธีดูแล ล้างให้สะอาด และเช็ดให้แห้ง แล้วทาน้ำมันตรงส่วนที่เป็นโลหะเพื่อป้องกันสนิม เป็นต้น

เครื่องมือกลสิกรรม ถือว่าเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่ช่วยทุ่นกำลังสำหรับในการทำงานด้านกลสิกรรม เป็นเครื่องมือที่ให้ดำเนินงานเกี่ยวกับพืชรวมทั้งดิน ใช้เพื่อสำหรับการทำงานด้านกลสิกรรม ควรที่จะทำการเลือกให้เหมาะสมกับจำพวกของงานที่ทำ ช่วยให้ทำกลสิกรรมทำได้รวดเร็วทันใจและก็ได้ผลลัพธ์ที่ดีเพิ่มขึ้น

เราควรจะรู้จักเครื่องมือกลสิกรรม และเรียนรู้การใช้เครื่องมือกลสิกรรมแต่ละชนิด เพื่อนำไปใช้งานให้เหมาะสมกับรูปแบบของงานที่ทำ หากใช้เครื่องมือกลสิกรรมที่ไม่เหมาะสมกับงาน ก็อาจจะก่อให้เกิดพังเสียหาย รวมทั้งบางที่อาจไม่ติดต่องานที่ทำด้วย^{๔๔}

จึงกล่าวได้ว่า การจัดหาเครื่องมือกลสิกรรมมีความจำเป็นและสำคัญที่ต้องจัดหาให้พร้อม ศึกษาการใช้งานให้เข้าใจ เพื่อนำไปใช้งานให้เหมาะสมกับรูปแบบของงานที่ทำ หากใช้เครื่องมือกลสิกรรมที่ไม่เหมาะสมกับงาน ก็อาจจะก่อให้เกิดพังเสียหาย รวมทั้งบางที่อาจไม่ติดต่องานที่ทำด้วย เครื่องมือ กลสิกรรมเกี่ยวกับการปลูกพืชที่ควรรู้จัก ได้แก่ ๑) จอบ ๒) เสียม ๓) บัวรดน้ำ ๔) ถังน้ำ ๕) สายยาง ๖) ส้อมพรวน ๗) ข้อนปลูก เป็นต้น

๕) จัดเตรียมพันธุ์พืช

การจัดเตรียมพันธุ์พืช หมายถึง การจัดทำ จัดหา จัดซื้อ เมล็ดพันธุ์หรือส่วนต่างๆ ของพืชหรือต้นพันธุ์พืชให้มีปริมาณที่มากพอสำหรับการใช้งานเพื่อการปลูกพืชประเภทต่าง ๆ ชนิดต่างๆ มาไว้สำหรับการใช้เพื่อปลูกการเตรียมพันธุ์พืช สามารถทำได้ ๒ วิธี คือ ๑) จากการจัดการหา จัดเก็บ จัดทำเมล็ดหรือส่วนต่าง ๆ ของพืชที่สามารถเจริญเป็นต้นพืชต้นใหม่ได้ด้วยตนเอง

จากต้นพืชที่มีอยู่ในสถานที่ต่างๆ ทั้งจากสภาพธรรมชาติและสภาพพื้นที่ปลูก ๒) จากการซื้อจากผู้ผลิต เมล็ด ต้นกล้า หรือส่วนต่างๆ ของพืช ที่ทำเป็นธุรกิจการค้าลักษณะของพันธุ์พืชที่ดี^{๔๕}

การเตรียมพืชสำหรับปลูกต้องค้นหาพืชที่เหมาะสมที่เพาะปลูก ซึ่งการปลูกพืชตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีระบบการจัดการปลูกพืชแบบผสมผสานซึ่งการจัดเตรียมพันธุ์พืชจึงต้องจัดหาพันธุ์พืชที่หลากหลาย^{๔๖} โดยเฉพาะการเตรียมพันธุ์พืช ๕ ระดับตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

๑๗๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

"...การปลูกป่า ๓ อย่าง แต่ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งได้ ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้พินันท์ สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง ๔ อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตนเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อื่นที่ ๔ ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย..."^{๔๗}

พันธุ์พืช ๕ ระดับตามแบบกสิกรรมธรรมชาติ ประกอบด้วยต้นไม้หลากหลายชนิดพันธุ์ โดยเราสามารถจัดแบ่งตามระดับช่วงความสูงและระบบนิเวศได้ ๕ ระดับ ดังนี้

๑) ไม้สูง เป็นกลุ่มไม้เรือนยอดสูงสุดและอายุยืน ไม้ในระดับนี้ เช่น ตะเคียน ยางนา เต็ง รัง เป็นต้น

๒) ไม้กลาง เป็นกลุ่มต้นไม้ที่ไม่สูงนัก ไม้ในระดับนี้ได้แก่ บรรดาไม้ผลที่เก็บกินได้ เช่น มะม่วง ขนุน มังคุด กระท้อน ฝรั่ง เป็นต้น

๓) ไม้เตี้ย เป็นกลุ่มต้นไม้พันธุ์พุ่มเตี้ย ไม้ในระดับนี้ เช่น พริก มะเขือ กะเพรา ตำลึง ผักหวานบ้าน เหลียง เป็นต้น

๔) ไม้เลื้อยเรี่ยดิน ไม้ในระดับนี้เป็นตระกูลไม้ล้มลุกที่ทอดยอดเลื้อยได้ เช่น พริกไทย รางจืด ฟักทอง แตงกวา เป็นต้น

๕) ไม้หัวใต้ดิน ไม้หัวอยู่ใต้ดิน ไม้ในระดับนี้ คือ มัน
เผือก กลอย กวาวเครือ ชิง ข่า เป็นต้น^{๔๘}

จึงกล่าวได้ว่า การจัดเตรียมพันธุ์พืช เป็นการจัดทำ
จัดหา จัดซื้อ เมล็ดพันธุ์หรือส่วนต่างๆ ของพืชหรือต้นพันธุ์พืชให้มี
ปริมาณที่มากพอสำหรับการใช้ปลูกในพื้นที่ที่เตรียมไว้ ตามแนว
กสิกรรมธรรมชาติการเตรียมพันธุ์พืชควรเป็นพืชแบบผสมผสาน
พันธุ์พืช ๕ ระดับ ได้แก่

๑) ไม้สูง เช่น ตะเคียน ยางนา เต็ง รัง เป็นต้น

๒) ไม้กลาง เช่น มะม่วง ขนุน มังคุด กระท้อน ใผ่
สะตอ เป็นต้น

๓) ไม้เตี้ย เช่น พริก มะเขือ กะเพรา ตำลึง ผักหวานบ้าน
เหลียง เป็นต้น

๔) ไม้เลื้อยเถาวัลย์ เช่น พริกไทย รางจืด ฟักทอง
แตงกวา เป็นต้น

๕) ไม้หัวใต้ดิน เช่น มัน เผือก กลอย กวาวเครือ ชิง ข่า
 เป็นต้น

๑๘๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๖) ลงมือปลูกพืชตามหลักสิกกรรม

การปลูกพืชให้ถูกต้องตามหลักสิกกรรม เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญหลังจากดำเนินการดำเนินการแต่ละขั้นตอนมาแล้ว ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต้องเข้าใจหลักการปลูกที่ถูกต้อง ต้องเข้าใจว่า พืชประเภทไหน ความปลูกตรงไหนอย่างไร อย่างเหมาะสม การปลูกตามแนวสิกกรรม คือ การปลูกแบบหลุมพอเพียง

หลุมพอเพียง คือ การปลูกพืชหลายอย่างในหลุมเดียว หลุมที่ว่ำนนี้ไม่ได้สภาพเป็นหลุมลึก แต่เป็นการปลูกพืชเป็นกลุ่ม ขนาดที่น่าลองทำ คือ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑ เมตร แต่สำหรับคนที่มืพื้นที่ว่าง เพื่อเตรียมปลูกพืช

อาจจะทำหลายๆ หลุม ขนาดที่กำลังพอแรง คือ ขนาดกว้าง ๘๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร จะทำวงกลมหรือสี่เหลี่ยมก็ได้ ระยะห่างระหว่างหลุม ๔x๔ เมตร ถ้ามีพื้นที่ ๑ ไร่ จะได้ ๑๐๐ หลุม หรือถ้าไม่มีที่เป็นผืนก็สร้างหลุมไว้ตามหัวไร่ปลายนา มุมบ้าน หลังครัว ขอบบ่อน้ำ ริมทางเดิน ได้หมด

หลุมพอเพียง เป็นวิธีการบริหารจัดการสิ่งที่อยู่ในหลุม เริ่มจากเตรียมพื้นที่ตามขนาดที่กำหนด แล้วก็ปลูกหญ้าแฝกเป็นรูป วงกลมหรือเป็นลือกสี่เหลี่ยม จากนั้นปลูกไม้ในหลุมนี้ ลงได้ถึง ๔ - ๕ ประเภทในหลุมเดียว เพื่อลดภาระการรดน้ำ ปลูกซ้ำ และเกื้อต่อการกำจัดศัตรูพืชเพราะให้ทุกอย่างเกื้อกูลตนเอง ต้นไม้ที่จะปลูกใน หลุม สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเภท

๑) ไม้พื้เลียง เป็นไม้ที่ให้ร่มเงา เก็บน้ำ เก็บความชื้น โดยเฉพาะช่วงร้อนหรือหน้าแล้ง เช่น กลัวย่น้ำว่า กลัวยหอม ควร ปลูกทางทิศตะวันตก เพราะช่วยบังแสงช่วงบ่ายที่อากาศร้อนจัด เป็นพื้เลียงให้พืชที่ไม่ชอบแดดจัดมาก ได้กลัวยเครือแรกเมื่อปลูก ๑ ปี ก็ตัดทิ้ง ปล่อยหน่อใหม่ให้ทำงาน

๒) ไม้ฉลาด เป็นไม้ข้ามปี ที่สามารถเอาตัวรอดได้ดี เก็บ ผลได้นานพอสมควร เช่น ชะอม ผักหวาน มะละกอ ผักติ้ว ผักเม็ก เริ่มเก็บกินได้ตั้งแต่ ๑ เดือนไปเรื่อยๆ

๓) ไม้ปัญญอ่อน หรือ ไม้รายวัน เป็นไม้ล้มลุกปลูกง่าย ตายเร็ว ต้องคอยปลูกใหม่ ดูแลรดน้ำทุกวัน แต่เก็บผลได้เร็ว ได้ทุก วัน เช่น พริก มะเขือ กะเพรา โหระพา ตะไคร้ ข่า พักทอง แดงไทย แดงกวา ผักบั้งจีน คื่นช่าย เป็นต้น เริ่มเก็บกินได้ตั้งแต่ ๑๕ วัน

๑๘๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๔) ไม้บ้านาญ เป็นไม้ผลยืนต้น ใช้เวลาปลูก ๒ - ๔ ปี แต่เมื่อให้ผลผลิตแล้ว เก็บกิน เก็บขายได้เรื่อย ๆ เช่น ขนุน มะม่วง มะนาว กระท้อน เงาะ ทุเรียน มังคุด ยางพารา เป็นต้น ในหลุมหนึ่งควรเลือกปลูกแค่ประเภทเดียว

๕) ไม้มรดก เป็นกลุ่มไม้ใช้สอยที่อายุยืน ใช้เวลาปลูกนาน เก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน ตัดขาย ก็ได้เงินก้อนใหญ่หรือจะเอาไว้ใช้ซ่อมแซมบ้านก็ได้ เช่น ประดู่ สักทอง ยางนา สะเดา พะยูง ชิงชัน ไม้พวกนี้เป็นไม้ใหญ่ ปลูกฝังตรงข้ามกับต้นกล้วย

พื้นที่ไร่ร่มเงาหรือบริเวณหลุมที่มีการเตรียมดินใส่ปุ๋ย ปรับปรุงดินรดน้ำและดูแล ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้อีกมาก แทนที่จะปล่อยให้วัชพืชรขึ้นเป็นภาระที่ต้องคอยกำจัด การปลูกพืชบางอย่างที่มีกลิ่นเฉพาะ ช่วยไล่แมลงศัตรูพืช นอกจากนั้นยังเป็นกุศโลบายที่ทำให้พืชหลักที่ต้องการปลูก เช่น ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ป่า ยืนต้น เจริญเติบโตและมีโอกาสรอดสูง เพราะผู้ปลูกจะคอยห่วงใยหมั่นดูแล ทำให้พืชหลักดังกล่าวเจริญเติบโตดีกว่าปกติอีกด้วย

หากพืชชนิดใด ชนิดหนึ่งจะเบียดเบียนพืชอื่นมากเกินไปก็คอยควบคุมให้เหมาะสม ตัดแต่งทรงพุ่ม จัดพืชหรือเถาเลื้อยให้เหมาะสม สำหรับพืชพื้เลื้อยก็ไม่ต้องมาก ในหนึ่งหลุมปลูกกล้วยเพียง ๑ - ๒ ต้น เท่านั้น

การปลูกหญ้าแฝกล้อมต้นไม้หลักไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบหลุมพอเพียงหรือไม่เดี่ยวรากหญ้าแฝกจะเป็นร่างแหในแนวตั้งช่วยยึดดินให้คงรูปเปรียบเสมือนกระถางธรรมชาติ เพราะปมรากแฝกจะ ช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดิน ช่วยดูดซับน้ำในดินไว้ แทนที่จะซึมหายลงใต้ดินอย่างรวดเร็ว กอแฝกที่เบียดชิดช่วยดักตะกอนดินซึ่งรวมปุ๋ยที่ใส่ และ ใบแฝกที่ตัดมาคลุมดินยังช่วยรักษาดินให้ชุ่มชื้นในที่สุดก็ย่อย^{๔๙}

จึงกล่าวได้ว่า การปลูกพืชถูกต้องตามหลักกสิกรรมเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ต้องเข้าใจปลูก เช่น การปลูกตามแนวกสิกรรมแบบหลุมพอเพียงเป็นรูปแบบการปลูกพืชหลายอย่างในหลุมเดียวกัน หรือเป็นการปลูกพืชเป็นกลุ่ม เพื่อลดภาระการรดน้ำ ปลูกซ้ำ และเอื้อต่อการกำจัดศัตรูพืชเพราะให้ทุกอย่างเกื้อกูลตนเอง ซึ่งต้นไม้ที่ใช้ปลูกในหลุมแบ่งเป็น ๕ ประเภท ได้แก่

๑) ไม้พื้เลื้อย เช่น กล้วยน้ำว่า กล้วยหอม ควรปลูกทางทิศตะวันตก เพราะช่วยบังแสง

๒) ไม้ฉลาด เป็นไม้ข้ามปี ที่สามารถเอาตัวรอดได้ดี เก็บผลได้นานพอสมควร เช่น ชะอม ผักหวาน มะละกอ ผักตั่ว ผักเม็ก

๑๘๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๓) ไม้ปัญญาอ่อน หรือ ไม้รายวัน เป็นไม้ล้มลุกปลูกง่าย ตายเร็ว ต้องคอยปลูกใหม่ ดูแลรดน้ำทุกวัน แต่เก็บผลได้เร็ว ได้ทุกวัน เช่น พริก มะเขือ กะเพรา โหระพา ตะไคร้ ข่า ฟักทอง แดงไทย แดงกวา ผักบุ้งจีน คะน้า เป็นต้น

๔) ไม้บ้านาญ เป็นไม้ผลยืนต้น ใช้เวลาปลูก ๒ - ๔ ปี แต่เมื่อให้ผลผลิตแล้ว เก็บกิน เก็บขายได้เรื่อย ๆ เช่น ขนุน มะม่วง มะนาว กระท้อน เงาะ ทุเรียน มังคุด ยางพารา เป็นต้น ๕) ไม้มรดก เป็นกลุ่มไม้ใช้สอยที่อายุยืน ใช้เวลาปลูกนาน เก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน ตัดขาย ก็ได้เงินก้อนใหญ่หรือจะเอาไว้ใช้ซ่อมแซมบ้านก็ได้ เช่น ประดู่ สักทอง ยางนา สะเดา พะยูง ชิงชัน ไม้พวกนี้เป็นไม้ใหญ่ ปลูกฝังตรงข้ามกับต้นกล้วย

สรุป

วิธีการ คือ วิธีปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ วิธีการทำสิกรรม จึงเป็นการทำสิกรรมอย่างมีหลักการ ขั้นตอน วิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม ๖ ประการ ได้แก่ ๑) จัดการพื้นที่ ๒) จัดออกแบบแผนผัง ๓) จัดหาแหล่งน้ำ ๔) จัดหาเครื่องมือ ๕) จัดหาพันธุ์พืช ๖) ปลูกพืชถูกต้องตามหลักสิกรรม

พุทธกสิกรรม • ๑๘๕

หลักการทำกสิกรรม โคกหนองนาโมเดล เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ต้องทำให้มีพอยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น มีแหล่งอาหารเป็นของตนเองเพื่อการพึ่งพาตนเองได้ เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ทำให้ได้มีพอเพียงพอต่อการได้บุญให้ทานแก่บริกาเป็นมรดก

ตลอดทั้งขายเพื่อสร้างรายได้ และมีเครือข่ายทำงานร่วมกันสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม ดังนั้นหลักการทำกสิกรรม มีขั้นตอนที่สำคัญเริ่มต้นตั้งแต่การเข้าใจในการปลูกพืชเป็นกลุ่ม เรียกว่า หลุมพอยู่เพียง เพื่อลดภาระการรดน้ำ ปลูกซ้ำ และเอื้อต่อการกำจัดศัตรูพืชเพราะให้พืชทุกอย่างเกื้อกูลกันเอง ไม่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวแต่ปลูกพืชแบบผสมผสานตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ เปลี่ยนวิธีคิดในการทำกสิกรรมให้เกิดรายได้ที่มั่นคงยั่งยืน มีอยู่ มีกิน มีใช้ และมีความสุขตลอดไป

กสิกรรม หมายถึง การทำไร่นา ปลูกสวน ปลูกป่า เพาะปลูกพืชต่างๆ ตามแนวทางการทำกสิกรรม โดยตระหนักในกระบวนการทำกสิกรรมที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อการรักษาระบบนิเวศน์ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ผสมดล ธรรมชาติด้วยธรรมชาติจนสามารถทำให้กสิกรรมมีคุณภาพชีวิตที่ดี และดำรงชีวิตอยู่ได้มีความสุข

๑๘๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

โคกหนองนาโมเดล หมายถึง รูปแบบการทำอาชีพ
กสิกรรมวิถีอินทรีย์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ยั่งยืน มีความ
อยู่ดี กินดี เป็นการทำกสิกรรมโดยจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบเพื่อ
กสิกรรมวิถีอินทรีย์

โดยมีองค์ประกอบสำคัญของโคกหนองนา คือ

๑) **โคก** เป็นพื้นที่สูง ปลูก “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔
อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอ
ร่มเย็น จากนั้นจึงค่อยทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และ
เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๒) **หนอง** เป็นการขุดหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ เป็น
แหล่งน้ำเพื่อการกักเก็บน้ำในรูปแบบหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ
คลองไขน้ำ หรือที่เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ คดเคี้ยวตามพื้นที่เพื่อ
กระจายน้ำเพิ่มความชุ่มชื้นให้เต็มพื้นที่

๓) **นา** เป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ มีการจัดการ
พื้นฟูดิน เพื่อการทำกสิกรรมอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่มั่นดิน
ควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อควบคุมหญ้า ยกคันนาให้มีความสูงและ
กว้าง เพื่อรับน้ำเมื่อเกิดน้ำท่วมและกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืช
ตามคันนา

บทที่ ๖

รากฐานความมั่นคงทางด้านอาหาร
โดยพุทธกสิกรรม

บทที่ ๖ รากฐานความมั่นคงทางด้านอาหารโดย พุทธกลีกรรม

ความนำ : รากฐานความมั่นคงทางด้านอาหารโดยพุทธ กลีกรรม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่า กลีกรรมเป็นฐานในการดำรงอยู่ของชีวิตของผู้ครองเรือนและกลีกรรมเพื่อการนำธรรมไปทำเพื่ออบรมจิตใจ การดำรงอยู่ของชีวิตดังกล่าวเป็นการดำรงอยู่ในเชิงกายภาพ และจิตภาพ ซึ่งพระพุทธศาสนายอมรับว่า กลีกรรมรวมถึงโครักขกรรมนั้น เป็นอาชีพสำหรับเลี้ยงชีพสำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของผู้ครองเรือนแต่เป็นการทำงานที่ไม่จบสิ้น แม้มารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย พากันตายจากไป ลูกหลานเหลนลื้อก็ยังคงมาทำต่อ นอกจากนั้น กลีกรรมในมิติทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้อาศัยเป็นเครื่องมือในการสอนเกษตรกรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและจิตใจให้ได้รับผลเป็นความสุขทางใจอย่างยั่งยืน ดังนั้น กลีกรรม จึงมีความสำคัญในหลายมิติผู้เขียนสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

วิวัฒนาการของการกำเนิดกสิกรรม

กสิกรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ อากาศ น้ำ ดิน ไฟ ดังนั้น ต้นกำเนิดของกสิกรรม จึงเป็นเรื่องการกำเนิดของอากาศ น้ำ ดิน ไฟด้วย เพราะถือว่า อากาศ น้ำ ดิน ไฟ เป็นพื้นฐานสำคัญของทำกสิกรรมสำหรับชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการอาศัย อากาศ น้ำ ดิน ไฟ เพื่อการพัฒนาการทำกสิกรรมของมนุษย์ที่อยู่ครองเรือน ซึ่งการพัฒนาการสิ่งที่สามารถยืนยันข้อสมมติฐานดังกล่าวก็คือ วิวัฒนาการที่สำคัญตามที่ปรากฏในอัครัญสูตร ถือว่าเป็นคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของอากาศ น้ำ ดิน ไฟ ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดของอากาศ น้ำ ดิน ไฟ อย่างไร โดยเฉพาะการที่สัตว์ได้อาศัย อากาศ น้ำ ดิน ไฟ เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต

ในอัครัญสูตร ชี้ให้เห็นว่า ต้นกำเนิดแรกของการอาศัย เพื่อดำรงชีวิตอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย สิ่งแรกที่สำคัญที่สุด คือ อากาศ เพราะมนุษย์อาศัยเพื่อการเที่ยวสัญจร และเป็นที่อยู่อาศัยในระยะเวลาที่ยาวนาน^๑ อากาศ จึงถือว่าเกิดมีขึ้นเพื่อให้สัตว์ได้พึ่งพาอาศัยสิ่งแรก ต่อจากนั้นสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ คือ น้ำ

๑๙๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จุดเริ่มต้นของน้ำมีปรากฏอยู่ในจักรวาล เพราะจักรวาลเต็มไปด้วยน้ำ นอกจากนั้นตามทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกยังได้ชี้ให้เห็นว่าอีกว่า น้ำ เป็นต้นกำเนิดของดิน เพราะในขณะที่น้ำเต็มจักรวาล เมื่อผ่านเวลาไปนานแสนนานจวนดิน^๒

จึงได้เกิดขึ้นมาลอยอยู่บนน้ำ แสดงให้เห็นว่า น้ำกำเนิดขึ้นมาก่อนดิน เมื่อจวนดินเกิดขึ้นแล้ว นิสัยของสัตว์โลก มีความสงสัยว่าคืออะไร จึงลองลิ้มดูโดยใช้นิ้วช้อนจวนดินมาชิม ก็เกิดความอยากในรสจวนดิน^๓

เมื่อมองในมิติของ “กสิกรรม” ที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ผู้เขียนจึงมองว่า จวนดินถือว่าเป็นอาหารชนิดแรกในโลกที่เกิดขึ้นเองเพื่อให้สัตว์ได้ลิ้มลอง และนำมาบริโภคเป็นอาหาร โดยใช้มือปั้นจวนดินบริโภคเป็นคำ ๆ จากที่สัตว์กินจวนดินเป็นอาหารนี่เองเป็นที่มาของการกำเนิดไฟในเวลาต่อมา ไฟในที่นี้ คือ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตร อันเป็นที่มาของการปรากฏกลางคืน และกลางวัน ปรากฏเดือนหนึ่งครั้งเดือน ปรากฏฤดู และปรากฏปี ปรากฏตามลำดับ

จากวิวัฒนาการกำเนิดของ อากาศ น้ำ ดิน ไฟ ดังกล่าว และมนุษย์กินจวนดิน พอจวนดินหมด ก็กินสะเก็ดดิน พอสะเก็ดดินหมดก็กินเครื่องดิน พอเครื่องดินหมด ข้าวสาลีก็เกิดขึ้นมาแทน ถือว่าเป็นครั้งแรกให้มนุษย์ได้กินข้าวสาลีแทนเครื่องดินเป็นอาหาร^๔

เพราะการกินของมนุษย์ที่เกิดจากความโหยและเกิดความยึดติดในรสอาหาร เกิดมานะถือตัว เกิดการดูหมิ่นกันและกัน มีความทุกข์ระทม บ่นเพ้อ โหยหาในสิ่งที่เคยได้กินแล้วกลับไม่ได้กินอีกเพราะกินแล้วหมดไป^๕

นอกจากนั้น วิวัฒนาการของการกำเนิดกสิกรรมเริ่มจากมนุษย์กินดินพอดินหมดมาสู่การกินข้าวสาลีทำให้มนุษย์ได้มีผิวพรรณแตกต่างกัน เกิดมีอวัยวะเพศ สามารถแบ่งเป็นเพศหญิงเพศชาย เมื่อหญิงเพ่งดูชาย และชายก็เพ่งดูหญิงนานเกินไปจนเกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเร่าร้อนในกายทนอยู่ไม่ได้เพราะความกำหนัดจึงเสพเมถุนธรรม

พอคนเห็นก็ต่างขว้างฝุ่นหรือขี้เถ้าหรือมูลโคใส่ พร้อมกับกล่าวตัวอย่างหยาบคายว่า “คนถ่อย เจ้าจงฉิบหาย คนถ่อย เจ้าจงฉิบหาย”^๖ เพราะการกระทำอย่างนี้ถือว่าเป็นเรื่องไม่ดีงาม จะอย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาผ่านไปการเสพเมถุนธรรมได้กลับกลายเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ และมนุษย์ได้ไปเสพเมถุนธรรมนอกหมู่บ้านโดยไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้านนานเป็นเดือนสองเดือน หากมองเทียบกับปัจจุบันเราจึงเห็นได้ว่ามนุษย์ได้สร้างบ้านเรือนขึ้นมาสำหรับเป็นเรือนเพื่อการเสพเมถุนธรรมที่เรียกกันว่า เรือนหอในปัจจุบัน ดังกล่าวมานี้เองจึงเป็นที่มาของการครองเรือนของมนุษย์

๑๙๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เมื่อมีการครองเรือน ผู้ครองเรือนจึงได้เริ่มหาอยู่หากิน แต่เพราะความเกียจคร้านของมนุษย์เอง ในอดีตเดิมจากที่ข้าวสาลี เกิดขึ้นตอนเย็นเก็บกินตอนเช้า เกิดตอนเช้าเก็บกินตอนเย็น เมื่อมนุษย์เกิดความเกียจคร้านได้เริ่มสะสมเก็บไว้กินเป็นอาหารเย็น และอาหารเช้า

จากเก็บครั้งเดียวเพื่อกินวันต่อวัน เป็นเพื่อ ๒ วัน เพื่อ ๔ วัน จนมาถึง เก็บครั้งเดียวเพื่อ กินได้ ๘ เพราะการสั่งสมด้วยความเกียจคร้านไปเก็บข้าวสาลีนี้เองจึงทำให้ข้าวสาลีมีราห่อเมล็ด มีกลีบหุ้มเมล็ด ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้น จากที่ไม่เคยมีความพรั่งกลายเป็นความพรั่ง คือ มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ^๗ จนนำมาซึ่งการตัดสินใจแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันและกัน^๘ ไม่เพียงเท่านั้น การครองเรือนของมนุษย์ ได้มีนิสัยโลก รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภค คนทั้งหลายจับเขาได้ พอถูกเตือนแล้วซ้ำๆ แต่ไม่เชื่อฟังความขัดแย้งและความรุนแรงก็เกิดขึ้น

ทั้งใช้ฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ เพื่อทำร้าย การครองเรือนได้เริ่มมีการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เกิดการครหา เกิดการพูดเท็จ และที่สุดก็เกิดการถือทณฺหาวุธเพื่อทำร้ายกัน^๙

พุทธกสิกรรม • ๑๙๓

ดังที่ได้กล่าวมานี้ การครองเรือนของมนุษย์มีวิวัฒนาการมาเรื่อยๆ จนถึงความจำเป็นที่จะต้องสมมติแต่งตั้งมหาสมมตราช หรือ กษัตริย์ หรือ ราชา ขึ้นมาเพื่อว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ แล้วมนุษย์ผู้แต่งตั้งนั่นเอง ได้เป็นผู้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่กษัตริย์^{๑๐} เมื่อมนุษย์ทำบาปอกุศลมากขึ้น

จึงเกิดความคิดลอบยาปอกุศลธรรมทั้ง โดย พราหมณ์ หรือ ฌายกา หรือ อัชฌายกา โดยได้สร้างกระท่อมมุงด้วยใบไม้อยู่ในราวป่า บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อม ใช้ชีวิตโดยไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว พากันเที่ยวไปยังหมู่บ้านตำบลและเมืองแสวงหาอาหาร เพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็นเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า พวกเขาได้อาหารแล้วก็บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมมุงด้วยใบไม้ในราวป่า^{๑๑}

ส่วนมนุษย์ผู้ครองเรือน และมีความยึดมั่นในเมถุนธรรม ประกอบการงานกสิกรรมรวมทั้งการงานอื่นที่แตกต่างกันไป เรียกว่า เวสสา หรือ แพศย์^{๑๒} สุตทำยบรรตามนุษย์ ผู้ประพฤติตนโหดร้าย ถูกมองว่า เป็นผู้ทำงานต่ำต้อย เพราะความประพฤติตนโหดร้าย และทำงานที่ต่ำต้อย เรียกว่า ศูทร กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ตีเตียนธรรมของตนจึงออกจากการครองเรือนบวชเป็นบรรพชิต เรียกว่า สมณะ^{๑๓}

๑๙๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ในอัครัญญสูตรนี้ ทำให้เห็นวิวัฒนาการของธรรมชาติที่เป็นฐานของการทำกรรมเพื่อการดำรงชีวิตครองเรือนที่มนุษย์เกี่ยวข้องได้อาศัยอยู่เพื่อชีวิต ทั้ง อากาศ น้ำ ดิน ไฟ ตลอดทั้งวิวัฒนาการของดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการแสวงหาอาหารบริโภคเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ส่วนจากการแบ่งชนชั้นวรรณะที่ปรากฏในอัครัญญสูตรนั้น

จึงมองได้ว่า อาหารถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นของมนุษย์ทุกคนชั้นวรรณะมนุษย์แสวงหาอาหารเพื่อบริโภค เพราะมนุษย์มีเหตุผลที่สำคัญคือความจำเป็นที่ต้องอาศัยอาหารเพื่อการดำรงชีวิต แต่ในอัครัญญสูตรชี้ให้เห็นว่า เพราะมนุษย์มีความเกียจคร้าน หรือมีมานะถือตัว หรือ ทำบาปอกุศล หรือ ประกอบการงาน หรือ ประพฤติตนโหดร้าย จากที่ธรรมชาติให้ความอุดมสมบูรณ์ไม่มีความพร่องเลยกลับกลายมาเป็นความเสื่อมทำลายความอุดมสมบูรณ์จนทำให้มนุษย์เองได้รับความทุกข์เดือดร้อน ทำให้การครองเรือนเกิดวิกฤติความขัดแย้งเพราะการแก่งแย่งทรัพยากรทางอาหาร ความไม่มั่นคงทางอาหารจึงได้เกิดแก่มนุษย์

กสิกรรมเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

เมื่อมองกสิกรรมในมิติของโลกแบบสามัญชนหรือแบบฆราวาสวิสัย “กสิกรรม” เป็นเครื่องมือสำคัญของการครองเรือนที่มนุษย์จะต้องพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เพราะมนุษย์จะต้องอาศัยเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตเพื่อการตอบสนองความคาดหวังของชีวิตมนุษย์เอง ซึ่งความคาดหวังดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดแรงบันดาลใจทำให้สำเร็จ (อัมมฉันทะ) ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการทำกสิกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับการอยู่ครองเรือน คือ พระเจ้ามหานามศากยะตรัสสอนอนุรุธะผู้เป็นน้องชายเกี่ยวกับวิธีการครองเรือนด้วยการทำกสิกรรมสำหรับอยู่ครองเรือน โดยสอนการทำกสิกรรมเป็นลำดับขั้น ได้แก่ ๑. ไถนา ๒. หว่านข้าว ๓. ไขน้ำเข้า ๔. ระบายน้ำออก ๕. ถอนหญ้า ๖. เกี่ยวข้าว ๗. ขนข้าว ๘. ตั้กลอม ๙. นวด ๑๐. สางฟางออก ๑๑. ฝัดข้าวสีบออก ๑๒. ฝัดละอองออก ๑๓. ขนเก็บในฉาง พอเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนอีกก็ต้องทำอย่างนี้อีกต่อเรื่อย ๆ เพราะการทำกสิกรรมดังกล่าวนี้

๑๙๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการงานที่ไม่มีวันจบสิ้น^{๑๔} แต่หากเมื่อต้องการความมั่นคงทางอาหารจะต้องทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นการทำความดีอย่างค่อย ๆ^{๑๕}

นอกจากนั้น ในทางพระพุทธศาสนายังย้ำกิจที่สำคัญที่ต้องทำอย่างเร่งด่วนสำหรับการทำกรรมไว้มาก่อน อันเป็นกิจเบื้องต้นที่สำคัญเพราะเป็นหนทางสำหรับการทำกรรมให้เกิดผลสำเร็จเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาบอกว่า กิจที่สำคัญที่ต้องทำเบื้องต้นในนา ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ต้องไถคราดนาให้เรียบร้อย ๒. ต้องเพาะพืชลงไปตามกาลที่ควร ๓. ต้องไขน้ำเข้าบ้าง ระบายน้ำออกบ้างตามกาลที่ควร^{๑๖}

กิจทั้ง ๓ ประการดังกล่าว พระพุทธเจ้ายังทรงย้ำให้เป็นกิจของเกษตรกรที่ควรรีบทำด่วนด้วย เพราะการปลูกข้าววันนี้ไม่อาจจะทำให้ข้าวออกรวงแล้วหุงทานได้ในวันพรุ่งนี้ได้ซึ่งข้าวเปลือกนั้นมีระยะเวลาของฤดูที่จะเกิดขึ้น ออกรวง และนำมาหุงได้นั่นเอง^{๑๗}

นอกจากนั้น เมื่อถึงเวลาที่ข้าวออกรวงสุกพร้อมเก็บเกี่ยวได้แล้ว เกษตรกรยังต้องรีบเก็บเกี่ยวผลผลิต ด้วยวิธีการใช้คนให้รีบเก็บเกี่ยวข้าวสาลีนั้น โดยรีบเร่งรวบรวมไว้ให้รีบขนเอาไปเข้าลาน ให้รีบทำเป็นลอมไว้ ให้รีบนวด ให้รีบเอาฟางออก ให้รีบเอาข้าวลีบออก ให้รีบผัดข้าว ให้รีบขนไป ให้รีบซ่อม ให้รีบเอาแกลบออก การรีบทำการเก็บเกี่ยวข้าวจะทำให้ได้ผลผลิตที่มีความเป็นเลิศมีคุณภาพ คือ ทำให้ได้ข้าวสารสะอาด^{๑๘}

ฉะนั้นเมื่อถามว่า “กสิกรรมมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างไร” คำตอบก็คือ “กสิกรรม” เป็นเครื่องมืออันทรงคุณค่าที่สำคัญในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่เพื่อการครองเรือนได้อย่างมีความสุขเพราะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่เป็นเลิศ ช่วยทำให้มนุษย์มีความสุขได้ในระดับหนึ่งอันถือว่าเป็นเครื่องมือที่ดีสำหรับการทำอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตตามวิถีสามัญชนนั่นเอง

กสิกรรมเป็นที่มาของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีจุดเริ่มต้นมาจากกสิกรรมอันเป็นฐานที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากวิวัฒนาการของการกำเนิดกสิกรรมที่สื่อให้เห็นถึงการเกิดเศรษฐกิจและสังคมอันอุดมสมบูรณ์

๑๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

กสิกรรมยังพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิตทุกชนชั้น
วรรณะในการแสวงหาอาหารเพื่อบริโภค แต่เพราะเกิดวิกฤติในตัว
ของมนุษย์เองที่ทำให้เศรษฐกิจและสังคมเกิดความขัดแย้งขึ้นมา

วิกฤติที่ว่านี้ก็คือ ความเกียจคร้าน มานะถือตัว ทำบาป
อกุศล ประกอบการงานประพัตตินโหดร้าย เศรษฐกิจและสังคม
จึงเกิดความขัดแย้งและไม่มีความมั่นคงทางด้านอาหาร
เพราะฉะนั้นการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จะต้องพัฒนาที่ตัว
มนุษย์ให้เกิดความขยัน ถ่อมตน ไม่ทำบาป ทำการงานประพัตติน
ที่ถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยกสิกรรมเป็นฐานเพื่อการพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

เมื่อวิเคราะห์จากวิวัฒนาการของการกำเนิดกสิกรรม ก็
เพราะว่ามนุษย์เกิดโรคที่เรียกว่า โรคหิว ตามที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้
ว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง”^{๑๔} เมื่อมนุษย์มีความหิวจึงเกิดการ
แย่งชิงอาหารกันและกันตามที่ปรากฏในอัคคัญญสูตร

เมื่อมนุษย์เกียจคร้านก็สะสมทรัพย์และหาวิธีสะสม
ทรัพย์เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองให้ได้ยาวนานที่สุดตามที่ปรากฏใน
กุกกัณฐสูตร สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะหาวิธีในการรักษา
ทรัพย์ โดยเฉพาะพืชพันธุ์ธัญญาหาร

พุทธกาลิกรรม • ๑๙๙

เมื่อวิเคราะห์ในกฎทนต์สูตร ที่ทำให้เห็นประเด็นการพยายามถือครองโภคสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราช และคิดที่จะใช้วิธีการ “บุชายัญ” ด้วยการปลีกรรม เพราะเชื่อว่าจะสามารถรักษาโภคสมบัติที่มีไว้ได้ แต่พราหมณ์บุโรหิตได้ให้คำปรึกษาด้วยความชาญฉลาด ว่า “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้น เมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว เมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ ฟืนฟู่ปลีกรรมขึ้นก็จะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งที่ไม่สมควร” ๒๐

นอกจากนั้น พราหมณ์ยังได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลเสียในการหาทางออกเพื่อการพยายามถือครองโภคสมบัติโดยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่ทำให้พระองค์ได้รับความเดือดร้อน ว่า “การปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิโทษ หรือเนรเทศ อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง เพราะว่า โจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้” เหตุนี้เองพราหมณ์จึงเสนอแนวคิดเพิ่มเติมเพื่อกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรให้ถูกต้อง โดยอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ขอให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมือง ผู้จะมักข่มในกสิกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมือง

๒๐๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๒. ขอให้พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้น
ในพาณิขยกรรมในบ้านเมือง

๓. ขอให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่
ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมือง เพื่อให้พลเมืองเหล่านั้นจัก
ชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง
และจะได้มีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ ทำให้ประชาชนใน
บ้านเมืองสามารถอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น เพราะไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่
มีการเบียดเบียน มีแต่การชื่นชมยินดีต่อกัน ประชาชนมีความสุข
กับครอบครัว โดยที่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

สรุป

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นการ
พัฒนากสิกรรมที่ทำให้เกษตรกรมีพันธุ์พืชและอาหารเกิดขึ้นก่อน
รวมไปจนถึงการส่งเสริมกระตุ้นให้เกิดพาณิขยกรรม แม้แต่
ข้าราชการได้รับอาหารและมีเงินเดือนมั่นคง เศรษฐกิจและสังคมก็
จะได้รับการพัฒนาขึ้นตามลำดับ เพราะทุกคนเกิดการขยันขันแข็ง
ในชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตน โดยไม่พากันเบียดเบียนกัน
ทำให้บ้านเมืองเกิดความเป็นอยู่อย่างร่มเย็นด้วย เพราะไม่มีโจร
และประชาชนเองก็ต่างชื่นชมยินดีต่อกัน ใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมี
ความสุขโดยไม่ต้องมีความหวาดระแวงภัยหรืออันตรายที่จะเข้ามา

บทที่ ๗

การพัฒนาโคกหนองนาโมเดล
ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๗ การพัฒนาโคกหนองนาโมเดลตามแนวคิด ทางพระพุทธศาสนา

**ความนำ : การพัฒนาโคกหนองนาโมเดลตามแนวคิดทาง
พระพุทธศาสนา**

จากสภาพวิกฤติ บริบท ความจำเป็นต้องการพัฒนา
พุทธกิจกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลและรูปแบบการพัฒนา
โคกหนองนาโมเดลในยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้ดังกล่าว
แล้วนั้น ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อไปอีกว่า พระพุทธศาสนาอง
กสิกรรมคืออะไร มีที่มาและความสำคัญอย่างไร มีแนวคิด
เกี่ยวกับข้อปฏิบัติในการทำกิจกรรมอย่างไร การนำเอาหลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ได้อย่างไร ประโยชน์ของการทำ
กิจกรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร อย่างไรที่
เรียกว่า พุทธกิจกรรมโคกหนองนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ฉะนั้นในบทนี้ผู้เขียนจะได้ตอบประเด็นดังกล่าวต่อไปนี้

ความหมายของกสิกรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาผู้เขียนสามารถจัดกรอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยความหมายของ “กสิกรรม” ในมิติทางพระพุทธศาสนา ได้ ๒ ประเด็นหลัก ๆ กล่าวคือ

ความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีโลก

คำว่า วิถีโลก ในบริบทนี้ ได้แก่ โลกียธรรม ซึ่งหมายถึง เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวโลกหรือสิ่งที่ยังมีกิเลสเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์หมกมุ่น ทั้ง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข กามารมณ์ ผลประโยชน์ ความคาดหวัง เป็นต้น ฉะนั้น กสิกรรมวิถีโลก หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทำไร่นา ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง การทำกสิกรรมสำหรับผู้ครองเรือน ไว้ว่า กสิกรรมมีการไถนาแล้ว จึงให้หว่านข้าว หว่านแล้วให้คนไถน้ำทำหน้าที่ในการไถน้ำเข้าไว้ในนา^๑ ซึ่งการไถน้ำผู้ไถน้ำเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจในการไถน้ำในเวลาที่เหมาะสม^๒ เมื่อไถน้ำเข้านาแล้วก็พิจารณาต่อไปอีกว่าจะไถน้ำระบายน้ำออกในเวลาที่เหมาะสมเช่นกัน เมื่อระบายน้ำออกแล้วหญ้าก็จะเกิดขึ้นตามมา จึงต้องทำการถอนหญ้า ถอนหญ้าแล้วดูแลจนข้าวสุกจึงทำการเกี่ยวข้าว

๒๐๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วให้ชนข้าว เกี่ยวข้าวแล้วให้ตั้งลอม ตั้ง
ลอมแล้วให้นวด นวดแล้วให้ sàng ฟางออก sàng ฟางแล้วให้ฝัดข้าว
ลือบออก ฝัดข้าวลือบออกแล้วฝัดข้าวลือบออก ฝัดข้าวลือบออกแล้วให้
ชนเก็บในฉาง ชนเก็บในฉางเมื่อพอถึงฤดูฝนก็ต้อง

ทำอย่างนี้ซ้ำวนต้ออีกเรื่อยไป เป็นการทำงานที่ทำแล้วไม่
รู้จักจบสิ้น เป็นการทำงานที่ไม่อาจจะทำให้เกิดการว่างจากการงาน
เมื่อมารดาบิดา ปู่ย่า ตายายต่างก็พากันตายจากลูกหลาน ลูกหลาน
ก็ต้องทำสืบต่อไป^๓

สำหรับการไขน้ำ มีวิธีการไขน้ำผ่านลำรางไขน้ำพร้อม
ทั้งมีอ่างสำหรับรองรับน้ำที่ไหลเข้ามา ทั้ง ๒ ฝั่ง เป็นด้านข้างแห่ง
ลำรางไขน้ำ ซึ่งลำรางไขน้ำจะมีความชันขึ้นขึ้นอยู่ตามลำรางทำให้หญ้า
เกิดขึ้นปกคลุมเขียวชอุ่มบริเวณลำรางไขน้ำได้ เพราะเมื่อมีแม่น้ำไหล
เป็นกระแสน้ำไม่ขาดสาย ไหลลงสู่สระ นอกจากจะมีหญ้าขึ้นแล้ว
ในน้ำยังมีเหล่าสัตว์ต่าง ๆ มาอยู่อาศัยมากขึ้น เช่น นก บินมาอยู่ขึ้น
ขานร้องเสียงระงม ในหนองน้ำยังเต็มไปด้วยดอกบัว และมีดอกไม้
นานาชนิดที่บุคคลต่าง ๆ เมื่อได้เห็นแล้วก็ต่างชวนทำให้เกิดความ
หลงใหลได้^๔

พุทธกสิกรรม • ๒๐๕

นอกจากนี้ กสิกรรมยังถือว่าเป็นอาชีพที่สำคัญของเกษตรกรที่ใช้อาศัยสำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นการอาศัยเพื่อการผลิตอาหารสำหรับการหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้อย่างผาสุก

กสิกรรมเป็นอาชีพสำหรับเกษตรกร ที่ต้องทำไร่ไถนา นอกจากนั้น เกษตรกร ตามนัยความหมายในทางพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่เป็นผู้ทำไร่ไถนา เท่านั้น ยังรวมความหมายไปถึงผู้ที่อาศัยโครักขกรรมเพื่อการเลี้ยงชีพด้วย^๕ การทำไร่ไถนา เลี้ยงสัตว์ จึงจำเป็นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรอย่างยิ่ง ซึ่งการทำกสิกรรมในวิถีชีวิตของเกษตรกรนั้น ทำสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษเป็นอาชีพที่สุจริตที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องตามช่วงฤดู ที่เรียกว่า สารทฤดู

เกษตรกรก็จะจัดเตรียมเครื่องมือสำหรับการทำกสิกรรม คือ ไถซึ่งต้องเป็นไถคันใหญ่ นำมาใช้สำหรับการไถทำลายวัชพืชที่ต้องไถลึกเพื่อการทำลายรากหญ้าในนาทุกชนิด^๖ การนำไถใหญ่มาไถนาตามวิถีชีวิตของเกษตรกร ถือว่าเป็นการเพื่อเตรียมการทำนาในช่วงเวลาหน้าฝนหรือสารทฤดูนั่นเอง นอกจากนั้นแล้ว เกษตรกรผู้เลี้ยงชีพด้วยกสิกรรม เลี้ยงดูครอบครัวด้วยกสิกรรมทำนาได้ผลผลิต มีนาสมบูรณ์ดีออกรวงเมื่อข้าวสุก จะทำการถวายสงฆ์ บริโภคส่วนเลิศผู้เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยม

๒๐๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เกษตรกรก็จะถวายข้าวใหม่เป็นทาน เป็นปฐมฤกษ์
เกษตรกรจะเป็นผู้มีใจร่าเริง ปลาบปลื้มด้วยปีติ เพราะการได้ถวาย
ข้าวเปลือกมาจากนาของเกษตรกรเอง^๗

จึงกล่าวได้ว่า ความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีโลก
จากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า
กสิกรรมตามแนววิถีโลก หมายถึง เกษตรกรผู้ครองเรือน หรือ คน
ยังมีกิเลสหมกมุ่น ทั้ง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข กามารมณ์
ผลประโยชน์ ความคาดหวัง เป็นต้น ได้ทำไร่นา และเลี้ยงสัตว์
การไร่ไถนา ที่มีการหว่านข้าว ไขน้ำเข้าออกผ่านลำรางไขน้ำจาก
นาในเวลาที่เหมาะสม ถอนหญ้า เกี่ยวข้าว ขนข้าว ตัดลอม นวด
 sàngฟางออก ฝัดข้าวสีบ ขนเก็บในฉาง พอถึงฤดูฝนก็ต้องทำอย่างนี้
ซ้ำวนต่ออีกเป็นวิถีการไร่ไถนา เพื่อการอยู่ครองเรือน

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งเกษตรกรจะมีวัฒนธรรมที่ดี
งามคือหลังจากเกี่ยวเกี่ยวข้าวสุกแล้วจะนำข้าวเปลือกถวายแก่สงฆ์
เป็นปฐมฤกษ์ก่อนเพื่อเป็นการได้ทำบุญให้ทานด้วยข้าวจากนาของ
ตนเอง จะอย่างไรก็ตามความหมายของกสิกรรมยังมีอีกนัย
ความหมายหนึ่งที่สำคัญตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ ความหมาย
ของกสิกรรมวิถีธรรม ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายต่อไป

ความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีธรรม

ความหมายของกสิกรรมวิถีธรรม ปรากฏในกสิภารทวาชสูตร จากที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงยืนยันตนเองว่า พระองค์ทรงเป็นเกษตรกร แต่การทำกสิกรรมของพระองค์ไม่ได้ทำแบบชาวโลกทั่วไปที่ยังหมกมุ่น ทั้ง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข กามารมณ์ ผลประโยชน์ ความคาดหวัง เป็นต้น

ทำให้จึงมองได้ว่า การทำกสิกรรมตามแนววิถีธรรม จึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการทำกสิกรรมที่ไม่ใช่การทำกสิกรรมแบบวิถีโลกหรือแบบผู้ครองเรือน เพราะการทำกสิกรรมของพระพุทธเจ้าในฐานะเกษตรกรตามที่พระองค์ยืนยันนั้น อันถือได้ว่าเป็นการทำกสิกรรมตามแนววิถีธรรม มีหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการทำกสิกรรม

ผู้เขียนจึงนำมาแสดงเป็นความหมายของกสิกรรมตามแนววิถีธรรม คือ การทำกสิกรรมที่อาศัยศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติเป็นผาลและประตัก คัมภีร์ครองกาย คัมภีร์ครองวาจาได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร มีการตายหว่า ด้วยคำสัตย์ ไสรั้งจะที่สามารถช่วยทำงานให้สำเร็จ ความเพียรที่สามารถช่วยนำรู้รอบไปให้ถึงความสุข มีแต่ความเจริญนำไปไม่ถอยหลัง

๒๐๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นำไปจนถึงที่ ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่มีความเศร้าโศก การ
ทำกรรมตามแนววิถีธรรม ดังกล่าวนี้อเอง มีผลเป็นอมตะ ย่อมนำ
จิตให้ก้าวพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”

จึงกล่าวได้ว่า กสิกรรมตามแนววิถีธรรม หมายถึง การ
ทำกรรมที่ไม่ใช่การทำให้ทำนาแบบผู้ครองเรือน แต่เป็นการทำ
นาของผู้ออกจากเรือนแล้ว

กสิกรรมตามแนววิถีธรรม เป็นการทำกรรมโดยการ
อาศัยศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาเป็นแอกและไถ หิริ
เป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติเป็นผาลและประดัก คัมภีร์ครองกาย
คัมภีร์ครองวาจาได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร ดายหญ้า ด้วยคำ
สัตย์ โสรจจะที่จะช่วยให้ทำงานสำเร็จ ความเพียรช่วยนำธุระไปให้
ถึงสันติสุข เจริญไปข้างหน้าไม่ถอยหลัง มีผลผลิตเป็นความพ้นจาก
ทุกข์ทั้งปวง

จากการศึกษาความหมายของกสิกรรมทั้งวิถีธรรมและ
วิถีโลกดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นนั้น จึงมองได้ว่าสามารถที่จะ
บูรณาการความหมายของกสิกรรมทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน ได้ความหมาย
ใหม่ภายใต้คำนิยามใหม่ของคำว่า “พุทธกสิกรรม” หมายถึง การ
ทำไร่นา และเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร มีการหว่านข้าว ไขน้ำเข้า
ออกผ่านลำรางไขน้ำ ดูแลรักษานาข้าวจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยว
เพื่อการได้อยู่ครองเรือน

การทำบุญให้ทานเป็นฐานเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรม ประกอบด้วย ศรัทธา ความเพียร ปัญญา หิริ สติคัมภีระกายวาจาใจ สำรวมในการบริโภคอาหาร มี คำสัตย์ โสรัจจะ เป็นการทำอะไรไถนา ไม่ใช่เพียงเพื่อการสร้างความ มั่นคงทางอาหารกายเท่านั้นแต่สร้างความมั่นคงทางอาหารใจด้วยการ เอาจธรรมไปทำในไร่นาที่จะช่วยเสริมสร้างพลังชีวิตก่อเกิด สันติสุขขึ้นแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืนสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติในการทำพุทธกสิกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของเกษตรกรในการทำสิกรรมปรากฏตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ผู้เขียนได้ศึกษา สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการทำสิกรรม

ข้อปฏิบัติเบื้องต้นทั้ง ๓ ประการดังกล่าว พระพุทธเจ้า ยังทรงย้ำให้เป็นกิจของเกษตรกรที่ควรทำอย่างรีบด่วน ไม่ควรที่จะ รอช้า เพราะการปลูกข้าววันนี้ไม่อาจจะทำให้ข้าวออกรวงแล้วนำมา หุงทานได้ในวันพรุ่งนี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าข้าวเปลือกที่นำมาหว่านปลูก นั้นมีระยะเวลาของฤดูที่จะเกิดขึ้น มีระยะเวลาที่จะออกรวงและ นำมาหุงได้นั่นเอง^๙

๒๑๐ ● พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการทำกรรมนี้มีอยู่ จำนวน ๓ ประการ คือ ๑. ต้องไตร่ตรองให้เรียบร้อย ๒. ต้องเพาะพืชลงไป ในเวลาที่เหมาะสม ๓. ต้องไขน้ำเข้าบ้าง ระบายน้ำออกบ้างในเวลา ที่เหมาะสม^{๑๐} ข้อปฏิบัติดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า

๑) ต้องไตร่ตรองให้เรียบร้อย เป็นการไตร่ตรองเมื่อ ถึงสารทฤดู เกษตรกรต้องรีบใช้ไถนาด้วยไถคันใหญ่เพื่อการไถ เพราะไถคันใหญ่จะสามารถทำลายรากของหญ้าได้ทุกชนิด^{๑๑}

๒) ต้องเพาะพืชลงในเวลาที่เหมาะสม เป็นการหว่าน หรือเพาะพืชลงในแปลงนาที่ไถไว้ดีแล้ว ทั้งนี้พืชที่หว่านหรือเพาะ นั้นควรเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดี และมีน้ำที่เพียงพอ หากไม่มีน้ำที่เพียงพอ เมื่อนำมาหว่านหรือเพาะก็ไม่อาจจะทำให้ได้รับผลผลิตที่เพียงพอ เช่นเดียวกัน^{๑๒}

๓) ต้องไขน้ำเข้าบ้าง ระบายน้ำออกในเวลาที่เหมาะสม การไขน้ำเกษตรกรผู้ไขน้ำจะเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจในการไขน้ำใน เวลาที่เหมาะสม^{๑๓} ซึ่งวิธีการไขน้ำใช้วิธีการไขผ่านลำรางไขน้ำ พร้อมทั้งมีอ่างสำหรับรองรับน้ำที่ไหลเข้ามาได้ทั้ง ๒ ฝั่งของลำราง น้ำ^{๑๔}

พุทธทาสกรรม • ๒๑๑

จากข้อปฏิบัติเบื้องต้นดังกล่าว ถือว่ามีความสำคัญที่เกษตรกรต้องตระหนักและขวนขวายในการปฏิบัติในช่วงฤดูทำนา เพราะการหว่านข้าวมีเวลาในการเจริญเติบโตต้องอาศัยการจัดการดูแลอย่างเหมาะสมตั้งแต่การเตรียมดินด้วยการไถคราดนาเอาหญ้าออกทิ้งราก จากนั้นจึงเพาะหรือหว่านพืชที่มีเมล็ดพันธุ์ดีลงในนา นอกจากนั้นยังต้องจัดการเรื่องน้ำในนา ด้วยการเฝ้าดูระดับน้ำเพื่อการให้น้ำเข้าให้น้ำออกในเวลาที่เหมาะสม การปฏิบัติเช่นนี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นที่สำคัญสำหรับเกษตรกรที่ต้องรู้และเข้าใจเพื่อการทำกรรมให้เกิดผลผลิตได้อย่างพอเพียงต่อไป

ข้อปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวข้าวในนา

การทำกรรมโดยเฉพาะการทำนาของเกษตรกร เมื่อดำเนินการทำนาจนถึงเวลาที่ข้าวออกรวงสุกพร้อมเก็บเกี่ยวได้แล้ว เกษตรกรก็ต้องรีบดำเนินการเก็บเกี่ยวข้าว ตามแนวคิดในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาระบุขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวโดยต้องรับทำตามข้อปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อจะได้ข้าวสารที่มีคุณภาพ มีความสะอาด โดยปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ๑. เก็บเกี่ยว ๒. รวบรวมไว้ ๓. ขนเอาไปเข้าลาน ๔. ทำเป็นลอมไว้ ๕. นวด ๖. เอาฟางออก ๗. เอาข้าวสีบออก ๘. ฝัดข้าว ๙. ขนไป ๑๐. ซ้อม ๑๑. เอาแกลบออก^{๑๕}

๒๑๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จากข้อปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวข้าวในนาดังกล่าวข้างต้น จึงมองได้ว่า เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่เกษตรกรเองต้องรีบเร่ง ดำเนินการเพื่อจะได้ข้าวที่ดีมีคุณค่า ได้ข้าวที่สะอาด คงความเป็นข้าวสารที่มีคุณภาพเหมาะแก่การนำมาหุงต้มกลายเป็นอาหารที่ดี

ประเภทของนา

ประเภทของนาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ ๓ ชนิด^{๑๖} ที่เกษตรกรใช้สำหรับทำนา คือ ๑. นาดี ๒. นาปานกลาง ๓. นาไม่ดี สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) นาดี มีสภาพของดินดี เป็นพื้นดินดี มีคุณลักษณะเมื่อถอนตอแล้วพืชไม่หัก ไม่เน่าเสีย ไม่ถูกลมและแดดทำลาย มีแก่นสาร เก็บไว้ดี และฝนตกลงมาดี^{๑๗} เป็นนาที่เกษตรกรเลือกหว่านพืชลงในนาชนิดนี้น่าก่อนหว่านนาประเภทอื่น

๒) นาปานกลาง มีสภาพของดินปานกลาง เป็นนาที่เกษตรกรเลือกหว่านพืชลงในนาชนิดนี้ต่อจากนาหว่านพืชลงในนาดีแล้ว

๓) นาไม่ดี มีสภาพของดินที่ไม่ดี เป็นแข็ง ดินเค็ม ดินไม่ดี เป็นนาที่เกษตรกรเลือกหว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะนาชนิดนี้เป็นนาที่มีสภาพดินแข็ง ดินเค็ม และดินไม่ดี

เมื่อหว่านแล้วทำให้ไม่ได้ผลผลิตที่เพียงพอ พืชที่หว่านลงนั้นเกิดขึ้นมาก็เป็นได้เพียงอาหารของโคเท่านั้น^{๑๘}

การเลือกทำนาของเกษตรกรจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกนาดี ไม่เพียงเลือกนาดีที่ดินดีเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงจุดที่ตั้งของนาด้วย เพราะเป็นปัจจัยสำคัญของการทำกรรม แม้นาดีดินดี แต่เป็นพื้นที่นาดอน หรือแม้จะเป็นในนาหลุ่มก็ตาม แต่เพราะนาหลุ่มอยู่ไกลจากแม่น้ำ เมื่อนานานี้มาทำกรรมเพราะความหวังในผลผลิตที่จะเกิดขึ้นก็ไม่อาจจะได้ผลผลิตที่ดี^{๑๙} เพราะพืชเมื่อหว่านลงในนาดอนย่อมได้ผลผลิตไม่ดี เมื่อผลผลิตไม่ดีเกษตรกรเองย่อมรู้สึกไม่ปลื้มใจแน่นอน^{๒๐} นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรทั้งหลายเมื่อไถนา ในนาดี หว่านพืช กระทำตามวิธีการทำกรรม แต่เพราะศัตรูพืชลงบ้าง ฝนแล้งบ้าง ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับผลดีในการทำอย่างเต็มที่^{๒๑}

จึงกล่าวได้ว่า ประเภทของนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา^{๒๒} เป็นการจัดแบ่งไว้ตามคุณภาพของดินที่เหมาะสมแก่การทำกรรมซึ่งนาดีประเภทแรกเป็นนาที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกที่สุดเพราะพื้นดินดี ดินดีสามารถสังเกตจากการถอนต้นพืชแล้วไม่หัก ไม่เน่าเสีย นอกจากนี้ ดินดีจะอยู่ในบริเวณที่ไม่ถูกแดดลมพัดทำลายแผดเผาธาตุอาหารในดินเป็นบริเวณที่ฝนตกทั่วถึงได้ทำให้เกษตรกรจึงเลือกที่จะเพาะหรือหว่านข้าวในนาชนิดนี้เป็นอันดับแรก

๒๑๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จะอย่างไรก็ตาม เกษตรกรก็ยังทำนาในที่นาปานกลาง และที่นาไม่ดีด้วยแต่ผลผลิตอาจจะไม่ไ้มากอย่างพอเพียงแต่ถึง กระนั้นการทำนาในที่นาไม่ดีก็พอเป็นประโยชน์ได้บ้าง เพราะพืชที่เกิดขึ้นมาสามารถนำมาเป็นอาหารของโคได้

ลักษณะของเมล็ดพืชที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก

เกษตรกรที่ทำการสิกรรมต้องคำนึงถึงพันธุ์พืชที่เหมาะสมแก่ การเพาะปลูก เพราะการเตรียมเมล็ดพันธุ์พืชเป็นสิ่งจำเป็นและ สำคัญอย่างยิ่ง กลสิกรจึงต้องคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชอย่างดี^{๒๒} ใน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ระบุเกี่ยวกับลักษณะของพันธุ์พืชที่ดีไว้ อย่างละเอียด ว่า เป็นเมล็ดพืชที่ไม่แตกหัก ไม่เสียหาย ไม่ถูกลม และแดดกระทบ มีแก่นใน ถูกเก็บไว้อย่างดี^{๒๓} ถือว่าเป็นลักษณะ ของเมล็ดพันธุ์พืชดังกล่าวเป็นเมล็ดพันธุ์พืชที่เหมาะสมแก่การนำมา เป็นพันธุ์สำหรับเพาะปลูกอย่างยิ่ง และเกษตรกรเองต้องค้นหาเก็บ ไว้สำหรับการเพาะ

เมื่อเกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์พืชที่ดีไว้อย่างดีแล้ว นำเอา เมล็ดพันธุ์พืชที่ดีไปปลูกในนาดีที่ทำการพรวนดี จะทำให้เมล็ดพืชที่ นำไปปลูกนั้นเกิดความเจริญเติบโตขึ้น เพราะฉะนั้นการเลือก ลักษณะของเมล็ดพันธุ์พืชที่ดีเก็บไว้ดี ถ้าจะให้ผลผลิตที่ดีต้องนำไป ปลูกในนาดีพรวนดินดีด้วยเพราะหากเกษตรกรเตรียมเมล็ดพันธุ์ดี แต่นำไปปลูกไว้บนศิลาแห้งที่เมล็ดพืชก็ไม่อาจเจริญงอกงามได้^{๒๔}

พุทธทาสกรรม • ๒๑๕

จะอย่างไรก็ตาม นอกจากการนำเมล็ดพันธุ์ที่ดีหว่านลงบนพื้นดินที่พรวนเตรียมดินไว้ดี อยู่ในนาดี หากขาดน้ำก็ไม่อาจจะทำให้เมล็ดพันธุ์ที่ดีเจริญงอกงามได้ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมือน้ำเพียงพอ หากมุ่งหวังรอน้ำฝน ถ้าฝนก็ตกดีก็จะช่วยให้เมล็ดพืชที่ฝนตรดเจริญงอกงามขึ้นมาได้^{๒๕}

จึงกล่าวได้ว่า พันธุ์พืชที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต้องคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชอย่างดี เป็นเมล็ดพืชที่ไม่แตกหัก ไม่เสียหาย ไม่ถูกลมและแดดกระทบ มีแก่นใน ถูกเก็บไว้อย่างดี ต้องค้นหาเก็บไว้สำหรับการเพาะในนาดี ที่มีน้ำเพียงพอเมล็ดพืชที่นี้จะเจริญงอกงาม

ประโยชน์ของการทำกรรมตามแนวทางในพระพุทธศาสนา

เกษตรกรเมื่อได้ทำกรรมโดยทำการไถนาก็เพราะหวังผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเตรียมดินแล้วหว่านพืชก็หวังผลผลิตจากพืช^{๒๖} การเพาะปลูกพืชในสิ่งที่หวังหรือต้องการย่อมได้รับผลผลิตตามที่ต้องการ^{๒๗} ก็สามารถที่จะนำมาเพื่อประโยชน์ในการเลี้ยงชีวิตของเกษตรกรเอง รวมทั้งสามารถทำให้เกิดทรัพย์สินอย่างพอเพียงมาเลี้ยงดูบุตรและภรรยาด้วย^{๒๘}

๒๑๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เพราะความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วย
น้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม
ของเกษตรกร^{๒๙} และยังเป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกร
ได้เลี้ยง เช่น โค เป็นต้น^{๓๐}

นอกจากนั้นแล้วการทำสิกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ
จัดการออกแบบพื้นที่สิกรรมเพื่อประโยชน์แก่การปลูกสวนอันนา
รีนรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย
ในวนโรปสูตรได้ระบุถึงอานิสงส์ว่า ย่อมได้บุญทั้งกลางวันและ
กลางคืนเจริญขึ้นตลอดกาลทุกเมื่อ ที่สำคัญหากมั่นใจว่าเกษตรกร
ทำสิกรรมโดยดำรงตนอยู่ในธรรม และรักษาศีลให้สมบูรณ์ด้วย
แล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ได้อย่างแน่นอน^{๓๑}

ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับประโยชน์ของ
การทำสิกรรมดังกล่าวมานั้น ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า

๑) ทำให้ได้ผลผลิตจากพืชที่ปลูกอย่างพอเพียงแก่การ
ดำรงชีวิต

๒) ผลผลิตที่ได้อย่างพอเพียงสามารถนำมาเป็นอาหาร
เลี้ยงครอบครัวได้

๓) ผลผลิตที่เกิดจากสิกรรมเป็นทรัพย์ที่สามารถเก็บ
ไว้ได้อย่างพอเพียง

๔) ทำให้มีพืชสำหรับการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค เป็นต้น

๕) ทำให้ได้มีสวนสวย มีป่า มีสะพาน มีสระน้ำ มีบ่อน้ำ และมีพักอาศัยอันน่ารื่นรมย์

๖) ทำให้ได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนที่เจริญขึ้น ตลอดกาลทุกเมื่อ

๗) เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วทำให้ได้ขึ้นสู่สวรรค์เพราะเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรมและสมบูรณ์ด้วยศีล

การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อทำพุทธรกสิกรรม

การทำกสิกรรมอย่างมีความสุขของเกษตรกรจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำกสิกรรมในวิถีชีวิตของตนเองตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งจึงมองได้ว่า หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการทำกสิกรรมและจะทำให้ชีวิตของเกษตรกรมีความสุขและเกิดประโยชน์จากผลผลิตจากการทำกสิกรรมได้อย่างยั่งยืน คือ หลักธรรมให้พอเพียง (พราหมณ์ธรรม)

๒๑๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หลักพรหมณัธรรมเพื่อให้เกิดความพอเพียง

หลักธรรมให้พอเพียง (พรหมณัธรรม) มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) ๒. รู้เก็บรักษา (อารักขสัมปทา) ๓. หาคบเพื่อนดี (กัลยาณมิตรตทา) ๔. มีความพอเพียง (สมชีวิตา) ซึ่งผู้เขียนสามารถอธิบายดังต่อไปนี้

๑) **ขยันหา** (อุฏฐานสัมปทา) คือ เกษตรกรเป็นผู้มีความขยันในการทำการงานกสิกรรมเพื่อการเลี้ยงชีพโดยไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำในครอบครัวนั้น ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นในการทำสิกรรมต้องทำโดยประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอย่างเข้าใจก่อนการทำสิกรรมตามหลักและวิธีการขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสม

๒) **รู้เก็บรักษา** (อารักขสัมปทา) คือ เกษตรกรเมื่อทำสิกรรมได้ผลผลิตมีข้าวเป็นทรัพย์สินที่เกิดจากการทำสิกรรมด้วยความขยันหมั่นเพียรแล้ว ก็ต้องพยายามได้เก็บรักษารวบรวม เพราะสิ่งที่เป็นผลผลิตนั้นเกิดขึ้นมาจากน้ำพักน้ำแรงอาบเหงื่อต่างน้ำมาอย่างมาก ที่สำคัญการทำสิกรรมถือว่าเป็นอาชีพที่ได้ผลผลิตเกิดขึ้นมาแล้วประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม

เกษตรกรจึงต้องรักษา คຸ້ມครองโภคทรัพย์โดยมีแนวความคิดว่า จะทำอะไร โภคทรัพย์จากการทำกรรม จึงจะไม่ถูกผู้มีอำนาจจับ โจรไม่ลัก ไฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทลูกหลานผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป เกษตรกรต้องคิดหาวิธีป้องกันรักษาทรัพย์นั้นไว้ให้ได้อย่างรอบคอบ

๓) หาคบเพื่อนดี (กัลยาณมิตรตต) คือ เกษตรกรต้องวางตัวให้มีความเหมาะสม เป็นนักเจรจา สนทนาปราศรัยกับคนรอบข้างของตน จะเป็นเศรษฐี ลูกเศรษฐี คนวัยหนุ่มหรือคนแก่ ผู้เคร่งศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา คอยศึกษาคบหาบุคคลเหล่านี้ตามสมควร

๔) มีความพอเพียง (สมชีวิตา) คือ เกษตรกรเป็นผู้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ เลี้ยงชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ผิดเคือง รู้จักการใช้จ่ายรู้รายรับ รายจ่ายไม่ให้เกินรายรับ เปรียบเหมือนคนชั่งของหรือลูกมือของคนชั่งของยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ว่า ต้องลดลงเท่านั้น หรือเพิ่มขึ้นเท่านั้น ฉันทใด เกษตรกรก็เช่นกันฉันนั้น

แต่ถ้าเกษตรกรเลี้ยงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย ไม่พอเพียง ก็จะมีผู้กล่าวหาขึ้นมาได้ว่า เป็นผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ จักตายอย่างไม่สมฐานะอย่างนี้เป็นต้น

๒๒๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงกล่าวได้ว่า เมื่อเกษตรกรทำกสิกรรมโดยประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ขยันหา ๒. รู้เก็บรักษา ๓. หาคบเพื่อนดี ๔. มีความพอเพียง เกษตรกรย่อมได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตครอบครัว เป็นผู้มีทรัพย์ที่มั่งคั่งอย่างพอเพียงโดยที่ไม่มีความเสื่อมจากทรัพย์นั้นเลย นอกจากเกษตรกรเองจะประพฤติดุธรรมในทางที่ทำให้เสื่อมจึงผู้เขียนจะได้กล่าวต่อไป

ทางเสื่อมของเกษตรกร

เมื่อเกษตรกรได้หาโภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบเพราะประกอบด้วยการขยันหา รู้เก็บรักษา หาคบเพื่อนดี มีความพอเพียง แต่หากเกษตรกรยังใช้ชีวิตอยู่ในทางเสื่อม ทรัพย์ที่เกษตรกรหามาได้ก็ย่อมเสื่อมไปได้เช่นกัน ซึ่งทางเสื่อมในทางพระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ ๑. เป็นนักเลงหญิง ๒. เป็นนักเลงสุรา ๓. เป็นนักเลงการพนัน ๔. เป็นผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) เป็นนักเลงหญิง เป็นการเที่ยวของเกษตรกรที่มั่งคั่งเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการแสวงหาผู้หญิงโดยใช้ชายสื่อเพื่อให้ได้ผู้หญิงมาแล้วพาเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ หรือเมื่อได้ผู้หญิงมาแล้วใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเพียงชั่วคราวเท่านั้นก็แยกย้ายกันไป^{๓๒}

๒) เป็นนักเลงสุรา เป็นการชอบดื่มสุราของเกษตรกรที่ดื่มสุราแบบเต็มถ้วย^{๓๓} นอกจากถ้วยก็ดื่มจากไห โดยจับไหสุรากล่ำลง หายขึ้น เขย่าจนน้ำสุราสะเด็ด^{๓๔} ไม่ดื่มคนเดียวแต่ชอบเที่ยวหาเพื่อนดื่มเพื่อได้ยื่นจอกสุราให้เพื่อนที่เป็นนักเลงสุราด้วยกัน^{๓๕} ซึ่งเกษตรกรที่เป็นนักเลงสุรามักนัดพบกันที่โรงสุราเป็นประจำ^{๓๖} และกลุ่มเกษตรกรที่เป็นนักเลงสุราเมื่อดื่มสุราแล้วมักจะอยู่อย่างไม่มีความสุขเพราะพิษที่อยู่ในสุรานั้นสามารถทำลายชีวิตและจิตใจของเขาได้^{๓๗}

๓) เป็นนักเลงการพนัน เป็นการชอบเล่นเพื่อการเอาชนะผลประโยชน์แต่นักเลงการพนันมักจะพบแต่ความพ่ายแพ้ ครั้งแม้แรกก็อาจจะทำให้เสียลูก เสียเมีย เสียทรัพย์สมบัติทุกอย่าง และถึงการจงจำ ติดคุกติดตาราง ที่ถือว่าเป็นการสูญเสียอย่างยิ่งในชีวิต^{๓๘} เมื่อเกษตรกรหาทรัพย์สมบัติได้มาแล้วแต่หากเป็นนักเลงการพนันย่อมทำให้ทรัพย์ที่หามาได้ถูกล้างผลาญจนหมดสิ้น^{๓๙}

๔) เป็นผู้มึนมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว เป็นการชอบเสพคบหาสมาคมกับมิตรชั่ว โดยเกษตรกรที่มักเข้าไปนั่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่เป็นประจำ แน่แน่นอนว่าต้องประพบัติตามมิตรชั่วเหล่านั้น ความทุกข์เดือดร้อนย่อมมาสู่ชีวิตของเกษตรกร ซึ่งลักษณะของมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีธรรมไม่ดีทราวม ไม่สะอาด มีความประพบัติที่น่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่มีศีล ไม่ประพบัติธรรม เน้นใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเหมือนหยากเยื่อ

๒๒๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ลักษณะของมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่วนี้ ถือว่าเป็นบุคคลควรรังเกียจ^{๔๐} หากจะหลีกเลี่ยงมิตรชั่วในทางพระพุทธศาสนาให้แนวทางว่าจะต้องเลือกเสพคบหาแต่มิตรดี^{๔๑} อันจะนำมาชีวิตของเกษตรกรเข้าถึงความสงบสุขในชีวิตได้อย่างยั่งยืน^{๔๒}

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นทางเสื่อมของเกษตรกร ที่ต้องสูญเสียทรัพย์ที่หามาได้แม้ที่มีอยู่หรือเก็บรักษาไว้ก็ย่อมถูกผลาญหมดสิ้น ในทางพระพุทธศาสนาท่านเปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง มีทางไหลออก ๔ ทาง อีกทั้งยังปิดทางไหลเข้า เปิดทางไหลออกของสระน้ำนั้น และที่สำคัญฝนก็มิได้ตกต้องตามฤดูกาลอีก เพราะเหตุนี้เองก็จะทำให้สระน้ำใหญ่นั้นก็เหือดแห้งไป ไม่สามารถเพิ่มปริมาณขึ้นมาอีกได้เลย ฉันท ไชยโกศลทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบของเกษตรกร ก็สามารถเสื่อมไปได้เช่นกัน^{๔๓}

ดังนั้น หากเกษตรกรไม่ต้องการเสื่อมจากทรัพย์จึงต้องปฏิบัติตนตรงข้ามกันกับทางเสื่อมดังกล่าวมาเป็นการปฏิบัติในทางเจริญของเกษตรกร ๔ ประการ คือ ๑. ไม่เป็นนักเลงหญิง ๒. ไม่เป็นนักเลงสุรา ๓. ไม่เป็นนักเลงการพนัน ๔. เป็นผู้มื้อมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นั้นเองจึงจะทำให้ชีวิตของเกษตรกรได้รับความสุขสงบร่มเย็นเพราะการประพฤติธรรมนี้เกื้อกูลต่อชีวิตสันติสุขของเกษตรกร

เกษตรกรหาโรคทรัพย์มาได้ด้วยความขยันหา รู้เก็บรักษา หาคบเพื่อนดี มีความพอเพียง แต่กลับใช้ชีวิตอยู่ในทางเสื่อม เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน เป็นผู้มึนมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว โรคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบของเกษตรกรก็สามารถเสื่อมสิ้นไปได้เหมือนน้ำในสระที่เหือดแห้งไปเพราะไม่มีทางไหลเข้ามีแต่ทางไหลออกฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาลนั่นเอง

สรุป

เกษตรกรต้องตระหนักและชวนช่วยในการทำสิกรรม โดยเฉพาะในช่วงฤดูทำนา เพื่อทำการเพาะหรือหว่านพืชที่มีเมล็ดพันธุ์ดีลงในนาดี เป็นดินนาที่ หว่านเมล็ดพันธุ์ดีลงไปแล้วเจริญเติบโตกลายเป็นกล้าดี เมื่อถอนต้นกล้าในนาดีแล้วต้นกล้าก็ไม่หัก ไม่เน่าเสีย ตลอดทั้งการจัดการเรื่องน้ำในนาหลังจากที่โดยเฝ้าดูระดับน้ำเพื่อการไขน้ำเข้าไขน้ำออกในเวลาที่เหมาะสม โดยจะต้องเร่งชวนช่วยดำเนินการอย่างขยันขันแข็ง

๒๒๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

“เมล็ดพันธุ์ดี

ปลูกในดินดี

ย่อมเป็นกล้าดี

ยิ่งขยันดี

ยิ่งมีอยู่มีกิน”

บทที่ ๘

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้ร่มรื่นอย่างยั่งยืน

บทที่ ๘ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้ร่มรื่นอย่างยั่งยืน

ความนำ : การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้ร่มรื่นอย่างยั่งยืน

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ได้จัดทำแนวทางการขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน และได้นำเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ในการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๖๑ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑ โดยที่ประชุมมีมติเห็นชอบ ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบมติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ มีความเชื่อมโยงกับแผนปฏิบัติการเชิงนโยบายด้านการจัดการพื้นที่สีเขียวชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางสภาพภูมิอากาศ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ทำให้พื้นที่สีเขียวมีปริมาณและคุณภาพที่ลดลง

ดังนั้น เพื่อตอบสนองให้ทันต่อสถานการณ์ และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน บริบทการพัฒนาระดับภูมิภาคและระดับโลกรวมทั้งนโยบายรัฐบาล

ยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูปประเทศ ซึ่งให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง ดังนั้น การผลักดันแนวทางการขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นกรอบการปฏิบัติสำหรับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาชน ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และบูรณาการความร่วมมือต่อไป^๑

การเป็นเมืองสีเขียวเป็นแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเน้นพื้นที่ชุมชนเมืองให้กลายเป็นเมืองน่าอยู่โดยทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มและบำรุงรักษาพื้นที่สีเขียวเพื่อให้การพัฒนาเมืองกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวควบคู่กันไป^๒ แต่หากเป็นนอกเมือง พื้นที่สีเขียวจะหมายถึงการเกษตรกรรมแต่ถ้าเป็นในเมืองพื้นที่สีเขียวจะมีความหมายเกี่ยวกับพื้นที่สำหรับพักผ่อนของประชาชนในเมืองด้วย จะเรียกว่าเป็นปอดของเมืองใหญ่ก็ได้ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวเป็นความท้าทายสำคัญด้านผังเมือง คือ จะทำอย่างไรเพื่อพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งต้องมียะมากกว่าการปลูกต้นไม้ ปลูกหญ้า จะเห็นว่าขณะนี้ภาคเอกชนเข้ามาสร้างพื้นที่สีเขียวรูปแบบใหม่ที่ทำให้ความสวยงาม ต้นไม้และสร้างแนวคิดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกัน^๓

๒๒๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้เขียนเห็นว่าการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่จะต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างง่ายและก่อให้เกิดความยั่งยืน

ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน

ความหมาย

พื้นที่สีเขียว หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติหรือพื้นที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นในเมืองหรือชุมชนปกคลุมด้วยพืชพรรณ^๔ มีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศการดำเนินชีวิต และคุณภาพชีวิตของประชาชน^๕ พื้นที่กึ่งธรรมชาติ มีการก่อสร้างในบริบทชุมชนเมืองที่ประชากรใช้บริการใช้ประโยชน์ทางด้านนันทนาการ ทำกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนใช้เป็นพื้นที่เพื่อการเรียนรู้^๖ พื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่งของสถานที่ราชการ ศาสนสถาน สถานพยาบาล สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา พื้นที่ย่านการค้า พิพิธภัณฑ์ หรือลานกีฬากลางแจ้งและสนามกีฬา ที่เป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินรัฐ เอกชน หรือศาสนสถานมีระดับการใช้ประโยชน์แตกต่างกันไป^๗

พื้นที่สีเขียวยั่งยืน หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่มีพืชพรรณที่มีความหลากหลายทั้งชนิดและปริมาณ โดยมีไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่ เป็นองค์ประกอบหลัก และได้รับการดูแลบำรุงรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสมดุลทางระบบนิเวศ เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี สวยงาม ร่มเย็น น่าอยู่ และเพิ่มองค์ประกอบของการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในเมือง ชุมชน และผู้มาเยือน ตลอดจนเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชน^๔

สรุปได้ว่า พื้นที่สีเขียว คือ พื้นที่ใด ๆ ก็ตามที่มีพืชพรรณขึ้นปกคลุม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ส่วนพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียวเกิดประโยชน์แก่ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ

พื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืน หมายถึง จะต้องมิต้นไม้ใหญ่หรือไม้ยืนต้นเป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่สีเขียว เนื่องจากไม้ยืนต้นมีอายุยืนนาน มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางจิตใจและสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าไม้ล้มลุกพื้นที่สีเขียวที่มีไม้ใหญ่ขนาดวัดโดยรอบไม่ต่ำกว่า ๒๐ เซนติเมตรเป็นองค์ประกอบหลัก

๒๓๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

พื้นที่สีเขียวในเมือง หมายถึง พื้นที่โล่งว่างในเขตเทศบาล ซึ่งมีพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลักได้รับการจัดการตามหลักวิชานวนวัฒนวิทยา และหลักการทางภูมิสถาปัตย์เพื่อเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้เอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเสริมสภาพแวดล้อมของเมืองสีเขียวที่ร่มรื่นสวยงามและน่าอยู่ตลอดไป

จึงกล่าวได้ว่า พื้นที่สีเขียว หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นมีการเพาะปลูก เป็นสวนปศุกลุ่มด้วยพืชพรรณหลากหลายทั้งไม้ยืนต้น ไม้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางจิตใจและสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม อาจมีสิ่งก่อสร้างอยู่มีความงดงามทางภูมิทัศน์ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และใช้อรรถประโยชน์ได้

ประเภทของพื้นที่สีเขียว

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แบ่งพื้นที่สีเขียวออกเป็น ๖ ประเภท ตามคุณลักษณะและการใช้ประโยชน์ ได้แก่

- ๑) พื้นที่สีเขียวสาธารณะ ๒) พื้นที่สีเขียวอรรถประโยชน์ ๓) พื้นที่สีเขียวที่เป็นริ้วตามแนวสาธารณูปการ ๔) พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน ๕) พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ ๖) พื้นที่สีเขียวที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ หรือรอการพัฒนา^๔

นอกจากนั้นยังสามารถแบ่งประเภทพื้นที่สีเขียวออกได้อีก ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ คือ พื้นที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติดั้งเดิม ๒) พื้นที่สีเขียวเพื่อบริการ คือ พื้นที่สีเขียวที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้บริการเพื่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ๓) พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม คือ พื้นที่สีเขียวที่เสริมสร้างคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่บริเวณและชุมชน ๔) พื้นที่สีเขียวบริเวณเส้นทางสัญจร คือ พื้นที่สีเขียวที่อยู่ในแนวเส้นทางสัญจรสาธารณะ มีรูปร่างลักษณะพื้นที่ที่เป็นริ้วยาวขนานกับบริเวณเส้นทางสัญจร ๕) พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน คือ พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของส่วนมากหมายถึงพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ว่างของเอกชน

ผู้เขียนสามารถสรุป ประเภทของพื้นที่สีเขียว โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑) พื้นที่สีเขียวสาธารณะ เป็นพื้นที่สีเขียวที่ใช้สอยร่วมกันได้ ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น สวนหย่อมสาธารณะ พื้นที่สีเขียวทางจราจร ถนนสาธารณะ ๒) พื้นที่สีเขียวส่วนบุคคล เป็นพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ส่วนบุคคลที่เป็นมีเอกสิทธิ์ในการใช้สอย เช่น ที่ไร่ นา บริเวณบ้านพัก อาคารสถานที่อยู่อาศัยส่วนบุคคล เป็นต้น

๒๓๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

แนวทางการจัดพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การจัดองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ เน้นความสวยงาม ลงตัว ตามหลักภูมิสถาปัตยกรรม เป็นพื้นที่ควรห่างจากถนนที่มีการจราจรหนาแน่น^{๑๐} การพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบเมืองสุขภาพที่ยั่งยืน ประมวล ๔ หลักการ ในการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ๑) ต้องเข้าถึงได้ ควรเลือกพัฒนาพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสวนสาธารณะ ๒) ยิ่งใหญ่ ยิ่งดี งานวิจัยหลากหลายยืนยันได้ว่าขนาดพื้นที่มีความสำคัญต่อการเพิ่มการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะด้านกิจกรรมทางกาย ๓) จัดอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมแก่ผู้ใช้งาน ปัจจุบันช่วยสนับสนุนการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางกาย ทั้งเส้นทางวิ่ง เส้นทางปั่นจักรยาน สนามเด็กเล่น ๔) อย่าละเลยเรื่องความสวยงาม การดูแล และการจัดกิจกรรม^{๑๑}

จะอย่างไรก็ตามพื้นที่สีเขียวในเขตผังเมืองเป็นการกำหนดพื้นที่สีเขียวแบบภาพรวมทั้งประเทศในรูปแบบพื้นที่เป้าหมาย^{๑๒}

จึงกล่าวได้ว่า แนวทางการจัดพื้นที่สีเขียว ควรเน้นความสวยงามอย่างลงตัวตามหลักภูมิสถาปัตยกรรม เป็นพื้นที่ห่างจากถนนที่มีการจราจรหนาแน่น เข้าถึงได้ง่าย ขนาดพื้นที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ มีอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่หลากหลายเหมาะกับการใช้งาน การออกแบบพื้นที่ทางธรรมชาติให้สามารถดูแลได้ง่ายในทุกฤดูกาลและทุกสภาพอากาศ สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนและเครือข่ายผู้ใช้บริการเพื่อร่วมกันสอดส่องดูแลรักษาความสะอาดและความปลอดภัย กำหนดปฏิบัติกิจกรรมใช้สอยสวนเพื่อดึงดูดและสร้างการรับรู้แก่ผู้สนใจ

การจัดการพื้นที่สีเขียว

การจัดการพื้นที่สีเขียวในเมือง ทั้งการดูแล รักษา อนุรักษ์ พื้นที่ปลูก ตลอดจนการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองให้มากขึ้น อาทิ สวนสาธารณะในเมือง พื้นที่สีเขียวในบ้าน วัด และในพื้นที่เอกชน รวมถึงให้พื้นที่สีเขียวมีการเชื่อมโยงภายในเมืองที่ประชาชนจะสามารถเข้าถึงได้ง่ายการสร้างพื้นที่สีเขียวให้เป็นแหล่งนันทนาการ และแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนเป็นแหล่งรักษาพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่สำคัญ

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวควบคู่ไปกับการดูแลรักษาระบบนิเวศ ให้คงเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรมการจัดทำฐานข้อมูลต้นไม้ในเมือง ระบบสืบค้นต้นไม้ และทะเบียนพันธุ์ไม้ โดยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ชนิดของพันธุ์ไม้ในเมือง

๒๓๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สามารถสร้างเป็นฐานข้อมูลในการคำนวณการปริมาณ
กักเก็บคาร์บอนของต้นไม้ได้ การปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง ให้มีความ
เหมาะสมและเป็นไปตามความต้องการของประชาชนในเมืองที่
สวยงาม เป็นระเบียบ และเอื้อต่อการพักผ่อนหย่อนใจของ
ประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การสร้างพื้นที่สีเขียว เป็นแหล่ง
นันทนาการ และแหล่งเรียนรู้พื้นที่สีเขียวในเมืองเป็นตัวชี้วัดหนึ่ง
ของการพัฒนาเมืองสู่การเป็นเมืองน่าอยู่ ซึ่งให้ความสำคัญที่
ประชาชนจะสามารถเข้าถึงพื้นที่สีเขียวในเมืองได้อย่างทั่วถึง ร่มรื่น
และสวยงามด้วยต้นไม้เป็นแหล่งนันทนาการ เป็นสถานที่พักผ่อน
หย่อนใจ รวมถึงเป็นแหล่งพบปะพูดคุยหรือทำกิจกรรมร่วมกัน^{๑๓}

แนวทางการจัดการพื้นที่สีเขียว ได้แก่ ๑) จัดทำกรอบ
การแปลงแนวทางการขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน
ไปสู่การปฏิบัติโดยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ๒) เสริมสร้าง
ความรู้และความเข้าใจต่อหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
๓) สื่อสารสาธารณะ ๔) แปลงแผนสู่การปฏิบัติในพื้นที่นำร่อง
๕) ทหารือรายละเอียดมาตรการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม
๖) รายงานผลการดำเนินงานขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่าง
ยั่งยืน^{๑๔}

จึงกล่าวได้ว่า การจัดการพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ควรมีการจัดองค์ประกอบทางกายภาพให้สวยงามตามหลักภูมิสถาปัตยกรรมควรห่างจากถนนที่มีการจราจรหนาแน่น เข้าถึงได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะด้านกิจกรรมทางกาย มีการจัดอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัย มีการจัดการดูแลได้ง่ายในทุกฤดูกาลและทุกสภาพอากาศ สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน และเครือข่ายพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เพียงพอต่อจำนวนประชากร กำหนดปฏิทินกิจกรรมใช้สอยสวนเพื่อดึงดูดและสร้างการรับรู้แก่ผู้สนใจ เสริมสร้างความรู้และความเข้าใจต่อหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนสู่การปฏิบัติในพื้นที่นาร่อง ผลักดันการพัฒนากระบวนการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ ดำเนินงานและระบบติดตาม ประเมินผล รักษา อนุรักษ์ พันธุ์ รักษาระบบนิเวศให้คงเดิม การจัดทำฐานข้อมูลต้นไม้ ระบบสืบค้นต้นไม้ และทะเบียนพันธุ์ไม้ โดยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ชนิดของพันธุ์ไม้ เป็นฐานข้อมูลในการคำนวณการปริมาณกักเก็บคาร์บอนของต้นไม้ได้ การปรับปรุงภูมิทัศน์ เหมาะสมและเป็นไปตามความต้องการของประชาชน เป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญที่มีความอุดมสมบูรณ์

๒๓๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ประโยชน์ของการพัฒนาพื้นที่สีเขียว

พื้นที่สีเขียวกับประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี พื้นที่สีเขียว เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชน ในทางตรงเกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ลดความเสี่ยงของการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน ส่งเสริมสุขภาพจิตของประชากรเมือง การได้อยู่ใกล้ชิดมากขึ้นกับธรรมชาติ ช่วยให้รับมือกับความเครียด ความวิตกกังวล ซึมเศร้าได้ดีขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เพิ่มความมั่นใจ ระบบภูมิคุ้มกันดีขึ้น พื้นที่สีเขียวเป็นสถานที่ออกกำลังกาย^{๑๕} เป็นพื้นที่ช่วยบรรเทาปัญหาภาวะโลกร้อน เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนทุกเพศทุกวัย ช่วยป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดิน ช่วยปรับปรุงระบบการระบายน้ำ ช่วยลดเสียงรบกวนลงได้ โดยอาศัยพุ่มใบที่หนาทึบของไม้ยืนต้น และไม้พุ่มช่วยดูดซับมลภาวะทางเสียง เป็นสิ่งเชื่อมโยงผู้คนให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ทำให้เป็นเมืองชุมชนน่าอยู่อย่างยั่งยืนพื้นที่สีเขียวเป็นอีกหนึ่งพื้นที่สำหรับปลูกผัก ปลูกต้นไม้

จึงกล่าวได้ว่า พื้นที่สีเขียว เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อน เป็นปอดของเมืองใหญ่ มีความสวยงาม ส่งเสริมสุขภาพทั้งทางตรง และทางอ้อมแก่ประชาชน ช่วยบรรเทาปัญหาภาวะโลกร้อน ช่วยลดอุณหภูมิของเมือง ช่วยป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดิน ช่วยปรับปรุงระบบการระบายน้ำ ช่วยลดเสียงรบกวนดูดซับมลภาวะทางเสียง เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้เขียนสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ได้แก่

๑) เสริมสร้างความรู้และความเข้าใจส่งเสริมให้มีเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้นำไปสู่การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

๒) การจัดองค์ประกอบทางกายภาพให้สวยงามตามหลักภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๓) แปลงแผนสู่การปฏิบัติในพื้นที่นำร่องเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่าง

๒๓๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๔) วางแผนการจัดการดูแลแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และเครือข่ายพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๕) กำหนดปฏิทินกิจกรรมใช้สอยสวนเพื่อดึงดูดและสร้างการรับรู้แก่ผู้สนใจ

๖) ดำเนินงานและระบบติดตามประเมินผล รักษาอนุรักษ์ พื้นที่ อนุรักษ์ระบบนิเวศ ให้อุดมสมบูรณ์

๗) จัดทำฐานข้อมูลต้นไม้ ระบบสืบค้นต้นไม้ และทะเบียนพันธุ์ไม้เพื่อการศึกษา

สรุป

พื้นที่สีเขียว หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นมีการเพาะปลูก เป็นสวนปศุกลุ่มด้วยพืชพรรณหลากหลายทั้งไม้ยืนต้น มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางจิตใจและสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม อาจมีสิ่งก่อสร้างอยู่มีความงดงามทางภูมิทัศน์ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และใช้สรรพประโยชน์ได้

ประเภทของพื้นที่สีเขียว โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ใหญ่ ๆ คือ ๑) พื้นที่สีเขียวสาธารณะ เป็นพื้นที่สีเขียวที่ใช้สอยร่วมกันได้ ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น สวนหย่อมสาธารณะ พื้นที่สีเขียวทางจราจร ถนนสาธารณะ ๒) พื้นที่สีเขียวส่วนบุคคล เป็นพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ส่วนบุคคลที่เป็นมีเอกสิทธิ์ในการใช้สอย เช่น ที่ไร่ นา บริเวณบ้านพัก อาคารสถานที่อยู่อาศัยส่วนบุคคล เป็นต้น

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ควรมีการจัดองค์ประกอบทางกายภาพให้สวยงามตามหลักภูมิสถาปัตยกรรมควรห่างจากถนนที่มีการจราจรหนาแน่น เข้าถึงได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะด้านกิจกรรมทางกาย มีการจัดอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัย มีการจัดการดูแลได้ง่ายในทุกฤดูกาล และทุกสภาพอากาศ สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนและเครือข่ายพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เพียงพอต่อจำนวนประชากร กำหนดปฏิทินกิจกรรมใช้สอยสวนเพื่อดึงดูดและสร้างการรับรู้แก่ผู้สนใจ เสริมสร้างความรู้และความเข้าใจต่อหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๒๔๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สนับสนุนส่งเสริมให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยน
สู่การปฏิบัติในพื้นที่นำร่องเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเป็น
ตัวอย่าง ส่งเสริมและผลักดันการพัฒนาระบบการนำไปสู่การ
ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ ดำเนินงานและระบบติดตาม
ประเมินผล รักษา อนุรักษ์ พื้นฟู รักษาระบบนิเวศ ให้คงเดิม ไม่ให้
เกิดความเสื่อมโทรมการจัดทำฐานข้อมูลต้นไม้

ระบบสืบค้นต้นไม้ และทะเบียนพันธุ์ไม้ เป็นฐานข้อมูล
ในการคำนวณการปริมาณกักเก็บคาร์บอน เป็นแหล่งรวมความ
หลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญที่มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่สีเขียว
เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อน เป็นปอดของเมืองใหญ่ มีความสวยงาม
ส่งเสริมสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชน

บทที่ ๙

การบูรณาการพัฒนาลักษณะหลักพุทธทศสิทธ
เพื่อการขจัดความหิวโหยอย่างยั่งยืน
ในยุคปัจจุบัน

บทที่ ๙ การบูรณาการพัฒนตามหลักพุทธสิกกรรม เพื่อการขจัดความหิวโหยอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

ความนำ : การบูรณาการพัฒนตามหลักพุทธสิกกรรม เพื่อการขจัดความหิวโหยอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

ความหมายของชีวิต (The Meaning Of Life) เป็น
แผนภาพที่เสนอต่อ UN (United Nation) พูดถึงเรื่อง ทำอย่างไร
ถึงจะช่วยลดภาวะวิกฤติของโลกร้อนได้ (How to prevention a
climate change) ด้วยวิธีการทำโคกหนองนาหรือเกษตรทฤษฎี
ใหม่

ขณะนี้ผู้มีที่ให้ความสนใจมาก อย่างผ่านมามีนักวิจัย
จากสวีเดน อเมริกาและญี่ปุ่น มาดูโคกหนองนา หรือ พุทธสิกกรรม
พุทธะ ก็คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือ ผู้มีปัญญา ผู้มีปัญญาทำ
การเกษตร จึงเรียกว่า พุทธสิกกรรม

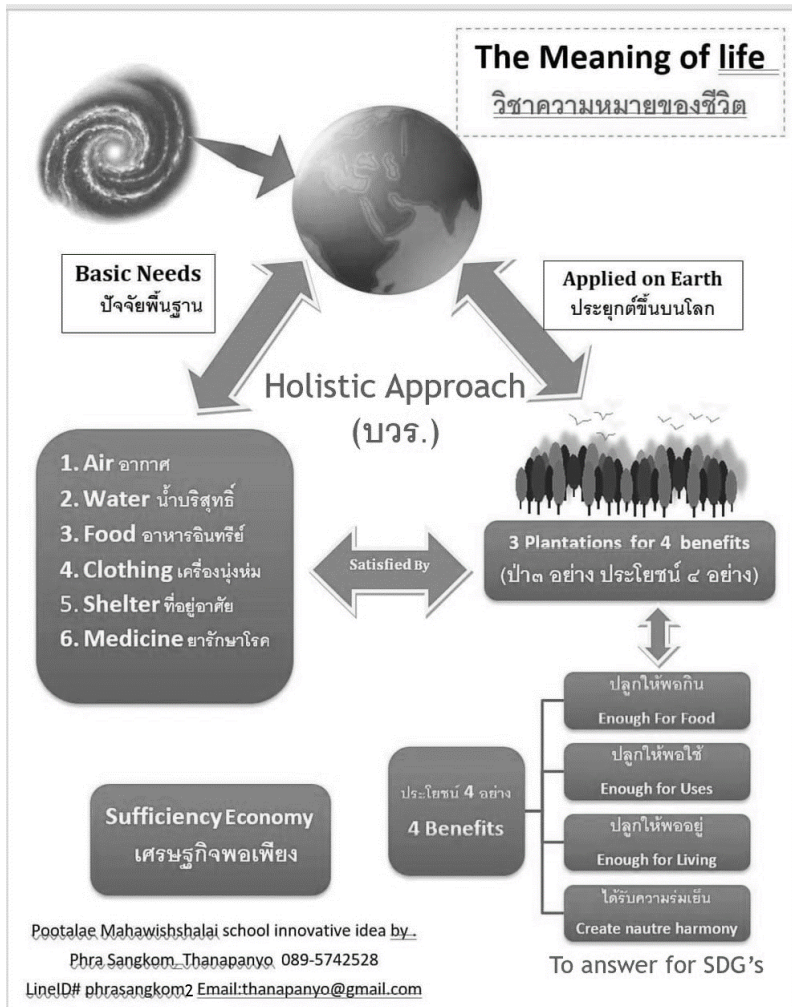
ผู้มีปัญญาทำการเกษตรอย่างไร ฝรั่งเศสถามว่า How
to prevention a climate change? ตอบว่ามันง่ายมากเลย แค่
คุณลงมือทำแบบสิกกรรมธรรมชาติหรือโคกหนองนา จะตอบโจทย์
ของ United Nations

ตลอดทั้งตบโจทย์ของ Sustainable Development Goals (SDG) ทำโคคหนองนาแบบสันตคศึกษาโมเดลจะตบโจทย์ได้ทั้ง ๑๗ ข้อ เชื่อมโยงถอดองค์ความรู้เป็นวิชาความหมายของชีวิต ซึ่งสอนทุกเรื่อง ตั้งแต่เกิด มีชีวิตอยู่บนโลก ความต้องการพื้นฐานของชีวิต โดยสร้างประโยชน์ให้แก่ชีวิตของตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมและ รัพยากรธรรมชาติ จึงจะเป็นชีวิตที่มีความหมายดังแผนภาพนี้

๒๕๕ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แผนภาพความหมายของชีวิต®

ดังนั้น การที่เราพูดถึงพุทธกสิกรรม การทำเกษตรโดยผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มนุษย์หรือพวกเราทั้งหลายต้องเข้าใจว่าเราเกิดมาทำไม ในโลกนี้มีทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตแต่ล้วนแล้วต้องการปัจจัยพื้นฐาน คือ ๑. อากาศ ซึ่งมาจากป่า มาจากต้นไม้ผลิตออกซิเจนให้เรา ๒. น้ำบริสุทธิ์ สิ่งที่เป็นตัวดูดซับน้ำไว้มากที่สุดก็คือป่า ๓. อาหารอินทรีย์ อาหารที่ปราศจากสารเคมี อาหารก็มาจากป่า ๔. เครื่องนุ่งห่ม ๕. ที่อยู่อาศัย ๖. ยารักษาโรค นี่เป็น basic needs for being

จึงเป็นการบ่งบอกได้ว่าถ้าทำโคกหนองนา หรือทำพุทธกสิกรรมให้ถูกต้อง จะต้องมีป่า ๓ อย่างให้ประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ปลูกให้พอกิน ปลูกให้พอใช้ ปลูกให้พออยู่ ได้รับความร่มเย็น พระเจ้าอยู่หัวท่านแบ่งพื้นที่ตามเกษตรทฤษฎีใหม่ออกเป็น ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ % สามสิบเปอร์เซ็นต์ส่วนแรกให้มิน้ำ

โดยการขุดคลองไส้ไก่ สามสิบเปอร์เซ็นต์ส่วนที่สองคือ มีนา สามสิบเปอร์เซ็นต์ต้องมีป่าเป็น ๕ ระดับสูง กลาง เตี้ย ไร่ดินไม้ห้าว และสิบเปอร์เซ็นต์ก็เคยที่อยู่อาศัยกับเลี้ยงสัตว์ นี่คือการออกแบบโคกหนองนาที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๓

หลักพุทธกสิกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาโคกหนองนาในพระพุทธศาสนาเถรวาท กสิกรรมตามความหมายของวิถีธรรมและวิถีโลก เมื่อบูรณาการเข้าด้วยกันคือ “พุทธกสิกรรม” หมายถึง การ

๒๔๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ทำไร่ไถนา และเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร มีการหวานข้าว ไข่น้ำเข้า
ออกผ่านลำรางไข่น้ำ ดูแลรักษานาข้าวจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยว
เพื่อการค้าอยู่ครองเรือน มีการทำบุญให้ทานเป็นฐานเพื่อการ
พัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรม ประกอบด้วย
ศรัทธา ความเพียร ปัญญา หิริ สติคัมภีรกายวาจาใจ สำรวมใน
การบริโภคอาหาร มีคำสัจย์ โสรัจจะ เป็นการทำไร่ไถนา ไม่ใช่เพียง
เพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารกายเท่านั้นแต่สร้างความมั่นคง
ทางอาหารใจด้วยการเอาธรรมไปทำในไร่นาที่จะช่วยเสริมสร้าง
พลังชีวิตก่อเกิดสันติสุขขึ้นแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัวอย่าง
ยั่งยืนสืบไป เป็นการพัฒนาให้เกิดความเจริญขึ้นในสิ่งที่ดีงามอย่าง
ยาวนาน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะเป็นความเจริญรุ่งเรือง
ตลอดกาลเป็นนิรันดร์ต่อเนื่องกัน สืบเนื่องติดต่อกันเป็นลำดับ ติดต่อกัน
เหมือนระลอกคลื่น เป็นไปต่อเนื่องไม่ขาดสายโดยสืบต่อกันกระชั้น
ชิด ทุกช่วงฤดูตลอดทั้งฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดช่วงอายุทั้ง
ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปังจิมวัย

การพัฒนาตามหลักภาวนา ๔

องค์การสหประชาชาติเน้น เรื่อง Sustainable Development Goals (SDG) ว่าเป้าหมาย ๑๗ ประการ ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๑๕ - ๒๐๓๐ ครอบคลุมประเด็นเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งตรงกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในฐานะที่หลักสูตรสาขาสันติศึกษามีกรอบ ในการพัฒนาหลักสูตรตามแบบของพระพุทธเจ้าสรุปเป็น ๔ ข้อ คือ

๑) กายภาพ (Physical Development) ที่เน้นเรื่อง อาชีพ การเป็นอยู่ สุขภาพและสิ่งแวดล้อม

๒) พุทธิภาพ (Social Development) เรื่องสังคม การอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การจัดการความขัดแย้ง ศีลห้า

๓) จิตภาพ (Mental Development) เรื่องความสุข ภายใน ความเมตตา ความพอเพียง

๔) ปัญญาภาพ (Intellectual Development) เรื่อง การใช้ปัญญาเพื่อการออกแบบเครื่องมือเครื่องมือให้คนสามารถอยู่ ร่วมกันได้อย่างสงบสุข จิตและปัญญาของพระพุทธเจ้าคือจิตและ ปัญญาที่บริสุทธิ์ ถ้าจิตและปัญญาไม่บริสุทธิ์เวลาออกไปทำงานใน ด้านกายภาพและด้านพุทธิภาพก็มีวิกฤติ

๒๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จาก ๔ ภาพนี้หลอมรวมมาเป็นสันติภาพ (Peace) ที่
พระพุทธเจ้าตรัสว่าสุขอื่นยิ่งกว่าสันติภาพไม่มี งานของเราซึ่งมุ่ง
ไปสู่โครงการโคกหนองนา คือ การพยายามตอบโจทย์เชิงกายภาพ
คือเรื่องของอาชีพ เรื่องของสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำ ซึ่งจะนำไปสู่เรื่อง
ของสุขภาพที่ดี เป็นสันติภาพทางกายภาพที่เรียกว่าสันติภาพลง ดิน
สันติภาพกินได้ สันติภาพถึงไม่ใช่ของที่ลอยอยู่ หลายคนบอกว่าจะ
พูดถึงเรื่องสันติภาพได้อย่างไร ถ้าคุณยังหิวโหยอยู่ การพูดอย่างนี้
คือความไม่เข้าใจคำว่าสันติภาพ เพราะการจัดการเรื่องความ
เป็นอยู่ ที่อยู่อาศัยก็คือเรื่องสันติภาพ สันติภาพไม่ได้พูดถึงเรื่อง
จิตใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่กินความไปถึงคิดถึงเรื่องลม ฟ้า ดิน ป่า
อาหาร สุขภาพ อาชีพ ฉะนั้นเราจึงให้ความสำคัญกับเรื่องที่
พระพุทธเจ้ากล่าวว่า ความหิวเป็นโรครอย่างยิ่ง เราจึงให้ความสำคัญ
กับเรื่องความเป็นอยู่ การพึ่งพาตนเองได้ พอ ๆ กับเรื่องการไกล่
เกลี่ยโดยพุทธสันติวิธี

พุทธกลสิกรรม • ๒๔๙

พอพูดกันถึงเรื่อง พุทธกลสิกรรม คือ กลสิกรรมที่ทำให้เกิดความตื่นรู้และเบิกบาน เมื่อเอาคำว่า พุทธะ ไปเติมหน้าคำว่า กลสิกรรม พุทธะ มีความหมายโดยสภาวะว่า wisdom awakening rejoy คือ สภาวะแห่งการรู้ ตื่นและเบิกบาน พุทธกลสิกรรม จึงหมายถึง พาผู้คนเข้าไปสู่ภาวะของ wisdom ให้เข้าถึงความตื่น คือ ตื่นจากวัตถุนิยม ไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยม ตื่นจากค่านิยมที่ผิด ๆ เห็นเงิน เห็นอำนาจเป็นใหญ่ แล้วไปรีดนาทาเร้นธรรมชาติ ไปเอาเปรียบ ใส่ยาพิษ ใส่ปุ๋ยเคมี ตื่นจากการพัฒนาที่ผิดทาง

นอกจากนั้นพุทธกลสิกรรมยังทำให้คนรู้ คือ รู้จักตนเอง การทำโครงการโคกหนองนาจำเป็นต้องรู้ภูมิศาสตร์สังคม ทั้งทางด้านพื้นที่แม่น้ำ ป่าเขา รู้จักการสร้างภูมิคุ้มกัน รู้จักพึ่งพาตนเอง รู้จักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่เรากำลังทำอยู่ได้รับแรงบันดาลใจ คุณโจน จันได หมอวชิชัย ดร. พระสังคม อาจารย์ยักษ์ ที่ทำเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา อย่างเรื่องธนาคารน้ำของ ดร. พระสังคม แม้อีสานจะถูกมองว่าแห้งแล้งไม่มีน้ำ แต่เมื่อขุดดินลงไป ๑๒ เมตร ก็พบกับน้ำ โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลจึงมีน้ำเต็มไปหมดแต่พื้นที่ข้างเคียงเรากลับไม่มีน้ำ

๒๕๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

น้ำจึงเป็นหัวใจสำคัญ ดังเช่นที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ตรัสไว้ว่า “หลักสำคัญต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้” น้ำจึงคือชีวิต ชาเลนนักปรัชญารีกกล่าวไว้ว่า น้ำคือสรรพสิ่ง โลกและจักรวาลมาจากน้ำ เมื่อเริ่มต้นที่เราลงไปพัฒนาก็ต้องอาศัยผู้รู้หรือกัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ มีกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้นำ พื้นที่ที่เราไปทำโคกหนองนาไม่มีต้นไม้แม่สักต้น พอเรามีน้ำเราก็มีต้นไม้ และก็ได้อาหาร อาหาร เอาไว้บริโภค และแจกจ่ายในชุมชน

เมื่อมีความอุดมสมบูรณ์ก็เป็นแหล่งพักผ่อนและเรียนรู้ของเยาวชนคนทั่วไป จากพื้นที่ซึ่งร้อนระอุ เพียง ๔ เดือนที่ไปพัฒนาก็กลับมาร่มเย็นด้วยพันธุ์ไม้ที่เราปลูก แม้จะเริ่มต้นในหน้าแล้งของเดือนมีนาคมแต่เมื่อเรามีน้ำที่เพียงพอต่อการเพาะปลูกทำให้ต้นไม้ของเราเจริญงอกงาม ปลูกต้นกล้วย ปลูกข้าว ซึ่งเป็นพันธุ์ท้องถิ่นเพียงต้นเดียวห่างกัน ๔๐ เซนติเมตร เมื่อเวลาผ่านไปก็กลับเจริญงอกงามเป็นข้าวกล้าที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยพันธุ์ข้าวท้องถิ่นซึ่งกินได้น้อย เป็นความรู้จากการวิจัย ที่ลงไปสำรวจพื้นที่ของเราว่าเหมาะแก่การปลูกพืชชนิดไหน เช่น ต้นพะยูง ต้นแคนา ต้นสะเดา ต้นเบาบับ เป็นการทำสวนที่เราอาศัยแรงงานจากเกษตรกรในพื้นที่ มาช่วยเราทำ

อีกเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก ก็คือ เรื่องของธนาคารเมล็ดพันธุ์ (seed bank) ตอนที่ลงไปทำงานทำให้ทราบว่าเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองในชุมชนได้หมดไปแล้ว トラバโดที่มีเมล็ดพันธุ์พืช トラบานั้นเกษตรกรจะอยู่รอด มีน้ำแต่ไม่มีเมล็ดพันธุ์พืช ต้องไปอาศัยเมล็ดพันธุ์ของบริษัทใหญ่ เป็นการพึ่งพาตนเองไม่ได้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่เรียกว่า พุทธกสิกรรมหรือเกษตรต้นรู้ ที่ต้องพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

จึงกล่าวได้ว่า พุทธกสิกรรม เป็นการทำไร่ไถนา และเลี้ยงสัตว์ หวานข้าว ไข่น้ำเข้าออกผ่านลำรางไข่น้ำ ดูแลรักษานาข้าว เก็บเกี่ยวเพื่อการได้อยู่ครองเรือน ทำบุญให้ทานเป็นฐานเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรม เป็นการทำไร่ไถนา สร้างความมั่นคงทางอาหารกายและใจเสริมสร้างพลังชีวิตก่อเกิดสันติสุข

เพราะทุกคนเกิดการขยันขันแข็งในชนวนขยายในหน้าที่การงานของตน โดยไม่พากันเบียดเบียนกัน ทำให้บ้านเมืองเกิดความอยู่อย่างร่มเย็นด้วย แต่หลักสำคัญคือต้องตระหนักและชนวนขยายในการทำสิกรรมที่ถูกต้องด้วยการเพาะหรือหวานพืชที่มีเมล็ดพันธุ์ดีลงในนาดีชนวนขยายดำเนินการอย่างขยันขันแข็ง รู้เก็บรักษา หาคบเพื่อนดี มีความพอเพียง จึงจะทำให้ชีวิตมีความอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างยั่งยืน

๒๕๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สันติภาพวิถีใหม่สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน คำว่า “วิถีใหม่” นั้นมีความหมายมากมายหลายอย่าง ในวิถีใหม่ทำให้เราต้องปรับตัวไม่ใช่แค่ ๙๐ องศา หรือ ๑๘๐ องศา แต่ต้องเป็น ๓๖๐ องศา ถ้ายังเป็นเหมือนเดิมจะไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข

ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข คือความเห็นเป็นสัมมาทิฐิ อันเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ตามหลักวิชาการทั่ว ๆ ไป ก็มีเครื่องมือในการพัฒนาหลากหลายรูปแบบ และมีทฤษฎีที่จะนำมาพัฒนาหลายประการด้วยกัน แต่สำหรับพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยเชื่อมั่นว่ามนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ มีความดีงาม มีความสามารถในการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ

ถ้าสามารถพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน ก็จะทำให้ความคิด ความเห็นเป็นสัมมาทิฐิ อันเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนา เมื่อพูดถึงการพัฒนามนุษย์ พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักไตรสิกขา เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้มาตั้งแต่สมัยที่ยังทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงบำเพ็ญเพียรที่เมืองอูรุเวลาเสนานิคม คำนึงวิธีการที่จะพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ

พระองค์ประกาศพระศาสนาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และในสภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคขัดขวางให้ประสบความสำเร็จได้ แม้ใช้วิธีการที่นักบวชในสมัยนั้นนิยมใช้ คือ ศีลกับสมาธิ แต่พระองค์เห็นว่ายังไม่เพียงพอจึงหันไปพิจารณาปัญญา จึงเป็นหลักในการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา คือ ได้แก่ ๑) ศีล ๒) สมาธิ และ ๓) ปัญญา โดยเป้าหมาย คือ ความงอกงามของชีวิตมนุษย์ในทุกด้าน หากมีคำถามว่า การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาทำให้เกิดความงอกงาม

ทั้งทางด้านภาวิตกาย/กายภาวนา เกิดความงอกงามทางศีล เรียกว่า ภาวิตศีล/ศีลภาวนา เกิดความงอกงามทางจิต เรียกว่า ภาวิตจิต/จิตตภาวนา เกิดความงอกงามทางด้านปัญญา เรียกว่า ภาวิตปัญญา/ปัญญาภาวนา หลักไตรสิกขาจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนา จะเห็นว่าในกระบวนการไตรสิกขาคือกระบวนการศึกษาเล่าเรียนและการศึกษาอบรม พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนได้จัดกิจกรรมในการพัฒนาหลากหลายรูปแบบ ให้เหมาะสมกับวัย ฐานะ ของแต่ละบุคคล ในวัยเด็กและเยาวชนก็มีกิจกรรมให้ได้ศึกษาเรียนรู้ที่เหมาะสม เป็นผู้ใหญ่ในวัยทำงานก็จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัย

๒๕๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จะเป็นผู้สูงอายุก็จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย โดยรูปแบบการศึกษาปฏิบัติแตกต่างกันออกไป แต่โดยเป้าหมาย คือให้เกิดความงอกงามทางด้านกาย เกิดความงอกงามทางด้านศีล เกิดความงอกงามทางด้านจิต และเกิดความงอกงามทางด้านปัญญา^๓

การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ๑) ศีลสิกขา ๒) จิตตสิกขา ๓) ปัญญาสิกขา สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) แนวคิดการพัฒนาตามหลักศีลสิกขา

ในเรื่องของศีลนั้น เป็นกระบวนการเล่าเรียน ศึกษาอบรม เป็นการควบคุมกำหนดทิศทาง ระเบียบตนเอง ให้ได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นคนดีของศาสนาในแต่ละศาสนา^๔ “ไม่มีใครเกิดมาพร้อมกับความเกลียดชังผู้อื่น เพียงเพราะเหตุแห่งสีผิว ภูมิหลัง หรือศาสนา หากเราสามารถเรียนรู้ที่จะเกลียดกันไม่ได้ เราก็สามารถเรียนรู้ที่จะรักกันได้เช่นกัน เพราะโดยธรรมชาติแล้วความรักเกิดขึ้นในหัวใจมนุษย์ได้ง่ายกว่าความเกลียดชัง”

พุทธทาสธรรม • ๒๕๕๕

ความรักจึงเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ลองให้เด็กผิวขาวกับเด็กผิวดำไปเล่นด้วยกัน เด็กเหล่านั้นจะไม่แบ่งแยกกันเลย เขาจะเล่นด้วยกันอย่างมีความสุข ความรู้สึกเกลียดชังเกิดขึ้นเมื่อเราเติบโตและได้รับการปลูกฝังในความเชื่อที่ผิด ๆ

เพราะฉะนั้นจากสุนทรพจน์ของแมนเดลา ย้ำให้เราได้เห็นว่ เราต้องระมัดระวังการถูกล้างสมองให้เกลียดชังกันเอง เป็นหน้าที่ของคนรุ่นหลังที่จะต้องช่วยกันสรรค์สร้างบรรยากาศให้สังคมเติบโตและก้าวเดินไปด้วยความรัก “ศีลธรรมของยุวชน คือสันติภาพของโลก” ซึ่งเป็นคำสอนที่ถอดจากกลอนของหลวงพ่อบุญทาส ได้สอดแทรกคุณธรรม แนวคิดลงไปในทุกกลอน หากศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ ศีลธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นเกราะป้องกันภัยให้กับเรา โดยเฉพาะศีลธรรมที่อยู่ในตัวของเยาวชน เยาวชน หมายถึง ผู้ยังอ่อน คำว่าอ่อนในที่นี้ไม่ได้ไปถึงทางด้านร่างกาย แต่คือทางด้านจิตใจ ที่ยังขาดภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม และไม่สามารถทนกระแสต่อเชื้อโรคได้ เชื้อโรคในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเชื้อโรคตามความหมายทางชีววิทยา แต่หมายถึงกิเลสในใจของเรา

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ หากจิตใจยังอ่อนแอ ย่อมเป็นเหตุให้โลกรั้สันติภาพ เพราะสภาพจิตที่อ่อนแอ ย่อมชักนำและชักพาให้ยุวชนสร้างความขัดแย้งในเชิงลบ เสนอแนะไปสู่ความรุนแรงทั้งโลกภายในและโลกภายนอก

๒๕๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ศีลธรรมในตัวของเยาวชนเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่จะสร้าง
สันติภาพให้แก่โลกได้ การพัฒนาผู้นำเยาวชนต้นแบบจิตอาสาตาม
แนวพุทธสันติวิธี มีอยู่ ๖ ประการด้วยกัน คือ

๑) M (Mindfulness) ด้านสันติภายใน ผู้นำเยาวชนจิต
อาสาต้องมีสติ มีขันติ มีสมาธิมั่นคงสามารถควบคุมอารมณ์ในการ
ลงพื้นที่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น มีการพัฒนาจิตเพื่อสร้างสันติภาพ
ภายใน มีความเป็นต้นแบบของความสงบ มีพฤติกรรมที่เรียบร้อย
งดงามเป็นแบบอย่างแก่ผู้พบเห็น

๒) V (Volunteer) ด้านจิตอาสา ผู้นำเยาวชนจิตอาสา
ต้องมีความเข้าใจในความหมายที่ชัดเจนของคำว่าจิตอาสา มีความ
เข้าใจและทัศนคติที่ดี ในการใช้ใจที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมด้านจิตอาสา
เข้าช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

๓) P (Peaceful means) ด้านเครื่องมือพุทธสันติวิธี
หรือการจัดการความขัดแย้ง ผู้นำเยาวชนจิตอาสาต้องมีความเข้าใจ
ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและหัวใจของพระพุทธศาสนา
มีความเข้าใจในบริบทของสังคมและบุคคลที่มีความแตกต่างกันใน
สังคม

ทั้งเรื่องชาติพันธุ์ การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนาและ
ความเป็นพหุวัฒนธรรม จึงต้องเคารพในความแตกต่างและความ
เข้าใจในวิกฤติของสังคมด้วยการใช้ขันติธรรมทางพระพุทธศาสนา

๔) U (Understanding Multicultural) ด้านความเข้าใจความหลากหลายแห่งพหุวัฒนธรรม ผู้นำเยาวชนจิตอาสาต้องมีทักษะวิธีการสื่อสารในพหุวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ มีทัศนคติต่อการแก้วิกฤติความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ต้องมีอุดมการณ์และความใจกว้างร่วมกัน

๕) T (Teamwork and Leadership) ด้านการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ ผู้นำเยาวชนจิตอาสาต้องมีภาวะผู้นำ มั่นใจในการออกทำหน้าที่ มีวิสัยทัศน์สามารถวิเคราะห์ตัดสินใจมองภาพรวมทั้งหมดและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวิเคราะห์วิกฤติและกล้าตัดสินใจ สามารถประสานการทำงานร่วมกับผู้อื่น สร้างความร่วมมือในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย สามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานและประสานงานสามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖) C (Communications) ด้านการสื่อสารผู้นำเยาวชนจิตอาสาต้องมีทักษะในการสื่อสารและถ่ายทอดข้อมูลอย่างโน้มน้าวใจ มีทักษะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยการพูดจา วิเคราะห์

๒๕๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้ฟังสามารถโน้มน้าวสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ มีทักษะการพูดเชิงสร้างสรรค์ และการแก้วิกฤติด้วยการพูดเชิงสันติวิธี ที่ตอบสนองต่อการเป็นผู้นำเยาวชนจิตอาสาต้นแบบสันติภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๖

๒) แนวคิดการพัฒนาตามหลักจิตตศึกษา

การฝึกอบรมตนเองให้มีระเบียบวินัยในการประพฤติปฏิบัติตัวทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ตามวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคม ฝึกหัดขัดเกลาดตนเองให้เป็นคนปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง เป็นคนซื่อสัตย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์อยู่เนือง ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยที่ดีงาม ติดตัวของบุคคลนั้น ๆ^๗

การฝึกอบรมสมาธิเพื่อกล่อมเกลাজิตใจของตนเองอยู่เนือง ๆ ปัญญาก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เพราะสมาธิเป็นความงอกงามทางด้านจิต เป็นเครื่องการันตี ๒ อย่าง คือ ความเป็นคนมีจิตนิ่ง มีสติมั่นคงอยู่กับตนเอง การฝึกอบรมขัดเกลাজิตใจให้เป็นสมาธิที่มั่นคงเมื่อมีความประสงค์ระดับความดีงามแบบโลกียะในวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ ก็ห่มั่นคง จิตของตนเองอยู่เนือง ๆ จิตไม่ให้ไหลไปตามกระแสของโลกธรรมทั้ง ๘ มีความมั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่มากระทบ ผู้ที่ฝึกหัดขัดเกลাজิตอย่างนี้ เรียกว่า ภาวจิตฺ/จิตตภาวนา^๘

พุทธทาสภิกขุ • ๒๕๕๙

คนทำงานด้านสันติภาพก่อนที่จะไปสร้างสันติภาพให้ใคร ต้องมีสันติประจำอยู่ในเรือนใจเสียก่อน ถ้าไม่มีเราจะเหมือนพดลที่สามารถเป่าให้สิ่งอื่นเย็นได้ แต่ตัวมอเตอร์พดลกลับร้อน คนทำงานเพื่อสันติภาพ ต้องไม่เป็นอย่างพดล เราต้องมีสันติประจำอยู่ในเรือนใจ ถึงจะไปชักชวนคนอื่น สร้างสรรค์สันติภาพ

สิ่งนี้เป็นหลักของพระพุทธองค์ ที่ตรัสเอาไว้ว่า ถ้ากายของเราเกิดสันติ วาจาของเราสันติ ใจของเราสันติ เราจึงจะได้ชื่อว่าสมณะ แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งสันติภาพ เพราะฉะนั้น คนทำงานเพื่อสันติภาพ ต้องฝึกกาย วาจา ใจของตน ให้ได้ลัทธิสันติภาพเสียก่อน จนมีสันติประจำอยู่ในเรือนใจ จากนั้นจึงก้าวออกไปสร้างสรรค์สันติภาพโลก

หลวงปู่ติช นัท ฮันห์ ท่านพูดไว้ว่า “This no way to peace, peace is the way” ไม่มีหนทางสู่สันติภาพ เพราะสันติภาพคือหนทาง คนที่จะไปทำงานสันติภาพต้องฝึกฝนให้มีสันติในเรือนใจ แล้วถึงจะเข้าไปทำงานเพื่อสันติภาพ ไม่ใช่ตนเองยังเต็มไปด้วยโทสะ ยังเต็มไปด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ อย่าสร้างสันติภาพแบบพดลที่เป่าให้สิ่งอื่นเย็นแต่ตนเองร้อน เราต้องสร้างสันติภาพเหมือนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า เราตื่นแล้ว ก็ปรารถนาจะให้คนอื่นได้ตื่นด้วย เราพ้นแล้ว ก็ปรารถนาจะให้คนอื่นพ้นด้วย เราข้ามแล้ว ก็ปรารถนาจะให้คนอื่นข้ามด้วย

๒๖๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ทั้งหมดคือการเรียกร้องจากตนเอง ฝึกตนให้มีสันติใน
เรือนใจ จากนั้นจึงก้าวออกไปทำงานเพื่อสันติภาพ ในระดับสังคม
ในระดับประเทศ หรือในโลก

คนทำงานด้านสันติภาพก่อนที่จะไปสร้างสันติภาพให้
ใคร ต้องมีสันติประจำอยู่ในเรือนใจเสียก่อน ถ้าไม่มีเราจะเหมือน
พดลที่สามารถเป่าให้สิ่งอื่นเย็นได้ แต่ตัวมอเตอร์พดลกลับร้อน
คนทำงานเพื่อสันติภาพ ต้องไม่เป็นอย่างพดล เราต้องมีสันติ
ประจำอยู่ในเรือนใจ ถึงจะไปชักชวนคนอื่น สร้างสรรค์สันติภาพ ซึ่ง
สิ่งนี้เป็นหลักของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ว่า ถ้ากาย
ของเราเกิดสันติ วาจาของเราสันติ ใจของเราสันติ เราจึงจะได้ชื่อว่า
สมณะ แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งสันติภาพ เพราะฉะนั้น คนทำงานเพื่อ
สันติภาพ ต้องฝึกกาย วาจา ใจของตน ให้ได้ลัทธิสันติภาพเสียก่อน
จนมีสันติประจำอยู่ในเรือนใจ จากนั้นจึงก้าวออกไปสร้างสรรค์
สันติภาพโลก^๙

๓) แนวคิดการพัฒนาตามหลักปัญญา

การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง รู้จักบังคับ ควบคุม จัดการตนเองทั้งเรื่องเวลาและหน้าที่การงานไม่ให้คั่งค้าง การบริหารจัดการตนเองในการใช้ชีวิต การบริหารจัดการทรัพย์สิน ไม่ให้ใช้จ่ายเกินตัว ฝึกครบถ้วนย่อมเป็นคนดีของศาสนา ของสังคมและของโลก ลักษณะนี้เรียกว่า ศีล ปฏิบัติเช่นนี้อยู่เนื่อง ๆ แม้ไม่ได้ไปวัดก็จะมีคามงอกงามในเรื่องศีล เรียกว่า ภาวิตศีลหรือศีลภาวนา^{๑๐}

สติมาปัญญาเกิด สมาธิจึงเป็นเครื่องการันตีถึงสัมมาทิฐิ เพราะคำว่าสมาธินั้น มีบทวิเคราะห์ว่า กุศล จิตต เอกคคตา สมาธิ ความที่จิตซึ่งเป็นกุศล มีอารมณ์มั่นคง แน่วแน่ เรียกว่าสมาธิ สมาธิเป็นเครื่องการันตีของกุศลจิต กุศลจิตเป็นเครื่องการันตีถึงสัมมาทิฐิ และกุศลเจตนา ถ้าประสงค์จะได้มรรคได้ผลยิ่งขึ้นไป ค้นหาสถานที่ในการฝึกอบรมตนเอง โดยหลักของกรรมฐานอยู่เนื่อง ๆ ก็จะทำให้จิตใจเป็นสมาธิ มีความเข้มแข็ง ในสถานการณ์ปัจจุบันที่โลกมีความซับซ้อน ความมั่นคงของจิตใจโดยการฝึกให้ตนเอง หรืออาศัยกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะไหน มีหน้าที่การงานอย่างไร

๒๖๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การฝึกใจให้มีความเข้มแข็งเป็นภาวนิตจิต จิตตภาวนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง มิเช่นนั้นจะไม่สามารถประคองตนเองให้อยู่ในสถานการณ์ที่มีความยากลำบากเช่นนี้ได้

เมื่อไม่สามารถประคับประคองจิตใจให้มั่นคง ให้มีสมาธิ ก็จะละเลยคุณงามความดี ความสามารถ ศักยภาพที่มีอยู่ในตนเอง ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ กลายเป็นคนที่ล้มเหลวตลอดไป^{๑๑} เราทั้งหลาย สงครามมันเริ่มที่ใจ สันติภาพก็เริ่มที่ใจ

เพราะฉะนั้น เราต้องระมัดระวังให้มาก อย่าให้ใจของเรา ไปปรับเอาระบบความเชื่อความคิดที่ผิด ๆ เข้ามาอยู่ในหัวของเรา และถ่ายทอดความคิดความเชื่อที่ผิด ๆ ให้คนอื่น เพราะมันคือยาพิษ

นักปราชญ์คนหนึ่งพูดเอาไว้ว่า ถ้ามีปืนอยู่ในมือ และคุณเป็นคนที่ยิงปืนแม่น เต็มที่จะมีคนตายเท่าจำนวนกระสุน แต่ว่าถ้าหากมีความรู้ที่ผิด ๆ อยู่ในสมอง จะทำให้มีคนบาดเจ็บล้มตายประมาณไม่ได้ ดังนั้น อาวุธที่น่ากลัวที่สุด ไม่ใช่ปืนอาวุธ ไม่ใช่อาวุธนิวเคลียร์ ไม่ใช่จรวดนำวิถี อาวุธที่อันตรายที่สุด คือ มิฉฉาทิภูณฺฐิ เราจึงต้องระมัดระวัง ไม่ให้เรานี้ไปสมทานลัทธิมิฉฉาทิภูณฺฐิ เพราะว่าเมื่อเราสมทานลัทธิมิฉฉาทิภูณฺฐิแล้ว เราจะสามารถทำลายผู้อื่นโดยไม่ได้ระมัดระวัง สังวร เพราะว่าเราคิดว่าเราทำดี เพราะคิดว่าเราทำเพื่อสิ่งสูงสุดที่เราเคารพ ที่เราสักการะ

ฉะนั้น เมื่อเราสังหารผลาญชีวิตคนอื่นเรามีความสุข
เรามีความภูมิใจ ว่าเราได้ทำตามพระบัญชา ของสิ่งที่เราเคารพ
สักการะสูงสุด นี่คือการมีดีสีขาว เรากำลังทำความดีในนามของสิ่ง
ที่เราเคารพสักการะสูงสุด เราจึงไม่ตระหนักรู้ว่ามันเป็นความผิด
บาป ในโลกนี้ไม่มีอะไรอันตรายยิ่งไปกว่า การทำผิดโดยไม่รู้สึกรู้ว่า
เป็นความผิด เพราะว่าเราจะทำได้เรื่อย ๆ ในคัมภีร์มีลัทธิทวิฤทธิมี
คนไปถาม พระนาคเสนว่า คนที่ทำบาปทั้ง ๆ ที่รู้ กลับทำบาปทั้ง ๆ
ที่ไม่รู้ คนไหนโทษหนักกว่ากัน พระนาคเสนตอบว่า คนที่ทำบาปทั้ง
ๆ ที่ไม่รู้โทษหนักกว่า เพราะว่าเขาไม่รู้ว่า เป็นบาปจึงทำซ้ำได้เรื่อย
ๆ ทำได้อย่างต่อเนื่องยาวนานและไม่รู้สึกผิด

ส่วนคนที่ทำบาปทำเลวทั้ง ๆ ที่รู้ จะทำดีทำชั่วอย่างไรก็
ตาม เขาก็ยังมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอยู่ในใจ ทำไปประเวงไป กิน
แหลกแคลงใจ เหมือนกองทัพของจักรวรรดินิยมอังกฤษ ถูกสั่งให้ไป
ยิงชาวอินเดีย แต่มหาตมะคานธีบอกชาวอินเดียว่าอย่าสู้ อย่า
ตอบสนองต่อสิ่งที่เขาต้องการ คือตอบโต้ความรุนแรงด้วยความ
รุนแรง คานธีใช้ข้อหิงสา นิ่งนิ่ง ๆ ปรากฏว่ากองทัพอังกฤษกระทำ
ต่อชาวอินเดียไม่ไหว เพราะเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นในใจ ว่าตนเอง
กำลังทำร้ายคนที่เขาไม่สู้ และเขาไม่มีทางสู้ได้ด้วย เมื่อมโนธรรม
สำนึกถูกปลุกขึ้นมาแล้วเขาก็วางอาวุธ คานธี จึงชนะ

๒๖๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เพราะเหตุนี้ จึงต้องส่งเสริมให้สังคมโลกมีสัมมาทิฐิ และหนึ่งในสัมมาทิฐิที่ต้องช่วยกันสร้างคือ คนทั้งโลกคือพี่น้องกัน คนทุกคนคือคน ๆ เดียวกัน โลกนี้มีคน ๗ พันล้านคนในเชิงปริมาณ แต่ในเชิงคุณภาพแท้จริงแล้วมีเพียงคนเดียว คือคนที่รักสุข เกลียดทุกข์ กลัวความตายเหมือนกันกับเรา โลกนี้มีคนหลายพันหลายหมื่นสัญชาติ แต่เมื่อกล่าวอย่างถึงที่สุดก็มีเพียงคนสัญชาติเดียว คือมนุษยชาติ เราต้องส่งเสริมให้คนทั้งโลกมีสัมมาทัศนะว่า โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน คนทุกคนคือคน ๆ เดียวกัน และเราทุกคนคือคนชาติเดียวกัน นั่นคือมนุษยชาติ^{๑๒}

ดังนั้น การคิด อ่าน หน้าที่การงานใด ๆ ของคนที่มีสมาธิเป็นเครื่องการันตีของความถูกต้อง เป็นทางไปสู่ภาวะวิปัญญา ปัญญากาวนา การปฏิบัติครบถ้วนตามหลักพุทธศาสนาทั้ง ๔ ด้านนี้ ซึ่งเกิดจากการบำเพ็ญตามหลักไตรสิกขา เป็นเครื่องการันตีถึงสันติภาพภายใน และเป็นคุณูปการ เป็นอานิสงส์ที่จะทำให้เกิดสันติภาพภายนอก ถ้าสันติภาพภายในไม่เกิด สันติภาพภายนอกย่อมเกิดขึ้นไม่ได้^{๑๓}

สรุป

พุทธทาสกรรม เป็นการทาสกรรมอย่างผู้มีปัญญา คือ การทำแบบกสิกรรมธรรมชาติหรือโคกหนองนา เพื่อสร้าง ปัจจัยพื้นฐาน ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา พุทธทาสกรรม คือ การทำไร่นา และเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร มีการหว่านข้าว ไข่น้ำ เข้าออกผ่านลำรางไข่น้ำ ดูแลรักษานาข้าวจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวเพื่อการได้อยู่ครองเรือน มีการทำบุญให้ทานเป็นฐานเพื่อการ พัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรม ส่งต่อรุ่นต่อรุ่นได้ ภายใต้กรอบการพัฒนาทั้ง ๔ ภาพ คือ ๑) กายภาพ ที่เน้นเรื่อง อาชีพ การเป็นอยู่ สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ๒) พฤติภาพ เน้นเรื่อง สังคม การอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การจัดการความขัดแย้ง ศิล ฟ้า ๓) จิตภาพ เรื่องความสุขภายใน เน้นเรื่องความเมตตา ความ พอเพียง และ๔) ปัญญาภาพ เน้นเรื่องการใช้ปัญญาเพื่อการ ออกแบบเครื่องมือเครื่องมือให้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

๒๖๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

“การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มุ่งเน้นให้เกิดการเสริมสร้างสันติภายในแก่เกษตรกรผู้ทำอาชีพกสิกรรม ให้เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีล มีความสุขต่อการดำเนินชีวิตโดยที่ไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่น ดำรงตนฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม ไม่มีใจเอนเอียงไปในสิ่งที่มีผิด และมีความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาประกอบอาชีพกสิกรรมจนประสบผลสำเร็จมีความอยู่ดีกินดีมีความสุขตลอดทุกช่วงฤดูกาล”

บทที่ ๑๐

รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกกรรม
โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทที่ ๑๐ รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกขารวมโคกหนองนา สันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความนำ : รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกขารวมโคกหนองนา สันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประเทศทั่วโลกได้ร่วมรับรองวาระเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้รัฐบาลนำมาเป็นกรอบในการหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศสู่ความ “มั่นคง ยั่งยืน” การพัฒนาสิกขารวมยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์การสร้าง ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน และ ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ทำให้เกิดการขับเคลื่อน แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติลงสู่ทุกจังหวัดของ ประเทศไทย เช่น จังหวัดศรีสะเกษนั้น พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบให้ทบทวนนโยบายหลักเกณฑ์และ วิธีการบริหารงานแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ว่า "ดินแดนกสิกรรมปลอดภัยการค้าและการท่องเที่ยวครบวงจร" และกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดศรีสะเกษไว้ ๕ ด้าน ดังนี้ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็งและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเสริมสร้างความมั่นคง และรักษาความสงบเรียบร้อย ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ

โรคระบาดโควิด ๑๙ เป็นวิกฤติชีวิตส่วนใหญ่ แต่ชาวโคกหนองนากลับมีความสุขสำราญในการใช้ชีวิต เพราะมีผลไม้ ข้าว ปลา และพืชผักให้รับประทานวิถีโคกหนองนาจึงเป็นวิถีแห่งการพอกิน เป็นแนวทางแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในระสั้นและระยะยาว จังหวัดศรีสะเกษมีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่สำคัญทางกสิกรรมเป็นหลัก วิถีชีวิตของชุมชนมีจิตวิญญาณในการเอื้อเฟื้อและใส่ใจดูแลผู้อื่น กสิกรรมอินทรีย์ จึงเป็นแนวทางที่ตรงกับวิถีศรีสะเกษเดิมแท้ที่ใส่ใจถึงผู้อื่นในการผลิต แต่ภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำเมื่อฝนทิ้งช่วงจึงได้รับผลกระทบจากภัยแล้งอย่างรุนแรงบางปียังมีวิกฤติน้ำท่วม สร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตให้มีความลำบากอย่างยิ่ง

๒๗/๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงควรมีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเพื่อให้สอยในพื้นที่ดิน การวางแผนจัดการน้ำมีปรากฏในแนวคิดทางพุทธศาสตร์ที่น่าสนใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ การปลูกต้นไม้ การขุดสระ สระโบกขรณีเพื่อกักเก็บน้ำเป็นระยะ ๆ ละ ๑ กิโลเมตร ประเทศไทยมีพระราชผู้ทรงธรรมรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะการจัดการน้ำแบบทฤษฎีใหม่ ปัจจุบันประยุกต์สู่โคกหนองนาโมเดล

คำว่า “โคกหนองนาโมเดล” เป็นคำที่มีวิวัฒนาการ พัฒนาการจากหลักสัทธิธรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ที่มีการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย การทำสัทธิธรรมได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ที่สำคัญหากเกษตรกรดำรงตนอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอนด้วย

โคกหนองนาโมเดล ถือว่าเป็นหลักการทำอาชีพ สัทธิกรรม เป็นการนำธรรมไปทำเป็นอาชีพ สัทธิกรรมอันถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่โบราณเขาไม่เย้ยหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น และให้ความเคารพนับถือกันในห้องถิ่นนั้นๆ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการทำสัทธิกรรมให้กับเกษตรกรชาวไทย

เมื่อคณะครูทिनกร ปาโท (ครูหิงห้อย) และนักเรียนจากโรงเรียนปทุมเตย์มหาวิชชาลัย เป็นโรงเรียนที่เน้นการสอนแบบบูรณาการตามศาสตร์พระราชและฐานงานด้านกสิกรรมธรรมชาติ จึงได้คิดค้นคำว่า “โคกหนองนาโมเดล” ขึ้นมาครั้งแรกซึ่งประยุกต์มาจากทฤษฎีใหม่ที่อยู่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านคำนวณไว้แล้ว จึงถือว่า โคกหนองนาโมเดล คือ ศาสตร์พระราชต่อมาในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ ได้มาต่อยอดจึงให้ความสำคัญกับโคกหนองนา เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านการกสิกรรม เป็นศิลปะเป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการรวม กสิกรรม ที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในเวลาเดียวกัน รักษาความหลากหลายที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แนวคิด “โคกหนองนาโมเดล” จึงเพื่อเป็นการออกแบบพื้นที่ชีวิตเป็นจุดเปลี่ยนสำหรับเกษตรกรเพราะสามารถทำได้ไม่ต้องหุหุรา แม้ไม่เข้าหลักวิชาการมากนักก็ตาม แต่ได้ผลและเป็นที่พักของเกษตรกรได้จริง

การพัฒนาพุทธกสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เรียกว่า คันไถ โมเดล ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายต่อไป

๒๓/๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาพุทธกสิกรรมโคก หนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับองค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาพุทธ
กสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
นั้น ที่เรียกว่า KHANTAI'S MODEL มีองค์ประกอบหลัก ๘
ประการ ได้แก่

- (๑) K = Knowledge (ความรู้)
- (๒) H = Household (ครอบครัว)
- (๓) A = Activity (กิจกรรม)
- (๔) N = Nature (ธรรมชาติ)
- (๕) T = Treatment (การรักษา)
- (๖) A = Assistance (การช่วยเหลือ)
- (๗) I = Impression (ความประทับใจ)
- (๘) S = Sustainability (ความยั่งยืน)

สามารถสรุปองค์ความรู้ตามภาพดังต่อไปนี้

ภาพ KHANTAI'S MODEL

๒๗๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกขิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ที่เรียกว่า KHANTAI'S MODEL มีองค์ประกอบผาลไถ ๘ ประการ ผู้เขียนสามารถอธิบายองค์ประกอบสำคัญของคณไถ โมเดล ได้ดังต่อไปนี้

ผาลไถที่ ๑ K = Knowledge (ความรู้)

เมื่อคิดจะทำโคกหนองนาก็อย่าเพิ่งใจร้อน ศึกษาให้ชัด ปฏิบัติให้ถูก^๑ การศึกษาและร่วมกันพัฒนาโคกหนองนาจึงมีหลักการที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลพัฒนาขึ้นแบบธรรมชาติเพื่อให้เกษตรกรได้ศึกษาเรียนรู้ ในขณะเดียวกันสร้างพื้นที่ให้สามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่ญาติโยมที่มาเห็นได้หันกลับไปทำสิกขิกรรมธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง สมัยก่อน ปู่ ย่า ตา ยาย ทำสิกขิกรรมไม่ใช่ปุ๋ยเคมี

ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลวัว มูลควายที่ถือว่าเป็นทรัพย์ที่มีค่ามาก แต่ปัจจุบันการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นตัวเลือกอีกอย่างหนึ่งที่เกษตรกรนิยมนำมาใช้ทำนา การทำแบบมีส่วนร่วมโดยเฉพาะที่มีอุดมการณ์ด้วยกัน เช่น กลุ่มเครือข่ายจากมูลนิธิโพลพลีอ (ทางสว่าง) ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก ผลไม้ ผลไม้โดยถือหลักว่าอยากกินอะไรก็ปลูกอันนั้น ส่วนการปลูกข้าวได้ปลูกแบบข้าวอินทรีย์ ใช้การลงแขกดำนา ใช้ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ

นั่นก็คือ มูลวัวมูลควายมูลเป็ดมูลไก่ ผลที่เกิดขึ้นข้าวได้ เจริญงอกงามดี มันไม่แตกต่างจากปุ๋ยแค่มีกลับมีการเจริญเติบโตที่ดีกว่าการใส่ปุ๋ยเคมี^๒

การพัฒนาโคกหนองนาต้องทำอย่างมีหลักการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาการพัฒนาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ทั้งหลักการ วิธีการ กระบวนการ เพราะเป็นเรื่องของการวางแผนการทำ

การศึกษาวางแผนเพื่อการพัฒนาเน้นแบบมีส่วนร่วม หลายฝ่ายเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของการบริหารจัดการที่สามารถดำเนินการได้ง่ายขึ้นด้วย เพราะเมื่อมีการวางแผนร่วมกันโดยกำหนดว่าจะทำอะไรที่เราจะทำอะไรนั้น ก็จะมีผู้มาเสนอความคิดเห็นเป็นการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิด โดยอาศัยทั้งบ้านวัดโรงเรียน หน่วยราชการส่วนต่าง ๆ รวมทั้งเอกชน ถ้าได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงการตัดสินใจ เมื่อจะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือในตอนปฏิบัติงานก็จะง่ายขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการของบประมาณหรือขอแรงงานสนับสนุนในการดำเนินงาน แม้ไม่มีเงินก็ต่างมาให้กำลังใจ

๒๓/๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การพัฒนาโคกหนองนามีการดำเนินการร่วมกัน และ
ร่วมรับผิดชอบ ร่วมตรวจสอบว่าทำอะไรบ้าง ตลอดทั้งมีการร่วม
นำเสนองานเป็นระยะ ๆ ทั้งในช่วงของการวางแผนการปฏิบัติการที่
มีส่วนร่วม เพราะทำให้ทุกคนได้เห็นว่า ดำเนินการถึงไหนแล้วเป็น
การแก้ไขวิกฤติงานที่เกิดขึ้นในขณะการดำเนินการ^๓

หลักการที่สำคัญของการพัฒนาพื้นที่โคกหนองนา คือ
การพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงจะทำให้เกิดยั่งยืน เพราะหลาย ๆ แห่ง
ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำเกษตรพอเพียง จะขาดความต่อเนื่อง
พอทำเสร็จก็ปล่อยไม่ดูแล ก็ความรกร้าง เพราะฉะนั้นหลักการ
สำคัญ จึงคือ การทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน^๔

นอกจากนั้นจะต้องมีการวางแผนที่จะทำให้เป็นระบบ
เน้นการพัฒนาคน โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ มีมอบหมาย
ความรับผิดชอบ แบ่งหน้าที่กันทำ เมื่อทุกคนรู้หน้าที่ ก็ทำตาม
ความสามารถแต่ละคน แต่ต้องทำงานร่วมกัน มีการประสานงาน
กัน จนทำให้เกิดรู้สึกว่ามีสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจ
เดียวกัน เป็นหลักการของการทำโคกหนองนา ยิ่งไปกว่านั้น จะต้อง
มีผู้นำที่มุ่งมั่นเข้มแข็ง แล้วอาศัยความสามัคคีของผู้ที่เกี่ยวข้อง
ร่วมกันพัฒนาโคกหนองนา^๕

การมุ่งพัฒนาคนที่จะทำโคกหนองนาเพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องโคกหนองนาประกอบกับต้องมีความขยัน ความเอาใจใส่ และมีศรัทธามั่นคงกับการทำโคกหนองนา^๖ เมื่อได้รับผลผลิตจากการทำโคกหนองนาแล้ว จะเน้นการนำเอาผลผลิตที่ได้มา เป็นไปเพื่อการแบ่งปันกัน เป็นการได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน มีหน่อไม้ก็แจกหน่อไม้ ตลอดทั้งการมีเครือข่ายช่วยกันทำงานและมีการแบ่งปันกันไม่ทำคนเดียว เป็นหลักการในการทำโคกหนองนา^๗

จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาโคกหนองนา จำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาให้เกิดความเข้าใจในหลักการ วิธีการ กระบวนการ ร่วมกันบริหารจัดการ โดยมีการวางแผนร่วมกันตั้งแต่เริ่มคิดทั้งบ้าน วัด โรงเรียน หน่วยราชการส่วนต่าง ๆ รวมทั้งเอกชน จะได้รับความร่วมมือกันอย่างมากและทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจึงจะทำให้เกิดยั่งยืน ทำเป็นระบบ เน้นการพัฒนาคน

การมอบหมายความรับผิดชอบ แบ่งหน้าที่กันทำ ทำงานร่วมกัน ประสานงานกัน เพื่อความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ภายใต้การมีผู้นำที่มุ่งมั่นเข้มแข็ง ขยัน ใจใส่ และมีศรัทธามั่นคงต่อโคกหนองนา นำเอาผลผลิตแบ่งปันกัน รับผลประโยชน์ร่วมกัน การศึกษาและร่วมกันพัฒนาโคกหนองนาเช่นนี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างมีหลักการเป็นฐานที่จะให้เกิดความยั่งยืนได้

๒๗/๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เกษตรกรต้องทำการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักการวิธีการ ที่ถูกต้องเหมาะสมในการทำพุทธกรรมโคกหนองนาให้เข้าใจเสียก่อน เพราะแม้ออกแบบด้วยการวาดความคิดลงเป็นแผนผังพื้นที่ลงในกระดาษแล้ว แต่เมื่อลงมือปฏิบัติอาจจะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามบริบทพื้นที่จริงแห่งภูมิสังคมได้

ดังนั้น เมื่อออกแบบแล้วว่า ส่วนไหนเป็นโคก ส่วนไหนเป็นหนอง ส่วนไหนเป็นนา กำหนดลงไว้แล้วว่าอยู่ส่วนไหนของพื้นที่ก็ตาม ต้องศึกษาก่อนลงมือดำเนินการปฏิบัติการจริงตามที่คิดและออกแบบไว้ โดยทำอย่างไม่มีรีบเร่ง ค่อย ๆ ทำตามกำลังของตนเอง อย่าให้เกิดการกู้หนี้ยืมสินเพราะจะสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัวได้

เมื่อการศึกษาอย่างเข้าใจเพื่อการได้ใช้พื้นที่ดินของตนเองหรือในพื้นที่เล็ก ๆ หลังบ้านอันเป็นที่ดินที่ตนมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์เพื่อเอื้อประโยชน์แก่การสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ชีวิต นับเป็นการทำกรรมในวิถีชีวิตตามกำลังของตนเองและครอบครัว โดยฐานจากการศึกษาทำความเข้าใจในหลักการวิธีการในการปลูกพืชชนิดต่างๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชที่กินได้ และกินทุกอย่างที่ปลูกด้วย ตลอดทั้งเกษตรกรควรต้องทำการศึกษาเกี่ยวกับชนิดต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อนำเอามาปลูกใช้ทำประโยชน์สำหรับการพึ่งพาตนเองต่อไปได้

เพราะฉะนั้นการศึกษาย่างรอบคอบรอบด้วยแล้วทั้ง การขุดหนอง หรือขุดสระ หรือขุดบ่อ เป็น โดยเฉพาะการขุดที่ต้อง ศึกษาให้เข้าใจในหลักการขุดเพราะถือว่าเป็นการจัดหาแหล่งน้ำใน รูปแบบกักเก็บน้ำไว้ใช้ที่พอเพียง โดยต้องขุดสะดือน้ำไว้ด้วย คือ เป็นการขุดให้ลึกจนทะลุชั้นหินตบควาย เพื่อเป็นการทำธนาคารน้ำ ใต้ดินแบบเปิด เป็นการสร้างเครือข่ายน้ำใต้ดินให้มีปริมาณมากพอ และการศึกษาให้เข้าใจการทำธนาคารน้ำแบบปิด เช่น การขุด บริเวณชายคาบ้านลึกประมาณ ๒.๕ เมตร

เมื่อน้ำมาก็จะซึมลงใต้ดินช่วยแก้แล้ง แก่ท่วม สิ่งเหล่านี้ เกษตรกรต้องศึกษาให้เข้าใจเพื่อเป็นฐานในการนำไปปฏิบัติในพื้นที่ จริงต่อไปได้จนนำไปสู่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครัวเรือนด้วย หลักทฤษฎีบันได ๙ ขั้น ได้แก่ ๑. พอกิน ๒. พอใช้ ๓. พออยู่ ๔. พอร่มเย็น ๕. บุญ ๖. ทาน ๗. เก็บรักษา ๘. ขยาย ๙. เครือข่าย

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษา หลักการ วิธีการ ที่ ถูกต้องเหมาะสมเพื่อทำพุทธทาสกรรมโคกหนองนาตามบริบทพื้นที่ จริงแห่งภูมิสังคม ศึกษาการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำ พุทธทาสกรรมให้เข้าใจ ทำความเข้าใจเพื่อการลงมือทำอย่างไม่ รีบเร่ง แต่ค่อย ๆ ทำตามกำลังของตนเอง ทำโดยไม่เกิดการกู้หนี้ยืม สินเพราะจะสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตของตนเองและ ครอบครัว ศึกษาเข้าใจการใช้พื้นที่ดินของตนเองหรือในพื้นที่เล็กๆ หลังบ้านของตนเองเพื่อการปลูกพืชชนิดต่างๆ

๒๘๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การศึกษาการขุดหนองที่มีสะดือน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้อย่างพอเพียง ศึกษาการทำธนาคารน้ำใต้ดินแบบเปิด ธนาคารน้ำแบบปิด สิ่งเหล่านี้เกษตรกรต้องศึกษาให้เข้าใจเพื่อเป็นฐานในการนำไปปฏิบัติในพื้นที่จริงอันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนต่อไป

ผลไถ่ที่ ๒ H = Household (ครอบครัว)

การทำโคกหนองนาสิ่งสำคัญที่จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีและทรงพลังในการทำโคกหนองนาให้เกิดผลสำเร็จ คือ สมาชิกในครอบครัวเกิดความเชื่อมั่นต่อการทำโคกหนองนาว่าสามารถนำเอาโคกหนองนานี้มาเป็นเครื่องมือในการทำอาชีพแก่ครอบครัวได้

ที่สำคัญเชื่อว่า อาชีพกสิกรรมโคกหนองนาเป็นอาชีพสุจริตตามวิถีชีวิตที่ทำมากันตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องสามารถที่จะตอบโจทย์เรื่องของความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตอยู่แม้ไม่มีเงินก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะการทำโคกหนองนาสามารถเก็บเกี่ยวพืชผักผลไม้ที่มีอยู่มารับประทานหล่อเลี้ยงชีวิตได้

นอกจากนั้น ครอบครัวเชื่อมั่นว่าการทำโคกหนองนาที่ช่วยให้ชีวิตเกิดการตื่นรู้ เพราะการทำโคกหนองนาเป็นการดำรงชีวิตของครอบครัวที่สามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในขณะที่ทำกิจกรรมได้อันจะเป็นเหตุทำช่วยทำให้ชีวิตครอบครัวดำรงอยู่รอดได้อย่างตื่นรู้และมีความสุข

จะอย่างไรก็ตามการทำโคกหนองนาในปัจจุบันสามารถที่จะเอาผลผลิตจากการทำโคกหนองนามาสร้างให้เกิดมูลค่าได้ กล่าวคือ ครอบครัวเกษตรกรสามารถสร้างมูลค่าของพื้นที่โคกหนองนา โดยทำให้พื้นที่โคกหนองนาเกิดเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ ส่วนผลผลิตของโคกหนองนาสามารถนำเอามาแพคเกจจิ้ง (Packaging Design) ให้ดูสวยงามมากยิ่งขึ้น

อันจะทำให้เกิดความพึงพอใจตามความคาดหวังของผู้บริโภคก็จะช่วยทำให้เกษตรกรเกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างมูลค่าให้กับสินค้าโคกหนองนาที่ปลอดสารพิษก็ยิ่งจะช่วยให้เกิดมูลค่าสูงมากยิ่งขึ้นได้อีก^๔

เมื่อครอบครัวเชื่อมั่นต่อการทำโคกหนองนาเช่นนี้แล้ว ก็ทำให้ครอบครัวเกษตรกรได้พยายามที่จะค้นหาที่ดินซึ่งจำนวนจะมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับศักยภาพของเกษตรกรเอง ว่าต้องการและสามารถจัดหาที่ดินได้มากน้อยเพียงไร

การทำโคกหนองนาไม่กำหนดจำนวนพื้นที่ดินตายตัว โคกหนองนาสามารถใช้พื้นที่น้อย พื้นที่ปานกลาง หรือ พื้นที่มาก ก็ได้ เช่น จำนวน ๑ ไร่ ๒ ไร่ เป็นต้น เกษตรกรมีความเชื่อมั่นว่าพื้นที่ดินเพื่อการทำโคกหนองนาสำหรับนำมาปลูกต้นไม้ที่หลากหลายชนิดไม่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ถ้าเป็นคนรากหญ้าจะลำบากหน่อย เพราะว่าสิ่งทุกอย่างก็ต้องใช้เงินลงทุน

ยิ่งในสภาพปัจจุบันวิกฤติเศรษฐกิจที่ย่ำแย่จนมองไปทางไหนก็ไม่เห็นอนาคตที่จะดีขึ้น วิกฤติที่แก้ไม่ได้ยังเป็นวิกฤติเดิมซ้ำซากแบบเดิม ช่วงนี้เกษตรกรต้องประคองชีวิตทำมาหากินเพื่อให้พออยู่พอกินแต่ก็ไม่พอพอกิน^๙

นอกจากนั้น เชื้อมันต่อเป้าหมายของการทำโคกหนองนามุ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ในพื้นที่กิจกรรมได้ ทำให้คนมาเที่ยวชม เพราะหลายคนมาก็อยากจะไปเที่ยวชมและมีความสุขที่ได้เห็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ช่วยทำให้ชุมชนมีอยู่มีกินช่วยเหลือชุมชนได้

ปัจจุบันมีเห็ดออกดอกก็ได้เก็บแจกแบ่งปัน ทำให้พระนำเที่ยวชมพื้นที่โคกหนองนาใช้โอกาสนั้นในการสอนธรรมะให้เกิดปัญญาในการดำเนินชีวิต สามารถปฏิบัติธรรมในพื้นที่โคกหนองนา^{๑๐}

เพราะฉะนั้น จุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการทำโคกหนองนา จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อมั่น เพราะเมื่อมีความอยากมีอยากได้เห็นคนอื่นทำได้ก็จึงเกิดแรงบันดาลใจเชื่อมั่นว่าหากทำตามแนวทางที่เขาทำสำเร็จแล้วก็จะมียุ่มีกินเหมือนกับคนอื่น ก็ยังทำให้เกิดความพยายามทำให้สำเร็จ ความเชื่อจึงจำเป็นสำคัญประการแรกในการทำโคกหนองนา^{๑๑}

จะอย่างไรก็ตามความเชื่อมั่นต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารหรือสร้างความยั่งยืนของพื้นที่ ผู้นำถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่นั้นสามารถพัฒนาให้เกิดความสำเร็จ โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่เป็นโคกหนองนาในนามขององค์กรการกุศล โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำย่อมจะได้รับความเชื่อถือศรัทธา

เมื่อชุมชนเกิดความเชื่อมั่นการร่วมใจสามัคคีปฏิบัติการในพื้นที่หรือการเดินทางเพื่อการพัฒนาพื้นที่ก็จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความยั่งยืนได้ การพัฒนาพื้นที่โคกหนองนาจะต้องมีเป้าหมายเพื่อเริ่มด้วยการให้โดยคนในชุมชนต่างมีแห่งความร่วมมือสามัคคีกัน

๒๘๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ยิ่งพัฒนาพื้นที่ขึ้นโดยมีเครือข่ายองค์กรหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนเจ้าของพื้นที่เองจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความมุ่งมั่น เพื่อให้ยั่งยืน เมื่อประสบความสำเร็จทำให้มีคนสนใจเข้ามาเรียนรู้ก็สามารถอธิบายให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมชม การซึมซับองค์ความรู้ในพื้นที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นและเป็นผู้นำ เป็นพี่เลี้ยงให้คนในชุมชนที่ได้แบบอย่าง อีกทั้งทำให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นต่อการทำกิจกรรมที่สามารถตอบสนองต่อโจทย์ชีวิตของชุมชนได้ โดยการมุ่งเน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ อย่างยั่งยืน^{๑๒}

ความเชื่อมั่นจึงถือว่าเป็นฐานของการกระทำทุกอย่าง ถ้าไม่มีความเชื่อจะไม่ทำได้ แต่ถ้ามีความเชื่อมั่นว่าทำได้แล้วมันเกิดผลทำให้เราพยายามทำ เพราะเราเชื่อแล้วว่าต้องทำได้ ทุกอย่างมันไม่ได้เห็นผลภายในวันนี้พรุ่งนี้เดือนนี้หรือเดือนถัดไป

โคกหนองนาเห็นผลในปีสองปีสามปี กว่าต้นไม้ใหญ่จะเติบโต การทำโคกหนองนาถ้าเริ่มจากพื้นที่ราบเตียนไม่มีต้นไม้เลย จึงต้องปลูกใหม่เพื่อปรับภูมิทัศน์ใหม่หมด ความเชื่อจึงจำเป็นสำหรับการเริ่มต้นทำโคกหนองนาอย่างยั่งยืน^{๑๓}

เพราะฉะนั้น ศรัทธาเป็นเชื่อมั่นสามารถทำให้เกิดความพอเพียงในชีวิตได้ เกษตรกรอาจจะไม่มีทุนที่จะขุดสระให้ลึกมาก แต่เกษตรกรอยากทำกิจกรรมแต่ทุนน้อย รายได้ทุกวันนี้ยังไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิต ยังมีภาระในเรื่องของการส่งลูกเรียนบ้าง เลี้ยงหลานบ้าง แต่เมื่อเกิดความเชื่อมั่นว่าการทำโคกหนองนาสามารถทำให้วิถีชีวิตสามารถพึ่งพาตนเองได้เพียงพอและมีความสุขได้จึงเกิดความพากเพียรพยายามทำให้สำเร็จต่อไป^{๑๔}

ครอบครัวมีความเชื่อมั่นต่อการนำเอาโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลมาลงสู่การปฏิบัติในพื้นที่ เพราะเชื่อมั่นในศักยภาพของสมาชิกในครอบครัวที่นำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภายใต้โครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่สำคัญได้เห็นผลประจักษ์ความสำเร็จจากพื้นที่ด้วยลงพื้นที่ศึกษาดูงาน

จึงมั่นใจว่าจะได้รับผลสำเร็จเหมือนกับผู้ที่ทำมาก่อน แล้วทำให้เกิดการตัดสินใจของครอบครัวได้โดยไม่ยาก เพราะต่างก็มีความเห็นพ้องต้องกัน แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาให้มีทั้งโคกหนองนาโมเดลและแม้พื้นที่นาจะมรดกของครอบครัวก็อนุญาตให้ขุดได้โดยที่ไม่ได้มีความเสียหายเพราะมั่นใจกับแนวทางของโครงการนั่นเอง

อีกอย่างครอบครัวก็ต้องการพิสูจน์ด้วยว่า โครงการนี้จะดีจริงเหมือนอย่างเขาพูดกันหรือไม่อย่างไร การดำเนินการชุดได้รับคำแนะนำจาก ดร. พระสังคม ธนปญโญ ได้ช่างสมานเป็นทีมชุด เขาก็อธิบายว่า โศกเป็นแบบนี้ หนองเป็นแบบนี้ นาเป็นแบบนี้ มีการวางแผนการชุดอย่างเป็นระบบ วางแผนกันอย่างดีก่อนที่จะลงมือชุด ทำให้ครอบครัวเห็นและรับรู้ได้ว่าหากทำได้เหมือนอย่างทีวางแผนไว้ก็ดีที่สุด หลายคนมาดูงานตอนเริ่มชุด ได้มองว่าการทำโศกหนองนาเป็นการลงทุนที่สูงเกินกำลังของเกษตรกรทั่วไป เพราะการชุดที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก

ส่วนโศกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่ได้ขนาดนี้ก็เพราะได้รับการสนับสนุนการชุดจากมูลนิธิโพลพลีอ (ทางสว่าง) ทำให้การชุดได้สำเร็จ เพราะการที่ครอบครัวเกิดความคิดที่จะทำจริงองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะเข้ามาช่วยเหลือเราได้ หลายคนพูดแต่ไม่ลงมือทำ ทำให้หน่วยงานที่จะสนับสนุนก็ไม่กล้าเสี่ยงที่จะให้ความช่วยเหลือแต่หากทำอย่างจริงจังผู้สนับสนุนเขาก็มีความยินดีให้การสนับสนุนและมีความสุขที่ได้มีส่วนในการสนับสนุน^{๑๕}

โครงการโศกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จึงเริ่มต้นที่ครอบครัวตัดสินใจที่จะลงมือทำการเปลี่ยนแปลงและมั่นใจว่าการนำโครงการนี้ทำจะต้องประสบความสำเร็จ โดยที่ไม่ได้คิดกังวลอะไรมากมาย เพราะเมื่อลงมือทำแล้วเครือข่ายก็ต่างจะมาช่วยกันลงมือทำ^{๑๖}

การจะเริ่มต้นทำโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเจ้าของพื้นที่ต้องมีแรงบันดาลใจเชื่อมั่นตามแนวคิด “สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้” ก่อน เมื่อเกิดแรงบันดาลใจจะเกิดขึ้นมา ได้เห็นความสำเร็จในพื้นที่จริงด้วยการลงพื้นที่ศึกษาดูงานนั่นเอง หรือเพราะเหตุแห่งความทุกข์ต้องการหาที่พึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันเกิดวิกฤติโรคระบาดโควิด ๑๙ ก็ทำให้ต่างคนต่างก็ทยอยกลับจากเมืองหลวงมาอยู่บ้านต่างจังหวัดจำนวนมาก เมื่อกลับมาแล้วก็ไม่มีงานทำ เงินที่เก็บสะสมไว้ก็หมด ซื้อมากินไปทุกวันทุกวันที่เริ่มหมด ทำให้เกิดทุกข์ จึงแสวงหาที่พึ่ง และหาอาชีพที่จะทำ เมื่อได้เห็นว่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ก็จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะนำกลับไปทำในพื้นที่ดินของตนเองต่อไป

เมื่อได้เริ่มทำด้วยความมีศรัทธา ต้องมีความอดทน มุ่งมั่น ตั้งใจจริงด้วย จึงจะทำให้เกิดความสำเร็จแน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอดทน เพราะต้องตากแดด ตากลม ตากฝน ร่างกายเหน็ดเหนื่อย เหงื่อตก ต้องมีความอดทนให้ไหว ที่สำคัญต้องทำทุกวัน ยิ่งทำทุกวันจะารู้จักคำว่า เหนื่อย แต่มันจะมีความสุขมาก หากได้ทำเป็นกิจวัตร ตื่นเข้ามาเดินดูด้วยต้นไม้ เห็นต้นที่ปลูกแตกยอดออกใบก็มีความสุข นี่เป็นความสุข ยิ่งดูแลเจริญเติบโตได้ผลผลิตนำมาบริโภค มีเหลือก็แบ่งปัน ความสุขก็เกิดขึ้นอีก

๒๘๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จึงมุ่งเน้นเรื่องของความสุขที่นำไปเป็นแบบอย่างให้คนเข้าถึงความสุขได้ ผ่านการปลูกต้นไม้ใบหญ้าแล้วก็ทำให้คนได้อิ่มกายและอิ่มใจ^{๓๗} ครอบครัวยุทธภรรยาที่ตัดสินใจทำพุทธสิกขารูปแบบโคกหนองนา จะต้องเริ่มต้นด้วยความเชื่อมั่นอย่างจริงจังให้แก่สมาชิกในครอบครัว สร้างความเชื่อมั่นในการลงมือทำพุทธสิกขารูปแบบในพื้นที่ดินของครอบครัวตนเอง เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงบนที่ดินของครอบครัวครั้งสำคัญ การตัดสินใจของยุทธภรรยา จะเกิดได้ก็เพราะเชื่อมั่นต่อเป้าหมายในการทำพุทธสิกขารูปแบบโคกหนองนา ว่า หากเมื่อได้ดำเนินการทำพุทธสิกขารูปแบบโคกหนองนาแล้วจะส่งผลทำให้ได้ผลผลิตจากพืชที่ปลูกอย่างพอเพียงแก่การดำรงชีวิตครอบครัว สามารถนำผลผลิตมาเป็นอาหารเลี้ยงครอบครัว เป็นทรัพย์สินที่สามารถเก็บไว้ได้อย่างพอเพียง ตลอดทั้งสามารถนำอาหารไว้เพื่อเลี้ยงสัตว์ได้ เช่น โค เป็นต้น

การทำพุทธสิกขารูปแบบทำให้ได้มีสวน มีป่า มีสะพาน มีสระน้ำ มีบ่อน้ำ และมีพักอาศัยอันน่ารื่นรมย์ ไม่เพียงเท่านั้น เชื่อมั่นว่า การทำพุทธสิกขารูปแบบโคกหนองนาย่อมได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนที่เจริญขึ้นตลอดกาลทุกเมื่อแม้ ละจากโลกนี้ไปแล้วจะทำให้ได้ขึ้นสู่สวรรค์ภายใต้การปฏิบัติดำรงตนอยู่ในธรรมและสมบูรณ์ด้วยศีลตามแนวคิดคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เมื่อเกษตรกรพร้อมครอบครัวผู้มุ่งหวังด้วยศรัทธาได้ตัดสินใจด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว ก็เริ่มดำเนินการจัดหาพื้นที่ดินเพื่อนำมาทำพุทธทาสกรรมโคกหนองนา จำนวนประมาณ ๑ ไร่ ๒ ไร่ ๓ ไร่ จะมากน้อยเท่าไรอย่างไรก็ได้ไม่จำกัดตายตัวเพื่อเปิดโอกาสให้แก่ผู้ไม่มีที่ดินเป็นนาไร่ แต่มีพื้นที่บริเวณหน้าบ้านหรือหลังบ้านของตนเองก็สามารถที่จะนำมาออกแบบดำเนินการจัดทำขึ้นมาได้ด้วย แต่ก็ควรพิจารณาเลือกลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย

หากเป็นที่ดินที่อยู่แล้วก็ไม่ต้องการปรับปรุงดิน แต่หากเป็นที่ดินปานกลางหรือดินไม่ดี เป็นแข็ง ดินเค็ม ก็ควรปรับปรุงดินให้สามารถเพิ่มศักยภาพการเพิ่มผลผลิต ด้วยการปรับปรุงเพิ่มธาตุอาหารเป็นอินทรีย์วัตถุลงในดิน

เพราะฉะนั้น การจัดหาที่ดินหรือตัดสินใจใช้ที่ดินของครอบครัวของเกษตรกรจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกที่ดินดี ไม่เพียงเลือกที่ดินดีเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงจุดที่ตั้งที่ดินด้วยเพราะเป็นปัจจัยสำคัญของการทำกรรม แม้ดินดี แต่เป็นพื้นที่นาดอน หรือแม้จะเป็นในนาถุ่มก็ตามแต่น้ำมีไม่เพียงพอก็ไม่สามารถทำกรรมให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงได้ เพราะพืชเมื่อหวานลงในดินไม่ดีและน้ำไม่เพียงพอผลผลิตก็ย่อมไม่ดีด้วย

๒๙๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผลผลิตไม่ดีนี้เองก็เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังกับการทำกสิกรรมที่ทำแล้วไม่ได้ผลผลิตสมกับที่ตั้งใจเอาไว้ ถึงกระนั้นแม้ได้ผลผลิตไม่ดีเกษตรกรผู้ทำกสิกรรมก็ทำใจเพื่อเอาพืชที่เกิดจากหว่านเพาะแล้วไม่ดี นำเอามาเป็นอาหารแก่สัตว์เลี้ยง เช่น โค ก็ได้ ก็ยังถือว่าเป็นประโยชน์

เมื่อทราบวิกฤติของดินก็พยายามปรับปรุงดินเพิ่มธาตุอาหารลงสู่ดินเพื่อปรับสภาพของดินให้มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกพืช จนนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร เป็นการสร้างแหล่งอาหารมีอาหารที่ดีมีคุณภาพที่เพียงพอ เพื่อให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น และทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารของตนเองเกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงในทุกสถานการณ์ของชีวิตทั้งแบบปกติหรือในยามวิกฤติก็สามารถพึ่งพาตนเองเสมอ

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ครอบครัวมีพร้อมใจความศรัทธาเชื่อมั่นประกอบกับมีความเข้าใจหลักการ วิธีการ ทำพุทธกสิกรรม โคกหนองนาของเกษตรกร เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเริ่มต้นแสวงหาจัดหาหรือเลือกพื้นที่ดินเพื่อนำมาทำพุทธกสิกรรมโคกหนองนาสำหรับการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ตลอดแม้เป็นช่วงสถานการณ์วิกฤติของการแพร่ระบาดของโรคระบาดในคนก็ตาม

ผาโลที่ ๓ A = Activity (กิจกรรม)

เกษตรกรจะชอบทำนาแบบเร่งรีบ ทำนาแค่วันเดียวเสร็จ เกี่ยวข้าวแค่วันเดียวเสร็จ ไม่เหมือนสมัยก่อน ตอนทำนาก็จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนา พวกเราก็จะมาร่วมด้วยช่วยกันด้วยความสมัครสมานสามัคคี โดยไม่ได้ซื้อหาพันธุ์ข้าว โดยไม่ได้จ้างแรงงาน เป็นกิจกรรม “ปันมือความสามัคคี” ของพวกเราชาวอีสานที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ร่วมด้วยช่วยกัน ภาษาบ้านเรา ก็คือ เป็นการลงแขกช่วยเหลือกัน ด้วยความสมัครสมานสามัคคีนั่นเอง^{๑๘} โคอหนองนาสันติศึกษาโมเดลไม่ใช่สารเคมีเลยแม้จะมีแมลงมากินพืชผักแต่ก็ไม่ฆ่าแมลงเหล่านั้น จะใช้วิธีให้ธรรมชาติจัดการโดยธรรมชาติเอง นอกจากนั้นก็ยังถือว่าพืชผักที่แมลงกัดกินเป็นการได้เอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่สัตว์ด้วย ทำให้เหล่าสัตว์นานาชนิดได้มาอยู่ในพื้นที่ เป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเราจะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น

ดังนั้น โคอหนองนาสันติศึกษาโมเดลไม่ใช่แค่มนุษย์ได้มีความมั่นคงทางด้านอาหาร แต่เราได้เอื้อเพื่อถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในพื้นที่นี้ด้วย หลักการที่เราจะทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อเพื่อนมนุษย์หิวก็เหมือนอย่างเราหิว แต่เมื่อใดที่เพื่อนมนุษย์เราได้อยู่ได้กินบรรเทาความหิว เขามีความสุข เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่เราได้ให้เขาไป ให้ผลไม่รากไม้ ให้อาหารเขาไป เราได้ให้อากาศแก่โลกนี้ เพราะว่าโลกปัจจุบันมันไม่เริ่มน้อยขึ้นทุกวัน

สำคัญที่สุดคือเราทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฉะนั้นหลักการของการปฏิบัติงานในที่นี้ มีเป้าหมายทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ จุดเริ่มต้นของการทำที่นี้ว่าทำเพื่อให้ ทำเพื่อแบ่งปัน เพื่อเพื่อนมนุษย์จะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^{๑๙}

การลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จะต้องดูพื้นที่จริง คำถามคือพื้นที่ตรงนั้นจะทำเพื่ออะไรจะได้อะไร มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร เช่น กิจกรรมที่จะทำให้พื้นที่กสิกรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้โคกหนองนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวจุดที่จะต้อง ก็คือต้องทำสิ่งที่จูงใจให้คนมาเที่ยวชม จึงต้องมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มต้นว่า จุดจะให้คนชมคืออะไรบ้าง อาจจะมองไปที่ส่วนเล็ก ๆ การใช้พื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้โดยแต่ละจุดจะมีอะไรเป็นองค์ประกอบซึ่งคนที่เข้ามาในแต่ละจุดจะต้องมีความประทับใจสิ่งที่สร้างขึ้นนี้

เมื่อประทับใจ ได้อะไรจากจุดนั้น นี่คือสิ่งที่จะต้องดำเนินการออกแบบกิจกรรมให้เกิดผลให้ไปสู่เป้าหมายสุดท้ายก็คือแหล่งท่องเที่ยววนั้นต้องทำให้มันยั่งยืน

การลงมือปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ คือ เมื่อมีที่ดินแล้วจะต้องมองหาสิ่งที่จะทำกิจกรรม หากจะทำกิจกรรมพัฒนาพื้นที่กสิกรรมเพื่อให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ด้วย ต้องคำนวณการใช้งบประมาณเท่าไรถึงจะสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เช่น ชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมร่วมปฏิบัติร่วมลงมือทำกิจกรรม

เมื่อได้งบประมาณมาแล้วจำเป็นต้อง
พูดคุยหรือกันว่า สามารถที่จะเอาไปใช้ออกแบบกิจกรรมส่วนใดได้
บ้าง จะชดบ่อ จะปลูกต้นไม้ คือ วางแผนกิจกรรมให้ครบในเรื่อง
ของการใช้งบประมาณ

ส่วนของกิจกรรมลงมือสร้าง ต้องใช้หลักของความ
คุ้มค่า แล้วก็ประหยัด ไม่ใช่ว่าทำแล้วไม่คุ้ม ต้องให้มันคุ้มค่ามีการ
บริหารจัดการพื้นที่เมื่อสร้างเสร็จแล้ว เมื่อดำเนินการแล้วมัน
จะต้องมีการใช้ระบบวิธีการควบคุมดูแลหรือบำรุงรักษา^{๒๐} เพราะที่
ผ่านมาส่วนใหญ่ทำเสร็จไม่ได้ดูแล สร้างเสร็จผู้หลักผู้ใหญ่ก็มาขึ้น
ถ่ายรูปเสร็จก็กลับไป ผ่านไป ๑ เดือน ต้นไม้ขึ้นกรูกรังไม่มีใครไป
ตัด หากทำด้วยไม้ไผ่โดนฝนตกใส่ก็ผุ ไม่มีการดูแลรักษา

การปฏิบัติเพื่อพัฒนาพื้นที่โคกหนองนาที่สำคัญ คือ
เตรียมดิน เรียนรู้เรื่องดินวิธีการเตรียมดิน การบำรุงดิน โดยเตรียม
ดินที่ต้องมีอุปกรณ์ในการเตรียมดิน เช่น จอบ แนวทางการลงมือ
ปฏิบัติแบบนี้ จะต้องเรียนรู้การใช้งานของอุปกรณ์ให้เข้าใจและใช้
ให้เหมาะสม แล้วก็เตรียมดินเพื่อลงมือปลูกดูแลรักษาจนได้รับ
ผลผลิต^{๒๑}

๒๙๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

การลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่โคกหนองนานั้น เกษตรกรใช้ระบบแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยช่วยกันทำ และเมื่อได้ผลผลิตออกมาก็ใช้สอยแบ่งปันกันในชุมชน หากทำเป็นแหล่งเรียนรู้ในยุคปัจจุบันนี้ ก็ควรเน้นปลูกพืชสมุนไพร เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้คนในชุมชนได้มาศึกษาเรียนรู้

ประกอบกับการได้เรียนธรรมะด้วย การเรียนธรรมะในพื้นที่โคกหนองนาเพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต โคกหนองนาที่อยู่ในสวน คือ กสิกรรมที่ปฏิบัติธรรมด้วย เป็นการนำเอาธรรมมาทำเพื่อทำมาหากินสู่การพึ่งพาตนเอง ให้ชุมชนได้พึ่งพากันเอง เมื่อวัดทำโคกหนองนาแล้วคนในชุมชนเข้ามาวัด ก็จะได้ทั้งธรรมะแล้ว ได้หลักวิชาการในการทำมาหากินด้วย^{๒๒}

จะอย่างไรก็ตามสำคัญมากการลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมในพื้นที่จริงควรดำเนินการร่วมกันกับเครือข่าย เพราะจะทำให้เกิดผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น แต่หากขาดทำโดยไม่มีเครือข่ายก็ส่งผลสำเร็จได้ค่อนข้างยาก^{๒๓}

การลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่อาจจะเกิดการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากเดิมไป เพราะหากเมื่อได้ลงมือปฏิบัติการพัฒนาได้ระยะหนึ่งเกิดประสบการณ์และความรู้ขึ้นจากการลงมือทำ ก็จะทำให้ได้แนวทางการพัฒนาเพื่อประโยชน์ตามความคาดหวังตามความเหมาะสมกับการพัฒนาพื้นที่

อย่างไรก็ตามการพัฒนาพื้นที่ที่จะต้องมุ่งเน้นการทำให้เกิดความยั่งยืน และทำให้คนมาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เกิดความสุขได้รับรอยยิ้มกลับบ้านไปด้วย ที่สำคัญเมื่อได้พัฒนาพื้นที่เพื่อโคกหนองนาแล้วเกิดผลผลิตทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์

เมื่อต้องการอาหารก็สามารถที่จะเดินเข้าสู่พื้นที่กสิกรรมเก็บพืชผักไปปรุงอาหาร การทำพุทธกสิกรรมโคกหนองนา ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เกิดจากการพัฒนาต่อยอดจากโพลพลีโมเดล คือ การออกแบบพื้นที่ดิน มีการจัดแบ่งโซน สร้างเสนาสนะ มีการบริหารจัดการ การวางแผน กำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลทำงาน สวดมนต์ปฏิบัติธรรมตอนเช้าก่อนลงมือทำงานตามหน้าที่ เป็นการได้เสริมพลังจิตใจ และได้มีความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธเจ้าที่สามารถนำเอาไปปรับใช้ในชีวิต^{๒๔}

การลงมือปฏิบัติกิจกรรมต้องเข้าใจการดินดูแลดิน การจัดการดูแลพืชหรือว่าต้นไม้ใบหญ้า การตัดตกแต่งหรือการดำเนินการในพื้นที่ลงมือปฏิบัติ โดยเน้นให้ธรรมชาติสามารถเกื้อกูลดูแลกันเองได้ ปลุกต้นไม้ไม่ถึงครึ่งปีต่อมาต้นไม้เริ่มโตขึ้นก็จะเริ่มมีร่มเงา ไม่เน้นการใช้ปุ๋ยเคมี ปล่อยให้เขาได้เติบโตไปตามธรรมชาติที่สมบูรณ์คนที่มาดูในพื้นที่ส่วนมากจะให้ค่าชื่นชมผลที่เกิดจากการได้หมั่นดินด้วยฟาง^{๒๕} ต้นไม้ที่ปลูกกำลังเจริญเติบโตขึ้น มีต้นไม้ปลูกจำนวนมากมายหลากหลายชนิด ก่อนการปลูกต้นไม้ โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลได้ทำการปรับปรุงดิน

๒๙๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ตามทฤษฎีการเลี้ยงดินปรับปรุงดิน โดยการห่มดินด้วยการนำฟางมาคลุมทั้งแปลง แล้วก็ปลูกต้นกล้วย เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้ร่มเงาแล้วและต้นกล้วยจะช่วยดึงความชื้นจากใต้ดินขึ้นมาหล่อเลี้ยงต้นไม้ที่เราปลูกใกล้ๆ เพราะฉะนั้นในพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จะปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ก็จะลงปลูกกล้วยเป็นพี่เลี้ยงด้วย๒๖

จะอย่างไรก็ตามการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการในพื้นที่โคกหนองนา อาจจะได้ไม่มีการทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามหลักวิชาการก็ได้ อาจจะทำตามความพอใจเพราะคนทำโคกหนองนาก็จะมีประสบการณ์ที่ต่างกัน แต่ที่สำคัญการลงมือปฏิบัติการทำโคกหนองนา ไม่ควรปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีเคล็ดลับที่อธิบายให้เห็นความสำเร็จของการทำกิจกรรมแบบผสมผสาน คือ เรื่องนายเขียวนายแดง

นอกจากนั้น ต้องคำนึงถึงการหาต้นไม้ยืนต้นที่ใช้น้ำน้อยแต่ให้ได้ผลผลิตที่กินได้ตลอดปีเพราะจะช่วยทำให้มีรายได้ตลอดปีด้วย ดังนั้น เวลาจะปลูกพืชชนิดใดก็ต้องศึกษาให้เข้าใจก่อน และปลูกพืชที่ให้ความสวยงามเข้าไปในพื้นที่ด้วยจะช่วยทำให้เรามองเห็นแล้วเกิดความสุขได้ เช่น การปลูกดอกไม้ผสมลงในพื้นที่ จะทำให้เกิดพลังใจเพราะได้เห็นความสวยงามของดอกไม้ที่ปลูกประดับสวนและเป็นพืชคลุมดิน

อีกทั้งควรปลูกต้นกล้วยเพราะจะช่วยทำให้เกิดความชุ่มชื้นของดิน วิธีการในการปรับปรุงสภาพดินหรือการบำรุงดินสามารถใช้เทคนิคให้ธรรมชาติบำบัดปรับสภาพของธรรมชาติเอง เช่น เริ่มแรกก็คือปล่อยที่ให้หญ้าขึ้นจนรกแล้วก็ไถกลบให้เป็นปุ๋ย เป็นการปรับหน้าปฐมนิให้มีความอุดมสมบูรณ์ จากนั้นถึงนำเอาปุ๋ยมูลสัตว์ หรือพวกปุ๋ยชีวภาพ ส่วนมากจะใช้น้ำหมักเป็นตัวหลัก

จะอย่างไรก็ตามการปลูกพืชก็ต้องศึกษาว่าดินในพื้นที่ของตนเองนั้นเหมาะกับการปลูกพืชชนิดใด บางชนิดก็ต้องทดลองปลูก ต้องทำให้ดินให้ร่วนด้วยการไถ พยายามศึกษาว่าดินนั้นขาดแร่ธาตุอาหารอะไรแล้วก็บำรุงดินให้เป็นดินดี ดินดี คือ หน้าดินในนา ถ้าจะขุดหนองก็ควรนำหน้าดินแยกไว้เพื่อการปลูกพืช ขุดลอกหน้าดินออกไว้ปลูกอะไรก็ได้ผลผลิต เพราะเป็นดินดีมีอินทรีย์วัตถุในดิน

ดังนั้น วิธีปฏิบัติการบำรุงดินหรือการปรับสภาพดินเพื่อให้เป็นดินดีได้ก็อาจจะปล่อยให้หญ้ารกก่อนแล้วไถกลบ เรียกได้ว่าเป็นการให้ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติเอง ดูตัวอย่างธรรมชาติในป่าหญ้าขึ้นรก แต่ในป่าต้นไม้กลับเจริญเติบโตอุดมสมบูรณ์^{๒๗}

๒๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

จึงกล่าวได้ว่า การลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่จริง หากคิดจะพัฒนาเป็นพื้นที่โคกหนองนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย ต้องทำสิ่งที่จูงใจให้คนมาเที่ยว ต้องมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มต้น หรือแม้แต่การทำโคกหนองนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้

ต้องปฏิบัติการกำหนดจุดเรียนรู้เพื่อทำกิจกรรมให้เกิดความรู้และความประทับใจอย่างยั่งยืน ซึ่งการปฏิบัติการเพื่อพัฒนาพื้นที่สำคัญในเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ ต้องมีการใช้ระบบวิธีการควบคุมดูแลหรือบำรุงรักษาดิน วิธีการเตรียมดิน การบำรุงดิน โดยเตรียมอุปกรณ์และเรียนรู้การใช้งานของอุปกรณ์ให้เข้าใจและใช้ให้เหมาะสม

เกษตรกรใช้ระบบแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยช่วยกันทำ ผลิตก็แบ่งปันกัน โคกหนองนาที่อยู่ในสวน คือ กลสิกรรมที่ปฏิบัติธรรม เอาธรรมมาทำเพื่อทำมาหากินสู่การพึ่งพาตนเอง เข้ามาวัดก็ได้ทั้งธรรมะแล้วได้หลักวิชาการในการทำมาหากิน ทั้งนี้ การปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่ต้องดำเนินการร่วมกันกับเครือข่าย เพราะจะทำให้เกิดผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น

ในขณะเดียวกันการลงมือปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่อาจจะเกิดการปรับเปลี่ยนวัตถุดิบ ประสงค์จากเดิมไป เพราะเกิดประสบการณ์และความรู้ขึ้นจากการลงมือทำ พื้นที่ได้รับพัฒนาเกิดผลผลิตทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์

พุทธทาสกรรม • ๒๕๔๙

การลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อ ดูแลดิน ดูแลพืช ต้นไม้ใบหญ้า การตัดตกแต่ง ดำเนินการ เน้นให้ธรรมชาติเกื้อกูล จะอย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่จะต้องเริ่มจากการออกแบบพื้นที่ดิน แบ่งโซน สร้างเสนาสนะ บริหารจัดการ วางแผน กำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลทำงาน

สิ่งสำคัญการทำโคกหนองนา ควรสวดมนต์ปฏิบัติธรรม ตอนเข้าก่อนลงมือทำงานเพื่อเสริมพลังจิตใจ ทำให้เกิดความสงบ และเกิดปัญญาด้วย

ทั้งนี้ การลงมือปฏิบัติการในพื้นที่โคกหนองนา อาจจะได้ไม่มีการทำอย่างเป็นขั้นตอนตามหลักวิชาการก็ได้ แต่ไม่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปลูกไม้ยืนต้นที่ใช้น้ำน้อยแต่ให้ได้ผลผลิตตลอดปีและปลูกพืชที่ให้ความงามจะช่วยให้เวลาเห็นเกิดความสุขได้ ปลูกต้นกล้วยเพื่อช่วยทำให้เกิดความชุ่มชื้นของดิน ปรับปรุงสภาพดินโดยใช้เทคนิคให้ธรรมชาติบำบัดปรับสภาพของธรรมชาติเอง บำรุงดินให้เป็นดินดีมีอินทรีย์วัตถุในดิน

เมื่อทำการศึกษาทั้งหลักการ วิธีการ ขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำพุทธทาสกรรมอย่างเข้าใจแล้ว ก็นำมาสู่ภาคปฏิบัติ จัดกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่พุทธทาสกรรม คือ เป็นกิจกรรมการลงมือทำ

๓๐๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

พุทธรักษาสถาปัตยกรรมโคกหนองนาสิ่งที่จะต้องลงมือทำเป็นอันดับแรก คือ การจัดหาหรือการจัดเตรียมเครื่องมือสำหรับการทำพุทธรักษาสถาปัตยกรรมที่จำเป็นให้พร้อม ลงมือทำพุทธรักษาสถากรรมด้วยการใช้เครื่องมือกลกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสมกับงาน เพื่อป้องกันการพังเสียหาย การลงมือทำพุทธรักษาสถากรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ขยันหา ๒. รู้เก็บรักษา ๓. หาคบเพื่อนดี ๔. มีความพอเพียง อธิบายได้ว่า

๑) **ขยันหา** คือ เกษตรกรลงมือทำพุทธรักษาสถากรรมด้วยความขยันไม่เกียจคร้านในการงานเพื่อการเลี้ยงชีพลงมือทำประกอบด้วยปัญญาในการทำ เพื่อเป็นเครื่องพิจารณาการลงมือทำอย่างเข้าใจในหลักและวิธีการขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสม

๒) **รู้เก็บรักษา** คือ เกษตรกรลงมือทำการเก็บเกี่ยวข้าวเอาไว้เป็นทรัพย์ที่เป็นทรัพย์ที่เกิดจากความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรต้องทำความพยายามเก็บรักษารวบรวมเอาไว้อย่าให้ใครมาริบ อย่าให้โจรมลัก อย่าให้ไฟไหม้ อย่าให้น้ำทำความเสียหาย อย่าให้ลูกหลานขโมย เกษตรกรต้องลงมือทำการป้องกันรักษาทรัพย์ด้วยความรอบคอบ

๓) หาคบเพื่อนดี คือ เกษตรกรลงมือทำพุทธรักษา โดยวางตัวอย่างเหมาะสม เจริญ สนทนาปราศรัยกับคนรอบข้างผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ตลอดทั้งการคบหาเพื่อนเกษตรกรที่ดีโดยคอยทำการศึกษาจากเพื่อนเกษตรกรที่ดีตามสมควร

๔) มีความพอเพียง คือ เกษตรกรลงมือทำพุทธรักษา เพื่อเลี้ยงชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ใช้สอยทรัพย์ฟุ่มเฟือย เพื่อป้องกันไม่ให้ผิดเคือง เกษตรกรรู้จักทำรายรับรายจ่ายไม่ให้เกิดรายรับ

จึงกล่าวได้ว่า เกษตรกรมีจิตที่มุ่งหวังความสุขความเจริญในชีวิตเมื่อได้ทรัพย์เพราะความขยันหา รู้เก็บรักษา หาคบเพื่อนดี มีความพอเพียงแล้ว แต่มีจิตฝึกฝนและหากยังปฏิบัติตนเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน เป็นผู้มึนเมิดรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อน เกษตรกรเองก็จะพบกับความสูญเสียทรัพย์ที่หามาได้และถูกผลาญจนหมดสิ้น แต่หากปฏิบัติตรงข้ามกัน คือ ไม่เป็นนักเลงหญิง ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน เป็นผู้มึนเมิดรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ชีวิตของเกษตรกรจะได้รับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและความสุขสงบร่มเย็นตลอดไปอย่างอย่างยั่งยืน

๓๐๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ผาลไถที่ ๔ N = Nature (ธรรมชาติ)

บริบทของโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล มีพื้นที่ประมาณ ๑๓ ไร่^{๒๘} ปัจจุบันได้ปลูกต้นไม้ ขุดคู ขุดคลองไขน้ำ ขุดสระ รอบบริเวณ ๑๓ ไร่ และยังได้จัดซื้อเพิ่มขึ้นประมาณอีก ๘ ไร่ เพื่อขยายโครงการ ที่สำคัญที่สุดคือ ต้นไม้ เดิมที่พื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลมีสภาพเป็นทุ่งนา เป็นทุ่งนาที่เราเห็นได้ตามทั่วไป มีสภาพทุ่งนากว้าง ๆ พอฤดูแล้งก็จะแห้งแล้งไม่มีน้ำ แห้งแล้งมาก แล้งแบบแดดเผาเลย การออกแบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ต้องดินเป็นคันนาขนาดใหญ่ เรียกว่า คันนาทองคำ กว้างประมาณ ๖ เมตร บางคนอาจจะคิดเสียตายที่ดินเอาไปปลูกข้าว ดีกว่า เกษตรกรส่วนมากคิดว่าเป็นการคันนาทิ้งทำให้เกิดความเสียหายที่ดิน

การออกแบบพื้นที่โคกหนองนาโมเดลขึ้นอยู่กับความคาดหวังของเจ้าของพื้นที่ใช้สอยเป็นสำคัญว่าต้องการส่วนไหนมากน้อยเพียงไร โดยคำนึงถึงความจำเป็นและตามความคาดหวังเฉพาะบุคคลนั้นเป็นราย ๆ ไป^{๒๙}

การออกแบบพื้นที่เพื่อการพัฒนาพื้นที่สำหรับรองรับการทำโคกหนองนา มุ่งเน้นการออกแบบพื้นที่ตามภูมิสังคม การออกแบบพื้นที่ควรให้เกิดความสอดคล้องกับชุมชน วิธีการออกแบบควรให้เกิดการมีส่วนร่วมในการได้ออกแบบมีการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ลงมือปฏิบัติ และประเมินร่วมกัน ว่าการที่เราร่วมกันทำนั้นจะประสบผลสำเร็จได้อย่างไร

การออกแบบพื้นที่เกี่ยวกับเรื่องของสภาพแวดล้อมซึ่งโคกหนองนานั้นขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศหรือภูมิสังคม ส่วนการออกแบบให้ธรรมชาติจัดการธรรมชาติเองต้องวางแผนพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนของเรา มีผู้คนที่มีแนวคิดและวิถีการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน ดังนั้น การออกแบบพื้นที่เพื่อให้สังคมเดินไปทิศทางใดนั้น การออกแบบควรคำนึงถึงกิจกรรมที่จะทำในพื้นที่โคกหนองนาด้วย แต่ต้องเน้นการออกแบบตามสภาพภูมิสังคม

โดยพื้นที่ใดที่สามารถขุดได้ก็ให้สามารถทำได้แต่จริงๆ เมื่อจะขยายผลสู่ชุมชนในครัวเรือนบางครัวเรือนไม่สามารถที่จะขุดสระได้ เพราะว่อยู่ในพื้นที่สูง ทำให้ต้องใช้งบประมาณสูง ถ้าจะทำในลักษณะเล็ก ๆ ได้ แต่จะไม่สามารถที่จะอยู่อย่างยั่งยืนได้ เพราะธรรมชาติของน้ำจะไหลจากที่สูงไปที่ต่ำ แต่ถ้าออกแบบพื้นที่ในชุมชนนั้นมีคลองน้ำอยู่แล้ว มีสภาพสระน้ำอยู่แล้ว เช่น ชุมชนตำบลห้วยตามอญ น้ำจากห้วยสำราญ ที่ผ่านในชุมชน สามารถผันน้ำเหล่านั้นมาใช้ได้ ใช้วิธีการผันน้ำเข้ามาสู่พื้นที่นั่นเอง

๓๐๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ในส่วน of พื้นที่เชื่อว่าชุมชนเรายังยึดติดเกี่ยวกับเรื่องของการสร้างถิ่นฐานที่อยู่ร่วมกันเพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นการใช้ประโยชน์ไม่จำเป็นต้องทำทุกครัวเรือน แต่ต้องทำเป็นชุมชนหนึ่งมีสระน้ำเพื่อผันไปให้ญาติพี่น้อง เรียกว่า ใช้ร่วมกันในชุมชน ชุมชนหนึ่งอาจจะมีแหล่งน้ำสักหนึ่งแหล่งเพื่อที่จะดึงน้ำไปได้ ชุมชนร่วมกันปลูกต้นไม้ยืนต้นให้เป็นป่า เรียกว่า ป่าชุมชน ซึ่งแต่เดิมชุมชนก็มีอยู่แล้ว เหลือแต่วิธีการจัดการว่าจะดูแลอย่างไร นี่คือการออกแบบพื้นที่บูรณาการไม่ใช่ไปสร้างใหม่

ถ้าสร้างใหม่ในการลงทุนมหาศาล แต่ถ้าเป็นแบบโคกหนองนาไหลพลี เรามีพื้นที่จำกัดมีงบประมาณเพียงพอมันสามารถดำเนินการได้ แต่ถ้าเมื่อไรพื้นที่มีแต่ไม่มีงบประมาณสนับสนุนก็จะทำไม่ได้^{๓๐}

นอกจากนั้น การออกแบบพื้นที่แบบธรรมชาติ ต้องคำนึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่ว่าจะสามารถปลูกอะไรได้ตรงไหนอย่างไร หากจะกล่าวถึงพืชที่น่าปลูกในปัจจุบัน คือ กระชายขาว กระชายดำ และปลูกต้นไม้ยืนต้น ปลูกพืชสมุนไพร รวมทั้งปลูกต้นไม้ ๕ ระดับตามหลักสัทธิกรรมโคกหนองนา^{๓๑} เพราะพืชเหล่านี้เป็นที่นิยมนำมาใช้เป็นสมุนไพรป้องกันโควิด จะอย่างไรก็ตามการออกแบบพื้นที่ตามภูมิสังคมเพื่อพัฒนาพื้นที่

สิ่งที่เป็นวิกฤติจากการขุดเป็นเหตุที่ทำให้เกิดดินถูกน้ำกัดเซาะแม้จะพยายามที่จะปลูกหญ้าแฝกเพื่อยึดหน้าดินซึ่งก็ต้องใช้เวลาให้หญ้าเจริญเติบโตแรก ๆ ก็ประสบวิกฤติดินพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะตอนเริ่มขุดใหม่ ๆ ออกแบบสวยงามแต่พอมาเจอฝนก็พังทลายมองไม่เห็นเป็นรูปร่างตามที่ออกแบบไว้ จากน้ำใสกลายเป็นน้ำขุ่น^{๓๒}

การออกแบบพื้นที่ตามภูมิสังคมแบบธรรมชาติ จึงต้องเข้าใจในพื้นที่ภูมิศาสตร์และสภาพสภาพภูมิสังคม คือ สภาพพื้นที่ว่าทิศทางน้ำมาทางไหน ลมมาทางไหน แดดมาทางไหน และตรงไหนที่สมควรที่ทำจุดเก็บน้ำถ้าทำโดยที่ไม่รู้พื้นที่ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ก็ไม่ดี แต่ถ้ารู้พื้นที่ การออกแบบทำออกมามันจะดี การออกแบบครั้งเดียวก็จะจบ จะไม่ซับซ้อนหลายขั้นตอน^{๓๓}

ที่สำคัญการออกแบบพื้นที่โคกหนองนาโมเดล ควรออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นฐานแห่งพลังความเชื่อหรือความศรัทธาต่อการทำโคกหนองนา การออกแบบพื้นที่โคกหนองนาเพื่อทำให้พื้นที่ดินไม่ดี สามารถทำให้กลายเป็นพื้นที่ดินดี ปลูกอะไรก็อุดมสมบูรณ์ ด้วยการถมดินด้วยฟาง มีการวางระบบน้ำ ทำให้เห็นผลเร็วมาก แต่เกษตรกรก็กังวลอีกเรื่องหนึ่ง คือ ทุนไม่มี

๓๐๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ดังนั้น การออกแบบพื้นที่ในการทำโคกหนองนาตามความจำกัดของพื้นที่ที่มีอยู่ ควรปรับตามความเหมาะสมของพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดและทุนที่จำกัดของตนเองด้วย^{๓๔}

จึงกล่าวได้ว่า การออกแบบพื้นที่ทำโคกหนองนา เน้นการออกแบบตามภูมิสังคม สอดคล้องกับพื้นที่ของชุมชนและมีชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดความร่วมมือลงมือปฏิบัติ และประเมินร่วมกัน การออกแบบให้ธรรมชาติจัดการธรรมชาติเองต้องวางแผนคำนึงถึงกิจกรรมที่จะทำในพื้นที่โคกหนองนา พื้นที่ใดที่สามารถขุดได้ก็ให้สามารถทำได้ส่วนครัวเรือนไม่สามารถที่จะขุดสระได้ เพราะต้องใช้งบประมาณสูง อาจจะต้องอาศัยน้ำในคลองน้ำที่มีอยู่แล้วผันน้ำเหล่านั้นมาใช้ได้ หรือชุมชนหนึ่งมีสระน้ำเพื่อผันไปให้ใช้ร่วมกันในชุมชน เป็นการออกแบบพื้นที่บูรณาการไม่ใช่ไปสร้างใหม่ เพื่อลดค่าใช้จ่าย

การออกแบบพื้นที่ต้องคำนึงพื้นที่ว่าจะปลูกอะไร ตรงไหนอย่างไร ที่สำคัญการออกแบบพื้นที่ควรเลือกพื้นที่สำหรับปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นสัญลักษณ์โคกหนองนาที่สำคัญเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นฐานแห่งพลังความเชื่อหรือความศรัทธาต่อการทำโคกหนองนา ทั้งนี้ต้องเข้าใจสภาพทิศทางน้ำ ทางลม ทางแดด และตรงไหนที่สมควรขุดที่เก็บน้ำด้วย

อีกประการหนึ่งคือความสำคัญในการออกแบบโคกหนองนา จะต้องออกแบบให้เกื้อกูลต่อภูมิสังคมตามธรรมชาติ หรือ ต่อ สิ่งแวดล้อม อย่างแผนผังพื้นที่ภายในศูนย์ศึกษารัชมงคล ธรรมชาติ จังหวัดสุรินทร์ จะเห็นว่าพื้นที่ ๓๐ % เป็นแหล่งน้ำ มีคลองไส้ไก่ มี นา ๓๐ % มีป่า ๓๐ % และมีที่อยู่อาศัย ๑๐ % ในน้ำจึงมีปลาใน นาจึงมีข้าว นี่คือการออกแบบที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม^{๓๕}

จึงกล่าวได้ว่า เมื่อเกษตรกรเกิดศรัทธาเข้าใจหลักการ วิธีการ ทำพุทธทาสกรรมโคกหนองนาแล้วดำเนินการจัดหาที่ดิน สำหรับนำมาทำพุทธทาสกรรมโคกหนองนาได้แล้ว จากนั้นจึง ปฏิบัติการจัดออกแบบแผนผัง โดยออกแบบพื้นที่แบบ Free from ไม่กำหนดรูปแบบตายตัว เลียนแบบธรรมชาติ

โดยให้คำนึงถึงความเหมาะสมกับภูมิสังคม เป็นการ ปฏิรูปพื้นที่ดินเดิมด้วยการแบ่งแปลงที่ดินที่มีอยู่ใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ หรือจะพิจารณาตามความเหมาะสมก็ได้ เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงในพื้นที่ดิน และสภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เอื้อต่อการทำ พุทธทาสกรรมมากน้อยเพียงใดนั่นเอง

๓๐๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สำหรับการออกแบบธรรมชาติพื้นที่ดินของตนเองเป็น
พุทธสิกกรรมโคกหนองนาโมเดล ได้แก่

๑. พื้นที่โคก ๓๐ % โดยการออกแบบเป็นพื้นที่ให้เป็น
โคกไม่มีรูปแบบตายตัว สามารถออกแบบเพิ่มศิลปะของโคกให้ม
ความสวยงามได้ ทำทางเดินในโคกให้เข้าออกได้สะดวก พื้นที่โค
กออกแบบจัดไว้เพื่อปลูกสวน ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง
และเลี้ยงสัตว์ ให้พ่อยู่ พ่อกิน พ่อใช้ พ่อर्मเย็น รวมถึงออกแบบ
โคกเพื่อประโยชน์แก่เก็บเกี่ยวรวบรวม เพื่อเป็นลานนวด ลานตาก
ลานเอาฟางออก เป็นต้น

๒. พื้นที่หนอง ๓๐ % โดยการออกแบบขุดหนองให้มี
รูปร่างคดโค้งอิสระเหมือนธรรมชาติของหนองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้
เป็นที่อยู่อาศัยของปลา และขุดคลองไส้ไก่ หรือที่เรียกว่า “ลำราง
น้ำไขน้ำ” เป็นทางน้ำสำหรับการระบายน้ำรอบพื้นที่และเป็นลำราง
น้ำสำหรับส่งน้ำสู่สระหรือบ่อหรือหนองน้ำ

โดยออกแบบขุดให้มีลักษณะคดเคี้ยวเป็นเส้นทางน้ำ
อย่างทั่วถึงตลอดทั้งพื้นที่ และทำให้น้ำสามารถไหลลงลำรางน้ำไข
น้ำได้ทั้งสองฝั่งของลำรางน้ำด้วย เมื่อฝนตกก็จะช่วยให้สามารถ
กักเก็บน้ำฝนได้มากขึ้น และลำรางน้ำจะช่วยให้เกิดความชุ่ม
ชื้นให้กับผืนดินและต้นไม้โดยรอบของพื้นที่ ทั้งนี้การออกแบบควรมี
ฝายชะลอน้ำเพื่อชะลอและกักเก็บน้ำจากต้นน้ำไว้ในพื้นที่

๓. พื้นที่นา ๓๐ % โดยการออกแบบพื้นที่นาให้ยกหัวคันนาให้กว้างและสูงอย่างน้อย ๑ เมตร ออกแบบคันนาให้สามารถปลูกไม้ ๕ ระดับได้ เมื่อต้นไม้ใหญ่โตก็จะเป็นอุโมงค์ต้นไม้ปกคลุมเป็นร่มทางเดิน และรากของต้นไม้จะยึดเหนี่ยวคันนาไม่ให้พังทลายได้ และยังเกิดประโยชน์สำหรับการเพิ่มพื้นที่ทำกินอีกด้วย

๔. ที่อยู่อาศัย ๑๐ % โดยการออกแบบแบ่งพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยเป็นความมั่นคงของชีวิต ออกแบบทางเดินมีคันดิน ตลอดทั้งออกแบบที่เก็บกองฟาง ลานตาก ทำกองปุ๋ยหมัก ทำโรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ หรือสำหรับปลูกพืชสวนครัวหลังบ้านได้ด้วยตามความจำเป็นต้องการ

จะอย่างไรก็ตามการกำหนดเกณฑ์การแบ่งพื้นที่แบบธรรมชาติดังกล่าว ไม่ได้กำหนดอย่างตายตัว ทั้งนี้ให้ขึ้นกับความคาดหวังจำเป็นของแต่ละพื้นที่และความเหมาะสมกับการใช้สอยในพื้นที่จริงด้วย หากออกแบบให้คำนึงถึงธรรมชาติ การทำกิจกรรมสอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อทำพื้นที่ของตนนั้นสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ดีมีคุณภาพอย่างเพียงพอ

เกษตรกรไม่เพียงการปรับพื้นที่เดิมด้วยการออกแบบพื้นที่เดิมใหม่เพื่อให้เหมาะสมตามธรรมชาติ อีกทั้งยังต้องปรับพฤติกรรมของตนเองเป็นนักปฏิบัติการโดยมีข้อปฏิบัติหลัก ๆ

๓๑๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ในการทำกรรม คือ การไถ่คราดนาให้เรียบร้อย การเพาะพืชลงในเวลาที่เหมาะสม การไถน้ำเข้าบ้าง ระบายน้ำออกในเวลาที่เหมาะสม

การปฏิบัติเช่นนี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นที่สำคัญสำหรับเกษตรกรที่ต้องรู้และเข้าใจเพื่อการทำกรรมให้เกิดผลผลิตได้อย่างพอเพียง คือ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้

ผลไถที่ ๕ T = Treatment (การรักษา)

การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อที่จะให้เป็นมรดกเป็นทรัพย์สินให้กับรุ่นลูกรุ่นหลานตกทอดไปสู่รุ่นต่อไป ปัจจุบันที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิมที่เราจะมาศึกษาหายากมากแล้วเพราะมีการปรับแต่งพันธุ์กรรมพืชที่ไม่สามารถเอามาขยายพันธุ์ได้ ปลูกได้ครั้งเดียวพอเอาพันธุ์มาปลูกก็ไม่ได้ผลผลิต โดยเฉพาะข้าวพันธุ์ดั้งเดิมในชุมชนเรามันหายากถือว่าเป็นวิกฤติมากสำหรับการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน เพราะฉะนั้นการเก็บเมล็ดพันธุ์ ถ้าเป็นข้าวขณะนี้จะหายากมากแล้วที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิม เกษตรกรเองก็ไม่ค่อยคิดจะเก็บเมล็ดพันธุ์เพราะหาซื้อตามตลาดเอาสะดวกสบายกว่า แต่หาว่าใหม่ในปัจจุบัน แม้แต่ฟักทองที่ซื้อมาปลูกก็เก็บพันธุ์ไว้ปลูกได้แต่ไม่ออกลูก เพราะทุกวันนี้พันธุ์พืชที่เราซื้อมาจากตลาดไม่ใช่พันธุ์ดั้งเดิมในท้องถิ่น แต่เป็นพันธุ์ที่นายทุนตัดแต่งพันธุ์กรรม

จึงไม่ค่อยได้ผลผลิตปลูกได้ผลแค่ครั้งเดียว แต่ถ้าพันธุ์พื้นเมืองจริงๆ ก็จะทำให้สามารถปลูกและได้ผลผลิตที่ยาวนานมากขึ้นถือว่าเป็นความยั่งยืนในการทำโคกหนองนา^{๓๖} เมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมสามารถที่จะเอาไปขยายพันธุ์ พยายามส่งเสริมการปลูกให้มากที่สุดในพื้นที่พุทธทาสกรรมได้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้ในพุทธประวัติ^{๓๗}

แนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ชุมชนนี้เห็นความสำคัญเรื่องนี้อย่างยาก เพราะว่าต่างคนต่างก็ต่างปากกัดตีนถีบ ยิ่งสภาพเศรษฐกิจทุกวันนี้เป็นสภาพเศรษฐกิจที่ทุกคนต้องเร่งรีบความเร่งรีบก็เลยทำให้คนไม่มีเวลาที่จะไปเก็บเมล็ดพันธุ์ จะอย่างไรก็ตามหากต้องการจะเก็บเมล็ดพันธุ์จริง ๆ ต้องค้นหาพันธุ์ที่บริสุทธิ์จริง ๆ เพราะขณะนี้หายากส่วนมากก็จะเป็นพันธุ์ผสมกันเยอะแยะ มันปนกันอยู่จนเราหาเมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์ไม่ได้ ถ้าเมล็ดพันธุ์ที่ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดอาจจะหายาก^{๓๘} การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชที่เกิดจากการทำโคกหนองนาจึงถือว่ามีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน โดยต้องเก็บเมล็ดพันธุ์พืชเพาะปลูกพันธุ์พืชเอาไว้ เพื่อส่งต่อรุ่นต่อรุ่นจึงจะเกิดความยั่งยืน^{๓๙}

นอกจากนั้นแล้ว การเก็บรักษาพันธุ์พืชเพื่อการเพาะปลูกก็ยังจะช่วยให้สามารถลดต้นทุนต่อไปได้ เพราะไม่ต้องเสียเงินซื้อเมล็ดพันธุ์สำหรับการปลูกในปีต่อไป^{๔๐}

๓๑๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์สามารถทำได้ด้วยวิธีการตากแห้ง แล้วเก็บไว้ในที่โล่งอากาศถ่ายเท เมื่อเก็บไว้ได้มากก็นำออกมาเพื่อ การแจกในแต่ละพื้นที่ การทำโคกหนองนามักจะไม่ค่อยได้นักถึง การทำเพื่อเศรษฐกิจแต่ทำเพื่อการได้มาแล้วแบ่งปัน

โดยนำไปมอบหรือส่งต่อแก่ผู้ต้องการ เป็นการแบ่งปัน ให้แก่กันและกัน แต่เพราะวิกฤติปัจจุบันคือการตัดต่อพันธุ์กรรมพืช ของนายทุน ทำให้ไม่ค่อยมีเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่สามารถขยายพันธุ์ เพราะฉะนั้นโคกหนองนาจึงให้ความสำคัญเรื่องการเก็บเมล็ดพันธุ์ พื้นบ้านเพื่อการขยายพันธุ์ในชุมชนทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้^{๔๑}

สำหรับแนวทางในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมสำคัญ มาก โดยเราต้องเก็บเมล็ดพันธุ์เอง เป็นเมล็ดพันธุ์ที่เราเพาะปลูกเอง จึงจะทำให้เรามีพันธุ์พืชเป็นของตนเอง ก็จะทำให้เราไม่เสียเงินซื้อ พันธุ์จากนายทุน อีกทั้งเมื่อเรามีพันธุ์ในการเพาะปลูกเราก็สามารถ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้ อันถือได้ว่าเป็นการได้พึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกันในกลุ่ม ในชุมชน ในสังคม แล้วก็จะเกิดเป็นเครือข่าย ร่วมกัน โดยมีการแบ่งปันกันเป็นฐาน เช่น สวนโพลพลี มีพันธุ์มัน ห่านาที่ก็ได้แจกจ่ายเกษตรกร หรือการเก็บพันธุ์ข้าวเก็บไว้ในยุ้งฉาง ในสมัยก่อน ปลูกแล้วเก็บรักษาพันธุ์มารุ่นสู่รุ่น ใครอยากได้หรือ ต้องการเราก็แบ่งปันกัน จึงถือได้ว่าการเก็บพันธุ์พืชมีความจำเป็น และสำคัญเพื่อที่จะทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้และพันธุ์พืชถือว่าเป็นสมบัติ เป็นมรดกได้^{๔๒}

หลังที่ได้จากผลผลิตแล้ว คือ หน่อกล้วย กล้วย ผัก ถั่ว ก็มีบางคนก็มาขอ บางคนก็มาขอซื้อไป บางทีก็เอาไปแจกญาติโยม ในหมู่บ้าน เหมือนข้าว มีหลายคนมาเห็นข้าวอยากได้แม่พันธุ์ ก็มาขอพันธุ์ข้าวไว้เลย เขาว่าพันธุ์ข้าวสวย เมล็ดใหญ่ ไม่เคยเห็นเมล็ดข้าวใหญ่ขนาดนี้ หลวงพ่อก็ไม่เคยเห็น ตอนปลูกข้าวที่โคกหนองนา ก็เหมือนเด็กน้อยทำเล่น ปักเชือกแล้วก็ดำ ดูเหมือนจะไม่ได้เกี่ยวข้าว เหมือนจะไม่รอด

เมื่อคนเห็นเขาก็หัวเราะว่าดำนานาแบบนี้จะได้กินไหม หน่อ หลัง ๆ มาข้าวขึ้นมาสวยมากลำต้นก็ใหญ่มากสวยมาก ใคร ๆ มาเห็นก็บอกว่าสวย เด็กมาดูนักเรียนมาดูก็พากันมาถ่ายรูปกัน มีดอกไม้ด้วย สวยงามมากอย่างที่เห็น^{๔๓}

จึงกล่าวได้ว่า การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชมีความสำคัญมาก เพราะเป็นมรดก เป็นทรัพย์ที่สามารถส่งต่อไปสู่รุ่นต่อรุ่น พันธุ์ดั้งเดิมเริ่มหายาก เพราะมีการปรับแต่งพันธุ์กรรมพืชปลูกได้ครั้งเดียวพอเอาพันธุ์มาปลูกก็ไม่ได้ผลผลิต เพราะฉะนั้นการเก็บเมล็ดพันธุ์ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำคัญ ที่จะทำให้การทำโคกหนองนาเกิดความยั่งยืน สามารถลดต้นทุนต่อปีได้ วิธีการเก็บด้วยการตากแห้งแล้วเก็บไว้ในที่โล่งอากาศถ่ายเท มีมวกี่เอาไว้แจกเป็นทานได้ เป็นการได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในกลุ่ม ในชุมชน ในสังคม เป็นเครือข่ายแห่งสามัคคีธรรม

๓๑๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

เกษตรกรต้องเป็นผู้ที่รู้จักการรักษาพันธุ์พืช เพื่อนำมาเพาะปลูกได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การที่จะปลูกพืชชนิดใด เกษตรกรควรมีการจัดเตรียมพันธุ์พืช โดยจัดทำ จัดหา จัดซื้อ เมล็ดพันธุ์หรือส่วนต่างๆ ของพืชหรือต้นพันธุ์พืชอย่างพอเพียงเพื่อปลูกในพื้นที่ที่เตรียมไว้แล้ว ซึ่งการปลูกพืชตามแนวพุทธกรรมโคกหนองนา

เกษตรกรต้องเตรียมพันธุ์พืช ๕ ระดับ ได้แก่ ๑) ไม้สูง เช่น ตะเคียน ยางนา เต็ง รัง เป็นต้น ๒) ไม้กลาง เช่น มะม่วง ขนุน มังคุด กระท้อน ใผ่ สะตอ เป็นต้น ๓) ไม้เตี้ย เช่น พริก มะเขือ กะเพรา ตำลึง ผักหวานบ้าน เหลียง เป็นต้น ๔) ไม้เลื้อยเลื้อยดิน เช่น พริกไทย รางจืด ฟักทอง แตงกวา เป็นต้น ๕) ไม้หัวใต้ดิน เช่น มันเผือก กลอย กวาวเครือ ชিং ข่า เป็นต้น

เกษตรกรต้องมีปัญญา รู้จักเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะเมล็ดพืชที่ไม่แตกหัก ไม่เสียหาย ไม่ถูกลมและแดดกระทบ มีแก่นใน ถูกเก็บไว้อย่างดี โดยพยายามคัดหาเก็บไว้สำหรับการเพาะปลูกอย่างพอเพียงเพื่อใช้ในพื้นที่ดิน โดยไม่ต้องจัดซื้อจะทำให้เกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน เพราะสามารถพึ่งพาตนเองได้

ผลไถที่ ๖ A = Assistance (การช่วยเหลือ)

การช่วยเหลือเอื้อเพื่อแผ่แก่อุบัติโยมที่เขามาดู
ศึกษาดูงาน เข้ามาถ่ายรูป เด็ก ๆ จะมาวิ่งเล่น โดยเฉพาะเกษตรกร
ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาวิธีการปลูก โดยให้ลงมือปลูกด้วยตนเอง
นอกจากนั้น มีพืช ผัก ผลไม้ ก้อนญาติให้คนที่มาดูงานสามารถเก็บ
กินได้ไม่ต้องเสียเงินซื้อโดยเฉพาะที่นี่มีน้ำหมักจุลินทรีย์ที่ทำเอาไว้
เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อการได้แจกแบ่งปัน โศกหนองนาสันติ
ศึกษาจะเน้นเกี่ยวกับความเป็นอยู่ เพื่อความอยู่รอด ด้วยอาหารคือ
พืชที่กินได้เพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิต โศกหนองนาบางที่สามารถพัฒนา
เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาได้เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
สร้างเป็นอาชีพได้ เพราะเมื่อทุกวันนี้คนเราอยากจะทำพักผ่อนทำให้
เกิดการเที่ยวเพื่อแสวงหาความสุข เลือกที่จะเดินทางไปในแหล่ง
ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ไปแล้วมีความสุข

จึงมองว่ารูปแบบการพัฒนาโศกหนองนาก็สามารถที่จะ
พัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและวิถี
เกษตรกร ถ้าทำลักษณะนี้นักท่องเที่ยวที่จะมาเที่ยวดูเพื่อการได้
เรียนรู้และถือโอกาสมาพักผ่อนด้วย

ถือว่าเป็นการได้ช่วยเหลือแบ่งปันความรู้ รวมถึงเรื่องราวของธรรมะ ผ่านการศึกษาจากข้อความที่กินใจ สัญลักษณ์รูปปั้น รูปถ่าย รูปภาพต่าง ๆ เกิดแหล่งเรียนรู้โคกหนองนาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างองค์ความรู้ทั้งแนวคิดคำสอน เสริมสร้างสติปัญญาให้กับคนในพื้นที่ เน้นการเสริมสร้างชีวิตให้มีความสุข ก่อนจะนำไปสู่ความสุขได้^{๔๔}

นอกจากนั้น หลักการทำโคกหนองนาที่เป็นฐานทำให้เกิดสุขแก่ชีวิต จิตใจต้องเมตตาแก่สรรพชีวิตด้วย เช่น การมีโอกาสได้ปล่อยปลาในบ่ออภัยทานที่อยู่ในพื้นที่ของโคกหนองนา ทำได้เช่นนี้ถือว่าเป็นผู้มีส่วนแห่งเมตตาสัตว์^{๔๕} ไม่เพียงเท่านั้น ความสุขที่เกิดจากการทำโคกหนองนา คือ เมื่อได้เห็นความเขียวจีของพืชที่เจริญเติบโต ก็สามารถทำให้มีความสุข^{๔๖} หลายคนมาเห็นก็เกิดแรงบันดาลใจ เริ่มอยากรู้อยากเห็นว่าธรรมชาติเหล่านี้ที่เกิดจากการได้สร้างขึ้นไว้ทำได้อย่างไร และเมื่อได้สัมผัสธรรมชาติในพื้นที่พุทธกสิกรรมทำให้รู้สึกเหมือนกับว่ากำลังได้รับการบำบัดจิตใจให้คลายจากทุกข์ เกิดความสุขขึ้นแทน มีความปิติ ตื่นรู้ ตื่นตา ตื่นใจ

ที่เห็นความอุดมสมบูรณ์ โคกหนองนาที่ทำนี้จึงถือว่า
ทำให้คนสามารถเข้าถึงความสุขได้ คนเห็นแล้วเกิดความ
สุนทรียภาพในใจตั้งแต่รูปแบบของการขุดซึ่งมีรูปทรงต่าง ๆ รู้สึกว่า
อลังการ เกิดการได้เรียนรู้ของเด็กนักเรียน ครู ชุมชน ทั้งอยู่ใกล้ไกล
สามารถขับรถมาเพื่อที่จะเข้ามาดูพื้นที่ เมื่อมาเห็นแล้วก็สุขใจ การ
ทำโคกหนองนาจึงถือได้ว่า นอกจากสร้างความมั่นคงทางด้าน
อาหารแล้วยังทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจด้วย การเดินทาง
มาศึกษาเรียนรู้โคกหนองนาของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดความสุขที่
ยั่งยืน ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการนำเอาแนวคิดกลับไปพัฒนา
พื้นที่ตนเอง ทำให้ครอบครัวได้ทำงานร่วมกัน ช่วยกัน และชุมชน
เกิดการได้มีส่วนร่วมด้วย ที่เราเรียกกันว่า “ปันมือสามัคคี” ^{๔๗}

ความสุขที่เกิดจากการได้ลงมือทำโคกหนองนา มีการ
ปลูกพืชกินได้ แม้การแบ่งขายได้ แบ่งแจกจ่ายได้ ก็ทำให้เกิด
ความสุขได้ เพราะสิ่งที่ได้มาเกิดจากผลผลิตในพื้นที่ของตนเอง
พื้นที่โคกหนองนา เป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างแหล่งอาหารยั่งยืนได้ เมื่อ
ต้องการอาหารก็ไม่ต้องเข้าไปหาซื้อตามตลาด เป็นแหล่งอาหารที่
สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนปัจจุบัน เมื่อนิยามย้อนถิ่นฐานกลับเข้ามาอยู่
ในชนบทมากขึ้น การทำโคกหนองนาในพื้นที่ก็ทำให้ครอบครัวได้อยู่
พร้อมหน้ากัน ได้ช่วยเหลือการงาน เพราะต่างคนก็ต่างมีหน้าที่ได้
ช่วยเหลือกัน

๓๑๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ต่างคนก็ต่างรู้หน้าที่ของตนเอง เช่น ถ้ามีบ่อเลี้ยงปลา ก็ไปให้อาหารปลา แม่ให้อาหารปลา ลูกรดน้ำพรวนดินต้นไม้ พ่อแม่ร่วมกันทำงานพร้อมกับได้โอกาสในการสอนลูกไปในตัวอีก แม้กระทั่งการปล่อยกบปล่อยปลาลงในหนองอภัยทานก็ทำให้มีความสุขได้ หรือแม้แต่การปลูกต้นไม้เมื่อได้เห็นการเจริญเติบโตของต้นไม้ก็รู้สึกมีความสุข หรือ การได้นั่งพักใต้ร่มไม้สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ปลูกไว้เป็นใจกลางพื้นที่ก็ทำให้เกิดความสงบเย็น สามารถสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ เพราะต้นไม้ปลูกขึ้นด้วยศรัทธา มีประวัติความเป็นมาอันน่าเลื่อมใส^{๔๘} อย่างนี้ก็ถือได้ว่าโคกหนองนาเป็นฐานพลังสร้างความสุขแห่งชีวิต

จะอย่างไรก็ตามความสุขที่เกิดจากการทำโคกหนองนามีความหลากหลายแตกต่างกันไปเพราะความสุขก็มีหลายระดับความสุขในการทำโคกหนองนาที่ทำให้บางคนความสุขก็เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ เช่น เพียงเพราะแค่ได้เดินผ่านพื้นที่โคกหนองนาก็ยังรู้สึกสุขใจ หลายคนเดินผ่านพื้นที่ก็เกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาพื้นที่ของตนเอง โดยเฉพาะเกษตรกรเดินผ่านพื้นที่โคกหนองนาไม่มีใครไม่เหลียวมองเพราะเป็นจุดเด่น เป็นจุดชวนมอง เมื่อมองเข้าไปแล้วพบเห็นแต่ความเขียวขจีทั่วทั้งบริเวณ

การทำโคกหนองนาจึงสามารถตอบโจทย์ความสุขชีวิตของคนในชุมชนได้ หรือเพียงการได้เห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพื้นที่พุทธกสิกรรมก็ได้ยกมือไหว้ระลึกถึงพระพุทเจ้า เพราะเป็นต้นไม้สำคัญในพุทธประวัติ แต่เกษตรกรก็มีข้อกังวลอย่างหนึ่ง ถ้าปลูกต้นโพธิ์ในนากลัวว่าบารมีจะไม่ถึง เป็นความเชื่อว่าต้นโพธิ์ควรปลูกไว้ในวัด จึงต้องสร้างความเข้าใจใหม่ว่า ต้นโพธิ์สามารถเป็นศูนย์รวมใจของครอบครัวเป็นสัญลักษณ์ที่พึงอันประเสริฐของครอบครัวได้ แม้ความเชื่ออาจจะเปลี่ยนได้ยาก

แต่หากทำให้เห็นเป็นแบบอย่างจนเกิดศรัทธาและปัญญาประกอบแล้วก็จะป็นฐานพลังให้เกิดความมั่นใจในสิ่งที่ทำว่าถูกต้อง สามารถนำพาชีวิตสู่ความสุขและความเจริญขึ้นมาได้ ทั้งนี้ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความร่มเย็น มีความสงบ อันเป็นจุดแข็งที่สร้างพลังให้กับเจ้าของพื้นที่ ต้นโพธิ์นี้ สื่อสัญลักษณ์รูปแบบเชิงกายภาพ เมื่อได้เห็นแล้วสามารถช่วยทำให้เข้าถึงความสุข ความสงบในใจของเราได้^{๔๔}

จึงกล่าวได้ว่า โคกหนองนาสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ดูงานและเกิดการพักผ่อนไปในตัวได้ โคกหนองนาทำให้เกิดความสุขจากธรรมชาติ มีข้อความที่กินใจ มีสัญลักษณ์ รูปปั้น รูปถ่าย รูปภาพต่าง ๆ เสริมสร้างองค์ความรู้ทั้งแนวคิดคำสอนที่เสริมสร้างสติปัญญาให้กับคนในพื้นที่

๓๒๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

รวมไปถึงทำให้นักท่องเที่ยวเกิดแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง หรือนำไปเป็นแบบอย่างในการทำอาชีพเพื่อทำให้เกิดรายได้ อีก ความสุขที่เกิดจากการทำโคกหนองนาอย่างพอเพียง โดยสำคัญที่ใจพอก็จะทำให้ได้อย่างมีความสุข โคกหนองนาจึงถือได้ว่าเป็นฐานพลังในการสร้างความสุขแห่งชีวิต

ความสุขที่ได้เห็นความเป็นธรรมชาติมีพื้นที่สีเขียวสร้างความสุขได้ สามารถช่วยบำบัดจิตใจให้คลายจากทุกข์ เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ เสริมสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชนด้วย เรียกว่า “ปันมือสามัคคี” และโคกหนองนาที่เป็นฐานทำให้เกิดสุขแก่ชีวิตจิตใจต้องเมตตาแก่สรรพชีวิตด้วย อีกทั้งทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว มีร่มโพธิ์ศูนย์รวมใจของครอบครัวเป็นฐานพลังสร้างความสุขแห่งชีวิต

เมื่อเกษตรกรทำพุทธกสิกรรมโคกหนองนา ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร มีอาหารที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตของตนเองตลอดทุกช่วงฤดูแล้ว สามารถนำผลผลิตที่เกิดขึ้นในพื้นที่พุทธกสิกรรมจนล้นเหลือแล้วมาช่วยเหลือแบ่งปันให้แก่ผู้อื่นได้ ซึ่งการช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ จะเสริมสร้างพลังชีวิตทำให้จิตคลายจากความตระหนี่ถี่เหนียว การแบ่งปันเป็นการได้ให้ทานตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกซึ่งความรัก ความเมตตา ปราบปรามจิตใจแก่ผู้อื่น

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักแก่คนหมู่มาก เพราะฉะนั้น การให้ด้วยการแบ่งปันอาหาร เช่น พืช ผัก ข้าว ปลา อาหาร ให้แก่กันและกัน ย่อมจะทำให้เป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ผลไถ่ที่ ๗ I = Impression (ความประทับใจ)

เกิดแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง หรือนำไปเป็นแบบอย่างในการทำอาชีพเพื่อทำให้เกิดรายได้ ทำให้คนเดินทางมาสู่พื้นที่โคกหนองนาในชุมชน เมื่อได้พบเห็นการทำโคกหนองนาคนในชุมชนจะเกิดความคิดอยากจะทำตามแบบในพื้นที่ของตนเอง เพราะเกิดแรงบันดาลใจโดยทำตามกำลังที่สามารถทำได้^{๕๐}

เพราะจะทำให้เกิดความสุขที่เกิดจากการทำโคกหนองนา เมื่อทำอย่างพอเพียง ซึ่งการทำอย่างพอเพียงสำคัญที่ใจพอก็จะทำได้อย่างมีความสุข และนำไปสู่การได้รับผลผลิตที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ความสุขก็เกิดขึ้นภายใต้การทำโคกหนองนา ถือได้ว่าเป็นฐานพลังในการสร้างความสุขแห่งชีวิต แต่ส่วนมาก คือ ทำแต่ไม่เคยมีความสุขพอก็เลยพบแต่ความทุกข์ ติดหนี้สิน

๓๒๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ดังนั้น การทำโคกหนองนา จึงสำคัญที่จะต้องเริ่มพogia เมื่อใจพogiaก็พogiaกิน ทำให้ก็ใจสงบ เมื่อใจสงบเย็นทำอะไรมันก็ได้ผล คิดจะทำกsการใจต้องพร้อมแล้วศึษาไปทีละขั้นตอนทำเล็กๆก่อน ทำให้พogiaเพียงและต้องอยู่บนพื้นฐานของความพogiaเพียง จึงจะมีความสุข^{๕๑}

จึงได้พูดถึงพุทธกsการด้วยคำที่ง่าย ๆ ดังเช่นที่พระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้ว่า การทำการเกษตรเป็นอาชีพที่ดีที่สุดอาชีพหนึ่งในโลกถ้าทำถูกต้อง อย่างการทำโคกหนองนาหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่มีการออกแบบพื้นที่ที่เกื้อกูลต่อสิ่งมีชีวิต ชาวคริสต์เรียกว่า สวนอีเดน คือสวนที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของสร้างให้กับมนุษย์ อบอุ่น เกื้อกูล อุดมสมบูรณ์และร่มเย็น ตอนนั้นพุทธกsการที่เราทำลังทำกันอยู่ ก็คือการทำการเกษตรด้วยปัญญา เราจึงต้องมีสัมมาทิฐิ ที่มองเห็นว่าการทำการเกษตรเป็นอาชีพแรกของโลกของมวลมนุษยชาติ เรื่องของจิตวิญญาณ

หลวงพ่ofุทธทาสมองว่า การทำกsการเป็นเรื่งของจิตวิญญาณ ไม่ใช่แค่มีอาหารการกิน คือการทำการเกษตรด้วยจิตวิญญาณ มีลูกศิษย์หลายถามหลวงพ่ofว่า โควิด ๑๙ นี้ร้ายกาจมาก ลองนึกถึงฝ่ตรงข้ามมีดีกับมีเสีย โควิดก็มีดี

เพราะขณะนี้คนอีสานกลับบ้านมามากมายเหมือนผึ้ง
แต่ครั้ง กลับไปก็ไปทำโคกหนองนา ปลูกผัก ปลูกหญ้า ปลูกกล้วย
ปลูกต้นไม้ คอยดูว่าอีกไม่นาน ๓-๕ ปีอีสานจะเขียวขจี สุรินทร์
ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี จะเห็นความอุดมสมบูรณ์

มองไปถึงอนาคต ต่อไปเมืองไทยจะสวยงามกว่า
ประเทศสวีเดนหรือแลนด์ เพราะทุกคนหันมาทำเกษตรแบบประณีต
หรือทาสีธรรมธรรมชาติ เป็นอานิสงส์ของการทำโคกหนองนา ป่า ๓
อย่างให้ประโยชน์ ๔ อย่าง เชื่อว่าพวกเราทุกคนถ้าได้กลับบ้าน
ทำงานปกติวันเสาร์อาทิตย์เราก็กลับไปปลูกป่า ทำโคกหนองนา
เอาไว้ที่บ้านเรา โคกหนองนาจะเป็นหลุมหลบภัยในอนาคต

อย่างเช่นเรื่องของลุงคำเตื่อง ภาษี ท่านเป็นเกษตรกร
ชาวบุรีรัมย์ที่ทำเกษตรผสมผสานมาอย่างยาวนานเกือบ ๔๐ ปี รู้จัก
ท่านตั้งแต่เรียนอยู่เกษตรบุรีรัมย์ ท่านมีน้องสาวไปบวชเป็นแม่ชีอยู่
นาน จนน้องสาวที่เป็นแม่ชีสึกออกมาคบกับสามีที่เป็นคุณครู สึก
ออกมาแล้วก็ชวนกันสร้างครอบครัวทำโคกหนองนาหรือทาสีธรรม
ธรรมชาติในพื้นที่แค่ ๒ ไร่ ปลูกป่า ปลูกผัก ทำสวน จนร่มรื่นเขียว
ขจี แต่เมื่อสึกออกมาแล้วก็หวังอยากจะเข้าถึงมรรคผลนิพพาน ก็
ตกลงกันว่าจะไม่มีลูก แล้วก็ทำทางเดินจงกรมไว้คนละข้าง นั่งสมาธิ
เจริญภาวนาร่วมกัน

๓๒๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การทำโคกหนองนาหรือพุทธสิริกรรมจึงเป็นการเกื้อกูลต่อชีวิตของมนุษย์ให้เข้าสู่มรรคผลนิพพานให้เร็วขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพระหรือฆราวาส ต้องหมั่นเพียรภาวนาเดินจงกรม นั่งสมาธิ เป็นฆราวาสถ้ามีลูกก็ต้องสอนลูกให้รู้จักสมณะ สันโดษ สันตญฺฐี ประมัตตธรรม ความพอเพียงคือทรัพย์อย่างยิ่ง ดังนั้นการทำโคกหนองนาจึงเป็นการทำให้ก้าวสู่อริยบุคคลได้เร็วขึ้น การทำโคกหนองนาทำให้ชีวิตร่มเย็น^{๕๒}

การพัฒนาพุทธสิริกรรมโคกหนองนาที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมเป็นพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางด้านอาหาร เป็นพื้นที่สร้างจุดสนใจให้แก่ผู้คนที่สนใจในการศึกษาดูงานหรือเดินทางผ่านไปผ่านมามีโอกาสแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม เป็นพื้นที่ทำให้เกิดความประทับใจเมื่อได้เข้ามาสัมผัสพบเห็น เกิดแรงบันดาลใจที่จะเอาไปทำหรือไปต่อยอดในพื้นที่ของตนเองได้ ความประทับใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้เข้ามาสัมผัสด้วยตนเอง เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อการพัฒนาพุทธสิริกรรมโคกหนองนา

เห็นความอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีร่มไม้ บดบังแสงแดดเป็นร่มไม้เป็นที่พึ่งพาอาศัยนั่งพักผ่อนหย่อนใจ มีกระท่อมน้อยที่ลมพัดเข้าได้รอบทิศ อากาศเย็นสบาย น้ำในสระมีสะพานให้เดินข้ามคลองไส้ไก่ ในคลองไส้ไก่เต็มไปด้วยพืชน้ำนำมาใช้ในการทำพุทธสิริกรรมในพื้นที่ได้ตลอดปี ได้เห็นธนาคารน้ำที่มีการกักเก็บไว้ได้อย่างเพียงพอ

การได้พบได้เห็นพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ มีสิ่งแวดล้อมที่เขียวขจี มีพืชผัก ผลไม้ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีพื้นที่อันเป็นสวน เป็นป่า เป็นนา เป็นคลอง เป็นรมณีสถานอันน่ารื่นรมย์ สร้างความประทับใจแก่ผู้คนทั้งหลายที่ก้าวเข้ามาเยี่ยมชมได้ตลอดไปทุกฤดูกาล

ผลไถ่ที่ ๘ S = Sustainability (ความยั่งยืน)

การพัฒนาพุทธภิกขุธรรมที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์โคกหนองนาจากคนรุ่นสู่รุ่นก็คือการเรียนรู้ลงมือทำแล้วส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เพราะอย่างเราเองก็ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การส่งต่อรุ่นสู่รุ่นอย่างนี้เองจึงจะยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการปลูกฝังรุ่นหลังเพื่อให้ได้เขาเจริญเติบโต ตระหนักในการนำเอาความรู้ไปทำต่อหรือนำไปขยายผลให้เกิดความยั่งยืนสู่ชุมชน

อย่างเช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ มีการถ่ายทอดให้สู่ลูกหลานเพื่อความยั่งยืนเมื่อเขาได้เรียนรู้ไปด้วยเขาก็เอาไปทำตามได้^{๕๓} โดยการพัฒนาโคกหนองนาอย่างยั่งยืนนั้น ที่สำคัญจะต้องเป็นความยั่งยืนในพื้นที่ที่ทำเพื่อในพื้นที่โคกหนองนานั้นเกิดความยั่งยืนเกิดประโยชน์แก่ชีวิต

๓๒๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ถ้ายั่งยืนในชีวิต คือ ทำให้ ไม่เจ็บ ไม่จน ไม่โง่ สิ่งที่สำคัญที่สุดกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ทำให้เกิดความยั่งยืนจะต้องพัฒนาให้คนตีदारูทางปัญญา^{๕๔}

หลักการทำโคกหนองนาจะทำให้เกิดความยั่งยืน จึงเป็นการปลูกพืชอย่างต่อเนื่อง เมื่อพืชหมดอายุก็ต้องปลูกขึ้นมาใหม่ ปลูกแบบนี้ต่อไปรุ่นต่อรุ่นไปเรื่อย ๆ เมื่อพืชตายก็ต้องปลูกใหม่^{๕๕} เป็นการทำโคกหนองนาอย่างต่อเนื่อง

ที่สำคัญต่อเนื่องไม่พอสั่งต้องทำอย่างเข้าใจด้วยจึงจะนำความยั่งยืนและเกิดคุณค่าประโยชน์ได้อย่างแท้จริง^{๕๖} จะอย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น การจะทำให้เกิดความยั่งยืนได้ ต้องมีการเริ่มต้นจากการเป็นผู้ให้ เริ่มต้นด้วยการได้แบ่งปัน โดยเฉพาะการทำพื้นที่ให้เกิดฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อแบ่งปันความรู้เรื่องพืชผักในพื้นที่โคกหนองนา โดยมีผู้นำที่สร้างความเชื่อมั่นให้ชุมชนได้ ดังนั้น โคกหนองนาจึงสำคัญว่าควรมีผู้นำทางจิตวิญญาณคือพระสงฆ์เป็นผู้นำทำเป็นแบบอย่างได้ หรือไม่ก็อาจจะนิมนต์พระไปเทศน์ในไร่่นา ก็จะทำให้เกษตรกรได้มีโอกาสฟังธรรมในไร่ในนาของตนเอง หรือนิมนต์พระไปรับถวายสังฆทานหรือภัตตาหาร เป็นการได้ทำบุญในนาในไร่^{๕๗}

อีกทั้ง การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะยั่งยืนได้ขึ้นอยู่กับบุคลากรในการทำงานด้วยความเข้าใจ เมื่อรู้วิถีกฎก็แก้ไขวิถีกฎ มีการดูแลรักษาให้พัฒนายั่งยืน เกิดการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้สามารถนำไปต่อยอดได้^{๕๘} การพัฒนาโคกหนองนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการส่งเสริมหรือชี้แนะแนวทางในการปลูกพืชหลายอย่าง เพื่อให้พืชเกื้อกูลกันเอง เมื่อพืชเจริญเติบโตเราก็ไม่ต้องดินร่นมาก เพราะเราจะมีผลผลิตให้ได้เก็บกินได้ทุกวัน โดยที่เราไม่ต้องไปปลูกทุกวัน ไม่ต้องรดน้ำทุกวัน

หลังจากระยะเวลาหนึ่ง เช่น ไม้ยืนต้น ผลผลิตก็จะออกผลตามฤดูกาล จากฤดูกาลนี้จะมีชนิดหนึ่งได้เก็บกิน เก็บขาย พอเลี้ยงชีพไปได้ตลอด ไม่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพราะพอหมดฤดูกาล ต้องรอฝนรอน้ำ รอฤดูกาล ซึ่งในการที่เราเก็บผลผลิตในรอบต่อไป ผลผลิตที่ได้มาก็กินก็ใช้หมดแล้ว ดังนั้น การพัฒนาโคกหนองนาให้สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนจริง ๆ ต้องสามารถทำให้ได้รับผลผลิตต่อเนื่องยาวนานเพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิต และเพื่อการได้แบ่งปันแจกเป็นทาน^{๕๙} การได้ส่งต่อองค์ความรู้จากพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลสู่ลูกหลานในรุ่นต่อไปก็จะทำให้เกิดความยั่งยืน เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๖๐}

๓๒๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาโคกหนองนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ด้วยการเรียนรู้และลงมือทำ แล้วส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น การถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการปลูกฝังรุ่นหลังเพื่อให้เขาได้เจริญเติบโต ตระหนักในการนำเอาความรู้ไปทำต่อ หรือนำไปขยายผลให้เกิดความยั่งยืนสู่ชุมชน พื้นที่พุทธกสิกรรม จะยั่งยืนในชีวิต ได้ต้องทำแล้วมีอานิสงส์ มีความแข็งแรงทางร่างกาย ไม่ติดหนี้สินมีความรอบรู้มีปัญญาเป็นอาวุธนำพาชีวิตให้เกิดสันติสุข

ทั้งนี้ เป็นการปลูกพืชอย่างต่อเนื่อง ได้ผลผลิต หมดยาคือพืชตายก็ต้องปลูกใหม่ ที่สำคัญที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนได้ คือ ตั้งต้นด้วยด้วยการได้แบ่งปันความรู้เรื่องพืชผัก มีผู้นำที่สร้างความเชื่อมั่น ผู้นำทางจิตวิญญาณ มีบุคลากรในการทำงานด้วยความเข้าใจ เน้นการปลูกพืชหลายอย่างเพื่อให้พืชเกื้อกูลกันเองสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนยาวนานเพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิตและเพื่อการได้แบ่งปันแจกเป็นทานด้วย

วิถีชีวิตของเกษตรกรที่จะมีความสุขตลอดชีวิตด้วยหลัก พุทธกสิกรรมโคกหนองนานั้น ต้องทำกิจกรรมตามขั้นตอน ประกอบด้วยปัญญาเพราะต้องเข้าใจปลูก เช่น เกษตรกรสามารถเข้าใจการปลูกตามแนวกสิกรรมแบบหลุมพอเพียงที่เป็นรูปแบบการปลูกพืชหลายอย่างในหลุมเดียวกัน หรือเป็นการปลูกพืชเป็นกลุ่ม เพื่อลดภาระการรดน้ำ ปลูกซ้ำ และเอื้อต่อการกำจัดศัตรูพืช เพราะให้ทุกอย่างเกื้อกูลกันเอง

จึงกล่าวได้ว่า การปลูกในหลุมพอเพียง ควรมีไม้พี่เลี้ยง
ควรปลูกทางทิศตะวันตกเพราะช่วยบังแสง สำหรับไม้ฉัตรเป็นไม้
ข้ามปีที่สามารถเอาตัวรอดได้ดี ส่วนไม้ปัญญาอ่อนเป็นไม้ล้มลุก
ปลูกง่าย ตายเร็ว ต้องคอยปลูกใหม่ ดูแลรดน้ำทุกวัน แต่เก็บผลได้
เร็ว ได้ทุกวัน ไม้บ้านาญ เป็นไม้ผลยืนต้น ใช้เวลาปลูก ๒ - ๔ ปี
แต่เมื่อให้ผลผลิตแล้ว เก็บกิน เก็บขายได้เรื่อย ๆ

ส่วนไม้มรดก เป็นกลุ่มไม้ใช้สอยที่อายุยืน ใช้เวลาปลูก
นาน เก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน ตัดขาย ก็ได้เงินก้อนใหญ่หรือจะ
เอาไว้ใช้ซ่อมแซมบ้านก็ได้ การปลูกไม้ชนิดต่างๆ ต้องเข้าใจปลูกจึง
จะสามารถลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตและนำมาสู่ความยั่งยืน
ทั้งเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม เพราะการพัฒนาอย่างยั่งยืน
สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วต้องเจริญขึ้นอย่างยาวนาน แม้มีลูกค้าก็ยังคงได้รับ
ติดต่อซื้อขายกันได้ ผลผลิตของเกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวตลอดทั้ง
ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ประโยชน์ที่เกิดจากการทำพุทธทาสภิกขุ
ของเกษตรกรก็เกิดขึ้นได้ตลอดช่วงอายุของชีวิตจึงจะเป็นการทำ
พุทธทาสภิกขุอย่างยั่งยืนได้แท้จริง

แนวคิด “เศรษฐกิจจิตใจต้องแก้ไขไปพร้อมกัน”
พอเพียง = อยู่ที่ใจ ใจพอก็พอเพียง เริ่มจากเห็นถูก แล้วจะคิดถูก
พูดถูก ทุกอย่างจะตามมาคือถูกไปไปหมด หลวงพ่อบวชอยากเป็น
อรหันต์ แต่มาบิณฑบาตเกษตรกรที่ติดหนี้ เกษตรกรมีลูกเรียนอยู่
ยังติดหนี้ ใจ “จ่ายครบจบแน่” แต่ถ้าไม่มีก็ไม่จบ นี่คือเหตุผล

๓๓๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ที่หลวงพ่อลงมาช่วยเกษตรกร เป้าหมายสูงสุด ทำอย่างไรจะหมดหนี้ เกษตรผสมผสานคือคำตอบ ปลุกแบบผสมผสาน เวลากินเราก็กินหลายอย่างในมือเดียว เวลาปลูกเราจึงต้องปลูกหลายอย่าง คนต้องการปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ๑. อากาศ ๒. น้ำ ๓. อาหาร ๔. เครื่องนุ่งห่ม ๕. ที่อยู่อาศัย ๖. สมุนไพร ทั้ง ๖ ประการนี้ล้วนมีที่มาจากป่าทั้งสิ้น

เกษตรทฤษฎีใหม่ในหลวง จึงเน้นป่า ปลูกป่า ๓ อย่าง ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้แก่

๑. พอกิน ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกผลไม้ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ กินอะไรปลูกอันนั้น อยากกินปลูกให้พอกิน

๒. พอใช้ ปลูกมะกรูด มะนาว มะไฟ มะยม มะเฟือง หมักเป็นจุลินทรีย์ ผสมน้ำต่างจากน้ำขี้เฒ่าทำน้ำยาล้างจานซักผ้าได้

๓. พออยู่ ปลูกประดู่ ยางนา มะค่า ตะเคียน สัก นังกินนอนกิน เมื่อครบ ๒๐ ปี ก็พออยู่

๔. พอร่มเย็น สำคัญที่สุดควรจะได้ hamony เรา ร่มเย็น ครอบครัว จังหวัด ประเทศ โลก ก็ร่มเย็น ทั้งมวลนั้นเพราะโลกมีป่าทั้งหมดเป็น สุดยอดการพัฒนาแบบองค์รวม “บวร” เศรษฐกิจจิตจึงต้องพัฒนาไปพร้อมกันจึงจะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (SDGs)^{๒๑}

การพัฒนาพุทธสิกฺกรมโคกหนองนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาพื้นที่พุทธสิกฺกรมให้เกิดความเจริญขึ้นเพื่อในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีสวนสวยกินได้ มีพืชผักเพื่อบริโภคหล่อเลี้ยงชีวิตได้ตลอดปี เป็นพื้นที่เกิดกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารที่ดำรงอย่างยาวนาน

การพัฒนาพุทธสิกฺกรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะเป็นความเจริญรุ่งเรืองสื่อมิติแห่งความอุดมสมบูรณ์ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชุ่มชื้นตลอดกาลเป็นนิจต่อเนื่องกัน โดยลักษณะความยั่งยืนเป็นความสืบเนื่องติดต่อกันเป็นลำดับ ติดต่อกันเหมือนระลอกคลื่น เป็นไปต่อเนื่องไม่ขาดสายโดยสืบต่อกันกระชั้นชิดทุกช่วงฤดูตลอดทั้งฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดช่วงอายุทั้งปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย

ถอดบทเรียนการพัฒนาพุทธสิกฺกรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : ศึกษากรณีจังหวัดศรีสะเกษ (KHANTAI'S MODEL)

ถอดบทเรียนการทดลองใช้ “คันไถ โมเดล” (KHANTAI'S MODEL) เป็นการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกฺกรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลของจังหวัดศรีสะเกษ ตามองค์ประกอบของโมเดล ซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาพุทธสิกฺกรมจำนวน ๘ ขั้นบันได ได้แก่

๓๓๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

- ๑) K = Knowledge (ความรู้)
- ๒) H = Household (ครอบครัว)
- ๓) A = Activity (กิจกรรม)
- ๔) N = Naturally (แบบธรรมชาติ)
- ๕) T = Treat (รักษา)
- ๖) A = Assist (ช่วยเหลือ)
- ๗) I = Impression (ความประทับใจ)
- ๘) S = Sustainable (ความยั่งยืน)

ผู้เขียนได้ดำเนินการทดลองใช้ และได้ผลการทดลองใช้ตามขั้นบันได ๘ ขั้น ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนาพุทธสิกขิกรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดศรีสะเกษได้ดำเนินการพัฒนาตามคั่นไก โมเดล (KHANTAI'S MODEL) มีองค์ประกอบผลลัพธ์เป็นกระบวนการพัฒนา จำนวน ๘ ผลลัพธ์ ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ผลได้ที่ ๑ K = Knowledge (ความรู้)

การพัฒนาพุทธทาสภิกขุโดยเริ่มต้นด้วยการจัดกิจกรรมศึกษาดูงานเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ผู้เขียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ศึกษาดูงานและเข้าฝึกอบรม ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง และศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสุรินทร์ เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการ วิธีการ ที่ถูกต้องเหมาะสมกับการทำกิจกรรมโคกหนองนาโมเดลให้เกิดความเข้าใจอย่างรอบด้านก่อน

ผู้เขียนได้เข้ารับการพัฒนาฝึกอบรม ภายใต้หลักสูตรการพัฒนากิจกรรมสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง รุ่นที่ ๖๓๓ ระหว่างวันที่ ๑๙ - ๒๓ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ (หลักสูตร ๔ คืน ๕ วัน) ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

โดยมีท่านวิวัฒน์ ศัลยกำธร หรืออาจารย์ยักษ์ ที่ปรึกษาหลักสูตรมีนางสาวศลิษา ศัลยกำธร ผู้อำนวยการศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง เป็นผู้จัดหลักสูตรนี้ขึ้นมาเพื่อการส่งมอบองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง และได้เข้าฝึกอบรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคกหนองนาโมเดล”

๓๓๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หลักสูตรเพิ่มทักษะระยะสั้นการพัฒนากสิกรรมสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบโคกหนองนาโมเดล รุ่นที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๒๑ - ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓ ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ ตำบลหนองบัวบาน อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมี ดร. พระสังกมธนปญฺโญ ที่ปรึกษาศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ และ ผอ.บุสดี ผู้อำนวยการศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ ได้ดูแลรับผิดชอบดำเนินการจัดฝึกอบรมภายใต้การกำกับดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

การศึกษาเก็บเกี่ยวองค์ความรู้เพื่อต้องการที่จะเข้าใจเบื้องหลังของชุดความคิด (Mindset) กสิกรรมธรรมชาติสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่าถือกำเนิดมาด้วยเหตุผลอันใด เพราะการเรียนรู้ที่ผ่านมาแค่ตำรา และตำรา ไม่ได้ตำมือ และตำดิน จนทำให้ตำใจของตนเอง

จึงเกิดคำถามว่า เพราะเหตุใด ผู้คนมากมายจึงถอยห่างและปล่อยว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนนิยม และสังคมนิยม โดยหันมานิยมเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อการศึกษาวิจัยทำให้ผู้เขียนเกิดความเข้าใจว่า การที่ใครสักคนสามารถพึ่งพาศักยภาพตนเองได้ มันมีคุณค่าและนำมาซึ่งความภาคภูมิใจเพียงไร

ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คน
อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ และเธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ จงมีตน
เป็นที่พึ่ง เธอทั้งหลาย จงมีธรรมเป็นเกาะ จงมีธรรมเป็นที่พึ่ง การ
พึ่งตนก็คือคือการพึ่งธรรม ธรรมในความหมายนี้ จึงเป็นไปได้ ถ้า
มิใช่ธรรมชาติ ทั้งธรรมชาติที่เป็นนามธรรม และรูปธรรมที่แสดง
ตัวตนผ่านสิ่งที่จับต้องได้ และเห็นได้ อันได้แก่ ดิน น้ำ และป่า

ดิน น้ำ และป่า จึงเป็นที่มาของอาหาร ต้นไม้ ข้าวปลา
เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และร่มเงา เป็นต้น การพึ่งพาตนเองคือ
การพึ่งธรรม อันได้แก่ ธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ จึงมีกลุ่มคนจำนวนมาก
ได้หันหลังให้ทุนนิยม และสังคมนิยม ที่ต้องพึ่งพาคนอื่น รวมถึงรัฐ
กลับมาทำมาหากินด้วยลำแข้งตนเอง โดยใช้ธรรมชาติเป็นฐาน ซึ่ง
มนุษย์ก่อกำเนิดมาจากธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม การกลับไปหา
ธรรมชาติจึงเป็นการกลับไปหารากเหง้าที่เป็นต้นตระกูลของตนเอง
ที่ให้ชีวิต และลมหายใจตนเองมาใช้สอยจนถึงวันนี้ เพราะมนุษย์
หลงลืมธรรมชาติที่เป็นรากเหง้าของตนเอง จึงพากันทำลาย
ธรรมชาติอย่างโหดร้ายทารุณ ต่อเนื่อง และยาวนาน

ถึงกระนั้น ก็มีมนุษย์บางคนมีจิตสำนึกรู้ในคุณค่าที่
แท้จริงของธรรมชาติที่ให้กำเนิดมา จึงหันกลับไปดูแล และใส่ใจ
ธรรมชาติ ความจริง คือ ไม่มีธรรมชาติ จะไม่มีดิน น้ำ ป่า ไม่มีป่า
จะมีอากาศ แหล่งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ให้มนุษย์ได้ใช้
หล่อเลี้ยงชีวิตตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงลูกหลานได้อย่างไร

๓๓๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

การศึกษาเก็บเกี่ยวความรู้จากหลักสูตรการพัฒนา
กลไกธรรมสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง รุ่นที่ ๖๓๓ จึงเป็นการกลับไป
เข้าใจรากเหง้าที่แท้จริงของตนเองให้ลึกซึ้งอีกครั้ง และที่สำคัญคือ
การหันกลับมาทบทวนชีวิตของตนเอง และกำหนดบทบาท และ
เป้าหมายของชีวิตตนเองให้คม ชัด และลึกมากขึ้น

การทำมาหากิน คือ เรื่องของกาย การทำมาหาธรรม
คือ เรื่องของใจ ไม่มีกาย จะหาใจมาจากที่ไหน ไม่มีกาย ใจจะได้
เรียนรู้ธรรมเพื่อให้เจริญในธรรมได้อย่างไร การเลี้ยงกายก็เพื่อให้
กายเป็นแหล่งเรียนรู้ของใจ การเลี้ยงใจจึงมีค่าเท่ากับการหล่อเลี้ยง
กายให้สามารถทำมาหากินได้อย่างมีสติปัญญา การทำมาหากินจึง
ไม่จบที่การพออยู่ พอกิน พอใช้ หากแต่ในบั้นปลายแล้ว จะนำไปสู่
ความพอร่มเย็นของชีวิต แล้วแบ่งปันความร่มเย็นไปสู่ชุมชน สังคม
และประเทศชาติ

อันเป็นความหมายที่แท้จริงอย่างแท้จริง สันติภาพลง
ดิน สันติภาพกินได้ ภายใต้การพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล
จึงสอดคล้องนโยบายกระทรวง อว. คือ หนึ่งตำบลหนึ่งมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้ ได้รับแนวคิดหลักจาก ดร. พระสังคม ธนปญโญ
ผู้เชี่ยวชาญด้านโคกหนองนาธนาคารน้ำโมเดลที่ได้เสนอแนะกรอบ
แนวคิดและแนวทางการพัฒนาเพื่อต่อยอดโคกหนองนาสันติศึกษา
โมเดล

ทั้งหมดจะอยู่ภายในโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล
ส่วนแห่งนี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพ
เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ แนวคิดโคกหนองนา ธนาคน้ำ แนวคิด
กสิกรรมธรรมชาติ ศาสตร์พระราชา และอื่นๆ ของชุมชนในพื้นที่
เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในขณะที่วิชาชีพที่เป็นสถานที่พาคคนไปนิพพานนั้น
จะถูกเตรียมพร้อมไว้ ณ สถาบันสติภาวนาเพื่อสันติภาพ วัดบ้าน
ท่าคอยนาง เพื่อเป็นแหล่งในการพัฒนาสันติภาพภายในของกลุ่ม
คน ที่มีความพร้อมทางกายแต่ต้องการความอึดเอมทางใจ ที่มุ่งให้
เกิดความรู้ ตื่น และเบิกบานภายใน

พระเมธีวชิรบัณฑิต พร้อมด้วยผู้เขียนได้จัดโครงการ
สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้โดยมีแรงจูงใจไปเรียนกับอาจารย์
ยักษ์ที่มาบเือง ได้เรียนกับ ดร. พระสังคม ธนปญโญ ในรุ่น ๖๓๓
ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกสิกรรมธรรมชาติมา ประเด็นสำคัญ
คือ เมื่อได้องค์ความรู้มาแล้ว

จึงนำองค์ความรู้ไปพัฒนาพื้นที่กรณีศึกษา คือ ใน
อำเภอปรังคัง ซึ่งเป็นอำเภอที่มีความแห้งแล้งลำดับต้น ๆ ของ
จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเหตุทำให้เกษตรกรลำบากเรื่องปากเรื่องท้อง
เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้

๓๓๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

พระเมธีวชิรบัณฑิต (हररा ธรรมหาโส) และผู้เขียน พร้อมด้วยคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตนักศึกษาหลักสูตรสันติศึกษา ทั้งระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ร่วมกันนำเอาคณโธโมเดลมาลงสู่ การปฏิบัติทำให้พื้นที่นั้นได้กลายเป็นโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ทั้งอยู่ที่อำเภอปรารังค์กู จำนวน ๒ แห่ง คือ บ้านท่าคอยนาง กับ บ้านกระโพธิ์ และอำเภอภูสิงห์อีก ๑ ที่ คือ บ้านชะยุ้ง

เมื่อพูดถึงสันติศึกษามักจะนึกถึงสันติภาพภายใน ความ จริ่งหลักสูตรสันติศึกษาเรือสันติศึกษาข้างในก็ทำ ข้างนอกก็ทำ เช่น การเปิดศูนย์โกล่เกลี่ย โดยตั้งศูนย์โกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตาม พ.ร.บ. การโกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๖๒ เมื่อเข้าสู่ลู่ของ โควิด ๑๙ ที่กำลังแพร่ระบาด หลักสูตรสันติศึกษาจึงมาเน้นที่การ เรืองปากเรื่องท้อง พระพุทธเจ้าในคราวเวลาที่พระองค์จะทรงแสดง ธรรมไม่ได้อยู่ ๆ จะแสดงธรรมเลย แต่พระองค์ให้คนได้กินอิมก่อน จึงแสดงธรรม จึงเป็นที่มาของคำว่า ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง ถือว่า พระองค์ให้ความสำคัญกับเรื่องปากเรื่องท้อง เมื่อคนยังหิวอยู่ก็ป่วย การที่จะแสดงธรรม

โครงการทำโคกหนองนาสันติศึกษา โมเดล ถือว่าได้ เริ่มทำอยู่ ๓ จุด ได้แก่ ที่ดิน ๒ ไร่ อยู่ที่ ต.สวาย อ.ปรารังค์กู อีกที่ หนึ่ง คือ ที่ดิน ๑๒ ไร่ อยู่ที่ ต.ตุม อ.ปรารังค์กู และ ที่ดิน ๑๑ ไร่ อยู่ ที่ บ้านชะยุ้ง ต.ห้วยตามอญ อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ

ผู้เขียนได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงาน เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๓ ได้มี นางบุสดี ชุนศิริ ผู้อำนวยการศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ สूरินทร์ ได้ให้องค์ความรู้ ท่านได้กล่าวว่า รากฐานสำคัญของการพัฒนาโคกหนองนา และธนาคารน้ำโมเดล คือ ต้องการให้มนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองให้ได้ ซึ่งต่างจากแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งให้พึ่งพาคนอื่น เป้าหมายการพัฒนาจึงเน้นให้พอ กิน พออยู่ พอใช้ และพอร่มเย็น หลังจากนั้น จึงแบ่งปันให้แก่คนอื่นในสังคม เหลือจากนั้น สามารถนำไปขายในราคาที่เหมาะสมในตลาด ผู้เขียนจึงมองว่า トラบใดที่มนุษย์ยังหิวโหย สันติภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตและสังคม

ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรสันติศึกษาจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้นิสิตร่วมกันพัฒนาโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลขึ้น เพื่อให้นิสิตได้ร่วมกันทุ่มเทสรรพกำลังช่วยเหลือชุมชนโดยการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และเป็นแหล่งดึงดูดชุมชนมาศึกษาเรียนรู้ และขยายพื้นที่พัฒนาโคกหนองนา และธนาคารน้ำ เพื่อให้ชุมชนปลูกพืชผสมผสานให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงต่อไป

๓๔๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้เขียนได้ลงพื้นที่ศึกษาโคกหนองนาและธนาคารน้ำโมเดล ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ ภายใต้กรอบการศึกษาสันติศึกษา ทั้งสันติภาพภายใน (สังขารโลก : Inner Peace) สันติภาพชุมชนและสังคม (สัตว์โลก : Social Peace) และสันติภาพโลก หรือสันติภาพเชิงภูมิศาสตร์ (โอกาสโลก : World Peace) การลงพื้นที่ ได้ศึกษาแนวคิดและวิถีปฏิบัติโคกหนองนา และธนาคารน้ำโมเดล เพื่อเรียนรู้วิธีการจัดโซนนิ่ง (Zoning) พื้นที่ในการทำกสิกรรมแบบผสมผสาน เพื่อการทำเกษตรแบบยั่งยืน โดยช่วงเข้าผอ.บุสดี และครูน้อย นำเสนอ Mindset เกี่ยวกับคุณค่าของน้ำ นา และป่า ที่ผสมกลมกลืนระหว่างวิถีดิน น้ำ ไฟ และลม เพื่อให้เข้าใจวิธีการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในขณะที่ช่วงบ่าย จะเป็นกิจกรรมการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพจริงของเกษตรผสมผสานแบบโคกหนองนาและธนาคารน้ำโมเดล

จึงมองได้ว่า สร้างและพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ เป็นที่อยู่อยู่ที่กินให้แก่ลูกหลาน แล้วส่งต่อให้โยมบุสดี ครูน้อย และมวลญาติได้ใช้เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิต และได้กลายเป็นสถานที่ศึกษาดูงานเพื่อนำไปต่อยอดของผู้คนทั่วไป

การเข้าฝึกอบรม ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเื้อง
และศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสุรินทร์

๓๔๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จากการได้เข้าฝึกอบรม โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ
การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่สู่โคกหนองนาโมเดล
ผู้เขียนสามารถสรุปองค์ความรู้ แนวคิดหลัก การเชื่อมโยงทุกมิติ ซึ่ง
แนวคิดทางตะวันตกไม่ค่อยพูดถึงเรื่องจิตใจ

การพัฒนาพุทธสิกขธรรมจึงต้องเริ่มต้นการพัฒนาแบบ
มีส่วนร่วมของ “บวร” ต้องทำงานร่วมกัน จึงจะมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืน
บ้านเมืองจะพังเพราะคอร์รัปชันซึ่งนำห่วยไยมากหากเกิดการทุจริต
เพราะคนไม่รู้จักพอ แต่เมื่ออาศัยสิกขธรรมเป็นฐานการพัฒนาเพื่อ
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงต้องดำเนินการตามหลักทฤษฎี
บันได ๙ ขั้น ถือว่าสำคัญมาก ได้แก่ ๑. พอกิน ๒. พอใช้ ๓. พออยู่
๔. พอร่มเย็น ๕. บุญ ๖. ทาน ๗. เก็บรักษา ๘. ขยาย ๙. เครือข่าย
เมื่อดำเนินชีวิตตามทฤษฎีดังกล่าวนี้ เพียงเท่านี้ก็จะทำให้ชีวิตเรา
มีความสุข

ทฤษฎีบันได ๙ ขั้น เป็นเป้าหมายสูงสุด คือ มีอิสรภาพ
และความสุขที่แท้จริง ด้วยการทำเศรษฐกิจพอเพียง แบบโคกหนอง
นา ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง โดยมีตัวกำกับเพื่อ
ความสำเร็จ คือ กรอบ ๕ ประการสู่อิสรภาพและความสุขที่แท้ คือ

๑) ต้องไม่ดื่มเหล้า

๒) ต้องไม่สูบบุหรี่

๓) ต้องไม่เล่นการพนัน

๔) ต้องขยันทำมาหากิน

๕) ต้องทำบุญซีคร้วเรือน

ถ้าทำแบบนี้ได้ ๓ ปี จะช่วยทำให้หมดหนี้ได้แน่นอน การเรียนพุทธกสิกรรม ถือว่าเป็นวิชาชีวิต เพื่อนำพาชีวิตให้รอด ด้วยการพึ่งตนเองตามหลักกสิกรรมธรรมชาติ เป็นศูนย์การเรียนรู้ ทางเลือกแบบพอเพียงเพื่อเสริมสร้างคนให้เป็นคนดีมีความรู้อยู่เย็น เป็นสุข

องค์ความรู้จากการได้เข้าร่วมฝึกอบรมนั้น จึงถือว่าทั้งสองหลักสูตรดังกล่าวนี้เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาพุทธกสิกรรม เมื่อสังคมในปัจจุบันกำลังกลับมาตระหนักในการพึ่งพาตนเอง ผู้เขียนจึงมองว่า การทำพุทธกสิกรรมจะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็น ฐานในการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง การศึกษาหาความรู้จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนความคิด เพราะได้ ศึกษาวิธีการจากผู้มีประสบการณ์ที่สำเร็จในการพัฒนากสิกรรม

จะอย่างไรก็ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน การเรียนรู้จะทำให้เข้าใจได้ว่า สามารถเริ่มต้นจากการเดินทางเพื่อไปช่วยคนอื่นหรือเครือข่ายที่กำลังพัฒนาจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์ จากนั้นก็นำมาทำในพื้นที่ของตนเองโดยไม่ต้องทำใหญ่โต แต่ทำเล็กๆ แคบๆ ชัดๆ เป็นการพึ่งพาตนเอง เป็นการได้หายใจด้วยตนเอง การทำพุทธกสิกรรมจึงเท่ากับเป็นการได้ออกแบบชีวิต

การถือคติว่า “อย่าเป็นคนจนที่มีแต่เงินทองเพราะเงินทองเป็นของมายาข้าวปลาสิของจริง” การถือคติเช่นนี้ก็เพื่อปรับทัศนคติตนเองให้เห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารมากกว่าการมุ่งแสวงหาเงินทองแต่ไม่มีความสุข ดังนั้น การศึกษาหาความรู้เพื่อที่จะนำความรู้มาพัฒนาพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ชีวิตและครอบครัว

องค์ความรู้จากการเข้ารับการฝึกอบรมทำให้รู้จักการวางแผนยุทธศาสตร์ในการทำงาน

๑) ค้นหายุทธศาสตร์ของกลุ่มให้เจอ ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย พื้นที่เป้าหมาย ประเด็นยุทธศาสตร์

๒) ยุทธวิธีคืออะไร ประกอบด้วย การทำเป็นขั้นเป็นตอน ทำอย่างไร

๓) แผนจะไปลงมือทำเมื่อไหร่ ที่ไหน บ้านใคร มีอะไรอยู่แล้วบ้าง ทำอะไรบ้าง

การออกแบบเพื่อการพัฒนาพุทธทาสภิกขุโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ภายใต้ สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้ ทำมาหากิน ทำมาหาธรรม เดินตามกรอบภาวนา ๔ ยุทธศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้ให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

นอกจากนั้น การพัฒนาพุทธทาสภิกขุโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล รวมถึงธนาคารน้ำภายใต้แนวคิดการพัฒนา “สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้” เป็นการนำแนวคิดดังกล่าวลงสู่การพัฒนาให้เป็นโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ในพื้นที่จริงจำนวน ๑๒ ไร่ โดยนำเอาโคกหนองนาโมเดล และธนาคารน้ำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว

ทั้งนี้ การศึกษาเพื่อนำความรู้มาพัฒนาพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของนิสิตหลักสูตรสันติศึกษา มจร และบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ และการเป็นดำรงอยู่อย่างสอดคล้องประสานกันระหว่างมนุษย์กับดิน น้ำ ไฟ ลม ต้นไม้ พืช และสัตว์ต่างๆ ภายใต้ระบบนิเวศวิทยาเชิงลึก สำหรับโครงการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลภายใต้การศึกษาวิจัยขั้นนี้ ได้เริ่มดำเนินการพัฒนาดังแต่ต้นปี ๒๕๖๔

๓๔๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เกษตรกรและชุมชนที่ศึกษาและดูงาน
ณ ศูนย์ส่งเสริมธรรมชาตินิคม

พระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส) และผู้เขียนได้จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน โดยได้นำเกษตรกรและชุมชนที่สนใจโครงการพัฒนาโคกหนองนา และธนาคารน้ำ เข้ารับการศึกษาดูงาน ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ โดยมี ดร. พระสังคม ธนปญโญ ทำหน้าที่ถอดบทเรียน และสรุปแนวทางในการเข้าสู่โครงการโคกหนองนาและธนาคารน้ำ

เป็นที่น่าสนใจว่า เกษตรกรจำนวนมากแจ้งความประสงค์ที่จะเข้าสู่โครงการดังกล่าว โดยจัดเตรียมที่นาตั้ง ๑ ไร่ ถึง ๒๐ ไร่ สำหรับรองรับการออกแบบ และขุดพื้นที่ปรับให้เป็นโคกสำหรับปลูกต้นไม้และพืชผัก หนองน้ำสำหรับเลี้ยงปลา และนาสำหรับปลูกข้าวอินทรีย์ สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นโจทย์ที่ท้าทายการทำงานอย่างมาก คือ ทหารพรานสำหรับการขุดและปรับพื้นที่โคกหนองนาและธนาคารน้ำ สำหรับคนที่เข้าสู่โครงการที่รัฐสนับสนุนอาจจะไม่ใช่วิกฤติ แต่สำหรับคนทั่วไปที่สนใจ อาจจะต้องคิดหนักเรื่องทุน

จะอย่างไรก็ตามต้องยึดแนวปฏิบัติโดยการทำแบบคนจนจะไม่มัวจน ถ้าคนจนทำแบบคนรวยจะยิ่งจนเป็นหนี้เป็นต่อไป จึงต้องเริ่มแบบการขุดมือที่ละเล็กละน้อย โดยเริ่มจากการขุดคลองไส้ไก่ก่อน แล้วค่อยๆ เอมือหรือลงแขกขุดสระ หรือจะใช้วิธีขุดสระเพื่อแลกดิน อันเป็นการทำแบบค่อยเป็นค่อยไป

๓๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ขั้นสุดท้ายอาจจะต้องหาแหล่งทุนเข้ามาสนับสนุนการ
ชุดหรืออาจจะลงมือหาเอกชนเข้ามาสนับสนุน สิ่งที่จะได้ตามมา
คือ การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ ตามพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงการได้ผืนป่า
ที่เกิดจากการปลูกในพื้นที่โคกหนองนาแบบหลุมพอเพียงโดยมีต้น
กล้วยเป็นแม่ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงให้ต้นไม้ที่ปลูกรอบต้นกล้วยได้
เจริญเติบโต เป็นปอดสร้าง Oxygen แก่ชุมชนและสังคมต่อไป

ลงพื้นที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องศึกษาดูงาน
ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

การศึกษาดูงานและนำพาคณะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้
ร่วมกันศึกษาดูงานเกิดประสบการณ์และเกิดความเข้าใจหลักการ
วิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม หากไม่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักการ
วิธีการ ที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับการทำพุทธกลีกรรมโคกหนอง
นาโมเดลให้เข้าใจเสียก่อน ก็จะทำให้ไม่เข้าใจ เป้าหมายการทำพุทธ
กลีกรรมโคกหนองนาที่ชัดเจน โดยเฉพาะหลักการออกแบบแผนผัง
พื้นที่ตามบริบทพื้นที่จริงแห่งภูมิสังคม

การออกแบบกำหนดพื้นที่ส่วนไหนเป็นโคก ส่วนไหน
เป็นหนอง ส่วนไหนเป็นนา หากออกแบบโดยไม่ศึกษาให้เข้าใจก็
อาจจะทำให้เกิดความเสียหาย รวมถึงความรู้ที่เกี่ยวกับการขุด
เพราะรูปแบบการขุดที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่ดิน การขุด
เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ที่พอเพียง การศึกษาทำให้เกิดความรู้
ความเข้าใจว่า ต้องขุดสะดือน้ำไว้ด้วย เป็นการขุดให้ลึกจนทะลุชั้น
หินดับควาย เป็นรูปแบบการทำธนาคารน้ำใต้ดินแบบเปิด เพื่อ
เครือข่ายน้ำใต้ดินให้มีปริมาณที่พอเพียง การเข้ารับการฝึกอบรม
หรือการเดินทางเพื่อศึกษาดูงานก็จะช่วยทำให้เกิดความรู้จาก
ประสบการณ์จากผู้ประสบความสำเร็จ สามารถนำเอาองค์ความรู้
ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

๓๕๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

อีกทั้ง การลงพื้นที่หาความรู้ได้อย่างเสมอ แม้จะผ่าน
การหลักสูตรการฝึกอบรมในห้องฝึกอบรมแล้วก็ตาม ต้องพยายาม
แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ และนำพาครอบครัวผู้ที่เกี่ยวข้อง
ในพื้นที่ศึกษาหาความรู้ร่วมกันอยู่เสมอ

โดยเฉพาะการลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการ
พัฒนากิจกรรมธรรมชาติจนเกิดเป็นรูปธรรมสำเร็จแล้ว จะช่วยทำ
ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือครอบครัวเกิดความเชื่อมั่นกับหลักการและ
วิธีการนำเอาที่ดินพัฒนาเป็นโคกหนองนาต่อไป

นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้จาริกธรรมไปพบกับเครือข่าย
โคกหนองนาในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำโคกหนองนา และการเกษตร
อินทรีย์แบบผสมผสาน รวมถึงกระบวนการในการจัดเก็บน้ำตาม
หลักการของธนาคารน้ำ เพื่อใช้หล่อเลี้ยงพืชผลทางการเกษตร
ตลอดทั้งปี ได้พบญาติธรรมทั้งสาม คือ ลุงบุญมี ปลุกไผ่กิมซุง
และไผ่ซางหม่น รวม ๓ ไร่ ในขณะที่คุณสมพงศ์ ปลุกฝรั่งกิมจู และ
ฝรั่งหลากหลายชนิด รวมถึงมะนาวและสวนป่านานาพันธุ์ ส่วนคุณธน
ศิลป์ ได้ทำโคกหนองนาเต็มรูปแบบ ปลุกเกษตรผสมผสานหลาย
ชนิด โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ปีที่แล้วเพื่อหลบพิษโควิด ๑๙

จึงมองได้ว่า โรคภัยโควิด ๑๙ ได้ทำให้ผู้คนจำนวนมากหันมาทำเกษตรผสมผสาน และทุกคนพูดเหมือนกันว่า อย่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่ให้คำนึงถึงการพอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น จนก้าวไปสู่การพอแบ่งปันและพอจำหน่าย ความสุขคือการมีสติอยู่กับสวนตั้งแต่เข้ายันกลางคืน โควิดอาจจะนำวิกฤติมาสู่คนบางกลุ่ม แต่คนที่ไม่ทุกข์มากคือกลุ่มคนที่อยู่ตามเรือกสวนไร่นา ค้นหาสติ สมาธิ และความสุขอยู่ในพื้นที่โคกหนองนากับครอบครัว โควิดจึงเป็นโอกาสให้คนเหล่านี้ได้อยู่กับธรรมชาติ ได้ตรึกตรองรู้คุณค่าแท้ของชีวิตในรูปแบบที่ตนเองเลือก ให้ธรรมชาติได้เยียวยาร่างกายและจิตใจด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

๓๕๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่ออกแบบตามอำเภอใจ

การเข้ารับการฝึกอบรมทำให้เราได้ออกแบบจำลองพื้นที่ จากภาพดังกล่าว คือ พระเมธีวชิรปัญฺฑิต ออกแบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่ออกแบบตามอำเภอใจหรือตามความคาดหวัง โดยที่ยังไม่ได้เห็นพื้นที่จริง เป็นการกำหนดพื้นที่ของโคกหนองนาโมเดลตามรูปทรงที่ต้องการ

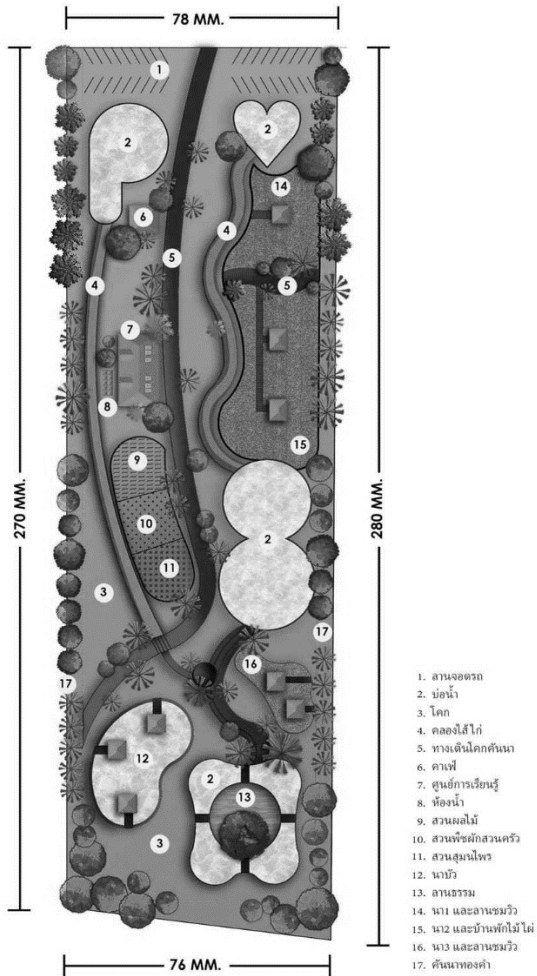

ตามภาพดังกล่าวได้กำหนดพื้นที่โคกหนองนาเป็นรูปใบโพธิ์ กำหนดองค์ประกอบสำคัญของโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จะแบ่งพื้นที่ น้ำ ๓๐% ป่า ๓๐% นา ๓๐% และที่พักอาศัย ๑๐% ภายในจะมีคลองใบโพธิ์ ลานธรรมจักร เพื่อปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ จากอินเดีย พืชสวนนาป่าคันทนาทองคำ อู่มังคุดต้น ยางนา และ พืชผักมากมาย

แต่เมื่อ พระเมธีวัชรบัญญัติ และผู้เขียน ได้ลงพื้นที่พร้อมกับ ดร. พระสังคม ธนปญโญ ผู้เชี่ยวชาญการออกแบบโคกหนองนาโมเดล จากรูปแบบเดิม คือ รูปใบโพธิ์ที่ออกแบบไว้ในห้องอบรม เมื่อนำลงไปสู่พื้นที่จริง กลับไม่สามารถที่จะใช้แบบที่ออกแบบในห้องอบรมได้ เพราะหากขุดตามแบบก็จะกระทบกับต้นไม้ใหญ่ต้นเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ เหตุนี้เองจึงได้ร่วมกันออกแบบโคกหนองนาใหม่ในพื้นที่โดยคำนึงถึงภูมิสังคมเป็นสำคัญ จึงทำให้ได้แบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ตามภาพดังต่อไปนี้

๓๕๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

แบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลตามภูมิสังคม

ตามภาพแบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่ออกแบบ
ตามภูมิสังคม ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

เลข ๑ หมายถึง ลานจอดรถ เป็นพื้นที่ด้านหน้าทางเข้า
โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลโดยเว้นพื้นที่ตามความจำเป็น ซึ่งโคก
หนองนาสันติศึกษาโมเดลได้ออกแบบไว้เพื่อรองรับการศึกษาดูงาน
ของผู้สนใจจึงได้กำหนดพื้นที่ลานจอดรถไว้ให้กว้างพอสมควรไว้
ด้านหน้าทางเข้าเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่จอดรถ
เพราะอยู่ด้านหน้า สามารถเดินทางเข้าออกพื้นที่ได้สะดวกนั่นเอง

เลข ๒ หมายถึง บ่อน้ำ เป็นบ่อน้ำรูปทรงต่าง ๆ รูปทรง
หัวใจ บ่อน้ำมรรค ๘ บ่อน้ำรอบล้อมเกาะปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์
ทั้งสองบ่อน้ำอยู่ด้านหน้าทางเข้าของพื้นที่เคียงคู่กันเพื่อกระจาย
ความชื้นให้แก่พื้นที่ด้านหน้าของโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล
และทั้งสองบ่อได้ขุดสะดือน้ำไว้เพื่อทำเป็นธนาคารน้ำแบบเปิด อีกทั้ง
ยังได้ขุดมีตะพักของบ่อเพื่อป้องกันการพังทลายของขอบสระและ
เพื่อเป็นประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตที่ต้องอาศัยน้ำดื่ม

เลข ๓ หมายถึง โคก เป็นพื้นที่สำหรับปลูกป่า ปลูกไม้
๕ ระดับ หรือ สำหรับทำฟักหรือที่อยู่อาศัย

๓๕๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

เลข ๔ หมายถึง คลองไส้ไก่ เป็นคลองสำหรับการกระจายความชื้นและส่งน้ำไปยังบ่อหรือหนองน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี ให้น้ำฝนไหลหลากออกจากพื้นที่ไปโดยไม่ได้ประโยชน์ ตลอดทั้งคลองไส้ไกรยังเป็นพื้นที่อยู่ของสัตว์น้ำต้นที่จะได้พึ่งพาอาศัยด้วย

เลข ๕ หมายถึง ทางเดินโคกคันทนา เป็นคันทนาทองคำสำหรับการปลูกพืชผัก ปลูกไม้ห้าระดับ เป็นทางเดิน ทางรถเพื่อการขนส่งอุปกรณ์เครื่องมือกลกรรมหรือเพื่อการขนย้ายผลผลิตในตลอดทั้งเพื่อความสะดวกในการสัญจรในพื้นที่ ซึ่งกำหนดไว้กลางพื้นที่เพื่อแบ่งเขตแดนทิศตะวันออกและตะวันตก ทำให้เกิดความสะดวกต่อการเข้าออกพื้นที่ทั้งด้านหน้าด้านหลังเป็นเส้นทางหลักของพื้นที่

เลข ๖ หมายถึง คาเฟ่ เป็นร้านกาแฟ เป็นจุดที่พักรับรองแขกผู้มาศึกษาดูงานเป็นที่พักดื่มกาแฟ น้ำดื่ม เป็นจุดนัดพบของผู้เดินทางมาเยี่ยมเยือนศึกษาดูงานในพื้นที่ ซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าของพื้นที่เพื่อความสะดวกในการเข้าออกและเป็นจุดสังเกตที่ชัดเจนมองเห็นได้ง่ายเมื่อจะนัดพบก็ทำให้สามารถพบกันได้สะดวกรวดเร็วขึ้น

เลข ๗ หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ เป็นอาคารสำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือ เพื่อการฝึกอบรมเสริมความรู้อะไรก็ตามที่ผู้มาศึกษาดูงานในพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เป็นพื้นที่บ่มเพาะสติปัญญา เป็นศูนย์กลางการแบ่งปันเผยแพร่องค์ความรู้พุทธทศสิริกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

เลข ๘ หมายถึง ห้องน้ำ สำหรับอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานซึ่งจัดตั้งไว้ใกล้กับศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งต้องใช้เวลาและจำเป็นต้องใช้สำหรับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาศึกษาดูงาน

เลข ๙ หมายถึง สวนผลไม้ เป็นพื้นที่เน้นปลูกไม้ผลเพื่อการดูแลที่สะดวก เพราะไม้ผลต้องดูแลใส่ใจเป็นพิเศษจึงต้องปลูกไว้เป็นกลุ่มเป็นโซนผลไม้ เช่น ฝรั่งกิมจู เป็นต้น

เลข ๑๐ หมายถึง สวนพืชผักสวนครัว เป็นพื้นที่สำหรับการทำแปลงพืชผักสวนครัวซึ่งอยู่ใกล้กับสวนผลไม้ซึ่งพืชผักมีอายุสั้นการดูแลต้องใส่ใจเป็นพิเศษ

เลข ๑๑ หมายถึง สวนสมุนไพร เป็นพื้นที่สำหรับการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อพยาบาลเบื้องต้น เป็นสมุนไพรไทยที่หาได้ใน

๓๕๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ชุมชนและใช้อยู่เป็นประจำ รวมถึงเป็นสมุนไพรที่สามารถนำเอามา
แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดรายได้ในครัวเรือนด้วย

เลข ๑๒ หมายถึง นาบัว เป็นพื้นที่สำหรับการปลูกบัว
ชนิดต่าง ๆ เพื่อเป็นนํามาสักการบูชาพระรัตนตรัยหรือสามารถนำ
เป็นของฝากที่ระลึกเพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมหรือมาศึกษาดูงานนำเอา
ดอกบัวไปบูชาพระที่บ้านได้อีกด้วย เป็นดอกไม้พุทธทศสิริธรรม ที่ถือ
ว่าเป็นที่ระลึกสื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อย้ำเตือนให้
ระลึกถึงพระรัตนตรัยที่พึ่งอันประเสริฐของชาวพุทธทั้งหลาย

เลข ๑๓ หมายถึง ลานธรรม เป็นลานฟังธรรม ปฏิบัติ
ธรรม โดยได้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อัญเชิญมาจากประเทศ
อินเดีย เป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์หน่อเนื้อเชื้อไขจากต้นที่พระพุทธเจ้า
ได้ประทับนั่งตรัสรู้อริสัจ ๔ เป็นพื้นที่สำคัญของการทำพุทธทศสิริ
ธรรมเป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรมของครอบครัวเป็นศูนย์รวมใจของ
ครอบครัวรวมถึงผู้มาศึกษาดูงานได้ใช้เวลาในการบำเพ็ญคุณธรรม
จริยธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ

เลข ๑๔ หมายถึง นา ๑ และลานชมวิว เป็นแปลงนา
ข้าว เพื่อปลูกข้าวโดยไม่ใช้สารเคมี เป็นแปลงข้าวอินทรีย์และมี
สะพานเดินไปที่ลานเพื่อชมวิว สูดอากาศ พักผ่อนหย่อนใจได้

เลข ๑๕ หมายถึง นา ๒ และบ้านพักไม้ไผ่ เป็นแปลงนาข้าว เพื่อปลูกข้าวโดยไม่ใช้สารเคมี เป็นแปลงข้าวอินทรีย์และมีสะพานเดินไปที่บ้านพักไม้ไผ่ หรือ กระท่อมไม้ไผ่ สำหรับนั่ง นอน พักผ่อนหย่อนใจได้

เลข ๑๖ หมายถึง นา ๓ และลานชมวิว เป็นแปลงนาข้าว เพื่อปลูกข้าวโดยไม่ใช้สารเคมี เป็นแปลงข้าวอินทรีย์และมีสะพานเดินไปที่ลานเพื่อชมวิว สูดอากาศ พักผ่อนหย่อนใจได้

เลข ๑๗ หมายถึง คันนาทองคำ เป็นคันนาขนาดใหญ่ รอบพื้นที่เพื่อกั้นน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีจากนอกพื้นที่ไม่ให้เข้าในพื้นที่ และเป็นคันนาที่สามารถปลูกไม้ ๕ ระดับ และปลูกพืชผักสวนครัวได้

ดังที่ได้อธิบายพื้นที่ดังกล่าวนั้น ไม่ได้กำหนดแบบตายตัว แต่สิ่งที่สื่อพื้นที่พุทธกสิกรรมคือการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้เชิงสัญลักษณ์ เป็นศูนย์รวมใจของครอบครัว รวมทั้งศูนย์รวมใจเพื่อการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมแก่ครอบครัวและผู้มาศึกษาดูงาน ถือเป็นจุดแข็งของการทำพุทธกสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่ออกแบบพื้นที่แต่ละจุดล้วนแฝงไปด้วยความหมายเพื่อการสื่อสารมะ เชื่อมโยงหลักธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะในนา

๓๖๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การออกแบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ต้องออกแบบเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับภูมิสังคม ออกแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติเดิมที่มีอยู่ ไม่ควรออกแบบทำลายธรรมชาติเดิม โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ต้องรักษาไม่ทำลาย

ความรู้สามารถที่จะเดินทางไปหาปราชญ์เกษตรกร เช่น พ่อผายสร้อยสระกลาง พ่อคำเตื่อง เราจะเห็นว่า ความที่พ่อแม่ทำนาอย่างเดียวต่อบริบทสัมพันธ์กับนาไม่มีเลย เมื่อเรารักในการปลูกต้นไม้อยู่แล้วแต่พอมารู้เรื่องอาหารพิษมาใส่ ซึ่งเมื่อเราฉีดยาฆ่าหญ้า เราก็กินยาฆ่าหญ้า จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาพี่น้องเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เมื่อมีประสบการณ์ได้เรียนรู้ลงมือทำโคกหนองนา มีคันทนาใหญ่ ๆ ปลูกอะไรก็เราอยากจะกินเลี้ยงปลา หาปลา จากบ่อของเรา เหมือนการได้ลงมือทำเองจึงสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “ถ้าพูดเขาจะฟัง ถ้าทำเขาจะเชื่อ”

ทั้งนี้ เมื่อเดินทางไปหาความรู้จากปราชญ์จนตกผลึก ก็ต้องนำเอาความรู้มาทำความเข้าใจสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ตนเองและให้คนอื่นได้แรงบันดาลใจ โดยการทำด้วยตนเองเพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เช่น ชุมชนแซมชาย ที่บ้านดงรัก

จะอย่างไรก็ตาม ถ้าศึกษาแล้ว มีที่ดินของตนเอง ๑ ไร่ ก็ทำได้ โดยปลูกทุกอย่างที่อยากจะกิน ทำการปลูกเพื่อการพึ่งพาตนเองได้ เรื่องอาหารต้องปลอดภัย คำถามคือจะทำงานไปจนตาย อย่างหนักหรืออย่างไร แม้ไม่เกษียณเราก็สามารถทำได้ เอาเวลาว่างมาทำ กลับมาทำที่บ้าน ยิ่งทำยิ่งได้อยู่ใกล้พี่น้อง ไม่ใช่ยังทำงาน ยิ่งห่างพ่อแม่ ยิ่งทำงานยิ่งเดือดร้อน แบบนี้ต้องกลับมาทบทวนใหม่ กับแนวคิดแบบนี้

ผู้เขียนมั่นใจจะทำให้สามารถค้นพบความหมายและคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต ชีวิตที่ไม่ต้องมาก เล็กๆ ที่ว่าใช่ ดีกว่า ยิ่งใหญ่ ๆ ที่เป็นกลวง ทำน้อยแต่ได้มาก ทำน้อยแต่มีคุณค่า

เมื่ออำเภอปรารักษ์ในอดีตรับชื่อว่าเป็นอำเภอที่ยากจนที่สุด และแห้งแล้งที่สุดในจังหวัดศรีสะเกษ แต่มีตำรวจหัวเขียวคนหนึ่งนามว่า "ดาบวิชัย" ที่คนทั่วไปพากันเรียกขานว่า "คนผีบ้า" เพราะวันๆ ในหัวคิดแต่การปลูกป่า ตอนเย็นๆ หลังเลิกงานจะขับมอเตอร์ไซด์คู่ชีพไปปลูกต้นตาลและต้นริมถนนและบนคันหนองนา และลำห้วย จนบัดนี้ พื้นที่เริ่มเขียวขจีร่มรื่น ภายใต้โครงการพืชสวนนาปากันนาทองคำ และโครงการอีสานบ้านแตก

๓๖๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

พระเมธีวชิรบัณฑิต (हरषा ढम्महाโส) ท่านมีกำพืดเป็นเด็กชนบทมีแต่เยาว์วัย ซึมซับและสัมผัสไอดินกลิ่นโคลนสาบควาย ผสมกับความแห้งแล้ง พื้นที่ขาดน้ำ ผืนป่าถดถอยน้อยลง ผืนดินแห้งผาก อากาศร้าวร้อนเป็นอาภิน จึงเฝ้ารอเวลาและจังหวะที่เหมาะสมที่จะกลับมาสานต่อปณิธานพ่อดาบวิชัยร่วมกับญาติธรรมคนหัวอกเดียวกันในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นแม่แรม เดชทงค์ ชุนแซมชาย รวมถึงท่านอื่นๆ จึงตัดสินใจเข้าเรียนที่วิทยาลัยคอกหมูน ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง ชลบุรี โดยมีอาจารย์ยักษ์ ดร. พระสังคม และมีอาชีพหลายท่านคอยให้คำแนะนำ

อีกทั้งมีอาจารย์โจน จันได คอยเติมเต็ม พอมาถึงพื้นที่ก็มีโยมบุสดี และเครือข่ายมาบเอื้องคอยเสริมแรงในฐานะครอบครัวอิสรชนคนโคกหนองนา

ในที่สุดจึงตัดสินใจดำเนินการพลิกป่า พื้นน้ำ พุฒิน ภายใต้โครงการเกษตรผสมผสานโคกหนองนา และธนาคารน้ำขึ้นในพื้นที่ โดยมี ดร. พระสังคม ธนปญโญ และทีมงานคอยเป็นที่เลี้ยง

เกษตรผสมผสานตามแนวโคกหนองนา คือ ภูมิปัญญาอีสานบ้านนาที่ได้รับการพัฒนาต่อยอดเป็นศาสตร์พระราชาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จึงถึงเวลาแห่งการนำธรรมมาทำโดยการพัฒนากสิกรรมธรรมชาติ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ลม และป่าในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาหาความรู้เป็นฐานสำคัญจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นด้วยการเข้าสมัครเพื่อฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการพัฒนา กสิกรรมธรรมชาติ ที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ โคกหนองนาโมเดล เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความ เข้าใจถึงหลักการ วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาพื้นที่และ การออกแบบโคกหนองนาโมเดล เพื่อให้ได้ออกแบบพิมพ์เขียว สำหรับการเตรียมพัฒนาพื้นที่ และเพื่อนำเอาองค์ความรู้ภายใต้ แนวคิด สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้ ลงสู่การปฏิบัติในพื้นที่ของ ตนเองหรือของครอบครัว ต่อไป

ผลได้ที่ ๒ H = Household (ครอบครัว)

บุคคลครอบครัวถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องสร้างความ เข้าใจให้ตรงกันเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ดินของครอบครัว ครั้งสำคัญ ด้วยการขุดพื้นที่ดินนาแปลงเปลี่ยนเป็นแบบโคกหนอง นาโมเดล การสื่อสารพูดคุยตกลงกันกับครอบครัวจึงเป็นสิ่งจำเป็น สำคัญ แต่หากเป็นที่ดินส่วนตัวมีอำนาจในการตัดสินใจก็สามารถที่ จะดำเนินการทำได้เลย แต่หากเป็นที่ดินมรดกของครอบครัวก็ต้อง ปรึกษารื้อกับครอบครัวก่อนดำเนินการ หากตัดสินใจดำเนินการ ลงมือขุดโคกหนองนาแล้วอาจจะมีเสียงสะท้อนจากบุคคลใน ครอบครัวที่ไม่เข้าใจเจตนาในการขุดโคกหนองนา

รวมถึงครอบครัวต้องหนักแน่น ไม่ท้อถอยกับคำนิทาคิด
แทน กังวลแทน เสียดยานาแทนเจ้าของนา เพราะฉะนั้น จุดเริ่มต้น
ที่ดีและทรงพลังในการทำพุทธรกสิกรรมให้เกิดผลสำเร็จ คือ ความ
เชื่อมั่นของครอบครัวที่มีต่อการทำพุทธรกสิกรรมว่าเป็นเครื่องมือที่
จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทำให้ชีวิตอยู่ดีกินดี มีอาหาร
เพียงพอ มีความมั่นคงทางด้านอาหาร ทำให้เกิดความสุขสงบ
ร่มเย็นในครอบครัว

โบราณกล่าวไว้ทำนองว่า "ทำให้ถึงที่สุด ขุดให้มันถึง
น้ำ" สอดรับกับคำสอนที่หลวงพ่พรหมบัณฑิตได้ย้ำเสมอว่า "รำให้
สุดแขน แพนให้สุดปีก" หลักคิดทั้งสองนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ถ้าจะทำ
อะไร อย่าสักแต่ว่าทำพอให้ได้ชื่อว่าทำ หรือทำแค่พอให้ได้ทำ แต่
ให้ทำเพื่อเอาธรรม จนถึงมรรคถึงผล

การทำโครงการพุทธรกสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษา
โมเดล เป็นการทำให้เอาธรรมมาทำอย่างมุ่งมั่นและจริงจัง
ด้วยเหตุที่พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ มีป่าไม้ดูดซับความเย็นน้อย มีฝน
ตกในปริมาณจึงน้อยมากเมื่อเทียบกับพื้นที่อำเภออื่น ๆ เพราะขาด
ความสมดุลทางธรรมชาติ เมื่อป่าน้อย น้ำก็น้อยเพราะไม่มีต้นไม้ดูด
ซับน้ำรอบ ๆ ต้นไม้ เมื่อ "ธรรม" คือ ธรรมชาติเกิดภาวะเสียดุลย
ภาพ

จึงจำเป็นต้อง "ทำ" โครงการฯ เพื่อหาแหล่งน้ำ แล้วนำ
น้ำมาดูแลดิน ป่า พืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ การทำในทำนองนี้ จึง
เป็นการทำเพื่อเอาธรรมชาติที่ชุ่มชื้น ร่มเย็นกลับคืนมาให้คนใน
พื้นที่ได้อาศัยให้พอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น พอแบ่งปัน จนเกิด
ความพอใจที่จะพัฒนาคุณธรรมความดีให้สูงขึ้น

เมื่อลงทุนลงแรงทำทั้งนี้ ขอให้ครอบครัวได้ตั้งสัจจอธิษ
ฐานบารมีเพื่อให้ธรรมหรือธรรมชาติผลิดอกออกผลเกิดขึ้นให้ได้
จะไม่ทำสักแต่จะทำเอาเทห์ ไม่ทำให้คนอื่นมองว่า รุ่มรวยหรือดูดีมี
สง่าราศี แต่ขอตั้งใจทำโดยการเอากายไปแลกธรรม

จึงมองได้ว่า หากตั้งสัจจอธิษฐานอย่างนี้แล้วมีช้านาน
ธรรมนั้นจะทำหน้าที่รักษาคนทำเอาธรรม และจะย้ายคนทำเอา
เทห์ เพราะไม่เคารพธรรม

๓๖๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ได้ลงพื้นที่สำรวจดูฝิ่นนากับครอบครัวเจ้าของนา
ก่อนดำเนินการขุดโคกหนองนา

จากภาพข้างต้น เป็นภาพพระเมธีวัชรบัณฑิต (ธรรมมหาโส) และผู้เขียนได้ลงพื้นที่ดูผืนนาพร้อมกับครอบครัวเจ้าของที่นา ก่อนดำเนินการขุดโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล การลงพื้นที่ครั้งนี้ ทำให้เห็นความพร้อมของครอบครัวที่ตัดสินใจอย่างไม่ลังเล เพราะเชื่อมั่นในหลักการ วิธีการ

ในการทำพุทธทาสกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เชื่อว่าการพัฒนาพื้นที่เป็นโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จะทำให้เกิดประโยชน์มากกว่าการใช้ที่ดินนาไว้ทำนาปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว เพราะเจ้าของที่นาเองก็ทำนามานับเป็นสิบปีแล้วแต่ก็ไม่ได้ทำคุณภาพชีวิตของครอบครัวดีขึ้น ไม่ได้ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ไม่ได้ช่วยทำให้ชีวิตมีความสุขขึ้น

ดังนั้น การตัดสินใจเพื่อเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาเป็นโคกหนองนาโมเดลครั้งนี้ด้วยความเชื่อมั่นว่าจะทำให้ชีวิตมีความมั่นคงทางด้านอาหารและมีความสุขในชีวิตขึ้นตามหลักการ วิธีการ ทำพุทธทาสกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เมื่อตัดสินใจได้แล้ว ก็ดำเนินการขุดตามแบบที่ออกแบบไว้ โดยทำความเข้าใจกับทีมขุดที่เป็นทีมขุดมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในการขุดด้วย ในระหว่างการขุดจะต้องติดตามดูการขุดอย่างใกล้ชิด เพราะทีมขุดจะปรึกษาเจ้าของที่ดินเพื่อให้มีการตัดสินใจในระหว่างการขุดให้ถูกต้องตามความคาดหวังของเจ้าของที่ดินที่ออกแบบโคกหนองนาไว้เป็นการป้องกันวิกฤติไม่เกิดขึ้นระหว่างการขุด

๓๖๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จะช่วยทำให้การขุดสำเร็จเป็นไปตามแบบที่กำหนด และเป็นไปตามความคาดหวังของเจ้าของที่ดิน ทั้งการขุดคลองไส้ไก่ ขุดหนอง ทำคันนาทองคำ

พระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส) ได้ดำเนินการขุดทำหนองน้ำเล็ก ๆ จำนวน ๗ ไร่ ในพื้นที่ ๑๒ ไร่ แม้ในหลวงจะบอกว่าให้ทำที่เก็บน้ำ ๓๐ % ก็ตาม เพราะพื้นที่โดยรอบแห้งแล้งมากเกินไป ผู้เขียนจึงได้ขุดเพื่อให้ตนเองอยู่ได้และเพื่อคนข้างอยู่ได้ เราอยู่ได้แต่คนอื่นอยู่ไม่ได้ได้อย่างไร ดังนั้น จึงขุดเพื่อให้พื้นที่โดยรอบได้พึ่งพาอาศัย และเพื่อให้พื้นที่ใกล้เคียงรอบ ๆ ได้เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำโคกหนองนาเหมือนกัน เพราะเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาดูงานกันจำนวนมาก

ดังนั้น ทำโคกหนองนาปลูกพืชปลูกผักเพื่อให้ตนเองพึ่งพาตนเองได้ในเวลาที่เรากำหนด ขายข้าวเอาไปซื้อปลา ซื้อผลไม้ ก็อยากทำให้เป็นพื้นที่ตัวอย่างเพื่อให้เวลาหน้าแล้งในพื้นที่ไม่มีน้ำใช้ก็ยังได้พึ่งพาอาศัยจากพื้นที่ตรงนี้ได้ การทำโครงการนี้ภายใต้งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นเหมือนกับการทำชลประทานขนาดเล็กในพื้นที่เพื่อให้คนอื่นได้พึ่งพาอาศัยด้วย โดยทำหนอง ๗ ไร่ ทำโคก ๒ ไร่กว่า ๆ เราจะมีที่พำนักเล็ก ๆ พร้อมกับการปลูกไม้ชนิดต่าง ๆ และผลไม้ต่าง ๆ โดยใช้พื้นที่โคกปลูกแบ่งกันกินกับพี่น้องได้ เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน ไม่ใช่เกษตรเชิงเดี่ยว นั่นเอง

ในละแวกเดียวกันเขาจะทำการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทั้งนั้น ก็มีบ้างอาจจะโทษเกษตรกร เพราะเคยได้ยินมาตั้งแต่สมัยยังเด็ก ๆ เลยว่า ทำนาใช้หนี้ มาถึงวันนี้ เกษตรกรก็ยังเป็นหนี้อยู่เลย ฉะนั้น อย่างน้อยที่สุดทำให้เกษตรกรสามารถแบ่งที่ดินของตนเอง สักสองสามไร่ ถ้าไม่ทำหมด ก็แบ่งพื้นที่มาปลูกพืชแบบผสมผสาน

ในหมู่บ้านเวลาเช้าๆ เรามักจะได้ยินเสียงรถวิ่งมาขาย ของแล้วก็บอกว่า ปลานิลครบปลานิล กิโลละ ๔๕ บาท มาขายฝรั่ง มาขายพุทรา ผู้เขียนได้ถามว่าเอามาจากไหนเขาก็ตอบว่าซื้อมา ทั้งนั้น จริง ๆ สิ่งเหล่านี้สามารถปลูกได้เองในที่ของตนเอง วิฤติคือ อยู่ที่ไม่มีแหล่งน้ำ พอไม่มีแหล่งน้ำก็ทำให้เกษตรกรไม่มีแรงจูงใจ ที่จะทำเกษตรผสมผสาน เราจึงต้องมากระตุ้นทำให้เกษตรกรเกิด แรงจูงใจในการจัดการแบบโคกหนองนา

ในระหว่างที่กำลังขุดโคกหนองนา ผู้บริหารระดับสูงได้ ให้มาดูพื้นที่กำลังขุด และที่สำคัญกระทรวง อว. กำลังสนับสนุนให้ มี ๑ ตำบล ๑ มหาวิทยาลัย นั้น หมายความว่า ๑ ตำบลให้ มหาวิทยาลัยมาลงพื้นที่ทำวิจัย เพื่อช่วยเกษตรกร ชลประทานของ จังหวัดศรีสะเกษ จึงลงมาสำรวจพื้นที่ พบว่า น้ำบาดาลตื้นปีใน อำเภอปรังค์ภูมิ น้ำบาดาลน้ำใต้ดินจํานวนน้อยมาก เพราะฝนตก มากก็ไหลผ่านไป จากห้วยทับทันลงศรีสะเกษไปอุบลราชธานีแล้ว ไหลลงแม่น้ำโขงมันไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้

๓๗๐ ● พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ที่นี้คนปรานค์กุโชคติสมเด็จพะเทพฯ เสด็จมาแล้วมา ทำอ่างเก็บน้ำ อยู่ที่บ้านกรอก ส่วนตำบลตูม ตำบลสวาย ประมาณ ๑๐ หมู่บ้านที่แห้งแล้งเพราะไม่มีเส้นทางน้ำไหลผ่าน นี่คือการขุดที่ดิน ๗ ไร่ จากจำนวน ๑๒ ไร่ อย่างน้อยที่สุดตรงนี้ก็จะเป็น ธนาคารน้ำที่จะสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรใกล้เคียงขุด ธนาคารน้ำช่วยกัน

เมื่อธนาคารน้ำเกิดขึ้นแล้วต่อไปคือการสร้างศูนย์เรียนรู้ เพราะเกษตรกรเขาขาดโอกาสการเข้าถึงความรู้ เราเอาความรู้ไป วางไว้ตรงนั้นเกษตรกรก็จะเกิดแรงจูงใจโดยปลูกแบบผสมผสาน เพื่อให้เกษตรกรได้ศึกษาเกิดแรงบันดาลใจเพื่อให้เกษตรกรทำ ธนาคารน้ำเป็นเครือข่ายถึงกันหมด

การขุดหนองน้ำต้องใช้เงิน พระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺหาโส) ได้ก็ใช้เงินทุนจากมูลนิธิโพลวพลีอ (ทางสว่าง) ให้ทุนมา เพื่อการขุดจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ผู้เขียนตั้งใจมากที่จะทำให้ พื้นที่ได้เกิดธนาคารน้ำร่วมกันอย่างน้อยมีพื้นที่อยู่แล้วช่วยกันขุดให้มีสระได้น้ำเกิดเครือข่ายน้ำใต้ดิน ทำให้แหล่งน้ำมีกระจายทั่วพื้นที่ สร้างความชุ่มชื้นขึ้นมาได้ ทำให้ตำบลตูม ตำบลสวายก็จะเขียวชอุ่มชุ่มชื้น แม่แรม หุ่นาซาบายใจ ก็จะถึงกันหมด เมื่อทำคนเดียวไม่ได้ ต้องช่วยกันทำ พี่น้องช่วยกันได้

โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ถือว่าเป็นจุดแรกที่ทำก่อนเลยในเขต ต.ตุ้ม ต.สวาย อ. ปรางค์กู่ และ ต.ห้วยตามอญ อ.ภูสิงห์ โดยมี ดร. พระสังคม มาช่วยออกแบบ จากที่ พระเมธีวัชรบัณฑิต (हररा ढमहास) ได้ไปอบรมที่มาบเือง ได้รับความรู้จากอาจารย์ักษ์ อาจารย์โจน และ ดร. พระสังคม ธนปญโญ ซึ่งมีศูนย์การเรียนรู้ที่สุรินทร์ พระเมธีวัชรบัณฑิต (हररा ढमहास) ก็ไปดูงานมาหลายรอบโดยท่านสนับสนุนอยากให้ที่ตรงนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้

ขณะนี้คือการออกแบบและขุดโดย ดร. พระสังคม มาช่วยดูเพื่อถามข้อมูลจากครอบครัว มาถามว่า ทางไหนลมมาทางไหนต่ำสูง ตรงไหนมีต้นไม้ จริง ๆ แบบมีอยู่แล้ว พอมาดูพื้นที่จริงก็ปรับแบบใหม่หมดเลย โดยออกแบบตามภูมิสังคม ขุดลึกลงไป ๑๐ เมตร ขุดลึกไปจนถึงชั้นหินอุ้มน้ำหรือหินดับเปิด ตอนแรก ๆ ขุดลงไปถึงชั้นหินอุ้มน้ำ น้ำมันไหลกันมา

การขุดลึกลงไปทำให้พบว่า น้ำไหลขึ้นมามาก ยิ่งเมื่อขุดลึกลงไปถึง ๑๐ เมตร พอทำได้ประมาณ ๔๐ % การขุดเป็นชั้นเรียกว่า เป็นตะพัก เพื่อให้ปลามาไข่ในพื้นที่น้ำตื้นได้ ส่วนรอบหนองก็จะปลูกหลุมพอเพียง พอขุดเสร็จเราจะห่มฟางทิ้งเอาไว้ก่อนต่อไปก็จะปลูกหญ้าแฝก ปลูกกล้วย

๓๓/๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้เขียนได้เอาต้นไม้จากเครือข่าย เช่น แม่แรม โดยเป็นต้นไม้จากที่แม่แรม บ้านหนองกิน จ.ศรีสะเกษ ได้เพาะไว้ ขยายต้นละ ๕ บาท ๖ บาท เอามาปลูกเลย จากนั้นได้ดำเนินการติดตั้งโซล่าเซลล์ และวางระบบน้ำ เป็นแบบน้ำหยด พระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส) มองว่า หมวดวิชัยท่านบอกว่าปรางค์กู่เลี้ยงท่านก็ปลูกตามถนนที่ต่าง ๆ เช่น ต้นตาล ใครแหละที่จะทำการสืบสานเจตนารมณ์ของท่าน หรือ โครงการพืชสวนคันนาทองคำ อีสานบ้านแตก ก็ต้องเป็นลูกหลานปรางค์กู่นี้เองเป็นคนมาทำให้ เป็นการช่วยกันทำให้ครอบครัว คนในปรางค์กู่มีความร่มเย็น ตอบสนองเจตนารมณ์ โดยอยากเห็นพี่น้องปรางค์กู่พึ่งพาตนเองได้โดยมีแหล่งน้ำทำเกษตรผสมผสานจะทำให้พี่น้องพึ่งพาตนเองได้ เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย เพื่อให้พอกิน พอใช้ พออยู่ พอร่มเย็น

พระเมธีวชิรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส) ต้องการให้ลูกศิษย์ของหลักสูตรสาขาสันติศึกษามาปฏิบัติในพื้นที่ เพราะถ้าปราศจากการลงมือทำ เป็นไปไม่ได้เลยที่สันติภาพจะเกิดขึ้น สันติภาพไม่ได้มีไว้เพื่อพูดให้โก้หรูดูดี แต่สันติภาพมันต้องลงมือเอาธรรมไปทำจริง ๆ จะทำให้ลูกศิษย์มาพุ่มฝักเพื่อเอาไปทำในพื้นที่ของตนเอง และผู้เขียนยังได้สร้างสถาบันวิปัสสนาภาวนาไว้ที่วัดบ้านท่าคอยนาง เพื่อบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างสันติภาพภายในให้เกิดขึ้นเคียงคู่กันไปด้วย เป็นการทำอย่างเป็นระบบ

การขุดคลองไส้ไก่

การขุดคลองไส้ไก่ ได้ขุดโดยให้มีตะพักและคดโค้งไม่เป็นเส้นตรงเพื่อการช่วยการชะลอการไหลของน้ำตามหลักการขุด จะช่วยป้องกันน้ำกัดเซาะขอบคลองไส้ไก่ และเพื่อประโยชน์ให้สัตว์น้ำตื่นได้มีที่อยู่อาศัยเป็นการเกื้อกูลธรรมชาติ เมื่อขุดแล้วนำดินที่ขุดมาทำเป็นคันนาทองคำให้รถสั้ววิ่งได้สะดวก ทำให้ได้พื้นที่สำหรับปลูกไม้หาระดับ ปลูกแบบหลุมสามัคคีหรือที่เรียกว่าหลุมพอเพียง ต่อไป

๓๓๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หนองมรรค ๘ มุมแนวราบ

หนองมรรค ๘ มุมสูง

๓๓๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

หนองหรือบ่อน้ำรูปทรงหัวใจ

หนองรูปทรงคดโค้งเป็นธรรมชาติไม่เป็นสี่เหลี่ยม

๓๗๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

บ่อที่มีสะดือน้ำ

จากการได้ชุดและพบน้ำที่ค่อยๆ ซึมออกมาจากใต้ดิน ทำให้ผู้เขียนได้ อุทานขึ้นว่า ขอน้ำนมจากพระแม่คงคา ให้เหล่าปวงประชาได้ดื่มกิน เพราะผืนดินที่แห้งแล้ง เพราะแสงแดดที่แผดเผา เพราะปวงประชาต่างร้อนร้าว จึงเฝ้าอธิษฐานแม่คงคา ลูกจึงดันดันคนหาน้ำ ลูกจึงควานหาแม่คโสมาเร่งชุด ลูกจึงเพียรพยายามไม่ยังหยุด ในที่สุดจึงได้ดื่มนมแม่คงคา ลูกสัญญาว่าจะเฝ้าถนุถนอม จะอดอมดื่มกินน้ำนมแม่ จะรักและบูชาไม่ผันแปร เฝ้าดูแลรักษาแม่ตราบชีพวายๆ

เพราะน้ำมา จึงพาให้ดินดี ป่าดี อากาศดี อาหารดี เราจึงมีหน้าที่ในการเสาะแสวงหาแหล่งน้ำ แต่เพราะบุญน้อยด้อยค่า ระบบชลประทานของรัฐจึงไปไม่ถึง จำต้องพึ่งพาบุญบารมีของตนเองควานหาแหล่งน้ำเพื่อนำมาบริโภคน้ำและมุ่งผลทางการเกษตรร่วมถึงปลูกป่าคืนลมหายใจแก่โลกใบนี้

มองบนดินดูประหนึ่งจะเจอแต่ความแห้งแล้ง แต่ถ้าแบคโฮชุดลงจนถึงหินอุ่มน้ำ เราจึงค้นพบน้ำที่เฝ้ารอในระดับ ๑๐ เมตรจากพื้นที่ฝั่งตัวเป็นสะดือที่แปลเป็นธนาคารน้ำให้เราได้นำมาใช้สอย น้ำมิได้หนีหายเราไปไหน เขายังเฝ้านอนรอใครสักคนที่สนใจและใส่ใจ

๓๘๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ตรัสว่า "...หลักการสำคัญว่าต้องมีน้ำ น้ำบริโภคน้ำและน้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้..." จึงเป็นหลักการที่ถูกต้องทั้งทางทฤษฎีและวิถีแห่งการปฏิบัติ

หลังจากแบกโฮจ้วงลงไปรวม ๑๐ เมตรจนถึงหินอุ้มน้ำ ความหวังก็เริ่มเป็นผล สายน้ำบริสุทธิ์ค่อยๆ ไหลรินออกมาช้าๆ ตามตาน้ำ น้ำอาจจะไม่ค่อยมีค่าสำหรับคนที่กำลังทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือมีกำลังในการซื้อหา แต่สำหรับคนที่หวังพึ่งพาตนเองในการเข้าถึงแหล่งน้ำในธรรมชาติ น้ำจึงมีค่าอนันต์

พระพุทธองค์ตรัสว่า "ธรรมนั้นแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม" ธรรมก็คือธรรมชาติ ยามใดที่เรารักษาและดูแลธรรมะ คือธรรมชาติ เมื่อนั้นธรรมชาตีก็นองตอบต่อความคาดหวังจำเป็นของครอบครัว ธรรมชาติอันได้แก่ดิน น้ำ ลม ป่า พร้อมดูแลและหยิบยื่นสิ่งดีแก่เราเสมอ ขอเพียงแต่ให้เราอุทิศกายใจดูแลธรรมชาติ บ้าง ธรรมชาติ : ดิน น้ำ ไฟ ลม จึงเป็นสมบัติสาธารณะ หรือสมบัติกลางที่มนุษย์สามารถเข้าถึงตามจังหวะและโอกาส รวมถึงกำลังของมนุษย์แต่ละคน ขอเพียงครอบครัวมีความเพียรพยายาม ครอบครัวเราจะเข้าถึงธรรมะคือธรรมชาติเหล่านั้นได้ในที่สุด เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในระยะสั้นและระยะยาว

จึงชอบแล้วที่มนุษย์จะหันมาใส่ใจรักษามรรคคือ
ธรรมชาติดอย่างสุดกำลัง เพื่อให้ธรรมชาติในฐานะกัลยาณมิตรได้ทำ
หน้าที่ตอบแทนทั้งการให้ร่มเงาให้อากาศให้อาหารให้เครื่องนุ่งห่ม
และยารักษาโรค

สำหรับการออกแบบพื้นที่แบบ Free from ไม่กำหนด
รูปแบบตายตัว โดยแรกเริ่มเดิมทีเมื่อครั้งไปศึกษาหลักสูตรทศกรร
มชาติที่มาบเื้อง ชลบุรี รุ่น ๖๓๓ เพราะความอ่อนด้อย
ประสบการณ์คิดถึงแต่ความคาดหวังของผู้เขียนเป็นด้านหลัก
จึงได้นำเสนอการออกแบบพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล
ภายใต้กรอบแนวคิด "ไบโพอรี" ภาพรวมจึงได้รับการออกมาเป็นไบ
โพอรี ทั้งการวิ่งของคลองไส้ไก่ และการจัดวางพื้นที่ต่างๆ

เมื่อมาลงพื้นที่จริง แนวคิดการออกแบบจึงต้อง
เปลี่ยนไป เพราะกลุ่มต้นไม้ที่มีอยู่แล้วในพื้นที่จำนวน ๑๐ ต้น
ด้วยมุ่งจะรักษาต้นไม้เดิม จึงต้องเปลี่ยนแนวคิดในการออกแบบ
เกษตรผสมผสาน โดยผสมผสานระหว่างกายกับใจ จุดเริ่มต้นคือ
พื้นที่โคกของต้นไม้ออกแบบให้เป็นเมล็ดข้าว อีกส่วนด้านบนยังคง
เป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากอินเดีย

๓๘๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

การออกแบบจึงมุ่งเน้นไปที่ "ภูมิสังคม" ต้นไม้ ดิน พืช อากาศ ทางเดินของน้ำ บวกกับความการที่แท้จริงของการใช้สอย จึงมีส่วนสำคัญที่จะนำมากำหนดเป็นทิศทางในการออกแบบพื้นที่ โคกหนองนา การออกแบบจึงต้องผสมกันระหว่าง ภูมิสังคม Function และ Emotion กล่าวคือ สภาพภูมิศาสตร์ ความคาดหวัง ใช้งานในพื้นที่จริง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยงามตาให้ความรู้สึกสุนทรีย์ จึงต้องประสานสอดคล้องกัน หลักการโคก ๓๐% หนอง ๓๐% นา ๓๐% และ ที่อาศัย ๑๐% นั้น ย่อมขึ้นกับการบูรณาการใช้จริงของแต่ละพื้นที่

โดยเฉพาะโครงการแห่งนี้ ตั้งอยู่บนพื้นที่แห่งแล้งและขาดน้ำ จึงต้องเน้นพื้นที่ของโคกราว ๓๐% หนองราว ๔๕% และ นาราว ๒๐% และที่อยู่ ๕% ทั้งหมดของการออกแบบจึงต้องขึ้นกับความคาดหวังจำเป็นของครอบครัวแต่ละพื้นที่และการใช้งานจริงของแต่ละคนเป็นหลัก โครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จึงเป็นเกษตรผสมผสานระหว่างกายกับใจ

เริ่มต้นจากกายแล้วจบท้ายด้วยใจ ใจหาช่องทางให้ กายดำรงอยู่ให้ได้ เพื่อให้กายเป็นอุปกรณ์ให้ใจได้พัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงการรู้ ตื่น และเบิกบานอย่างยั่งยืนต่อไป

จึงกล่าวได้ว่า การออกแบบพื้นที่แบบ Free from ไม่กำหนดรูปแบบตายตัว เป็นการเลียนแบบธรรมชาติ โดยให้คำนึงถึงความเหมาะสมกับภูมิสังคม แปลงโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ไม่ได้ยึดตามอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ เพราะเกณฑ์การแบ่งพื้นที่ดังกล่าว ไม่ได้กำหนดอย่างตายตัว การออกแบบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเน้นออกแบบความคาดหวังจำเป็นและความเหมาะสมกับการใช้สอยในพื้นที่และออกแบบสอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อการทำพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ดีมีคุณภาพอย่างเพียงพอ ตามความจำเป็นต้องการอย่างพอเพียง คือ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น พึ่งพาตนเองได้

โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล พัฒนาพื้นที่ตามอัตราส่วนอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. พื้นที่โคก ได้ออกแบบเป็นพื้นที่โคกเพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง และแบ่งพื้นที่ออกเพื่อเตรียมการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ไข่ เป็ดไข่ เพื่อให้มีอาหารในพื้นที่เพื่อความพออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น รวมถึงออกแบบโคกเพื่อประโยชน์แก่เก็บเกี่ยวรวบรวม ใช้พื้นที่โคกเป็นลานนวด ลานตาก ลานเอาฟางออก เป็นต้น

๓๘๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๒. พื้นที่หนอง ได้ขุดหนองให้มีรูปร่างคดโค้งอิสระ เหมือนกับธรรมชาติ เช่น รูปทรงหัวใจ รูปเลข ๘ ขุดคลองไส้ไก่ เรียกว่า ลำรางน้ำไขน้ำ เป็นทางน้ำสำหรับการระบายน้ำเข้าน้ำออก โดยรอบพื้นที่ ได้ดำเนินการขุดให้มีลักษณะคดเคี้ยวเป็นเส้นทางน้ำ อย่างทั่วถึงตลอดทั้งพื้นที่ โดยน้ำสามารถไหลลงลำรางน้ำไขน้ำได้ ทั้งสองฝั่งของลำรางไขน้ำ ฝนตกก็จะช่วยให้สามารถกักเก็บน้ำฝน ได้มากขึ้น อีกทั้งลำรางน้ำยังได้ช่วยทำให้เกิดความชุ่มชื้นให้กับ ผืนดินและต้นไม้โดยรอบของพื้นที่ และได้ทำฝายชะลอน้ำเพื่อ ชะลอและกักเก็บน้ำจากต้นน้ำไว้ในพื้นที่ด้วย

พื้นที่หนอง

๓. **พื้นที่นา** ได้ดำเนินการปรับพื้นที่นาโดยยกหัวคันนาให้กว้างและสูง ๑ เมตร เพื่อการปลูกไม้ ๕ ระดับ ต้องการให้เป็นอุโมงค์ต้นไม้ปกคลุมเป็นร่มทางเดิน ทำให้ได้รากของต้นไม้ยึดเหนี่ยวคันนาไม่ให้พังทลาย คันนาที่ใหญ่เรียกว่า คันนาทองคำ ทำให้เกิดประโยชน์เพิ่มพื้นที่ทำกินแก่ครอบครัว

พื้นที่นา

๓๘๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๔. **ที่อยู่อาศัย** ได้ดำเนินการสร้างที่อยู่อาศัย เป็นเรือน
ไม้ทรงไทย และเรือนไม้แฝ เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการปศุสัตว์
พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว

ที่อยู่อาศัย

ผลไถที่ ๓ A = Activity (กิจกรรม)

หลังจากที่ทำการขุดโคกหนองนาโมเดล โดยได้รับความอุปถัมภ์การขุดจาก มูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง) จำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท เรียบร้อยแล้ว โดยทีมขุดได้ขุดโคกหนองนาตามรูปแบบที่กำหนด จากนั้น จึงได้ดำเนินการจัดกิจกรรม ที่เรียกว่า “ปันมือสามัคคี” คือ การนำถวมนผลของเครือข่าย เพื่อขอกำลังวันเวลาของกลุ่มเครือข่ายมาร่วมกันปันมือสามัคคี หรือที่โบราณเรียกว่า การลงแขก เป็นการเสียสละสามัคคีมาทำงานร่วมกันโดยไม่มีค่าจ้าง ซึ่งโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ได้มีนิสิตสันติศึกษามจร. ระดับปริญญาเอก รุ่นที่ ๕ ได้เดินทางมาร่วมปันมือสามัคคี มีส่วนร่วมในการถมดินด้วยฟางตามหลักการ “เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช” และได้ร่วมจัดหา จัดซื้อต้นไม้ห้าระดับ เพื่อนำมาลงปลูกในพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เช่น ไม้พยุง มะค่าโมง มะฮอกกานี ยางนา ประดู่ ต้นมะม่วง ต้นมะพร้าว ฯลฯ

นอกจากนี้ยังได้อาศัยเครือข่ายจาก มูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง) มาร่วมพัฒนาพื้นที่ด้วยการปันมือสามัคคี มาร่วมลงมือพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

๓๘๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

นิสิตหลักสูตรสันติศึกษา ได้เดินทางมาร่วมกันลงพื้นที่ทำ
กิจกรรม “ปันมือสามัคคี”

นิสิตหลักสูตรสันติศึกษา ได้เดินทางมาร่วมกันลงพื้นที่ทำกิจกรรม “ปันมือสามัคคี” ช่วยกันห่มฟาง ปลุกหญ้าแฝก ปลุกต้นกล้วยตลอดทั้งได้ปลุกต้นไม้เล็กอื่น ๆ ลงไป ขณะเดียวกันได้มีเด็กมัธยมมาเรียนรู้ของจริง เพื่ออนาคตของปรางค์กู่และภูสิงห์ เป็นวิธีการส่งต่อเด็กรุ่นใหม่ เพื่อให้เขามีแนวคิด วิธีการ เครื่องมือ เพื่อให้เอาเด็กมาเรียนรู้ ต้องเอามาช่วยพัฒนา โดยขณะนี้เราโทษเด็กรุ่นใหม่ ว่าทำไมเขาจึงหนีออกจากหมู่บ้านไปทำงานในเมืองใหญ่ ก็เพราะเราไม่ได้สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้

ผู้อำนวยการโรงเรียน จะต้องเป็นผู้ส่งเสริมโดยการต้องเอาหลักสูตรเรื่องนี้ให้เด็กรุ่นใหม่ให้ได้เรียนรู้เพราะวันหนึ่งเด็กอาจจะกลับมาอยู่ใกล้พ่อแม่ เรียนอย่างอื่นอาจตกงาน หลายคนไปทำงานที่อื่นเพราะพ่อแม่เป็นหนี้ แต่การทำโคกหนองนาสันติศึกษา โมเดล ได้นำเด็กไปเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นเลย ตั้งแต่การขุด เป็นการศึกษาตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ

จึงกล่าวได้ว่า การลงมือพัฒนาพุทธทาสกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ภายใต้การจัดกิจกรรม “ปันมือสามัคคี” มีหลักอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ร่วมกันขยันหา ๒. รู้เก็บรักษา ๓. คบหาเพื่อนดี ๔. มีความพอเพียง อธิบายได้ว่า

๓๙๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๑) ร่วมกันขยันหา คือ เครือข่ายร่วมกันลงมือห่มดิน
ปลูก ใส่ปุ๋ย รดน้ำ ด้วยความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่สามัคคีกัน

เครือข่ายจากมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง) มาร่วมปันมือสามัคคี

เครือข่ายร่วมกันปลูกไม้ห้าระดับ

๓๙๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การปลูกไม้ ๕ ระดับในหลุมสามัคคี

๒) **รู้จักเก็บรักษา** คือ การรู้จักเก็บรักษา ดูแล เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการทำงานต้องเก็บไว้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้สามารถนำกลับมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเก็บไว้ให้อยู่ในที่อันเหมาะสม ป้องกันไม่ให้เกิดการสูญหาย จึงต้องรู้จักการเก็บรักษาทั้งวัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงพันธุ์พืชด้วยที่ต้องดูแลและเก็บรักษาไว้ให้ดี

๓) **คบหาเพื่อนดี** คือ การทำงานสิกขกรรมต้องมีเครือข่ายที่เป็นกัลยาณมิตร มีความเชื่อมั่นต่อการทำสิกขกรรม มีระเบียบวินัยในการปฏิบัติตนที่ดี มีความเสียสละ บันมือสามัคคีกัน ได้ มีความรอบรู้เรื่องทำพุทธสิกขกรรม ตลอดทั้ง สามารถให้คำแนะนำแก้ไขวิกฤติต่าง ๆ ได้อย่างดีและมีเหมาะสม

พุทธองค์ทรงย้ำว่า "กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์" การประพฤติพรหมจรรย์ให้ธรรมเจริญรุ่งเรืองจนเข้าถึงการบรรลุมรรค ผล และนิพพาน กัลยาณมิตรหรือปรโตโฆชะ อันหมายถึงคำแนะนำของผู้อื่นที่มากด้วยประสบการณ์จึงมีคุณค่ายิ่ง

การลงมือพัฒนาโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จึงมีนัยที่ไม่แตกต่างกัน เพราะเริ่มตั้งแต่การพัฒนา Mindset การสำรวจ การออกแบบพื้นที่ จนเข้าสู่การลงมือปรับพื้นที่ จำเป็นต้องอาศัยมือดีที่ผ่านการลงมือทดลองจนมีประสบการณ์ที่สามารถชี้แนะได้

๓๙๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ดร. พระสังคม ธนปญโญ คือ พระเถระรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการอุทิศชีวิตให้แก่การพัฒนาโคกหนองนาและธนาคารน้ำในตลอด ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมา ด้วยมุ่งหวังที่จะพัฒนาแหล่งน้ำ ดิน ป่า และอาหารให้ผู้คนพอกิน พออยู่ พอใช้ และพอร่มเย็น

หลวงพ่ót่านพยายามทุ่มเทกายใจกระตุ้นให้กลุ่มคนในสังคมได้เห็นความสำคัญในประเด็นนี้ การพัฒนาโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จึงได้หลวงพ่อมาคอยทำหน้าที่ให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จนทำให้โครงการเดินหน้าต่อไปได้

และผู้เขียนยังเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่าโครงการฯ นี้จะเกิดคุณูปการต่อชุมชน และสังคม รวมถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหารเพื่อเสริมสร้างสุขภาพกายและเอื้อต่อการพัฒนาความสุขทางจิตใจอย่างแท้จริงต่อไปด้วย

ดร.พระสังคม ธนปญโญ พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. และผู้เขียนได้ร่วมกัน
ดำเนินการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

๓๙๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เครือข่ายร่วมกันปันมือสามัคคี

๔) มีความพอเพียง เป็นการทำพุทธสิกขกรรมเพื่อเลี้ยงชีวิตอย่างพอเพียง เมื่อมีอาหารเพียงพอก็ทำบุญถวายสงฆ์ หรือนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญอยู่เป็นประจำในพื้นที่เพื่อได้สั่งสมบุญไว้ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ต้องทำอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย และรู้จักการทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อบริหารเงินในครอบครัวด้วย

ทำบุญถวายภัตตาหารแก่หมู่สงฆ์

ผาโลที่ ๔ N = Nature (ธรรมชาติ)

ธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สื่อความหมายถึง ธรรมะลงสวนปลูกพืช ผักสวนครัวบนคันดิน คือ การปลูกธรรมะลงดิน นุ่มนวลกับดิน น้ำ และต้นไม้ได้ เหมือนกับเรานุ่มนวลกับเพื่อนมนุษย์ ซึ่งการจับดิน สัมผัสน้ำ และต้นไม้ ก็คือการสัมผัสธรรมะที่ปรากฏตัวอยู่ในธรรมชาติ นี่จึงเป็นการปฏิบัติธรรม โดยการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อนั้น

ธรรมะคือธรรมชาติจะรักษาเรา ทั้งหมด คือ การปฏิบัติตนสอดคล้องวิถีแห่งพุทธองค์ที่สอนว่า "ธัมโม หเว รักษติ ธัมมจารัง ธรรมนัณฺณแล จะรักษาผู้ที่ประพฤติธรรม" ปฏิบัติให้ถูกต้อง สอดรับกับธรรมชาติ แล้วธรรมชาติจะดูแลและให้รางวัลเรา ดังนั้น จึงต้องพัฒนาให้ถูกต้องอย่างไร้ที่มั่นคงและยั่งยืน

เราจะทราบได้อย่างไรว่า สิ่งที่เรา กำลังพัฒนาอยู่นั้น ถูกต้อง ถูกธรรม และยั่งยืนหรือไม่ ถ้าอยากจะรู้ให้สังเกตว่า ในขณะที่เราพัฒนาอะไรก็ตาม น้ำสะอาดขึ้นหรือไม่ ดินดีขึ้นหรือไม่ อากาศบริสุทธิ์ขึ้นหรือไม่ ต้นไม้และพืชผักเจริญงอกงามขึ้นหรือไม่ คนพอกิน พอใช้ พออยู่ พอรู้เย็น และพอแบ่งปันหรือไม่ คนรักกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขหรือไม่? คนมีความร่มเย็นเป็นสุขมากขึ้นหรือไม่ ถ้าหากพัฒนาแล้ว ชีวิต ชุมชน องค์การ สังคม

ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีคุณลักษณะดังกล่าว แสดงว่า
การพัฒนา หรือผู้ที่กำลังพัฒนานั้น เดินมาถูกที่ ถูกทาง ถูกต้อง
ถูกธรรม และยั่งยืน แต่ถ้าการพัฒนาใดที่เราทุ่มเท และลงทุนทำไป
แล้ว ต้นไม้เริ่มหุดห่วยตายลง ดินแห้งเสียหายเป็นโรค น้ำเน่าเหม็น
ขยะล่อยพอง ไฟเผาผลาญสิ่งมีชีวิตล้มตาย สรรพสัตว์ทุกข์ทรมาน
เจ็บปวด ร้องไห้กรีดร้องโหยหวนระทมใจ ลูกหนีห่างพ่อไกลจากแม่

พระเมธีวชิรบัณฑิต (हरषा ढम्महाโส) มองว่า การ
พัฒนาเช่นนั้น กำลังเดินหลงทิศผิดทาง จึงสมควรปรับองศา
และยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างเร่งด่วน ก่อนที่ทุกอย่างจะเข้าป่า
เข้าดง สับสนอลหม่าน อับจนหนทางนำไปสู่ความหายนะแก่ชีวิต
ชุมชน องค์กร สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า เมื่อธรรมชาติเกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้น
โดยที่ธรรมชาติเองเกิดการเกื้อกูลธรรมชาติ ธรรมชาติที่เกิดขึ้นจาก
การดำเนินการพัฒนาพื้นที่ด้วยกิจกรรม “ปันมือสามัคคี” ทั้งการ
จัดการปรับสภาพดินด้วยการห่มฟาง ไล่ปุ๋ย ตามหลักการเลี้ยงดิน
ให้ดินเลี้ยงพืช การห่มดินด้วยฟาง ไล่ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอก
ดำเนินการวางระบบน้ำ ระบบไฟให้แสงสว่างด้วยไฟโซล่าเซลล์
ตามทางเดิน ได้ดำเนินการสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นเหตุปัจจัยให้ธรรมชาติ
ได้ดูแลรักษาธรรมชาติเอง

๔๐๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

โดยเฉพาะการดูแลต้นไม้ทุกชนิดในพื้นที่โดยไม่ใช้สารเคมี จัดการดูแลพื้นที่ตามธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ เมื่อปลูกต้นไม้ ๕ ระดับ ปลูกไม้ในหลุมสามัคคี หรือ หลุมพอเพียง ได้ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกดอกไม้ประดับ ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นศูนย์รวมใจ ดูแลรักษาให้ต้นไม้ใบหญ้าเจริญเติบโตขึ้นเป็นธรรมชาติ

ตลอดทั้งเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนตก น้ำจากธรรมชาติก็เริ่มไหลลงสู่รางลำน้ำหรือคลองไส้ไก่แล้วไหลลงสู่บ่อน้ำที่ขุดไว้เพื่อกักเก็บน้ำ พอเมื่อน้ำมาสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ก็เริ่มเกิดขึ้นตามมา กุ้ง หอย ปู ปลา ก็เริ่มขยายพันธุ์ นอกจากนั้นยังมีพวกแมลงชนิดต่าง ๆ ก็เริ่มรื้อก่อกองในโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ความเป็นธรรมชาติได้กลับฟื้นคืนมา จากผืนนาที่มีเพียงนาข้าว ทำนาตามฤดูกาลกลายเป็นโคกหนองนา ที่มีทุกอย่างที่กินได้ มีต้นไม้ทุกต้นที่เกิดประโยชน์ ภายในพื้นที่มีน้ำดี ดินดี อากาศดีต้นไม้เจริญเติบโตขึ้นในทุกวันตามธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากตามภาพดังต่อไปนี้

น้ำในหนองเพิ่มขึ้นหลังจากฝนตก

ไฟฟ้าโซล่าเซลล์

๔๐๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

น้ำในคลองไส้ไก่

สะพานข้ามคลองไส้ไก่

๔๐๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

รวงข้าวอินทรีย์ในนา

ธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่

ที่อยู่อาศัยที่รายล้อมด้วยธรรมชาติ

๔๐๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

फलใต้ ๕ T = Treatment (การรักษา)

เมล็ดพันธุ์ที่หาซื้อเมล็ดพันธุ์ในตลาดเป็นหมัน เพราะเราไม่สามารถเอามาทำเป็นพันธุ์ปลูกต่อได้ ซองหนึ่งมีราคาที่สูงพอนำมาปลูกทานแล้วได้เก็บผลผลิตก็ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ ผู้เขียนจึงได้ปรึกษาอาจารย์โจน ผอ.ผุสดี แม่แรม ซึ่งอาจารย์โจนมีเมล็ดพันธุ์ เป็นมรดกของมนุษยชาติ เหตุนี้เอง ผู้เขียนจึงได้ตัดสินใจทำโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ โดยได้ทำห้องเพื่อเก็บเป็นธนาคาร มีการทอดผ้าป่าเมล็ดพันธุ์เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์ แล้วใครอยากได้ก็เอาไปปลูก พอปลูกได้เก็บเกี่ยวผลผลิตเอาดอกเบี้ยคือเมล็ดพันธุ์มาฝากไว้คืนที่ธนาคารเมล็ดพันธุ์

เมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมจากโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์

๔๐๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ทั้งนี้ ความมั่นคงทางเมล็ดพันธุ์เราต้องรักษาเมล็ดพันธุ์ เพราะคือสมบัติของธรรมชาติไม่ควรมีใครผูกขาด เมื่อเมล็ดพันธุ์เป็นหมันก็จะกลายเป็นทาสของนายทุนเพื่อซื้อมาปลูกกิน แนวคิดเกษตรผสมผสานตามศาสตร์พระราชา พระองค์มุ่งมั่นตั้งใจให้คนพึ่งพาตนเองได้ กระทั่งแม้วันนี้เราก็ต้องซื้อ ผู้เขียนได้ดื่มด่ำน้ำบ่อที่ขุดไว้ พบว่า น้ำรสชาติดี มีความสะอาด ไม่ทำให้ร่างกายเกิดความผิดปกติแต่อย่างใด

การมีเมล็ดพันธุ์เป็นของตนเองจะทำให้เราสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารไว้หลังบ้านก็ได้ เรียกได้ว่า เซเวน ครัฟท์หลังบ้าน เมื่อพื้นที่มีมั่นคงของน้ำ มีเมล็ดพันธุ์ มีอาหาร มนุษย์จะอยู่ได้แน่นอน เราจะเห็นได้ว่าปัจจุบันคนกรุงเทพรักทำงานหาเงินเพื่อซื้ออาหารที่มีพิษเป็นมะเร็งซึ่งคนไทยเป็นมาก ยิ่งพอโควิดมาคนกรุงเทพรู้แต่ความลำบาก แต่คนทำเกษตรเกษตรกรกลับอยู่ได้อย่างสบาย

ดังนั้น โครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ และธนาคารที่ดินทำกินเพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอปรางค์กู่ ศรีสะเกษ เกิดมาจากพิษภัยจากโรคโควิด ๑๙ นอกจากจะเป็นภัยคุกคามร่างกายที่นำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บจนถึงตายแล้ว ยังคุกคามเรื่องเศรษฐกิจสร้างความอดอยากหิวโหย อันเป็นผลจากการที่คนจำนวนมากตกงาน จนไม่สามารถเลี้ยงปากท้องตนเองและครอบครัว

แม่แรมซึ่งเป็นบุคคลต้นแบบอีกท่านที่หันมาทำพืชสวนนาป่าคันทองคำที่มีชื่อเสียงของอำเภอปรังคู้ได้เผยความในใจว่า ลูกทั้งสามคนต้องตงงาน และออกจากงานเพราะบาดแผลจากโควิด แต่โชคดีที่แม่แรมมีพื้นที่ ๑๒ ไร่ ให้ลูกๆ ได้กลับมาเพราะปลูกพืชผักต่าง ๆ เพื่อขายเลี้ยงตนเองและครอบครัว

แต่วิกฤตก็คือ ต้นทุนอันเกิดจากการที่ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์จากนายทุนที่ผูกขาดมรดกของเมล็ดพันธุ์ไว้ ยิ่งกว่านั้น เมื่อเก็บพืชผลได้แล้วเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อมาจะเป็นหมันและฝ่อไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ ชาวเกษตรกรจึงต้องหันกลับไปซื้อเมล็ดพันธุ์จากนายทุนที่ผูกขาดมาปลูกอีกเช่นนี้เรื่อยไป ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น จึงไม่แปลกที่โจน จันได จะออกมาประกาศก้องว่า "การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ คือ การส่งต่อมรดกชีวิตที่ยิ่งใหญ่ที่สุด" การรักษาเมล็ดพันธุ์ จึงหมายถึงการพึ่งตนเองในระยะยาว ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไป การผูกขาดเมล็ดพันธุ์จึงหมายถึงการทำให้เกษตรกรต้องเอาชีวิตไปฝากไว้กับชนชั้นนายทุน

นอกจากนี้ ลูกหลานที่ตงงานที่กำลังกลับมาบ้านบางคนขาดพื้นที่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงตนเอง และขายส่วนเกินเพื่อนำไปใช้จ่ายใช้สอยเลี้ยงชีพในเรื่องอื่น ๆ จึงมีความจำเป็นต้องหาพื้นที่เพื่อรองรับกลุ่มคนดังกล่าว ให้สามารถอยู่รอดในสถานการณ์เช่นนี้ ในขณะที่เกษตรกรจำนวนมากทำนาปีละครั้ง จึงปล่อยที่นากร้างว่างเปล่าร่วม ๔ เดือน กว่าที่จะเข้าสู่หน้าฝนเพื่อร่วมต้นทำนา

๔๑๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ฉะนั้น พื้นที่ดังกล่าวสามารถนำมาพัฒนาและปรับปรุง เพื่อปลูกพืชผลทางการเกษตรเพื่อยังชีพได้เช่นกัน จึงเป็นโอกาสที่จะนำพื้นที่ดังกล่าวมาเข้าร่วมโครงการธนาคารที่ดินเพื่อทำกินในยุคโควิด

จากตัวแปรทั้ง ๒ เรื่องนั้น จึงเป็นที่มาของผู้เขียนได้ริเริ่มทำโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ และโครงการธนาคารที่ดินทำงานกิน อันจะช่วยสร้างโอกาสและรองรับวิกฤติการณ์ด้านอาหาร และความอยู่รอดของเพื่อนมนุษย์ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก และหาทางออกให้แก่ตนเองและครอบครัวให้สามารถลืมตาอ้าปาก และผ่านพ้นวิกฤติการณ์ในครั้งนี้

โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เมื่อดำเนินแล้ว ต้นไม้ก็เริ่มเติบโต ต้นไม้ พืชผัก เมื่อถึงคราวที่จะต้องเก็บพันธุ์ ก็ได้มีการคัดแยกพันธุ์เพื่อรักษาพันธุ์ดั้งเดิมเพื่อนำมาเพาะปลูกได้อย่างยั่งยืนตลอดทั้งได้ดำเนินการจัดทำโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์เพื่อรวบรวมพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ จากเครือข่ายทั่วประเทศไว้เพื่อการขยายพันธุ์และแจกจ่ายแก่เกษตรกรที่สนใจรับไปขยายพันธุ์แล้วนำพันธุ์มาส่งคืน

เมื่อได้รับผลผลิตแล้วก็ใช้พันธุ์ที่มีปลูกต่อไป เป็นการลดต้นทุนของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี การคัดเลือกพันธุ์เน้นคัดเลือกเอาเฉพาะเมล็ดพืชที่ดี ไม่แตกหัก ไม่เสียหาย เก็บไว้โดยไม่ให้ถูกลมและแดดกระทบ เมล็ดพันธุ์ที่สามารถขยายพันธุ์ได้เป็นเมล็ดที่มีแก่นใน เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เป็นเหตุให้มีความมั่นคงทางอาหารอย่างความยั่งยืนเพราะพึ่งพาตนเอง

फलใต้ที่ ๖ A = Assistance (การช่วยเหลือ)

แต่งไทยของโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

๔๑๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ดำเนินการทำพุททสิกรรมโคกหนองนาโมเดลจนทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารแก่ชีวิตครอบครัวตนเอง มีอาหารที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตตลอดทุกช่วงฤดูแล้ว สามารถนำผลผลิตที่เกิดขึ้นในพื้นที่พุททสิกรรมจนล้นเหลือนั้นมาช่วยเหลือแบ่งปันให้แก่ผู้อื่นได้ ซึ่งการช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ จะเสริมสร้างพลังชีวิตทำให้จิตคลายจากความตระหนี่ถี่เหนียว การแบ่งปันเป็นการได้ให้ทานตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกซึ่งความรัก ความเมตตา ปราบณาดีแก่ผู้อื่น

ผู้เขียนได้นำเอาผลผลิตที่เกิดขึ้นในพื้นที่โคกหนองนา สันติศึกษาโมเดล ทั้งพืชผัก ผลไม้ ที่มีมากจนเหลือจากการรับประทานไปช่วยเหลือพี่น้องในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ รวมไปถึงการนำเอาผลผลิตที่เป็นพืชผักสวนครัวไปช่วยเหลืองานบุญต่าง ๆ ในชุมชน เช่น นำเอาไปถวายวัดเพื่อจัดทำโรงทาน นำเอาพืชผักผลไม้ไปทำบุญในงานฌาปนกิจศพ

การเอาพืชผักไปมอบเป็นวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหารเลี้ยงเจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่เข้าประจำเวรในศูนย์พักคอยในช่วงที่สถานการณ์โควิดแพร่ระบาดอย่างหนัก นำเอาพืชผักสวนครัวร่วมอบแก่โรงเรียนในชุมชนเพื่อประกอบอาหารเลี้ยงเด็กนักเรียน เป็นต้น

ช่วยเหลือกันและกัน

๔๑๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

การได้ช่วยเหลือกันและกันในยามที่เกิดวิกฤติ เป็นการได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยตนเอง เป็นการได้พึ่งพากันเอง อาหารกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุดในยามที่เจอวิกฤติ เมื่อใครพอมีพออยู่พอกินพอแบ่งปันช่วยเหลือกัน เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจไมตรีจิตต่อกัน การช่วยเหลือกันจึงนับว่าเป็นโอกาสในการพึ่งพาอาศัยกันและกัน เมื่อการพึ่งตนเองได้ก็เป็นโอกาสให้เป็นที่พึ่งกันด้วย เป็นการได้พึ่งกันเองโดยเฉพาะกลุ่มคนที่เคยมีส่วนแห่งการช่วยกันพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม

ผลได้ที่ ๗ I = Impression (ความประทับใจ)

เมื่อเราทำและเห็นความอุดมสมบูรณ์ คนที่สนใจก็เลยเริ่มที่จะมาดู มาศึกษาเริ่มเห็นว่าถ้ามีแหล่งน้ำก็จะช่วยทำให้รอบ ๆ บริเวณเกิดความชุ่มชื้น เกิดความประทับใจ แล้วเกิดแรงบันดาลใจ จนกระทั่งมีความมั่นใจ จนสามารถนำไปปฏิบัติได้

จะอย่างไรก็ตามการพัฒนาพุทธกสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลที่เป็นรูปธรรมเป็นพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางด้านอาหาร เป็นพื้นที่สร้างจุดสนใจให้แก่ผู้คนที่สนใจในการศึกษาดูงานหรือเดินทางผ่านไปผ่านมามีโอกาสแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม เป็นพื้นที่ทำให้เกิดความประทับใจเมื่อได้เข้ามาสัมผัสพบเห็นเกิดแรงบันดาลใจที่จะเอาไปทำหรือไปต่อยอดในพื้นที่ของตนเองได้

ความประทับใจเป็นจุดเริ่มการส่งต่ออุดมการณ์นำแนวคิดไปทำต่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้เข้ามาสัมผัสด้วยตนเอง เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา เห็นความอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีร่มไม้ดบังแสงแดดเป็นร่มไม้เป็นที่พึ่งพาอาศัยนั่งพักผ่อนหย่อนใจ มีกระท่อมน้อยที่ลมพัดเข้าได้รอบทิศ อากาศเย็นสบาย น้ำในสระ มีสะพานให้เดินข้ามคลองไส้ไก่ ในคลองไส้ไก่เต็มเพียงพอต่อการนำมาใช้ในการทำพุทธรักษาในพื้นที่ได้ตลอดปี ได้เห็นธนาคารน้ำที่มีการกักเก็บไว้ได้อย่างเพียงพอ

๔๑๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

เครือข่ายงานโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

การได้พบได้เห็นพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ มีสิ่งแวดล้อมที่เขียวขจี มีพืชผัก ผลไม้ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีพื้นที่อันเป็นสวน เป็นป่า เป็นนา เป็นคลอง เป็นรมณีสถานอันน่ารื่นรมย์ เป็นฐานการเสริมสร้างความประทับใจแก่ผู้คนทั้งหลายที่ก้าวเข้ามาเยี่ยมชมได้ตลอดไปทุกฤดูกาลและเป็นฐานพลังให้คนที่ประทับใจนากลับไปใช้พัฒนาพื้นที่ของตนเองต่อไปได้

ผลไถ่ที่ ๘ S = Sustainability (ความยั่งยืน)

หลักการพัฒนาตามแนวทางนี้ นับว่าสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของยูเอ็น หรือองค์การสหประชาชาติ (Sustainable Development Goal : SDGs) ที่เน้นขจัดความยากจน และพัฒนาให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างประสานสอดคล้อง และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การพัฒนาที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน จะต้องส่งมอบองค์ความรู้จากฐานสู่ฐาน โดยทำให้ โรงเรียนได้หันมาสนใจโคกหนองนาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชนฐานราก จึงต้องผู้อำนวยการโรงเรียนสองแห่ง คือ นายชินพงศ์ พิมจันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบึงกะโพธิ์ และ นางสาวินี พิมพ์จันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพอก

๔๑๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ท่านได้สละเวลาอันมีค่าเดินทางมาแลกเปลี่ยนมุมมอง การพัฒนาเกษตรผสมผสานตามแนวทางโคกหนองนาและธนาคาร น้ำ เพื่อนำเยาวชนให้หันกลับมาสนใจเกษตรทางรอด อันจะสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างยั่งยืน

จึงมองได้ว่า ท่านผู้อำนวยการทั้งสองนั้น สนใจโครงการ โคกหนองนามาเป็นทุนเดิม เพียงแต่ที่ผ่านมานั้นได้ทำแบบไม่เต็ม ยศ ด้วยความมุ่งจะพัฒนาโครงการนี้แบบเต็มยศจึงมาศึกษาจาก สถานที่จริง เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อไป เมื่อเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้จึงมีพลังและเกิดแรงบันดาลใจ ที่จะกลับไปพัฒนาโครงการโคกหนองนาเพื่อส่งมอบรุ่นสู่รุ่นให้เกิด ความยั่งยืนต่อไป

ความจริงแล้ว เมื่อผู้อำนวยการเห็นความสำคัญของ เกษตรผสมผสานตามแบบโคกหนองนา จึงเป็นมงคลต่อครูและ นักเรียนจำนวนมาก ที่จะได้รับการขยายผลไปสู่การบูรณาการ กระบวนการเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้นักเรียนได้ ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของเกษตรผสมผสานแทนที่จะเน้นปลูก พืชเชิงเดี่ยว

ยิ่งกว่านั้น เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ระบบนิเวศวิทยาผ่านน้ำ ดิน พืช ป่า และอาหาร เป็นต้น ว่ามีคุณค่าและความสำคัญต่อชีวิตอย่างไร อีสานไม่ได้แห้งแล้งเพราะธรรมชาติซ้ำเติมมาแต่เดิม หากแต่กลุ่มคนจำนวนมากตัดไม้ทำลายป่า ดิน และผืนน้ำ หลาย คนตัดไม้ออกจากผืนนาเพราะกลัวต้นไม้จะทำลายการเติบโตของต้นข้าว ผลตามมาก็คือแดดที่เผาดิน จนขาดความชุ่มชื้น จนกลายเป็นความแห้งแล้งที่แผดเผาตนเองในที่สุด

อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้เคยชื่อว่าเป็นอำเภอที่แห้งแล้งที่สุด ก็มาจากหนึ่งในตัวแปรเหล่านั้น หากนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมีธยมศึกษาหันมาสนใจศึกษาตัวแปรดังกล่าว โดยมีผู้บริหาร และครูคอยกระตุ้น เชื่อว่าในที่สุดจะเกิดผลจากบวกต่อการพัฒนา แล้วเมื่อนั้น ดิน น้ำ ป่า และอาหาร จะมีความอุดมสมบูรณ์ในที่สุด เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริงต่อไปด้วย

การดำเนินการพัฒนาขั้นที่ ๘ จึงเป็นการดำเนินการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยผู้เขียนได้พัฒนาโคกหนองนาโมเดลสันติศึกษา โมเดล เน้นออกแบบพื้นที่ตอบโจทย์ความยั่งยืนภายใต้ความคาดหวังจำเป็นของพื้นที่ โดยทั่วไปโคกหนองนามีหลายที่อยู่แล้วทุกคนก็ต่างรู้เพราะในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านวางแนวทางเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

๔๒๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

มีสูตรการออกแบบพื้นที่ตามเกณฑ์ ๓๐ % ๓๐ % ๓๐ % ๑๐ % มีการพัฒนาต่อยอด ว่า ๓๐ % แรก คือ โคน ๓๐ % ที่สอง คือ หนอง ๓๐ % ที่สาม คือ นา และ ๑๐ % คือ ที่อยู่อาศัย

คำถาม คือ โคนหนองนาสันติศึกษาโมเดล โดยมีพระลงมาทำจะเหมือนกับโคนหนองนาโมเดลทั่วไปไหม ซึ่งของเราเน้นแนวทางของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ด้วย โดยทำโคนหนองนาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องด้วย ในขณะเดียวกันเราพยายามยกระดับเพื่อให้เกษตรกรมีปากท้องที่อึดหน้าสำราญแล้ว จะต้องมาสนใจความสุขสงบเย็นเป็นสันติที่อยู่ภายใน โดยเป็นการดำเนินการทำโคนหนองนาทั้งสองมิติไปพร้อม ๆ กัน ประเด็นหลัก คือ การทำจิตใจให้สงบ การทำศูนย์ใกล้เคียง การทำให้คนมีอาหารการกินให้เพียงพอก่อน

การพัฒนาที่ทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของคันถโมเดล เพราะเป็นส่วนของจิตใจที่ได้รับผลจากการลงมือทำการพัฒนาเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการพัฒนาพุทธสิกขารมโคนหนองนาสันติศึกษาโมเดลในระยะแรกเริ่มต้นจะมีความเหนื่อยกาย ต้องใช้ความอดทนต่อความร้อนของแสงแดดที่แผดเผาร่างกาย แต่เมื่อดำเนินการพัฒนาสู่ความเจริญเกิดความอุดมสมบูรณ์ ต้นไม้เริ่มเจริญเติบโต พอเดินเข้าสู่พื้นที่ได้เห็นต้นไม้พืชผักได้เจริญเติบโตก็มีความสุขเพียงได้เดินเห็นหรือเดินผ่านก็มีความสุขเสมอ

ที่สำคัญเดินทางมูมนไหนดก็มีพืชผักที่กินได้ ทำให้เกิดความสุขใจ สบายใจเพราะมีอาหารเพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิตไม่ต้องแสวงหาเงินทองเพื่อซื้อมาประกอบอาหาร แต่เมื่อเดินเข้าสู่พื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาก็ได้พืชผักเพียงพอต่อการประกอบอาหารได้ผลผลิตที่มากเพียงพอก็นำไปแจกต่อ ผู้คนเดินทางมาเยี่ยมชมศึกษาดูงานก็ต่างมีความสุขได้รับของฝากติดมือกลับบ้านทุกคนความสุขที่เกิดจากการได้แบ่งปัน ความสุขที่เกิดจากการได้เป็นผู้ให้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ได้เกิดขึ้นบนพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

ทั้งนี้ วิถีแห่งสุข วิถีธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า เมื่อยามเป็นเด็ก เราอาจจะไม่อิน หรือลืกซึ่กับบรรยากาศแบบนี้ และอาจจะออกไปในทางเฉยๆ และบางครั้งรังเกียจวิถีแบบนี้ด้วยซ้ำ แต่เมื่อถึงจุดหนึ่ง จุดที่ได้รับความทุกข์และเจ็บปวดกับความศิวิไลซ์จอมปลอม มองเห็นภาพมายาของวัตถุนิยม จึงนำเรากลับมาทบทวนภาพเก่าๆ อีกครั้ง

ในที่สุดจึงพบคำตอบว่า วิถีธรรมชาติ วิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง ความเรียบง่าย การเป็นคนธรรมดาเป็นคำตอบของชีวิต เมื่อมนุษย์ไม่ได้เจอความทุกข์ ไยเจ้าจึงจะถวิลหาทางออกจากความทุกข์ เมื่อไม่เจ็บปวด เป็นหนี้ และทุกข์ทรมานกับความละโมภโลกมาก ไยเจ้าจะถวิลหาความสุขในวิถีแบบธรรมชาติ

๔๒๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

ความสุขที่เกิดจากการสร้างสันติภาพระดับทั่วไป คือ สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้ พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพานบนดิน ต้องการให้สันติภาพไปอยู่กับชุมชน มีอยู่มีกิน อุดมสมบูรณ์เป็นพื้นฐาน ให้มีน้ำมีป่ามีอาหาร ป่าเป็นที่มาของ อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย พอมีกินก็มาหาความสุขทางใจ

เมื่อคนยังไม่อิมแสดงธรรมยังงี้ก็ไม่ทำให้เกษตรกรที่หิว โห้ยได้เข้าใจ การที่พระมาชุดโคกหนองนามันคนละเจตนารมณ์ ที่พระพุทธเจ้าปรับอภัตติปาจิตตีย์ เพราะการชุดโคกหนองนา ให้เกษตรกรได้บ่อน้ำ ได้ที่พักอาศัย เมื่อเกษตรกรไม่มีน้ำเราก็ต้อง ชักชวนเกษตรกรให้ได้มีน้ำเพื่อปลูกป่าจะได้มีความร่มเย็น เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า "ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง"

หลักสูตรสันติศึกษา มจร จึงได้จัดวางนโยบายพัฒนา พื้นที่ต้นแบบเพื่อสร้างสันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้ ให้เกิดเป็น รูปธรรม โดยดึงพลังของบวร บ้าน วัด และราชการ มาร่วมผนึก กำลังกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น

จากโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล บ้านกระโพธิ์ บ้านท่าคอยนาง อำเภอบางระจัน โดยมี แม่สมบัติ นิธิบุญยากร ในฐานะผู้บริจาคพื้นที่ และพื้นที่โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล บ้านชะยุ่ง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินการตามรูปแบบ คันโถโมเดล เกิดความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นความมั่นคงทางด้านอาหารตลอดทุกช่วงฤดูกาล

ปัจจุบันโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ได้กลายเป็น แหล่งให้การศึกษา วิจัย เรียนรู้ ดูงาน และฝึกอบรมได้แบบครบวงจร โดยภายในศูนย์ได้รับการออกแบบให้มีโคกหนองนาโมเดล สอดรับกับแนวคิด และแนวปฏิบัติของศาสตร์พระราชา ที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงออกแบบเอาไว้

จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธทาสภิกขุ โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เป็นการพัฒนาพื้นที่พุทธทาสภิกขุให้เกิดความเจริญขึ้น เพื่อในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีสวนสวยกินได้ มีพืชผักเพื่อบริโภคหล่อเลี้ยงชีวิตได้ตลอดปี เป็นพื้นที่เกิดกิจกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารที่ดำรงอย่างยาวนาน สามารถส่งต่อรุ่นต่อรุ่นได้ ต่อเนื่องตลอดยุคติดต่อกันเป็นลำดับเหมือนระลอกคลื่นไม่ขาดสายสืบต่อกันกระชั้นชิดในทุกช่วงฤดูตลอดทุกฤดูส่งต่อไปได้ตลอดช่วงอายุ

๔๒๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

การพัฒนาที่ทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน แม้ระยะแรก
เริ่มต้นจะมีความเหนื่อยกาย ต้องอดทนแต่เมื่อพัฒนาสู่ความเจริญ
เกิดความอุดมสมบูรณ์ เราจะได้รับความสุขอย่างยั่งยืน มีพืชผักที่
กินได้ ไม่ต้องแสวงหาเงินทองเพื่อซื้อมาประกอบอาหาร ช่วยลด
ต้นทุนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือนได้ ยังมีมากเพียงพอก็สามารถ
นำไปแจกต่อ

เกิดความสุขจากการได้แบ่งปันเป็นวิถีแห่งสุขวิถี
ธรรมชาติ วิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง บนฐานแห่งความเรียบง่าย
ธรรมดาๆ เป็นคำตอบของชีวิต เป็นความสุขในวิถีแบบธรรมชาติ
ความสุขที่เกิดจากการสร้างสันติภาพระดับทั่วไป คือ “สันติภาพลง
ดิน สันติภาพกินได้อย่างยั่งยืน” นั่นเอง

ความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

๔๒๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ผู้เขียนสามารถถอดบทเรียนผลกระทบที่เกิดจากน้ำเอาจันไถ โมเดล (KHANTAI'S MODEL) ไปทดลองใช้ในพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า

๑) ดินดี

จากการนำเอาคันไถโมเดลลงสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่พุทธสิริกมพื้นที่ต้นแบบด้วยการใช้แม่โคคันไถมาขุดหน้าดินนำมาปั่นคั่นนาทองคำ และใช้รถไถมาไถหน้าดินแล้วดันหน้าดินกองไว้ เพื่อทำเป็นคั่นนาทองคำ ซึ่งดินเดิมเป็นดินนาที่มีธาตุอาหารเหมาะแก่การเพาะปลูกอยู่แล้ว

ทำให้ได้หน้าดินนาเป็นดินดี ส่วนดินที่ขุดขึ้นจากการขุดหนอง ขุดคลองไขน้ำ ดินเหล่านั้นเป็นดินปานกลาง และดินไม่ดี จำเป็นที่จะต้องปรับปรุงดินให้เป็นดินดี โดยการเพิ่มธาตุอาหารลงในดินด้วยวิธีการเลี้ยงดินตามหลักการ “เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช” คือ การนำเอาฟางมาหมักดินแล้วเอาปุ๋ยคอกมาใส่โปรยทับฟาง แล้วเอาน้ำปุ๋ยหมักอินทรีย์ราดรดซ้าลงไป การปรับปรุงดินด้วยวิธีการนี้ก็จะทำให้ดินกลายเป็นดินดีที่ธาตุอินทรีย์วัตถุในดินเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ลงในดินดีนั้น

๒) น้ำดี

เมื่อขุดหนอง ขุดคลองไขน้ำเพื่อกักเก็บน้ำเป็นที่
เรียบร้อย พบว่า มีน้ำซึมขึ้นมาจากใต้ดินหลังจากที่ได้ขุดสะดือน้ำ
เพื่อทำธนาคารน้ำใต้ดิน น้ำที่ซึมขึ้นมามีสีฟ้าใส ได้ทดลองดื่มมี
รสชาติดีเป็นธรรมชาติ เป็นเหมือนน้ำบ่อที่บรรพบุรุษขุดทำเป็น
บ่อน้ำไว้ดักใช้สอยเพื่อการอุปโภคบริโภคในสมัยก่อน หลังจากที่ได้ขุด
น้ำได้ค่อย ๆ ซึมขึ้นมามากขึ้น ๆ สามารถนำเอาน้ำที่ซึมมาจากใต้
ดินเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นเบื้องต้น นอกจากน้ำจากหนองแล้ว
ยังได้ขุดน้ำบาดาลเพื่อเป็นน้ำสำรองใช้สอยในกรณีจำเป็นฉุกเฉิน

จากการพัฒนาพื้นที่ตามรูปแบบคันไถโมเดล น้ำที่ได้มา
จากการซึมจากใต้ดินเป็นช่วงแรกเท่านั้นที่เห็นปรากฏในพื้นที่
จากนั้นก็เข้าสู่ฤดูฝน หนองน้ำ และคลองไขน้ำที่ขุดไว้ได้ทำหน้าที่
กักเก็บน้ำไว้ได้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ น้ำในหนองและในคลองไขน้ำ
เต็ม ระยะแรกน้ำขุ่นเนื่องจากการขุดหนองใหม่หน้าดินเดิมถูกน้ำ
ไหลหลากปะปนลงในหนองน้ำและคลองไขน้ำ แต่เมื่อเวลาผ่านไป
น้ำในหนองเริ่มมีพืชสีเขียวเกิดขึ้น น้ำเป็นน้ำดี มีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น
ตามมามากมาย ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา ที่เกิดเองตามธรรมชาติ และ
เกิดจากการนำเอาลงไปปลูกและเลี้ยงไว้ในหนอง เช่น บัวชนิด
ต่าง ๆ กบ หอย ปู ปลา เป็นต้น

๔๒๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

น้ำดี จึงเป็นที่มาของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เพราะน้ำดีที่มีคุณสมบัติเหมาะแก่การเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตในหนองในคลอง ไหลน้ำนั้น น้ำดีทำให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ก็ได้พึ่งพาอาศัยอยู่และเติบโตตามธรรมชาติ ธรรมชาติเกิดการเกื้อกูลกันและปรับสมดุลกันเองได้ อย่างเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะต้นไม้ใบหญ้าเมื่อได้น้ำดีมีอย่างเพียงพอ ต้นไม้ใบหญ้าก็เจริญเติบโตเขียวขจีขึ้นมาเหตุนี้ก็ทำให้เกิดอากาศที่ดีตามมา

๓) อากาศดี

อากาศดี เกิดขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เจริญเติบโตขึ้น ทำให้อากาศดี ปราศจากมลพิษ มีเพียงอากาศบริสุทธิ์ มีร่มไม้ให้ร่มเงาเพื่อบังแดดที่จะแผดเผาให้ร่างกายเราร้อน ได้รับไม้ทำให้อากาศเย็นสบายสำหรับนั่งพัก นอนพักผ่อนถึงเหมาะแก่การทำสมาธิภาวนาให้เกิดขึ้นได้

อากาศเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของมนุษย์เราอย่างยิ่ง เพราะอากาศเพื่อการหายใจ การได้รับอากาศที่ดี อากาศที่บริสุทธิ์ก็จะทำให้เรามีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง มีปอดที่ดี อากาศดีจะไม่ทำลายสมรรถนะเรื่องการหายใจ ทำให้การหายใจเป็นปกติ เพราะฉะนั้นอากาศดี ช่วยทำให้บรรเทาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่จะตามมาได้

ชีวิตที่แสวงหาพื้นที่ปลอดมลพิษจึงสามารถที่จะเนรมิตขึ้นมาได้เองตามหลักพุทธทาสกรรมธรรมชาติที่เราสามารถทำขึ้นมาบนพื้นที่นาหรือไร่ของตนเองทำให้ตนเองได้มีอากาศดีสำหรับการหายใจ ชีวิตที่รับอากาศดี สุขภาพก็ดี มีความสุขกับการสูดอากาศ อันบริสุทธิ์จากธรรมชาติ การดูแลธรรมชาติ ธรรมชาติจึงดูแลเราเช่นกันนั่นเอง

๔) ป่าดี

ป่าดี มีต้นไม้หลากหลายระดับ โดยเฉพาะไม้ ๕ ระดับ คือ ระดับสูง ระดับกลาง ระดับเตี้ย ระดับเรี่ยดิน และระดับใต้ดิน หรือพืชกินหัว เมื่อดินดี น้ำดี อากาศดี เพราะมีผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ดี ป่าไม้ที่เจริญเติบโตอย่างธรรมชาติ เกิดในผืนที่ดินดี มีน้ำที่เพียงพอ และป่าดียังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกักเก็บน้ำด้วยระบบราก ทำให้เกิดความชื้นหลายระดับตามระดับของชนิดพันธุ์ไม้ ป่าดี เป็นแหล่งกำเนิดอาหารนานาชาติสำหรับสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานก็ยังได้อาศัยป่าเพื่อการครองชีวิตหรือเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต ซึ่งป่าดี นอกจากเป็นแหล่งอาหารแล้วยังเป็นที่มาของที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคอีกด้วย เพราะป่ามีไม้สำหรับนำมาทำแปรรูปเป็นที่อยู่อาศัย แต่การดำเนินการพัฒนาระยะต้นต้นไม้มิยังไม่ทันโต ไม่อาจจะโตไวกว่าได้ใช้งานในปีเดียว

๔๓๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

แต่การปลูกป่าดี เมื่อต้นไม้เจริญเติบโต สัตว์ต่าง ๆ ก็ได้อยู่อาศัยทั้งนก แมลง ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับเครื่องนุ่งห่มที่มาจากป่าดี เช่น เสื้อผ้าอาภรณ์ทั้งหลายที่นำเอาวัสดุจากธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เช่น ฝ้ายไหม นำมาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม

นอกจากนั้น ในป่าดียังมียาสมุนไพรสำหรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เวลาที่ป่วยเป็นไข้ไม่สบายก็เดินเข้าไปเอายาสมุนไพรในป่าเพื่อรักษาพยาบาลเบื้องต้นได้โดยไม่ต้องไปโรงพยาบาลซึ่งสมุนไพรปลูกไว้ในป่าดี ปลูกไว้หลากหลายชนิด หรือ แม้ไม่ได้ป่วยไข้ แต่ได้อาศัยสมุนไพรธรรมชาติเหล่านั้นนำมาปรุงเป็นยาอายุวัฒนะ หรือนำมาทำเป็นน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพได้ เช่น น้ำตะไคร้ น้ำมะนาว เป็นต้น

๕) อาหารดี

อาหารดี เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการทำพุทธกสิกรรม โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล ที่มาจากการเฝ้าดูแลบำรุงเลี้ยงดูพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เป็นความมั่นคงทางด้านอาหาร ที่หิวเมื่อไรก็สามารถเดินเข้าไปในสวน ในป่า ลงในน้ำ หรือ ไปสู่แปลงผัก เล้าไก่ไข่ บ่อปลา

กล่าวคือ ทั้งในหนอง ในคลอง ในนา เป็นแหล่งอาหาร ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องใช้เงินเพื่อไปซื้ออาหารก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่ของตนเอง แม้จำเป็นที่จะต้องเครื่องปรุงอาหารที่ไม่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเองก็ตาม ก็ยังช่วยลดค่าใช้จ่าย ๆ ได้ เพราะไม่จำเป็นต้องซื้อทุกอย่าง ซื้อเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพื่อนำมาประกอบอาหารหล่อเลี้ยงชีวิต

อาหารดี มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ไม่มีสารพิษปนเปื้อนเพราะอาหารในพื้นที่เป็นอาหารที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ใช้สารเคมี ทั้งพืชผักผลไม้ชนิดต่างๆ เพราะฉะนั้น การนำเอาคันไถ โมเดลมาลงสู่การปฏิบัติทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารดี ซึ่งอาหารดี เป็นอาหารที่ปลอดสารพิษและมีอยู่อย่างพอเพียงในพื้นที่ของตนเอง

จากผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาตามรูปแบบคันไถ โมเดล ซึ่งได้อธิบายแล้วข้างต้นนั้น ผู้เขียนจึงได้ออกแบบสัญลักษณ์ของการพัฒนาพุทธกสิกรรมเพื่อสื่อความหมายให้เป็นที่จดจำและย้ำเตือนใจเกษตรกร คือ ภาพสัญลักษณ์ต่อไปนี้

๔๓๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สัญลักษณ์การพัฒนาพุทธกิจกรรมคุรุสภา เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำอธิบายสัญลักษณ์

นกพิราบคาบดอกบัว คือ วิสวกรสันติภาพโดยบินกลับคืนสู่ถิ่นฐานชุมชนของตนเอง เพื่อทำหน้าที่ แบ่งปัน หยิบยื่น หลักการ วิธีการ แนวคิด เพื่อสร้างและพัฒนาชุมชนให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน อย่างมีความสุขสงบร่มเย็น

สีฟ้า คือ ภูมิอากาศและน้ำอันเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นของเกษตรกร

สีเขียว คือ ต้นไม้ ใบหญ้า พืชพรรณ ธัญญาหารอัน
อุดมสมบูรณ์

น้ำตาล คือ ดินดีที่มีธาตุอาหารเป็นอินทรีย์วัตถุเหมาะ
แก่การเพาะปลูกพืช

คันไถ คือ สติปัญญาเป็นฐานที่ทำให้เกิดความ
เจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตและสังคม

ทั้งด้านความเป็นอยู่ ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม
ด้านชุมชน ด้านอาชีพ เมื่อหลอมรวมมาจากคำว่าสันติภาพที่ลูก
ศิษย์ของเราทุกคนได้ร่วมกันในการทำงานรับใช้ชุมชนและสังคม
ภายใต้สันติปณิธานที่เราทุกคนได้สรรค์สร้างขึ้นมา เป็นคำอธิษฐาน
เตรียมใจของคนทำงาน และผู้เรียนว่า

๔๓๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

“ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจะอธิษฐานว่า
ข้าพเจ้าขอบำเพ็ญสันติবারมี
พัฒนาชีวิตให้รู้ตื่นและเบิกบาน
ร่วมประสานมนุษยและสังคม
ให้อุดมด้วยสันติสุข
ในทุกกลมหายใจ
ตลอดไปเทอญ”

บทที่ ๑๑

สรุป : มนุษยชาติจะมีความมั่นคง
ทางด้านอาหารได้อย่างไร

บทที่ ๑๑ สรุป : มนุษยชาติจะมีความมั่นคง ทางด้านอาหารได้อย่างไร

ความนำ

การพัฒนาประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ต้องพัฒนากสิกรรมอย่างยั่งยืน ที่มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ถึง ๒ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน^๑ เพราะฉะนั้น ประเด็นวิกฤติที่สำคัญเมื่อการเกิดภัยแล้งขึ้นย่อมสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ชีวิตให้มีความลำบากอย่างยิ่ง ทำให้ข้าวปลาอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นความอดอยาก ทุกพื้นที่ในแผ่นดินจึงควรมีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เพื่อให้สอยในพื้นที่ดิน จะช่วยแก้วิกฤติภัยแล้งได้อย่างยั่งยืน^๒ ภายใต้การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบการทำงานตามศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตของประชาชนให้บรรลุตามเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน^๓

เมื่อเกิดภัยแล้ง อาชีพกสิกรรมที่เป็นประชากรส่วนใหญ่
ทำนั้นได้รับผลกระทบเกิดวิกฤติจากภัยแล้ง ส่งผลกระทบต่อ
ผลผลิตทางการดำเนินการทำกสิกรรม ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ไม่มี
ความรู้ที่เพียงพอที่จะมีความสามารถในการจัดการวางแผนพื้นที่
กสิกรรมของตนเองให้เป็นพื้นที่พึ่งพาตนเองในยามเมื่อเกิดภัยแล้ง
หรือน้ำท่วม

การพัฒนาพุทธกสิกรรมโคกหนองนาเพื่อการพัฒนา
อย่างยั่งยืนที่ทำให้มนุษยชาติมีความมั่นคงทางด้านอาหารได้ เพราะ
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณค่าเดิมสู่การสร้างคุณค่าใหม่อย่างเป็น
ระบบครอบคลุมความมั่นคงทางด้านอาหารที่เสริมสร้างให้เกิดขึ้น
ได้จริงทั้ง ๕ ด้าน นับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ คือ ๑) ด้านความ
เป็นอยู่ ๒) ด้านสุขภาพ ๓) ด้านสิ่งแวดล้อม ๔) ด้านชุมชน และ ๕)
ด้านอาชีพ^๔ ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

๑) ด้านความเป็นอยู่

มนุษยชาติมีความเป็นอยู่ที่ดี เกิดขึ้นได้จากการพัฒนา
พื้นที่พุทธกสิกรรม โดยทำให้พื้นที่ดินนั้น เป็นพื้นที่เพื่อการ
เสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชีวิตและครอบครัว เพราะใน
พื้นที่พุทธกสิกรรม

๔๓๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

สามารถทำให้เกิดการสร้างแหล่งอาหารที่ดีมีที่อยู่อาศัย
ที่ดี มียาสมุนไพรเพื่อการรักษาและป้องกันโรคที่ดี มีเครื่องนุ่งห่ม
เครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับใช้สอยที่ดีและมีอย่างเพียงพอ

ตลอดทั้งทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่าง
พร้อมหน้า ทำให้เกิดการได้ช่วยเหลือเกื้อกูลการทำงาน ครอบครัวได้
ทำงานร่วมกัน ลดภาระการใช้จ่าย ทำให้ไม่มีหนี้สิน ชีวิตไม่ต้องดิ้น
รนทนทุกข์กับการแก่งแย่งแข่งขันดิ้นรนกับใคร ชีวิตตนเองและ
ครอบครัวมีภาวะความเป็นอยู่อย่างสงบร่มเย็นเป็นสุข ไม่มีการ
เบียดเบียนพยายาบทปองร้ายผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบาก
เดือดร้อน มีความมั่นคงในชีวิตครอบครัว แล้วยังทำให้ชีวิตมีโอกาส
ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันแก่ผู้อื่นอีกด้วย ถือว่า ด้านความเป็นอยู่
ของชีวิตมีแต่ความสุข มีความมั่นคงทางด้านอาหารที่ช่วยเสริมสร้าง
ความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุขทั้งครอบครัวนั่นเอง

๒) ด้านสุขภาพ

มนุษยชาติเมื่อได้อาศัยพุทธกสิกรรม ทำให้ได้ออกกำลังกาย
ด้วยการขุดดิน ปลูกต้นไม้ ไล่ปุ๋ย ดยหญ้า ได้ยืน เดิน นั่ง นอน
ในพื้นที่ ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดี

การพุทธกสิกรรมจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ได้ออกกำลังกายในทุกวัน ก็จะช่วยทำให้ร่างกายมีความแข็งแรง มีความอดทนต่อแดด ลม ฝน สุขภาพพลานามัยมีความสมบูรณ์ โดยไม่มีโรคภัยเบียดเบียนอันเกิดจากสารพิษในอาหาร สุขภาพร่างกายถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ

เมื่อพุทธกสิกรรมทำให้มนุษยชาติเกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ทำให้สามารถบรรเทาความหิว ทำให้ร่างกายเจริญเติบโตแข็งแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับอาหารที่ปราศจากสารเคมี เป็นอาหารจากพืชผักอินทรีย์ ย่อมทำให้มีอาหารเพียงพอ กิน เพียงพอใช้ เพียงพออยู่ เพียงพอร่มเย็น ช่วยบรรเทาความหิว บรรเทาทุกข์ ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงโรคภัยไข้เจ็บน้อยลง

นอกจากสุขภาพร่างกายที่ดีของมนุษยชาติแล้ว ยังทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจดีด้วย เพราะการได้อยู่กับธรรมชาติอันบริสุทธิ์ได้ประพาสปฏิบัติธรรมในไร่นา เป็นการได้ฝึกอบรมมโนะจิตใจของตนเองอยู่เสมอ เช่น เมื่อว่างเว้นจากการทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยนักทางร่างกาย เมื่อชำระร่างกายให้สะอาดแล้ว นำพาครอบครัวร่วมกัน สวดมนต์ไหว้พระ นั่งภาวนาได้ร่มไม้ ปรชาน เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์หรือต้นไม้ในพุทธประวัติ เพื่อให้จิตใจได้เกิดความสุขสงบร่มเย็น สุขภาพทั้งร่างกายแข็งแรงและจิตใจเข้มแข็ง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน มีจิตที่เมตตากรุณา ไม่มีความหวั่นไหวต่อโลกธรรม ชีวิตร่างกายแข็งแรงจิตใจก็เป็นสุขนั่นเอง

๔๔๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงถือได้ว่า ความมั่นคงทางด้านอาหารทำให้มนุษยชาติ
เกิดความมั่นคงทางด้านสุขภาพของชีวิตและจิตใจ

๓) ด้านสิ่งแวดล้อม

สภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งเรื่องน้ำดี เรื่องดินดี เรื่องลมดี
เรื่องอากาศดี เป็นบรรยากาศที่ดี ด้วยการพัฒนาเปลี่ยนแปลงพื้นที่
มีการขุดสระน้ำ หรือ ขุดหนองน้ำ หรือ ขุดบ่อน้ำ ขุดคลองไส้ไก่
หรือ ขุดลำรางไขน้ำ แล้วเอาดินที่ขุดไปทำโคกเพื่อปลูกสวนปลูกป่า
ทำที่พักอาศัย และทำสะพานข้ามคลอง ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมให้
เกิดความสงบร่มเย็น มีความอุดมสมบูรณ์ สบายะ

สิ่งแวดล้อมที่ดีจากการแบ่งพื้นที่โดยออกแบบพื้นที่ตาม
ภูมิสังคม ผสมกับความคิดสร้างสรรค์เชิงศิลปะที่แฝงความหมาย
ไว้ในการออกแบบรูปร่างของหนอง คลองไส้ไก่หรือลำรางไขน้ำ
ตลอดทั้งทำคันนาและทำถนนทั้งทางรถ ทางคนเดิน ให้กว้างพอ
เหมาะสม โดยแบ่งสัดส่วนตามสูตรมาตรฐาน คือ โคก ๓๐% หนอง
๓๐% นา ๓๐% ที่อยู่อาศัย ๑๐% หรือจะแบ่งตามความต้องการ
จำเป็นของเกษตรกรเองได้ เพราะไม่ได้จำกัดตายตัวเมื่อดำเนินการ
ปรับปรุงดิน ห่มฟาง เพิ่มอินทรีย์วัตถุลงสู่ดิน เพื่อฟื้นฟูดินให้คืนดี

เมื่อได้ดินดีแล้วก็เริ่มดำเนินการลงมือปลูกพืชพันธุ์ที่ดี
จัดหาไว้ และพืชเหล่านั้นเมื่อเกิดผลผลิตแล้วก็เก็บเกี่ยวไว้ทำพันธุ์
ด้วย บรรยากาศสิ่งแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ก็มีแต่ความชุ่มชื้น ไม่
แห้งแล้ง มีแต่ความเขียวขจีตลอดปี มีน้ำในหนอง มีสิ่งมีชีวิตน้อย
ใหญ่ ทั้งบนบก ในน้ำ ในอากาศ อาหารก็สามารถกำเนิดเกิดขึ้นได้
อย่างมั่นคง

จึงถือว่า ความมั่นคงทางด้านอาหารสามารถทำให้
เกิดขึ้นได้ทั้งบนบก ในน้ำ ในอากาศ แต่เมื่อทำให้เกิดขึ้นแล้วอาหาร
เหล่านั้นต้องไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมต้องเป็นความมั่นคงที่เป็นมิตร
ต่อสิ่งแวดล้อมจึงจะทำให้ชีวิตและครอบครัว ชุมชน สังคม
ประเทศชาติได้รับความร่มเย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง

๔) ด้านชุมชน

การพัฒนาพุทธทาสกรรมทำให้เกิดการตั้งคนในสังคมให้
อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข เพราะเมื่อคนมีความขัดแย้งกันเรื่อง
ปาก เรื่องท้อง เรื่องการใช้ชีวิต แต่เมื่อคนในชุมชนได้ทำ
พุทธทาสกรรม เกิดการปันมือสามัคคีพัฒนาพื้นที่ช่วยเหลือกันและ
กัน ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ไม่เกิดการแก่งแย่ง
อาหาร เมื่อมีอาหารที่มากพอเพียงแล้ว วิฤทธิความขัดแย้งกันเรื่อง
ปาก เรื่องท้อง เรื่องการใช้ชีวิต ก็จะลดลง ตลอดทั้งเมื่อมีอาหาร
มั่นคง

๔๔๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสได้ทำบุญให้ทาน และได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งการแสดงออกต่อกันและกันของคนในชุมชนที่ประกอบด้วยความรักเมตตา ปรารถนาดี มีความสามัคคีกันย่อมทำให้กลายเป็นชุมชนสันติสุข

เมื่อชุมชนเกิดสันติสุข คือ ไม่ทะเลาะกัน ไม่แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่กล่าวร้ายนินทา เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะดีไม่มีการแบ่งพรรคพวก การดำเนินชีวิตในชุมชนมีแต่ความเป็นปกติสุข แม้จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจแต่ไม่ทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพราะคนในชุมชนมีแหล่งอาหารที่ดีและเพียงพอ เมื่อคนในชุมชนจะเกิดความเห็นอกเห็นใจกัน มีภัยหรือวิกฤติเกิดขึ้น ข้าว ปลา อาหาร ในพื้นที่พุทธกสิกรรมอันเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นก็จะเป็นแหล่งอาหารเพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีแต่จะได้เห็นถึงความเสียสละ ทำให้ชีวิตของคนในชุมชนมีแต่ความผาสุกเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

จึงถือว่า ความมั่นคงทางด้านอาหารสามารถทำได้ด้วยพลังของชุมชนร่วมมือกันเพื่อผลักดันให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารเพื่อชีวิตของคนในชุมชน และคนในชุมชนต่างช่วยเหลือ ขวนขวายอาสาร่วมมือกันปันมือสามัคคี ปันมือความสุข (ลงแขก) ช่วยเหลือกันและกัน

๕) ด้านอาชีพ

เกษตรกรเกิดปัญญาสร้างสรรค์สัมมาชีพ ซึ่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและสังคม ภายใต้อำนาจ “Wisdom For Peace” ปัญญาของเกษตรกรจึงเป็นปัญญาเพื่อที่จะสร้างอาชีพให้ชุมชน อาชีพที่เกิดความมั่นคงในชีวิตของครอบครัว

โดยเฉพาะอาชีพที่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน เป็นอาชีพที่สุจริต ต่างคนต่างมีอาชีพที่หนุนเสริมกัน ทำให้สันติวัฒนธรรมเกิดขึ้นในชุมชน

ชุมชนสามารถที่จะเข้าใจกระบวนการสร้างอาชีพหนุนเสริมเพื่อการอยู่ร่วมกัน มีปัญญาสร้างสรรค์สัมมาชีพในการนำพาตนเองออกจากกับดักความหิวโหย เพราะความขาดแคลนอาหาร เกษตรกรมีวิถีชีวิตจึงต้องมีปัญญาเพื่อออกแบบเครื่องมือที่สมสมัย เอื้อประโยชน์ต่อการทำพุทธทาสภิกขุ โดยเกษตรกรพัฒนาตนเอง แสดงหาความรู้อย่างลึกซึ้งในการทำกรรมเพื่อ นำความรู้มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดอาชีพ รวมทั้งมีความเข้าใจหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้งตามสมควรแก่ธรรม แล้วนำเอาธรรมไปทำในนา ในไร่ เรียกว่า ทำนาด้วยปัญญา ก็จะนำพาความเจริญรุ่งเรืองและเพื่อความผาสุกสงบร่มเย็นแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัว

๔๔๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

จึงถือว่าได้ว่า การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร
สามารถทำให้ส่งผลให้เกิดสัมมาชีพและรายได้ที่มั่นคง ทำให้พ้นจาก
ภาวะแห่งความอดอยากหิวโหย ชีวิตที่มีอาชีพที่ดีและสร้างรายได้
เกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง เกิดความเจริญรุ่งเรืองอยู่
เย็นเป็นสุขในชีวิตและครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติและ
โลกด้วย

“สันติสุขทุกกลมหายใจ สติเมื่อใด สันติเมื่อนั้น”

ดัชนีคำค้น

กสิกรรม, ๔
 กสิกรรมเชิงเดี่ยว, ๑๑๖
 กสิกรรมตามแนววิถีธรรม, ๒๐๗
 กสิกรรมตามแนววิถีโลก, ๒๐๓
 กสิกรรมแบบผสมผสาน, ๑๑๒
 กสิกรรมยั่งยืน, ๑๐๗
 กสิกรรมอินทรีย์, ๘๕
 กายภาพ, ๒๔๗
 การกักเก็บน้ำ, ๓๙
 การเกษตร, ๒๖, ๔๑, ๘๙, ๑๓๑,
 ๒๔๒, ๓๒๒, ๓๕๐, ๓๗๙
 การขุด, ๑๒
 การครองเรือนของมนุษย์, ๑๙๓
 การจัดระบบการปลูกพืช, ๑๖๙
 การใช้ประโยชน์จากอาหาร,
 ๑๐๑
 การตื่นรู้, ๒๘๑
 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ,
 ๕
 การปรับตัว, ๒๙
 การพัฒนา, ๔๒๐
 การพัฒนากสิกรรมยั่งยืน, ๑๐๘

การพัฒนาแปรรูป, ๖๔
 การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ๖๕
 การพึ่งตนเอง, ๑๑๐
 การวางแผนการจัดการน้ำ, ๖
การออกแบบพื้น, ๑๓๓
 การออกแบบสร้างภาพลักษณ์,
 ๖๐
 เกษีรภิกษา, ๔๖
 เกษีรภิกษามณีรัตน์ไพฑูริย์, ๓๑๓
 เกษตรทฤษฎีใหม่, ๑๓๓
 ขาย, ๔๖, ๔๘
 ขุดหนอง, ๑๖๕
 ไข่น้ำ, ๒๑๐
 ครอบครวั, ๒๘๑, ๓๖๓
 คลองไส้ไก่, ๓๕๖
 คลองไส้ไก่, ๑๗๓
 ความขยันหมั่นเพียร, ๑๑๗
 ความมั่นคงแก่ชีวิต, ๕๑
 ความมั่นคงทางด้านอาหาร, ๑๑
 ความยั่งยืนด้านสังคม, ๑๐๖
 ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม,
 ๑๐๖

๔๔๖ • พระครูปลัดต่อติศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ความรอบรู้, ๓๒

ความรู้, ๓๓๓

ความสุข, ๕๔

ความอยู่รอด, ๙๗

คันไถ โมเดล, ๒๗๑

คัณนา, ๓๕๖

คัณนาทองคำ, ๓๕๙

คุณภาพชีวิต, ๑๒๖

เครือข่าย, ๓๙๓

เครื่องมือ, ๑๒๔

เครื่องมือกิจกรรม, ๑๗๕

โคก, ๘๙

โคกสลัปดาห์, ๑๖๘

โคกหนองนา, ๗๒

โคกหนองนาโมเดล, ๙

โคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล,

๒๗๑

จวนดิน, ๑๙๐

จบ, ๑๗๖

จิตภาพ, ๒๔๗

ชนบท, ๒๗

ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ, ๓๑๕

ข้อปลุก, ๑๗๖

ชั้นหินอุ้มน้ำ, ๑๖๔

ชีวิตร่มเย็น, ๓๒๔

เชื้อมัน, ๒๘๒

ดิน, ๓๘๐

ต้นกล้า, ๑๗๗

ตลาด, ๕๙

ไตรสิกขา, ๒๕๔

ถึงน้ำ, ๑๗๖

ไถคราดนา, ๒๑๐

ทฤษฎีเก่า, ๗

ทฤษฎีบันได ๙, ๔๕

ทฤษฎีใหม่, ๗

ท้องเที่ยวที่ยั่งยืน, ๖๑

ทางรอด, ๘๒

ทางเสื่อมของชาวนา, ๒๒๒

ทาน, ๔๖

ทำไร่ไถนา, ๒๐๘

ธนาคารน้ำใต้ดิน, ๑๖๕

ธรรมชาติ, ๑๑, ๕๔, ๖๕, ๗๓,

๗๕, ๗๘, ๗๙, ๘๑, ๘๒, ๘๓,

๘๖, ๘๗, ๘๙, ๑๐๖, ๑๑๓,

๑๑๔, ๑๓๐, ๑๓๕, ๑๓๗,

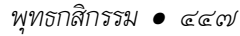
๑๕๖, ๑๗๐, ๑๗๗, ๑๗๘,

๑๗๙, ๑๘๓, ๑๘๕, ๑๘๔,

๒๔๒, ๒๔๕, ๒๔๙, ๒๕๔,

๒๖๕, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๔,

๒๙๑, ๒๙๕, ๒๙๗, ๒๙๙,

บำบัดจิตใจ, ๓๑๖
 บุญ, ๔๖, ๗๘
 บุรณการ, ๗๙
 แบ่งผลประโยชน์, ๓๗
 แบบมาตรฐาน, ๑๕๐
 แบรนต์ซัมซัน, ๕๘
 ปฏิบัติธรรม, ๒๙๕
 ประโยชน์ของโคกหนองนาโมเดล
 , ๓๘, ๓๙, ๔๘
 ประโยชน์ของธนาคารน้ำใต้ดิน,
 ๑๖๙
 ประโยชน์ในที่ดิน, ๑๐๕
 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง,
 ๑๑๕
 ปลุกป่า, ๑๓๙
 ปลุกพืช, ๑๒๔
 ปัญญา, ๒๖๑
 ปัญญาภาพ, ๒๔๗
 ป่าไม้, ๑๒๗
 เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน,
 ๖๗
 ผลเป็นอมตะ, ๒๐๘
 ผลสัมฤทธิ์จากชุมชน, ๕๙
 แผนผัง, ๑๒๔
 พหุติภาพ, ๒๔๗

๔๔๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

พอกิน, ๔๕

พอใช้, ๔๕

พอเพียง, ๒๑๘

พอร์มเย็น, ๔๕

พออยู่, ๔๕

พันธุ์พืช, ๑๒๔, ๑๗๗

พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีชีวิต, ๖๒

พึ่งพาตนเอง, ๕๑

พืช, ๔, ๑๕, ๔๒, ๕๕, ๘๕, ๘๗,

๘๙, ๙๑, ๙๘, ๑๐๑, ๑๐๓,

๑๐๔, ๑๐๖, ๑๑๑, ๑๑๕,

๑๒๕, ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๑,

๑๓๒, ๑๓๗, ๑๔๔, ๑๕๗,

๑๖๗, ๑๖๘, ๑๗๔, ๑๗๕,

๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙,

๑๘๐, ๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓,

๑๘๔, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๖,

๑๘๘, ๑๘๙, ๒๐๐, ๒๐๗,

๒๐๘, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๒,

๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖,

๒๑๗, ๒๒๓, ๒๕๐, ๒๕๑,

๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๘๘,

๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๔, ๒๙๕,

๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๙, ๓๐๔,

๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒,

๓๑๓, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๑๖,

๓๑๗, ๓๒๑, ๓๒๖, ๓๒๗,

๓๒๘, ๓๓๙, ๓๔๕, ๓๕๓,

๓๕๗, ๓๖๑, ๓๖๕, ๓๖๘,

๓๗๒, ๓๘๗, ๓๙๓, ๓๙๘,

๓๙๙, ๔๐๙, ๔๑๐, ๔๑๑,

๔๑๒, ๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๖,

๔๒๗, ๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๓,

๔๔๑

พืชเชิงเดี่ยว, ๑๔๔

พื้นที่, ๑๒๔

พื้นที่โคก, ๑๕๗

พื้นที่ภูเขา, ๑๖๘

พื้นที่สีเขียว, ๓๒๐

พุทธกสิกรรม, ๔๑๔

พุทธธรรม, ๒๘

เพาะพืช, ๒๑๐

ภัยคุกคาม, ๑๘

ภูมินิเวศ, ๑๖๘

ภูมิศาสตร์, ๑๒๕

ภูมิสังคม, ๓๐๖

มีอยู่มีกิน, ๑๔๑

มูลวัว, ๑๖๗

เมล็ดพืช, ๒๑๔

ไม้กลาง, ๑๗๘

ไม้ฉลาค, ๑๘๑
 ไม้เตี้ย, ๑๗๘
 ไม้บ้านาญ, ๑๘๒
 ไม้ปัญญาอ่อน, ๑๘๑
 ไม้พี่เลี้ยง, ๑๘๑
 ไม้มรดก, ๑๘๒
 ไม้เลื้อยเรี่ยดิน, ๑๗๘
 ไม้สูง, ๑๗๘
 ไม้หัวใต้ดิน, ๑๗๙
 ยี่งยืน, ๗, ๖, ๒, ๖, ๗, ๑๔, ๓๔,
 ๓๘, ๔๕, ๔๘, ๔๙, ๕๐, ๕๑,
 ๕๘, ๖๐, ๖๒, ๖๕, ๖๖, ๖๗,
 ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๘๑, ๘๒, ๘๖,
 ๘๙, ๙๐, ๙๑, ๙๒, ๙๗,
 ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙,
 ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๑๓,
 ๑๑๕, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๗,
 ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๙,
 ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๕๘, ๑๖๘,
 ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๘, ๑๙๘,
 ๒๐๒, ๒๐๙, ๒๑๗,
 ๒๒๒, ๒๔๒, ๒๔๖, ๒๔๗,
 ๒๔๙, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๖๘,
 ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒,
 ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๖, ๒๗๗,

๒๘๓, ๒๘๔, ๒๙๒, ๒๙๕,
 ๒๙๘, ๓๐๑, ๓๐๓, ๓๑๐,
 ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๔,
 ๓๑๗, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๗,
 ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๐, ๓๓๑,
 ๓๓๒, ๓๓๗, ๓๔๐, ๓๔๒,
 ๓๖๒, ๓๘๒, ๓๙๘, ๔๐๘,
 ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๗, ๔๑๘,
 ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๒, ๔๒๓,
 ๔๒๔, ๔๒๕, ๔๓๒, ๔๓๖,
 ๔๓๗, ๔๔๒, ๔๖๔, ๔๖๖
 ยุทธศาสตร์, ๒, ๓, ๔, ๖๐, ๖๒,
 ๙๘, ๑๑๔, ๒๖๘, ๓๔๔,
 ๓๙๙

ระบบทุนนิยม, ๑๘
 ระเบิดจากข้างใน, ๑๑๒
 โรคโควิด, ๒๔
 สถานธรรม, ๓๕๘
 ลูกกระเบิด, ๒๒
 เลือคำ, ๕๙
 เลี้ยงดิน, ๒๙๖
 วิกฤตการณ์, ก, ค, ๗, ๒, ๓, ๘,
 ๑๖, ๒๐, ๒๒, ๒๕, ๓๐, ๓๔,
 ๔๑๐
 วิกฤตความยากจน, ๒๕

๔๕๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

วิถีชาวบ้าน, ๓๑๕
 วิถีสันติภาพ, ๕๘
 วิถีสามัญชน, ๑๙๗
 วิธีการทำกรรม, ๑๒๔
 วิวัฒนาการของชีวิต, ๑๘๘
 วิสัยทัศน์, ๑๑๔
 ศาสตร์พระราชา, ๗๙
 ศีล, ๒๕๔
 ศูนย์การเรียนรู้, ๑๕, ๓๕๗
 เศรษฐกิจจิตใจต้องแก้ไขไปพร้อม
 กัน, ๓๒๙
 เศรษฐกิจฐานราก, ๔
 เศรษฐกิจพอเพียง, ๙
 สภาพแวดล้อม, ๓๐
 สมาธิ, ๒๕๘
 สร้างเครือข่าย, ๔๖, ๔๘
 สร้างแหล่งอาหาร, ๑๑๔
 สวนผลไม้, ๓๕๗
 สวนพืชผักสวนครัว, ๓๕๗
 สวนโพลวลิโอ, ๓๑๒
 สวนสมุนไพร, ๓๕๗
 ส้อมพรวน, ๑๗๖
 สันติภาพ, ๕๕
 สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้,
 ๒๘๗

สันติภาพวิถีใหม่, ๒๕๒
 สันติสุข, ๒๐๙
 สายยาง, ๑๗๖
 สิ่งแวดล้อม, ๓, ๔, ๕, ๙, ๑๓,
 ๑๘, ๒๒, ๒๙, ๓๓, ๖๗, ๖๘,
 ๘๑, ๘๒, ๘๖, ๘๗, ๙๗,
 ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘,
 ๑๐๙, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๕,
 ๑๒๒, ๑๖๙, ๑๘๕, ๒๔๕,
 ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๖๕, ๒๖๘,
 ๓๐๗, ๓๒๕, ๓๒๙, ๓๔๐,
 ๓๙๔, ๓๙๙, ๔๑๗, ๔๒๘,
 ๔๓๓, ๔๓๖, ๔๓๗, ๔๔๐,
 ๔๔๑
 สุขภาพ, ๘๗, ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๖,
 ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๒,
 ๑๑๓, ๑๑๕, ๒๔๗, ๒๔๘,
 ๒๖๕, ๓๙๔, ๔๒๙, ๔๓๐,
 ๔๓๑, ๔๓๓, ๔๓๗, ๔๓๘,
 ๔๓๙
 เสียใจ, ๑๗๖
 หญ้าแฝก, ๑๘๓
 หนอง, ๙๐
 หลักการทำงาน, ๓๘
 หลักพุทธจริยธรรม, ๒๔๒

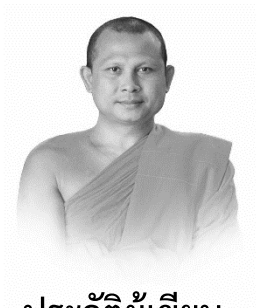
พุทธกาลสิกรรม • ๔๕๑

หลุมพอเพียง, ๑๘๐
แหล่งท่องเที่ยว, ๓๑๙
แหล่งน้ำ, ๑๒๔
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ๙๘
ออกแบบ, ๑๓๐
ออกแบบพื้นที่สวน, ๑๓๕

อะลุ่มอล่วย, ๗๗
อัครัญสูตร, ๑๘๙
อาชีวกสิกรรม, ๘, ๗๓, ๔๓๗
อาชีพที่ยั่งยืน, ๑๐๘
อุดมการณ์, ๑๑๘

๔๕๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ : พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ
(พินนท), ดร.
- เกิด : วันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๓๐
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๗ ตำบลไพรพัฒนา
อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ
- บรรพชา : พ.ศ. ๒๕๔๖ ณ วัดกลางอัมรินทราวาส
จ.ศรีสะเกษ
- อุปสมบท : วันพุธ ที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐
ณ พัทธสีมาวัดราชบุรณ
เขตราชบุรณ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๔๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสารอด แขวงราชบุรณ
เขตราชบุรณ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๔๐
โทร. ๐๘๕ - ๐๘๘ - ๙๑๕๐

พุทธกาลิกรรม • ๔๕๓

สมณศักดิ์ : พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้รับแต่งตั้งเป็น
ฐานานุกรม ที่ พระสมุห์ ใน เจ้าคณะเขต
ราชภัฏวชิรญาณ

: พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้รับแต่งตั้งเป็น
ฐานานุกรม ที่ พระปลัด ในพระศรีธีรพงศ์
(อุดม สารเมธี)

: พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้รับแต่งตั้งเป็น
ฐานานุกรม ที่ พระครูปลัด ในพระราช
กิตติรังษี (บุญทัน สนตจิตโต)

การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๘ จบมัธยมศึกษาชั้นเอก

: พ.ศ. ๒๕๕๕ นิติศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

: พ.ศ. ๒๕๕๗ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย สาขาวิชาสันติศึกษา (รุ่นที่ ๑)

: พ.ศ. ๒๕๕๙ หลักสูตรประกาศนียบัตร
บริหารกิจการคณะสงฆ์
กรุงเทพมหานคร (รุ่นที่ ๑๓)

: พ.ศ. ๒๕๕๐ ผ่านการอบรมหลักสูตร
วิชาการเทศนา “พระนักเทศน์”

๔๕๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวร
วิหาร (รุ่นที่ ๑๕)

: พ.ศ. ๒๕๖๐ หลักสูตรวุฒิบัตรการ
เสริมสร้างศักยภาพ พระสังฆาธิการระดับ
วัด (ผู้ช่วยเจ้าอาวาส) รุ่น ๑ คณะสงฆ์
กรุงเทพมหานคร

: พ.ศ. ๒๕๖๐ ผ่านการฝึกอบรมพระ
วิปัสสนาจารย์ในอุปถัมภ์โครงการทุนเล่า
เรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย ในเขต
ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

: พ.ศ. ๒๕๖๑ ผ่านการอบรมโครงการ
ส่งเสริมศักยภาพนิสิตในศตวรรษ ๒๑
“โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์
ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพด้วยโปรแกรม
ATLA.ti บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

: พ.ศ. ๒๕๖๒ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย สาขาวิชาสันติศึกษา (รุ่นที่ ๒)

พุทธกสิกรรม • ๔๕๕

: พ.ศ. ๒๕๖๕ สำเร็จการฝึกอบรม
หลักสูตรการป้องกันอาชญากรรมกับการ
อำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคม Crime
Prevention รุ่นที่ ๕ จากสำนักกิจการ
ยุติธรรม

: พ.ศ. ๒๕๖๕ สำเร็จการฝึกอบรม
หลักสูตรการบริหารงานยุติธรรม
ระดับกลาง รุ่นที่ ๑๘ จากสำนักกิจการ
ยุติธรรม

: พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับรางวัลพระราชทาน
เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
ประจำปี ๒๕๖๕ ประเภท ส่งเสริมการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนา สาขา การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในประเทศ จาก สมเด็จพระ
พระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

: พ.ศ. ๒๕๖๗ สำเร็จการศึกษาอบรม
หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการ
เสริมสร้างสังคมสันติสุข รุ่น ๑๔ สถาบัน
พระปกเกล้า

๔๕๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ประสบการณ์ทำงาน

- : พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นวิทยากรอบรมนักเรียน ค่าย
พุทธบุตร
- : พ.ศ. ๒๕๕๐: ๒๕๕๓ เป็นผู้บรรยายธรรมทาง
วิทยุชุมชนคนราษฎร์บูรณะ ๙๗.๗๕ MHz
- : พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- : พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด
ราษฎร์บูรณะ
- : พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- : พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นกรรมการสนามหลวง
แผนกธรรม
- : พ.ศ. ๒๕๖๐: ๒๕๖๑ เป็นประธานสนามสอบ
ธรรมศึกษาสนามสอบโรงเรียนขจรโรจน์วิทยา
- : พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นหัวหน้าโครงการบรรพชา
สามเณรกอบัว วัดราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ
- : พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นเลขานุการวัดราษฎร์บูรณะ
- : พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นเลขานุการเจ้าคณะแขวงบาง
ปะกอก
- : พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นหัวหน้าโครงการบรรพชา
อุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสมหา
มงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ผลงานทางวิชาการ

- : พ.ศ. ๒๕๖๑ ตีพิมพ์บทความวิชาการ เรื่อง สันตินวัตกรรม: สื่อประดิษฐ์ปริศนาธรรมของหลวงปู่สรวงเพื่อเสริมสร้างสังคม สันติสุข วารสารรัชต์ภาคย์
- : พ.ศ. ๒๕๖๒ ตีพิมพ์บทความวิชาการ เรื่อง แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
- : พ.ศ. ๒๕๖๕ ตีพิมพ์บทความวิชาการ เรื่อง แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- : พ.ศ. ๒๕๖๖ ตีพิมพ์บทความวิชาการ เรื่อง แนวคิดการขุดสระเพื่อสร้างธนาคารน้ำอย่างยั่งยืนเชิงพุทธบูรณาการ
- : พ.ศ. ๒๕๖๖ ตีพิมพ์บทความวิชาการ การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนโครงการชุมชนรักษาศีล ๕ ของชุมชนวัดसारอด กรุงเทพมหานคร

๔๕๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

ตำแหน่งปัจจุบัน

- : พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นเลขานุการเจ้าคณะแขวง
ราชภัฏบรณะ
- : พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นประธานมูลนิธิโพลวพลี
(ทางสว่าง)
- : พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรสันติ
ศึกษา
- : พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดสารอด
- : พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำ
กรุงเทพมหานครแห่งที่ ๖๑
- : พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นประธานศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อ
พิพาทภาคประชาชนแขวงราชภัฏบรณะ (๐๒)
- : พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นเลขานุการหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณติต สาขาวิชาสตินวัตรกรรมและสันติ
ศึกษา

อ้างอิงท้ายเล่ม

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๑

^๑ ชล บุนนาค และคณะ, โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs), รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑), บทสรุปผู้บริหาร.

^๒ พิริยะ ผลพิรุฬห์ และคณะ, การพัฒนาการค้าระหว่างประเทศเพื่อขับเคลื่อนประเทศกำลังพัฒนาสู่เป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs): กรณีศึกษากลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS), รายงานการวิจัย, (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑), คำนำ.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สศช. จัดประชุมระดมความเห็นเฉพาะกลุ่ม (Focus group) ครั้งที่ ๑ การพัฒนาสิทธิการยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/ewt_wmc/ewt_news.php?nid=๑๐๕๒๘&filename=, (๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^๔ YSDA, ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://ysdathailand.org/index.php?home=global-detail&id=๑๖>, (๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๖).

^๕ จังหวัดศรีสะเกษ, แผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๕ (ฉบับทบทวนปี ๒๕๖๓), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://pubhtml5.com/fwft/gyhx/basic>, คำนำ (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

^๖ จังหวัดศรีสะเกษ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ ปี พ.ศ. ๒๕๖๔, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.sisaket.go.th/story_sisaket/vission_goverment.php, (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

^๗ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จ.ศรีสะเกษ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.sisaket.go.th/page๑๕.html>, (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

^๘ กลุ่มงานยุทธศาสตร์ ฯ สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, การบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.sisaket.go.th/strategy.html>, (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

^๙ จังหวัดศรีสะเกษ, แผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๕ (ฉบับทบทวนปี ๒๕๖๓), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://pubhtml5.com/fwft/gyhx/basic>, หน้า ๗๑. (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

^{๑๐} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ธนาคนำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๘RmjXhQ๕๔๙๔> [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ ปี ๒๕๕๑, หน้า ๕๐๘-๕๐๙.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓-๒๕๔/๑๘๘-๑๘๙.

^{๓๓} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ, “กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio> [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓]

^{๓๔} พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนล้ำ และคณะ, การจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการน้ำสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและพึ่งตนเองด้านแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา โครงการธนาคารน้ำใต้ดิน (Ground water bank) บ้านคำกลาง ตำบลเก่าขาม อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) , ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^{๓๕} ศราวุธ ผลโพธิ์ และพรรณวดี ครองสำราญ, การวางแผนบริเวณแปลงกสิกรรมสาธิต ภายใต้แนวคิดกสิกรรมทฤษฎีใหม่ คณะเทคโนโลยีการกสิกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, **รายงานการวิจัย**, (คณะเทคโนโลยีการกสิกรรม: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

^{๓๖} กรมพัฒนาชุมชน, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://roiet.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๔๘/๒๐๒๐/๐๘/โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ.compressed.pdf>, (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๔).

^{๓๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

^{๑๘} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ประธานหลักสูตรปริญญาโทสาขาวิชาการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สันติสนทนาชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลีพล้อ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร์, กรรมการวัดบ้านชะมูง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลีพล้อ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๖} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๐๓/๙๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ชัยรัตน์ รุ่งแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านชะมูง (โนนเจริญศึกษา), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ มงคล พินผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๓๑} โจน จันได, ผู้ออกแบบอิสรภาพให้กับชีวิต มนุษย์บ้านดินคนแรกของเมืองไทย, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๒} สามชาย ศรีสันต์, ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๓} MGR Online, “ถอดรหัส ส.ค.ส.พระราชทานปี ๔๗ เศรษฐกิจพอเพียง “พอหลวง” แก้วระเบิด ๔ ลูกสังคมไทย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/qol/detail/๙๕๙๐๐๐๐๑๐๕๑๐๔>, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๔} สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๕} สามชาย ศรีสันต์, ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๖} โจน จันได, ผู้ออกแบบอิสรภาพให้กับชีวิต มนุษย์บ้านดินคนแรกของเมืองไทย, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

๔๖๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

^{๓๗} สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน, สันติสนทนา
ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖
สิงหาคม ๒๕๖๔.

^{๓๘} สามชาย ศรีสันต์, ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สันติสนทนา ชนบท
วิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม
๒๕๖๔.

^{๓๙} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ประธานหลักสูตรปริญญาโทสาขาวิชา
การจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สันติสนทนา
ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖
สิงหาคม ๒๕๖๔.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๒

^๑ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

^๒ วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่ (๑/๘) : ศาสตราจารย์พระราชสุโศก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vLzMo๔cpt๕zKI&index=๑>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).

^๓ อนันต์ชัย เลาะพันธ์, ระบอบการปกครองแบบฟิวต์กับวิถีแห่งขุนนางและอศวินสมัยกลาง, วารสารปาริชาติ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐) : ๑ - ๑๓.

^๔ สุริยา อุษาคนเญ, เกษตรพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mobile.facebook.com/SuriyaSoutheast/posts/๑๙๑๖๐๙๗๘๕๘๗๗๙๔๓?_rdc=๑&_rdr, (๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

^๕ พิเชฐ โสวิทยสกุล, รวมเกษตรทฤษฎีใหม่ โคกหนองนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๔๙etXLoWpWg>, (๒๓ มกราคม ๒๕๖๔).

^๖ พิเชฐ โสวิทยสกุล, รวมเกษตรทฤษฎีใหม่ โคกหนองนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๔๙etXLoWpWg>, (๒๓ มกราคม ๒๕๖๔).

๔๖๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

^๗ วิวัฒน์ ศัลยกำธร, เกษตรทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vlzMo๔cpt๕zKl&index=๑>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).

^๘ พระสังคม ธนปญฺโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

^๙ วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vlzMo๔cpt๕zKl&index=๑>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๑๐} ในหลวงรัชกาลที่ ๙ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

^{๑๑} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๖

^{๑๒} พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

^{๑๓} พระสังคม ธนปญฺโญ, ๖๑๐๓๑๗ ค้นชีวิตให้แผ่นดิน ครั้งที่ ๑๒ | วิปัสสนาขาว พระสังคม ธนปญฺโญ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๙MicUHaRZjQ>, (๑๕ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๑๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, โคविตมาชาวโคกหนองนาปกติ
สุขแต่ชาวกรุงเผชิญหน้ากับความทุกข์, [ออนไลน์] แหล่งที่มา :
<https://www.facebook.com/๗๒๕๗๒๗๗๔๙/posts/๑๐๑๕๗๕๓๐๑๔๖๑๖๒๗๕๐/?d=n>, (๔ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๑๕} พระสังคม ธนปญโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

^{๑๖} พระราชดำรัส อารยกสิกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๔ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<https://www.prachachat.net/royal-house/news-๖๔๔๕๒๙>, (๗ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๗} พระสังคม ธนปญโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

^{๑๘} พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔

^{๑๙} พระสังคม ธนปญโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

๔๖๘ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

^{๒๐} พระสังคม ธนปญฺโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

^{๒๑} สุริยา อุษาคเนย์, กสิกรรมพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mobile.facebook.com/SuriyaSoutheast/posts/๑๙๑๖๐๙๗๘๕๘๗๗๙๔๓?_rdc=๑&_rdr, (๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๓

^๑ ปริญญา โคตคำ, การศึกษาความผูกพันกับแบรนด์ ระหว่างผู้บริโภคกับแบรนด์ไทยดีไซน์เนอร์ที่ส่งผลเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าไทยดีไซน์เนอร์ในเขตกรุงเทพมหานคร, **สารนิพนธ์**, (มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๕), บทคัดย่อ.

^๒ จันวรรณ์ อินสุวรรณ์, อ.ชาบ กับ การเพิ่มมูลค่าอาหารและแหล่งท่องเที่ยว, **[ออนไลน์]**, แหล่งที่มา : <https://huayyangkham.go.th/home/อ-ชาบ-กับ-การเพิ่มมูลค่า/>, (๑๐ กันยายน ๒๕๖๕).

^๓ สุทธิพงษ์ สุริยะ, นักปั้นแบรนด์ธุรกิจอาหารและการเกษตร แห่ง Karb Studio, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^๔ ธีัญญาภรณ์ ใจปานแก่น และคณะ, การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มมูลค่าหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กรณีกลุ่มจักสานบ้านโคกสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๙ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๗ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๖๕), หน้า ๖๒๑.

^๕ ปรียศรี พรหมจินดา และโสมฉาย บุญญานันท์, การพัฒนาศิลปหัตถกรรมจักสานไทยร่วมสมัยของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมสู่ความยั่งยืน กรณีศึกษาพทุเศษพื้นที่, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒ (ธันวาคม, ๒๕๖๔), หน้า ๕๓๖-๕๓๗.

^๖ สุทธิพงษ์ สุริยะ, นักปั้นแบรนด์ธุรกิจอาหารและการเกษตร แห่ง Karb Studio, สันติสนทนา ชนบทวิถีใหม่ : จะปรับตัวอย่างไรในวิกฤติการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๔.

^๗ พนา มาศ ตริวิรรณกุล และคณะ, การถอดบทเรียนการขับเคลื่อนกลไกกรรมอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมของกลไกในโซ่คุณค่าสามพรานโมเดล, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๒), หน้า ๒๔.

^๘ ชล บุนนาค และคณะ, โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs), รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑), บทสรุปผู้บริหาร.

^๙ พิริยะ ผลพิรุฬห์ และคณะ, การพัฒนาการค้าระหว่างประเทศเพื่อขับเคลื่อนประเทศกำลังพัฒนาสู่เป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs): กรณีศึกษาจากกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS), รายงานการวิจัย, (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑), คำนำ.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๕/๑๐๖.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๒/๙๖.

^{๑๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๕.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๔

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๖.

^๒ ที.ปา.อ. ๑๓๕/๕๗

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕/๒๐๓.

^๔ การงานในที่เกิดจากการแบ่งชนชั้น ๔ วรรณะของพราหมณ์ กล่าวกันว่ามหาพราหมณ์ผู้มีอำนาจสร้างขึ้นไว้ คือ พวกพราหมณ์ถือการสาธยาย (เวท) พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศย์ยึดกสิกรรมและพวกศูทรยึดการรับใช้ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๙๐๖/๓๒๓.

^๕ พิเชฐ โสวิทยสกุล, การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ ๖ โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๓๒๐๘:csr-๒๐๑๙๑๑๐๘-๐๑&catid=๓๒&Itemid=๑๖๙,\(๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔\).](https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๓๒๐๘:csr-๒๐๑๙๑๑๐๘-๐๑&catid=๓๒&Itemid=๑๖๙,(๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).)

^๖ กรมพัฒนาชุมชน, กสิกรรมทฤษฎีใหม่: ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://nan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๒๗/๒๐๒๐/๐๒/ศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนาโมเดล.pdf,\(๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔\).](https://nan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๒๗/๒๐๒๐/๐๒/ศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนาโมเดล.pdf,(๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).)

^๗ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ ดร.สังคม ธนปญโญ, ที่ปรึกษาศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๔.

^๘ วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vlzM๐๔cpt๕zKI&index=๑,\(๒๐ มกราคม ๒๕๖๔\).](https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vlzM๐๔cpt๕zKI&index=๑,(๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).)

^๙ วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jg๒vlzMo๔cpt๕๕Kl&index=๑>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๑๐} พระราชดำรัส อารยกสิกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๔ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.prachachat.net/royal-house/news-๖๔๔๕๒๙> , (๗ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๑} พระสังคม ธนปญฺโญ, สัมมนาวิชาการ “อย่างไรเรียกพุทธกสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” , ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^{๑๒} กสิกรรม มาจากคำสันสกฤตว่า เกษตร (อ่านว่า เกส-ด-ตระ) ซึ่งหมายถึง นา กับคำว่า กรม (อ่านว่า กร-มะ) ซึ่งหมายถึงการกระทำ คำว่า กสิกรรม ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า agriculture (อ่านว่า อะ-กรี-คัล-เชอร์) หมายถึง การใช้ประโยชน์จากที่ดิน เช่น การเพาะปลูกพืชต่าง ๆ การป่าไม้ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ และการประมงด้วย TruePlookpanya, คำว่า กสิกรรม และ กสิกรรม ต่างกันอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.trueplookpanya.com/new/asktrueplookpanya/questiondetail/๓๕๖๔>, (๖ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๓} Digitalschool, ความหมายและความสำคัญของกสิกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.digitalschool.club/digitalschool/technologym๑-๓/farm_m๑_๑/lesson๑/pdf.pdf, (๖ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๔} TruePlookpanya, คำว่า กสิกรรม และ กสิกรรม ต่างกัน
อย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.trueplookpanya.com/new/asktrueplookpanya/questiondetail/ ๓๕๖๔>, (๖
พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๕} พระราชดำรัส อารยกสิกรรม ในพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<https://www.prachachat.net/royal-house/news-๖๔๔๕๒๙>, (๗
พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๖} Kru OR's Class, ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์
ของการกสิกรรม, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: [https://sites.google.com/site/kruorclass/feeding-habits #:~:text=การกสิกรรม%๒๐หรือการกสิกรรม%๒๐\(Agriculture,โดยอาศัยความรู้และ,\(๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๓\).](https://sites.google.com/site/kruorclass/feeding-habits #:~:text=การกสิกรรม%๒๐หรือการกสิกรรม%๒๐(Agriculture,โดยอาศัยความรู้และ,(๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๓))

^{๑๗} วุฒิสักดิ์ บุญแน่น และองอาจ ญาตินิยม, การพัฒนาการ
สร้างเครือข่ายกสิกรรมอินทรีย์ สู่ตลาดโรงเรียน เพื่อความยั่งยืนของชุมชน,
รายงานการวิจัย, (โครงการกรู๋ไทยต้นกล้าสีขาว : ธนาคารกรู๋ไทย จำกัด
มหาชน, ๒๕๖๐), หน้า ๔.

^{๑๘} กัลยา ใหญ่ประสาน และคณะ, การพัฒนารูปแบบการตลาด
กสิกรรมอินทรีย์ของเครือข่ายกสิกรรมยั่งยืน จังหวัดลำพูน, รายงานการวิจัย
, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๒), หน้า ๗.

^{๑๙} ณัฐวดี เขียวลือ, นโยบายการส่งเสริมกสิกรรมอินทรีย์ใน
พื้นที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วิทยานิพนธ์, รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๕.

^{๒๐} รุ่งนภา ภูติ และคณะ, รูปแบบการเลี้ยงสัตว์ในระบบอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ให้สมาชิกกสิกรรมอินทรีย์อำเภอไทยเจริญ อำเภอภูซุ่มและอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ค.

^{๒๑} ช่อเอื้อง ปันติ และคณะ, แนวทางสร้างระบบกสิกรรมอินทรีย์ที่เอื้อต่อการดำรงชีพให้อยู่รอดโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตำบลศรีสะเกษ ตำบลน้ำตก อำเภอนาเยีย จังหวัดน่าน, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๖๒), หน้า ๕.

^{๒๒} พระราชดำรัส อารยกสิกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๔ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.prachachat.net/royal-house/news-๖๔๔๕๒๙> , (๗ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๒๓} กรมพัฒนาชุมชน, เกษตรทฤษฎีใหม่: ศาสตร์พระราชาสู่ โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://nan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๒๗/๒๐๒๐/๐๒/ศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนาโมเดล.pdf>, (๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

^{๒๔} กรมการพัฒนาชุมชน www.cdd.go.th / สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ www.nesdc.go.th

^{๒๕} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jgi๒vlZMo๔cpt๕๕Kl&index=๑>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๒๖} พิเชฐ โสวิทยสกุล, การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ ๖ โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๓๒๐๘:csr-๒๐๑๙๑๑๐๘-๐๑&catid=๓๒&Itemid=๑๖๙, (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

^{๒๗} สุทธิพงษ์ จุลเจริญ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน (พช.) กระทรวงมหาดไทย, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” กรมการพัฒนาชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://district.cdd.go.th/plapak/> โครงการพัฒนาพื้นที่ต้น/, (๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๒๘} กรมพัฒนาชุมชน, กลไกกรมทฤษฎีใหม่: ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://nan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๒๗/๒๐๒๐/๐๒/ศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนาโมเดล.pdf>, (๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

^{๒๙} วิมลพัชร ประเสริฐศักดิ์, ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการสู่เศรษฐกิจพอเพียง, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – สิงหาคม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๔.

^{๓๐} สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์: กรณีชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก, รายงานฉบับสมบูรณ์, (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

^{๓๑} นนทกานต์ จันทร์อ่อน, ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://library.senate.go.th/document/Ext๗๐๙๑/๗๐๙๑๑๗๗๗_๐๐๐๒.PDF, (๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

๔๗/๖ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

^{๓๒} ศจินทร์ ประชาสันต์ และคณะ, อ้างใน, พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข, วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม, ๒๕๖๐), หน้า ๒๗๖๐.

^{๓๓} จอมขวัญ ชุมชาติ, ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ๖.

^{๓๔} ชยุต อินทร์พรหม, เศรษฐกิจพอเพียงกับกิจกรรมทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา ๑ ไร่ ได้ ๑ แสน, วารสารพัฒนาสังคม, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๑): ๑.

^{๓๕} สุภาพร คงศิริรัตน์, การศึกษาพระโลกทัศน์ด้านเศรษฐกิจจากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม, ๒๕๕๓): ๒๗.

^{๓๖} ธัญชนก ปะวะละ, การศึกษาสภาพเศรษฐกิจเพื่อหาแนวทางการสร้างความมั่นคงภาคครัวเรือนในจังหวัดมหาสารคาม, วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๕๙): ๒๓.

^{๓๗} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่'โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งมา: [https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jgi๒vlzMo๔cpt๕zKI&index=๑, \(๒๐ มกราคม ๒๕๖๔\).](https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK๑Tio&list=PLdxHW๖kl๖LgDW๑๑๑jgi๒vlzMo๔cpt๕zKI&index=๑, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๔).)

^{๓๘} ชยุต อินทร์พรหม, เศรษฐกิจพอเพียงกับกิจกรรมทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา ๑ ไร่ ได้ ๑ แสน, วารสารพัฒนาสังคม, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๑): ๑.

^{๓๙} วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ, รูปแบบทำกสิกรรมประณีตสำหรับผู้สูงอายุ, วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก, ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม, ๒๕๕๘): ๗๗.

^{๔๐} หทัยรัตน์ ชาญวิจารณ์, การพึ่งตนเองในรูปแบบพุทธกสิกรรมของชุมชนชาวศาลือโคก อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์, สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๔๑} อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, เศรษฐกิจที่ดินของประเทศไทย: ปริทัศน์สถานภาพความรู้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

^{๔๒} องค์การอาหารและกสิกรรมแห่งสหประชาชาติ, อังใน, siriyong, ระบบการกสิกรรมแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://km.raot.co.th/km-blog/detail/๒๑๗๒>, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๔).

^{๔๓} ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบกสิกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔, กสิกรรมยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2554/E/039/1.PDF>, (๑๔ เมษายน ๒๕๖๕).

^{๔๔} พระณรงค์ศักดิ์ น่วมเจริญ, ผู้นำกับการสร้างชุมชนกสิกรรมอินทรีย์ ศึกษาผ่านผู้นำชุมชน: ชุมชนชาปลาไหล ตำบลสองพี่น้อง อำเภอกาใหม่ จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (สาขาพัฒนาชุมชน), (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

๔๕ คณินันตย์ ทองลิ้ม และคณะ, กสิกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง, (กรมส่งเสริมการเกษตร: กลุ่มจัดการฟาร์มและกสิกรรมยั่งยืน กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๖๑), หน้า ๔๕.

๔๖ วรพัศย์ เจียมปัญญาธิราช, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของกสิกรรมอินทรีย์ของไทย: บทเรียนจากกสิกรรายย่อย, **วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - ธันวาคม, ๒๕๖๐), ๑๙๙.

๔๗ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, กระบวนทัศน์กสิกรรมยั่งยืน และตัวชี้วัด, (นนทบุรี : มูลนิธิกสิกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) , ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๘.

๔๘ รัชชภัทร พานิช และคณะ, การพัฒนารูปแบบการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ต้นน้ำ โครงการสวมหมวกใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้น จังหวัดน่าน, รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

๔๙ พระสังคม ธนปญฺโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

๕๐ สรรเพชร เพียรจัด, รูปแบบการพัฒนาผู้นำกสิกรสุนทรีย์กสิกรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง, **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๑.

๕๑ พิเชฐ โสวิทยสกุล, รวมกสิกรรมทฤษฎีใหม่ โคกหนองนา, **[ออนไลน์]**, แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๔๙etXLoWpWg>, (๒๓ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๕๒} ทวนทัศน์ นิลดำ, ความยั่งยืนของอาชีพกสิกรรม ในพื้นที่อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม, ๒๕๖๑), หน้า ๕๒๘.

^{๕๓} พระสังคม ธนปญโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓).

^{๕๔} วรพัสย์ เจียมปัญญารักษ์, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของกสิกรรมอินทรีย์ของไทย: บทเรียนจากกสิกรรายย่อย, วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-ธันวาคม, ๒๕๖๐), ๑๙๙.

^{๕๕} สรรเพชร เพียรจัด, รูปแบบการพัฒนาผู้นำกสิกรสุนทรียกสิกรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๐): ๑๗๕.

^{๕๖} หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร, กสิกรรมบนดอน หลักวิทยาศาสตร์และคำแนะนำสำหรับทำจริง, (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๙.

^{๕๗} ธนิษทร์ ศิริวรรณ, กระบวนการพึ่งตนเองด้านอาหารและพลังงานของกลุ่มกสิกรรมธรรมชาติสองสลึง ตำบลสองสลึง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพัฒนาชุมชน), (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๕๘} โจน จันได, การออกแบบพื้นที่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://youtu.be/-DRs-๙VvmeA>, (๑๘ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๕๙} ภูมิปัญญา เกิดศรี, ปัจจัยความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน: ศึกษากรณี ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอตาบอง จังหวัดสุพรรณบุรี, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขานโยบายสาธารณะและการจัดการเชิงกลยุทธ์), (คณะรัฐประศาสนศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓). บทคัดย่อ.

^{๖๐} รุ่งนภา ตรีแก้ว, ปัจจัยความสำเร็จในการนำนโยบายส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยสารพิษไปปฏิบัติ: กรณีศึกษา สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร, การค้นคว้าอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^{๖๑} ธนินทร ศิริวรรณ, กระบวนการพึ่งตนเองด้านอาหารและพลังงานของกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติสองสลึง ตำบลสองสลึง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพัฒนาชุมชน), (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๖๒} วลีทิพย์ จันท๊ะ, กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และพลังอำนาจแก่สตรีไทยของเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (สาขาพัฒนาชุมชน), (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๖๓} ปัญญา เมืองรีน, การศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณี เครือข่ายศูนย์กิจกรรมธรรมชาติจังหวัดระยอง, การค้นคว้าอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารเทคโนโลยี), (วิทยาลัยนวัตกรรม: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๒๔} สรรเพชร เพียรจัด, รูปแบบการพัฒนาผู้นำกสิกรสุนทรียกสิกรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๐): ๑๗๕.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๕

^๑ วิเชียร ไกรแก้ว, สวนหลังบ้าน, กสิกรรมจังหวัดพระนครศรี
ทองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมกสิกรรม: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
๒๕๐๙), หน้า ๑.

^๒ อัทพงศ์ ปิ่นทองพันธ์, สวนสวยกินได้ เพื่อเสริมสร้างความ
มั่นคงทางอาหาร : กรณีศึกษาชุมชนซอยบ่อนไก่-ท่าयाง ตำบลคอหงส์
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสขลา
นครินทร์, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^๓ โจน จันได, การออกแบบพื้นที่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://youtu.be/-DRs-๙VvmeA>, (๑๘ มกราคม ๒๕๖๔).

^๔ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

^๕ ไชยหวัณ อินทวง, การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
เพื่อประเมินธาตุอาหารพืชในดินสำหรับปลูกข้าว กรณีศึกษา: อำเภออุทุมพร
จังหวัดสุรินทร์เขต สปป ลาว, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขา
เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชนบท), (คณะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.

^๖ ทรงยศ โชติชูติมา และคณะ, การประเมินการเก็บเกี่ยวอ้อยที่มี
คุณภาพดีในไร่อ้อยในพื้นที่ภาคกลาง, รายงานฉบับสมบูรณ์, (สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.), ๒๕๖๒), บทคัดย่อ.

^๗ สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, อธิบดีกรมพัฒนาชุมชนตอบคำถาม..มีที่รัฐอยู่ในเขต สปก.อุทยานและป่าไม้ ทำโคกหนองนา ได้หรือไม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=OJ๙tHq_-TD๐&feature=youtu.be&fbclid=IwAR๒๐lpEqYw๐๗๑Y-ksLkristiPPKZt๕๐W๑edbPhux๙๖X๕iiSk๙๖EON๐bg, (๒๕ มกราคม ๒๕๖๔).

^๘ มูลนิธิชัยพัฒนา, การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.chaipat.or.th/๒๐๑๐-๐๖-๐๓-๐๓-๓๙-๕๑.html>, (๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔).

^๙ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ที่ ๑๑ จังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์, การประยุกต์ใช้โคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://km.cpd.go.th/pdf-bin/pdf_๕๙๘๘๒๓๐๑๐๙.pdf, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๐} โจน จันได, การออกแบบพื้นที่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://youtu.be/-DRs-๙VmeA>, (๑๘ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๑๑} Muangnakhonpath, แบบมาตรฐานโคก หนอง นา โมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://district.cdd.go.th/muangnakhonpath/๒๐๒๐/๐๑/๐๙/แบบมาตรฐานโคก-หนอง-นา/>, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๑๒} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ธนาคน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ ปี ๒๕๕๑, หน้า ๕๐๘-๕๐๙.

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓-๒๕๔/๑๘๘-๑๘๙.

๔๘๔ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

^{๑๕} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ, “กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PCZwjK๑Tio> [๗ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๑๖} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ, “กสิกรรมทฤษฎีใหม่(๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PCZwjK๑Tio> [๗ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๑๗} พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนล้ำ และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการน้ำสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและพึ่งตนเองด้านแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา โครงการธนาคารน้ำใต้ดิน (Ground water bank) บ้านคำกลาง ตำบลเก่าขาม อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) , ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ ปี ๒๕๕๑, หน้า ๕๐๘-๕๐๙.

^{๑๙} ท.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓-๒๕๔/๑๘๘-๑๘๙.

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๒๑} ข.ช. (ไทย) ๒๘/๑๔๖/๑๐๗.

^{๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๑/๓๙.

^{๒๓} วิวัฒน์ ศัลยกำธร, ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ, “กสิกรรมทฤษฎีใหม่ (๑/๘): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PCZwjK๑Tio> [๗ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๒๔} รวีชา ไทยสยาม, “การทดลองศึกษารูปแบบของธารน้ำเนื่องจากน้ำไหลบ่าและน้ำใต้ดิน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒.

^{๒๕} พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนล้ำ และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการน้ำสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและพึ่งตนเองด้านแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา โครงการธนาคารน้ำใต้ดิน (Ground water bank) บ้านคำกลาง ตำบลเก่าขาม อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) , ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

^{๒๖} ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ธนาकरणน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๒๗} ประภัสร์ อ่อนฤทธิ์, รองผู้อำนวยการสถาบันนิเทศศาสนคุณ, ธนาकरणน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๒๘} รวีชา ไทยสยาม, “การทดลองศึกษารูปแบบของธารน้ำเนื่องจากน้ำไหลบ่าและน้ำใต้ดิน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๗๗.

^{๒๙} ณัฏชากร กันต์กฤษกรณ, ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินกำแพงเพชร, ธนาकरणน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๓๐} รวีวิชา ไทยสยาม, “การทดลองศึกษารูปแบบของธารน้ำเนื่องจากน้ำไหลบ่าและน้ำใต้ดิน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกลสิกรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖.

^{๓๑} เอกชัย หอมชื่น, “ประสิทธิภาพของผงมูลวัวในการลดความขุ่นของน้ำในหนองน้ำขุดใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอนามัยสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๓๒} สรรพพงศ์ รุ่งแสงมณูญ, “กลไกการถ่ายเทความร้อนของหนองน้ำระบายความร้อน”, วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาวิศวกรรมเครื่องกล, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๓๓} สถิต บุญเป็ง, “การจัดการทรัพยากรน้ำบาดาลที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ณ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาน้ำใต้ดินสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ วท.ม. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๓๔} ธนสาร อุดมโชค, “การจัดการน้ำใต้ดินและการประเมินประสิทธิผลโครงการพัฒนาน้ำใต้ดินสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกลสิกรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๓๕} ประกิจ คุณคุปต์, การชะล้างดินเค็มโดยการสร้างรูระบายน้ำใต้ดินร่วมกับการใช้วัสดุปรับปรุงความร่วนซุยของดิน, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกลสิกรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๓๖} บิน คงทน และคณะ, “การจัดการความรู้และการขยายผล การบริหารจัดการน้ำจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับตำบลของตำบลสำโรง อำเภอ โพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (องค์การบริหารส่วน จังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๖.

^{๓๗} โฉน อ่ำไพริน, นายก อบต.วังหามแห จ.กำแพงเพชร, ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินกำแพงเพชร, ธนาครน้ำแบบเปิด รู้ค่า พลังงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔> [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๓๘} ประภัสร์ อ่อนฤทธิ์, รองผู้อำนวยการสถาบันนิเทศศาสตร์คุณ , ธนาครน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘R๓jXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^{๓๙} สุรีย์พร โคตรประทุม, “การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์เพื่อการประเมินที่ดินสำหรับการขุดหนองน้ำสาธารณะในเขต ปฎิรูปที่ดินป่าโคกผกุกุด และป่าโป่งแดง จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาทรัพยากรการกสิกรรมและสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), บดคัดย่อ.

^{๔๐} พิเชฐ โสวิทยสกุล, รวมกสิกรรมทฤษฎีใหม่ โคกหนองนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๔๔etXLoWpWg>, (๒๓ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๔๑} โจน จันได, การออกแบบพื้นที่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://youtu.be/-DRs-๙VmeA>, (๑๘ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๔๒} พิเชฐ โสวิทยสกุล, รวมกิจกรรมทฤษฎีใหม่ โคกหนองนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=๔๙etXLoWpWg>, (๒๓ มกราคม ๒๕๖๔).

^{๔๓} มนตรา พงษ์นิล, การเปลี่ยนแปลงเครื่องจักรกลทางการกิจกรรมนาข้าวบ้านจำปาหวายกับความพร้อมเป็นกิจกรรมอัจฉริยะในบริบทการพัฒนาทางเศรษฐกิจจังหวัดพะเยา, การประชุมวิชาการ “มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ ๑๔, (๒๕๖๐): ๓๙.

^{๔๔} bettersermon๑๙๓๘, ๑๐ เครื่องมือการกิจกรรม ช่วยทุ่นแรงในการทำงานด้านกิจกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://bettersermon๑๙๓๘.site๑๒๓.me/articles-บทความ/๑๐-เครื่องมือ-การกิจกรรม-ช่วย-ทุ่นแรงในการทำงานด้านกิจกรรม?c=all>, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๔๕} โรงเรียนพุทธไทสง, การเตรียมพันธุ์พืช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/a/ptss.ac.th/my-work-agri/๓-๒-karte-ri-ym-phanthu-phuch>, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔)

^{๔๖} สมชาย บุญประดับ, วิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืน, รายงานชุดโครงการวิจัย, (กรมวิชาการการกิจกรรม, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๔๗} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ณ โรงแรมรินคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

^{๔๘} ajourneyinspiredbytheking, ปา ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.ajourneyinspiredbytheking.org/th/knowledge/case-study-detail.php?id=๒๑>, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^{๔๙} สำนักงานกสิกรรมและสหกรณ์ จังหวัดปัตตานี, วิธีทำ “หลุมพอเพียง” การกสิกรรมแบบใหม่แก้ปัญหาทุกอย่างได้ในหลุมเดียว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.opsmoac.go.th/pattani-article_prov-preview-๔๐๒๙๙๑๗๙๑๗๙๕, (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๖

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙/๘๘-๘๙.

^๒ ลักษณะของจวนดินคูนน้ำมนต์ที่บุคคลเคี้ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นผาอยู่ข้างบน จวนดินน้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมันซึ่งปราศจากโทษ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐/๘๙.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐/๘๙.

^๔ ข้าวสาลี ในที่นี้ไม่ต้องโถ ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธิ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร เก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเย็น ในตอนเย็นก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นในตอนเช้า แล้วเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นได้ในตอนเย็น ความพร่องไม่ปรากฏเลย ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๖/๙๒.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๑-๑๒๕/๙๐-๙๓.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๖/๙๒.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓-๙๔.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๘/๙๔-๙๕.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๕-๙๖.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖-๙๗.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๒/๙๗-๙๘.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๓/๙๘.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๔-๑๓๕/๙๙.

^{๑๔} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๖๘.

^{๑๕} หวานพีชบ้อย ๆ ฝนย้อมตกบ้อย ๆ ขาวนาย้อมไถนาบ้อย ๆ
แว่นแคว้นย้อมสมบูรณ์ด้วยธัญชาติบ้อย ๆ ผู้ขอย้อมขอบ้อย ๆ ทานบดีย้อม
ให้บ้อย ๆ ครั้นให้บ้อย ๆ แล้ว ก็เข้าถึงสวรรค์บ้อย ๆ ต้องการนํ้ามนย้อมรีด
นํ้ามนบ้อย ๆ ลูกโคย้อมเข้าหาแม่โคบ้อย ๆ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๘๖.

^{๑๖} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๔/๓๑๐.

^{๑๗} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๓/๓๒๔.

^{๑๘} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๓๒๗.

^{๑๙} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๓/๙๕.

^{๒๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๗

- ๑ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๐/๕๓, พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๙/๓๑๐.
- ๒ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๔/๓๑๐.
- ๓ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๖๘.
- ๔ พุ.ชา. ปกิณณก. (ไทย) ๒๗/๒๑๕-๒๑๗/๔๕๗.
- ๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๗/๕๗๖.
- ๖ ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๐๒/๑๙๕.
- ๗ พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๐๗-๑๒๐/๔๗-๔๘.
- ๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๗/๒๘๔.
- ๙ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๓/๓๒๔.
- ๑๐ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๔/๓๑๐.
- ๑๑ ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๐๒/๑๙๕.
- ๑๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓๘/๓๖๙.
- ๑๓ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๔/๓๑๐.
- ๑๔ พุ.ชา. ปกิณณก. (ไทย) ๒๗/๒๑๕-๒๑๗/๔๕๗.
- ๑๕ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๓๒๗.
- ๑๖ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๕๙/๔๐๔.
- ๑๗ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๕.
- ๑๘ อ้างแล้ว.
- ๑๙ พุ.ชา. วีสติ.(ไทย) ๒๗/๔/๔๖๙.
- ๒๐ พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๒๕/๒๑๙.
- ๒๑ พุ.ชา. อสีติ (ไทย) ๒๘/๒๔๔/๑๒๕.

๒๒ คัดพันธุ์ไว้ หมายถึงพืชที่เขาเก็บเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ไว้ อีก
นัยหนึ่ง หมายถึงพืชที่เกิดในเดือนสารทหะคือ ฤดูใบไม้ร่วง (สาราทานิติ สรท
มาเส วา นิพพตฺตานิ) (อง.ฉก.อ. ๓/๖๒/๑๔๘, อง.ฉก.ก. ฎีกา. ๓/๖๒/
๑๖๕-๑๖๖.

๒๓ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๗.

๒๔ อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๕๖๖.

๒๕ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๗.

๒๖ พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๓๐/๔๓๒.

๒๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

๒๘ พุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๑๑๒/๕๗๔.

๒๙ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๖.

๓๐ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๕๙/๔๐๔.

๓๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

๓๒ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๓๔๒.

๓๓ พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๔๙/๔๔๖.

๓๔ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๙/๕๗.

๓๕ พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๖๗/๑๒.

๓๖ พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๑๗/๑๐๓.

๓๗ พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๖๓/๑๗๖.

๓๘ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๒/๒๙๘-๒๙๙.

๓๙ พุ.พุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๖/๕๒๖.

๔๐ อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๗/๑๗๖.

๔๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๕/๗๗.

๔๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๗/๘๐.

๔๓ อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๒.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๘

^๑ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แนวทางการขับเคลื่อนจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี ก๊อปปี้ ปรีณ, ๒๕๖๒), คำนำ.

^๒ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้, **คู่มือการพัฒนาพื้นที่สีเขียว**, (เชียงใหม่ : ไทโรคัลเลอร์, ๒๕๕๘), คำนำ.

^๓ อรณา จันทรศิริ, **พื้นที่สีเขียว หัวใจสำคัญของเมืองยั่งยืน**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.sdgmove.com/๒๐๒๒/๑๐/๒๒/greenfield-sustainable-city/>, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๖).

^๔ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แนวทางการปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี ก๊อปปี้ ปรีณ, ๒๕๖๕), หน้า ๔.

^๕ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แนวทางการขับเคลื่อนจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี ก๊อปปี้ ปรีณ, ๒๕๖๒), หน้า ๔.

^๖ อรณา จันทรศิริ, **พื้นที่สีเขียว หัวใจสำคัญของเมืองยั่งยืน**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.sdgmove.com/๒๐๒๒/๑๐/๒๒/greenfield-sustainable-city/>, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๖).

^๗ พรพิชชา นันตา, **แนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และประเมินศักยภาพพื้นที่สีเขียวในเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร, วารสารสาระศาสตร์**, ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๓): ๑๙๔.

^๘ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แนวทางการปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี ก๊อปปี้ ปรีณ, ๒๕๖๕), หน้า ๔.

^๙ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.). ระบบฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่สีเขียว. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://tgu.onep.go.th/#/home>, (๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๖).

^{๑๐} พงศ์ปกรณ์ ผิวผ่อง และคณะ, แนวทางการจัดการพื้นที่สีเขียวในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน, วารสารการจัดการป่าไม้, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒๓ (มกราคม, ๒๕๖๑): ๘๔.

^{๑๑} อรณา จันทรศิริ, พื้นที่สีเขียว หัวใจสำคัญของเมืองยั่งยืน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.sdgmove.com/๒๐๒๒/๑๐/๒๒/greenfield-sustainable-city/>, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๖).

^{๑๒} วิษณุ อยู่ดี, แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวตามผังเมืองสำหรับเมืองขนาดเล็กเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ ๑๑.๗, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการผังเมือง), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

^{๑๓} เบญจมาศ โชติทอง และณัฐธินิชา ยี่ลังกา, การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน, (กองส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๕), หน้า ๓๘ - ๓๙.

^{๑๔} สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, แนวทางการขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน, (กองพัฒนายุทธศาสตร์ชาติและติดตามนโยบายพิเศษ, ๒๕๖๒), หน้า ๘.

^{๑๕} อรณา จันทรศิริ, พื้นที่สีเขียว หัวใจสำคัญของเมืองยั่งยืน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.sdgmove.com/๒๐๒๒/๑๐/๒๒/greenfield-sustainable-city/>, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๖).

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๙

^๑ พระสังคม ธนปญฺโญ (ขุนศิริ), ดอยผาสัมโมเดล:การจัดการศึกษาแบบองค์รวม ด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์ศาสตร์พระราช และเศรษฐกิจพอเพียง, **ดัชนีพนธ์ปรัชญาคุณูปบัณฑิต (สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๖๔), หน้า ๑๔๘.

^๒ พระสังคม ธนปญฺโญ, สัมมนาวิชาการ “อย่างไรเรียกพุทธกลไกกรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” , ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^๓ พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๔ พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๕ พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี), สัมมนาวิชาการ เนื่องในวันสันติภาพสากล หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่สู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๖ กษมน พากเพียร, เป็นประธานชมรมจิตอาสาศาสนานำสุขจังหวัดตรัง, สัมมนาวิชาการนานาชาติเนื่องในวันสันติภาพสากล ในหัวข้อเรื่อง “ศีลธรรมของยุวชน คือ สันติภาพของโลก”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๗ พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๘ พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^๙ พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี), สัมมนาวิชาการ เนื่องในวันสันติภาพสากล, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^{๑๐} พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^{๑๑} พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^{๑๒} พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี), สัมมนาวิชาการ เนื่องในวันสันติภาพสากล หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่สู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

^{๑๓} พระธรรมวัชรบัณฑิต, สัมมนาวิชาการเนื่องในวันสันติภาพสากล ภายใต้หัวข้อ “สันติภาพวิถีใหม่ สู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕.

อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๑๐

^๑ พระสังคม ธนปญฺโญ, สัมมนาวิชาการ “อย่างไรเรียกพุทธกลสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” , ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^๒ สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้ดูแลโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^๓ สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๔ สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๕ สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๖ สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร, กรรมการวัดบ้านชะบุง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๗ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะบุงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๘ สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^๙ สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูไพโรจน์อินทสาร, รองเจ้าคณะอำเภอสิงห์, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร์, กรรมการวัดบ้านชะบุง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะบุงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลีอ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระภพ จิตฺตมโม, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ สมบัติ นิธิบุญยาก, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้ดูแลโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๘} พระภพ จิตฺตมโม, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้ดูแลโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ สมบัติ นิธิบุญยาก, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ อติศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวพลีอ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๐๐ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

๒๕ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะยูงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๒๖ สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้จัดการโครงการหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๒๗ สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๒๘ สัมภาษณ์ สมบัติ นิธิบุญยากร, ผู้รับผิดชอบโครงการหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๒๙ สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้จัดการโครงการหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๓๐ สัมภาษณ์ อติศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๓๑ สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๓๒ สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๓๓ สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร, กรรมการวัดบ้านชะยูง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๓๔ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะยูงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๓๕ พระสังคม ธนปญฺโญ, สัมมนาวิชาการ “อย่างไรเรียกพุทธกลีกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” , ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

๓๖ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะยูงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินวงศ์, ผู้ดูแลโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๓๘} สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูไพโรจน์อินทสาร, รองเจ้าคณะอำเภอภูสิงห์, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๐} สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๑} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวลิ้อ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๒} สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร, กรรมการวัดบ้านชะยูง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระภพ จิตธมโม, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินวงศ์, ผู้ดูแลโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล,

^{๔๕} สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๖} พระภพ จิตธมโม, ผู้รับผิดชอบโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวลิ้อ (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๔๘} สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร, กรรมการวัดบ้านชะยูง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๐๒ • พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

๔๙ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะยูงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๐ สัมภาษณ์ อดิศักดิ์ ธรรมพร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยตามอญ, วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๑ สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๒ พระสังคม ธนปญโญ, สัมมนาวิชาการ “อย่างไรเรียกพุทธกลสิกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล” , ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

๕๓ สัมภาษณ์ ชัยรัตน์ รุ่งแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านชะยูง (โนนเจริญศึกษา), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๔ สัมภาษณ์ วิรัตน์ สมทอง, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๕ สัมภาษณ์ พระครูไพโรจน์อินทสาร, รองเจ้าคณะอำเภอกุสิงห์, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๖ สัมภาษณ์ มงคล พันผา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยตามอญ, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๗ สัมภาษณ์ อุไรภรณ์ บุตะเคียน, คณะกรรมการมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๘ สัมภาษณ์ อาทิตย์ โปร่งจิตร์, กรรมการวัดบ้านชะยูง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๕๙ สัมภาษณ์ บรรจง จันทสุข, ผู้ใหญ่บ้านชะยูงและรองประธานมูลนิธิโพลวพลี (ทางสว่าง), ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔.

๖๐ สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ชินนวิโส, ผู้จัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๖๑ พระสังคม ธนปญโญ, เข้าใจเข้าถึงพัฒนาศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, บรรยาย ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ สู่ โคกหนองนา โมเดล, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

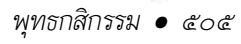
อ้างอิงท้ายเล่ม บทที่ ๑๑

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สศช. จัดประชุมระดมความเห็นเฉพาะกลุ่ม (Focus group) ครั้งที่ ๑ การพัฒนากสิกรรมยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/ewt_wmc/ewt_news.php?nid=๑๐๕๒๘&filename=, (๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔).

^๒ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ธนากรน้ำแบบเปิด รู้ค่าพลังงาน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/_watch?v=๘RmJXhQ๕๔r๔ [๔ มีนาคม ๒๕๖๓]

^๓ กรมพัฒนาชุมชน, โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://roiet.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๔๘/๒๐๒๐/๐๘/โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ.compressed.pdf>, (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๔).

^๔ พระมหามหาราช ธมฺมหาโส และคณะ, รูปแบบการพัฒนาพุทธสิกขารวมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณี จังหวัดศรีสะเกษ, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – กุมภาพันธ์, ๒๕๖๕): ๕๗.

[illegible]

[illegible][illegible]